ISSN 2522-4077 (Print)
ISSN 2522-4085 (Online)
DOI: 10.32782/2522-4077-2026-218

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Випуск 3 (218)

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

УДК 08(477.65):80
Н34

Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Випуск 3 (218). Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2026. 246 с.

До Наукових записок увійшли статті, присвячені дослідженню актуальних питань історії української та світової літератури, теорії літератури, компаративістики, проблемам українського та зарубіжного мовознавства в аспекті лінгвокультурології, лінгвокогнітивістики, етнолінгвістики, дискурсології й психолінгвістики, теорії та практики перекладу й прикладної лінгвістики, розвитку та функціонування мов у поліетнічному та полікультурному просторі, значущих аспектів фахової підготовки сучасного вчителя-філолога, перекладача та фахівця з прикладної лінгвістики. Збірник розрахований на наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів факультетів української філології, іноземних мов, учителів-словесників, перекладачів.

Збірник зареєстровано в міжнародних науковометричних базах Index COPERNICUS, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat та Index NSD (the Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publichers).

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Фока Марія Володимирівна (головний редактор), доктор філологічних наук, професор, проректор з наукової роботи, професор кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик викладання, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна

РЕДКОЛЕГІЯ:

Залужна Ольга Олексіївна, кандидат філологічних наук, доцент, Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

Кирилюк Ольга Леонідівна, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української філології та журналістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна

Костусяк Наталія Миколаївна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри – професор кафедри української мови та лінгводидактики, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Лелека Тетяна Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна

Міняйло Роман Вікторович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна

Чик Денис Чабович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов і методик їх навчання, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, Україна

Гундаренко Олена Володимирівна, кандидат філологічних наук, старший викладач, Інститут Медіаматики та Культурної Спадщини, Жилінський університет, Словаччина

Марта Лакова, доктор філософії, доктор педагогіки, старший викладач, Жилінський університет, Словаччина

Єва Лелакова, кандидат наук, старший викладач, Жилінський університет, Словаччина

Йоанна Щенк, доктор наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики, професор кафедри німецької мови, Вроцлавський університет, Польща

Ухвалено до друку Вченою радою Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка (протокол № 4 від 30.09.2026 року).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1396 від 25.04.2024 року.
Ідентифікатор медіа: R30-03957.
Суб'єкт у сфері друкованих медіа: Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка (вул. Шевченка, буд. 1, м. Кропивницький, 25006,
mails@cuspu.edu.ua, тел. (0522) 32-17-18).
Періодичність: 4 рази на рік.

Офіційний сайт видання: journals.cusu.in.ua/index.php/philology

Журнал включений до Переліку наукових фахових видань України відповідно до Наказу МОН України
№ 928 від 11 червня 2026 року (додаток 15) строком на три роки з 01 червня 2026 року
по 31 травня 2029 року з присвоєнням категорії «Б».
Кластер: Гуманітарні науки та мистецтво. Спеціальність: В11 Філологія (за спеціалізаціями).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl

ISSN 2522-4077 (Print)
ISSN 2522-4085 (Online)

© Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, 2026
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2026

ISSN 2522-4077 (Print)
ISSN 2522-4085 (Online)
DOI: 10.32782/2522-4077-2026-218

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
VOLODYMYR VYNNYCHENKO CENTRAL UKRAINIAN STATE UNIVERSITY

RESEARCH BULLETIN

Series:
PHILOLOGICAL SCIENCES

Issue 3 (218)

Publishing house
“Helvetica”
2026

УДК 08(477.65):80
Н34

Research Bulletin. Series: Philological Sciences. Issue 3 (218). Kropyvnytskyi: Publishing House "Helvetica", 2026. 246 p.

Research Bulletin. Series: Philological Sciences publishes articles devoted to current issues of history of Ukrainian and world literature, theory of literature, comparative studies, Ukrainian and foreign linguistics in terms of cultural linguistics, cognitive linguistics, ethnolinguistics, discourse studies and psycholinguistics, theory and practice of translation and applied linguistics, development and functioning of languages in a multicultural space, significant aspects of professional training of a modern philology teacher, translator, and specialist in applied linguistics. The journal is intended for academic and research staff, postgraduate and undergraduate students of the faculties of Ukrainian philology and foreign languages, philology teachers, and translators.

The Collection is registered in international catalogues of periodical and database Index COPERNICUS, Academic Journals, Reserch Bible, WordCut and Index NSD (the Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publichers).

EDITOR-IN-CHIEF:

Foka Mariia Volodymyrivna, Doctor of Philology, Professor, Vice-Rector for Research, Professor at the Department of Germanic Languages, Foreign Literature and Teaching Methodology, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Zaluzhna Olha Oleksiivna, PhD, Associate Professor, Associate Professor at the Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Kyryliuk Olha Leonidivna, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Ukrainian Philology and Journalism, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine

Kostusiak Nataliia Mykolaivna, Doctor of Philological Science, Professor, Head of the Department & Professor of the Department of Ukrainian Language and Linguodidactics, Lesia Ukrainka Volyn National University, Ukraine

Tetiana Leleka Oleksandrivna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Translation, Applied and General Linguistics, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine

Miniailo Roman Viktorovych, ScD, Professor, Professor at the Department of Ukrainian Linguistics, Literature and Teaching Methods, Municipal Institution "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council, Ukraine

Chyk Denys Chabovych, Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Foreign Languages and their Teaching Methods, Taras Shevchenko Regional Humanitarian Pedagogical Academy of Kremenets, Ukraine

Hundarenko Olena Volodymyrivna, PhD, Assistant Professor, University of Zilina, Slovakia

Marta Lacková, PhD. PaedDr., Senior lecturer, University of Žilina, Slovakia

Eva Leláková, PhD., Assistant Professor, University of Žilina, Slovakia

Joanna Szczęk, Prof. Dr., Head of the Department of Applied Linguistics, Professor of the Department of German, University of Wrocław, Poland

Recommended for printing by the Academic Council of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Minutes № 4 dated September 30, 2026).

Registration of Print media entity: Decision of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine: Decision No. 1396 as of 25.04.2024. Media identifier: R30-03957.
Media entity: Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Shevchenka str., 1, Kropyvnytskyi, 25000, mails@cuspu.edu.ua, tel. (0522) 32-17-18).
Periodicity: 4 times a year.

Official web-site: journals.cusu.in.ua/index.php/philology

The journal is included in the List of Scientific Professional Publications of Ukraine in accordance with Order No. 928 of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated June 11, 2026 (Appendix 15).
The journal has been assigned Category "B" for three years, from June 1, 2026, to May 31, 2029.
Cluster: Humanities and Arts. Specialty: B11 Philology (with specializations).

Articles are checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl

ISSN 2522-4077 (Print)
ISSN 2522-4085 (Online)

© Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, 2026
© Design "Publishing House "Helvetica", 2026

ЗМІСТ

HUSAR M. V.
EXISTING APPROACHES TO PROPAGANDA ANALYSIS: A CRITICAL REVIEW AND THE NEED FOR AN INTEGRATIVE ANALYTICAL FRAMEWORK..... **9**

KISIL M. B.
THE TRANSLATION-STUDIES DIMENSION OF ONTOLOGISING TERMINOLOGICAL DEFINITIONS: TERM EQUIVALENCE UNDER CONCEPT-SYSTEM INCOMMENSURABILITY..... **17**

LELEKA T. O.
THE STYLISTIC PECULIARITIES OF TRANSLATING NOVEL "THE MIDNIGHT LIBRARY" BY M. HAIG INTO UKRAINIAN..... **25**

БУГАЙОВА О. І., СЕРГІЙЧИК К. В.
СТРАТЕГІЇ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ РЕЗЮМЕ: ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНИЙ І ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІРИ..... **35**

ГОНЧАРУК О. М.
ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ РЕКУРЕНТНОСТІ В СИТУАЦІЯХ КОГНІТИВНОГО ДИСОНАНСУ ТА АФЕКТУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ І. ЧОРНОГО «КРИВАВЕ СУСЛО»)..... **44**

ГОРАНСЬКА Т. В.
ШЕКСПІРІВСЬКІ НАРАТИВИ В РОМАНІ А. МЕРДОК «ЧОРНИЙ ПРИНЦ»..... **50**

ДЕМЕШКО І. М.
ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СЛОВОТВОРЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ **57**

ЄЩЕНКО Т. А.
ТЕРМІНИ З НУТРИЦІОЛОГІЇ ЯК СКЛАДНИКИ БІОМЕДИЧНОГО ДИСКУРСУ **66**

ІВАШИНА О. О., СЕВАСТЬЯНОВ В. Р.
СИМВОЛІЧНІ КОДИ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ В ПОЕЗІЇ МИХАЙЛЯ СЕМЕНКА..... **74**

КИСКІН О. М.
ОЗНАКИ ЖАНРОВОГО РОЗМАЇТТЯ У НІМЕЦЬКІЙ МІЛІТАРНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ЧАСІВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ..... **80**

КОВАЛЕНКО А. Ф.
ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ **88**

КОЛОДІЙ Б. М., ЦІСЕЛЬСЬКА В. Е.
ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ РІШЕННЯ У СИНХРОННОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПРЕСКОНФЕРЕНЦІЙ ТА ІНТЕРВ'Ю СВІТОВИХ ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ: ПОРІВНЯННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА ТА СИСТЕМ ШІ..... **98**

КОРОЛЬ Д. Т., СІТКО А. В., СТРУК І. В.
КОНТЕКСТ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ РІШЕНЬ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Ш. БРОНТЕ «ДЖЕЙН ЕЙР»..... **109**

КОРОТИЧ К. В.
ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛЕКСИЧНИХ І МОРФОЛОГІЧНИХ ЗАСОБІВ У ПОЛЬСЬКІЙ РЕКЛАМІ МОРОЗИВА..... **116**

КУЛЬЧИЦЬКИЙ В. І., ВОЛКОВА Л. В.
МОВНІ СТРАТЕГІЇ ВПЛИВУ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ..... **122**

ЛІТВІХ А. В.
ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ НА БАЗІ ТЕКСТІВ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ..... **128**

ОВЧИННІКОВА І. І., ЛЕУТА О. І.
ЗМІНИ НА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОМУ РІВНІ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПЕРІОДУ ВІЙНИ 2022–2026 РР..... **138**

ОЛЕКСАНДРУК І. В.
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЗИВНИХ УКРАЇНСЬКИХ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ ОФІЦІЙНИХ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ)..... **148**

ОЛІЙНИК О. С., ВЕРЕЗУБЕНКО М. М.
РЕЗЮМЕ АКТІВ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
PROVENANCE-КЛАСИФІКАЦІЯ ЛЕКСИКОНУ
(НА МАТЕРІАЛІ РЕГЛАМЕНТІВ (ЄС) 2017/745 І 2017/746)..... **154**

ПЕЛІВАН О. К.
АНГЛОМОВНІ ФОЛЬКЛОРНІ ТВОРИ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ..... **162**

ПОЛІЩУК Г. В.
ІНТЕРАКЦІЯ В ДІАЛОГІЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ: ФУНКЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЧА **167**

САВУЛА А. М., ПИЛИПІВ О. Г., КАРБОВНІК І. В.
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ОБРАЗИ У «ГЕОРГІКАХ» ВЕРГІЛІЯ:
ЛІНГВОПОЕТИЧНИЙ ТА ЕКОКРИТИЧНИЙ ВИМІРИ..... **175**

САЛЮК Б. А., ПОЛУЛЯХОВ А. С.
СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛАТИНСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ
В АНГЛІЙСЬКІЙ ОСВІТНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ..... **183**

СМОЛІЙ І. П., МИКИТИН І. С.
СИНОНІМІЯ ТА ТЕРМІНОЛОГІЧНА ВАРІАНТНІСТЬ
В АНГЛІЙСЬКІЙ ЮРИДИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ..... **189**

СОКОЛОВСЬКА С. Ф.
МЕНТАЛЬНІ ПРОСТОРИ ТА КОГНІТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ МОЖЛИВОСТІ
В РОМАНІ РОБЕРТА МУЗІЛЯ «ЛЮДИНА БЕЗ ВЛАСТИВОСТЕЙ»..... **197**

СОЛОВЕЙ О. Є.
АПОКРИФІЧНІСТЬ ЗБІРКИ СТАНІСЛАВА ЦЕТЛЯКА «ОДИНОКІСТЬ»..... **205**

ТАРАНЕНКО К. В.
АКСІОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ
У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ..... **211**

ТОМЧАКОВСЬКА Ю. О., ШВЕЛІДЗЕ Л. Д., СТАШУК Т. І., ЛЕСНЕВСЬКА К. В.
ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ МОВНИХ ЗАСОБІВ У СУЧАСНОМУ
АНГЛОМОВНОМУ ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ..... **217**

ТОМЧАКОВСЬКИЙ О. Г.
МУЛЬТИМОДАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ АНГЛОМОВНИХ НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТІВ..... **224**

ТРИФОНОВ Р. А.
ОНОМАСТИКОН ПОЕТИЧНОЇ ЗБІРКИ ІРИНИ ШУВАЛОВОЇ «АЗ»..... **230**

ЯСИНЕЦЬКА О. А.
АНГЛОМОВНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕКСТИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ’Я
ЯК ОБ’ЄКТ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ПЕРЕКЛАДУ..... **238**

CONTENTS

HUSAR M. V.
EXISTING APPROACHES TO PROPAGANDA ANALYSIS: A CRITICAL REVIEW AND THE NEED FOR AN INTEGRATIVE ANALYTICAL FRAMEWORK..... **9**

KISIL M. B.
THE TRANSLATION-STUDIES DIMENSION OF ONTOLOGISING TERMINOLOGICAL DEFINITIONS: TERM EQUIVALENCE UNDER CONCEPT-SYSTEM INCOMMENSURABILITY..... **17**

LELEKA T. O.
THE STYLISTIC PECULIARITIES OF TRANSLATING NOVEL "THE MIDNIGHT LIBRARY" BY M. HAIG INTO UKRAINIAN..... **25**

BUHAIOVA O. I., SERHIICHYK K. V.
SELF-PRESENTATION STRATEGIES IN UKRAINIAN AND AMERICAN RESUMES: PRAGMALINGUISTIC AND LINGUACULTURAL DIMENSIONS..... **35**

HONCHARUK O. M.
PSYCHOLINGUISTIC PARAMETERS OF RECURRENCE IN SITUATIONS OF COGNITIVE DISSONANCE AND AFFECT (BASED ON I. CHORNYI'S NOVEL "BLOODY BREW")..... **44**

HORANSKA T. V.
SHAKESPEAREAN NARRATIVES IN I. MURDOCH'S NOVEL "THE BLACK PRINCE"..... **50**

DEMESHKO I. M.
INNOVATIVE PROCESSES IN UKRAINIAN WORD FORMATION **57**

YESHCHENKO T. A.
NUTRITION TERMINOLOGY AS COMPONENTS OF BIOMEDICAL DISCOURSE .. **66**

IVASHYNA O. O., SEVASTIANOV V. R.
SYMBOLIC CODES OF WORLD CULTURE IN THE POETRY BY MYKHAIL SEMENKO..... **74**

KYSKIN O. M.
SIGNS OF GENRE DIVERSITY IN GERMAN MILITARY LITERATURE OF THE FIRST WORLD WAR..... **80**

KOVALENKO A. F.
LEXICAL BORROWINGS FROM THE UKRAINIAN LANGUAGE IN CONTEMPORARY GERMAN MEDIA DISCOURSE..... **88**

KOLODII B. M., TSISELSKA V. E.
TRANSLATION DECISIONS IN SIMULTANEOUS INTERPRETING OF WORLD POLITICAL LEADERS' PRESS CONFERENCES AND INTERVIEWS: A COMPARISON OF PROFESSIONAL INTERPRETERS AND AI SYSTEMS..... **98**

KOROL D. T., SITKO A. V., STRUK I. V.
CONTEXT AS A FACTOR IN SHAPING TRANSLATION DECISIONS IN NOVEL "JANE EYRE" BY CHARLOTTE BRONTË TRANSLATION..... **109**

KOROTYCH K. V.
PRAGMATIC POTENTIAL OF LEXICAL AND MORPHOLOGICAL MEANS IN POLISH ICE CREAM ADVERTISING..... **116**

KULCHYTSKYI V. I., VOLKOVA L. V.
LINGUISTIC STRATEGIES OF INFLUENCE IN CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURS..... **122**

LITVIKH A. V.
ETYMOLOGICAL ANALYSIS OF SPANISH FOOTBALL LEXICON BASED ON PUBLICISTIC DISCOURSE TEXTS **128**

OVCHYNNIKOVA I. I., LEUTA O. I.
CHANGES AT THE LEXICAL AND SEMANTIC LEVEL OF THE UKRAINIAN LANGUAGE DURING THE WAR PERIOD OF 2022–2026..... **138**

OLEKSANDRUK I. V.
FEATURES OF THE FUNCTIONING OF MILITARY CALL SIGNS USED BY UKRAINIAN SERVICE MEMBERS (BASED ON CURRENT OFFICIAL INFORMATION RESOURCES OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE)..... **148**

OLIINYK O. S., VEREZUBENKO M. M.
SUMMARIES OF EU LEGAL ACTS: A PROVENANCE CLASSIFICATION OF THE LEXICON (BASED ON REGULATIONS (EU) 2017/745 AND 2017/746)..... **154**

PELIVAN O. K.
ENGLISH FOLKLORE TEXTS IN THE CONTEXT OF TRANSLATION..... **162**

POLISHCHUK H. V.
INTERACTION IN DIALOGUE INTERPRETING: INTERPRETER FUNCTIONS **167**

SAVULA A. M., PYLYPIV O. H., KARBOVNIK I. V.
AGRICULTURAL IMAGERY IN VIRGIL'S GEORGICS: LINGUOPOETIC AND ECOCRITICAL DIMENSIONS..... **175**

SALIUK B. A., POLULIAKHOV A. S.
SEMANTIC TRANSFORMATIONS OF LATIN BORROWINGS IN ENGLISH EDUCATIONAL TERMINOLOGY..... **183**

SMOLII I. P., MYKYTYN I. S.
SYNONYMY AND TERMINOLOGICAL VARIATION IN THE ENGLISH LEGAL TERMINOLOGICAL SYSTEM..... **189**

SOKOLOVSKA S. F.
MENTAL SPACES AND COGNITIVE MODELLING OF POSSIBILITY IN ROBERT MUSIL'S NOVEL THE MAN WITHOUT QUALITIES..... **197**

SOLOVEI O. YE.
THE APOCRYPHICITY OF STANISLAV TSETLYAK'S COLLECTION "SOLITUDE"... **205**

TARANENKO K. V.
AXIOLOGICAL POTENTIAL OF UKRAINIAN PHRASEOLOGY IN THE FORMATION OF NATIONAL IDENTITY..... **211**

TOMCHAKOVSKA YU. O., SHVELIDZE L. D., STASHUK T. I., LESNEVSKA K. V.
PRAGMATIC FUNCTIONS OF LANGUAGE MEANS IN MODERN ENGLISH LEGAL DISCOURSE **217**

TOMCHAKOVSKYI O. H.
MULTIMODAL ORGANIZATION OF ENGLISH EDUCATIONAL TEXTS..... **224**

TRYFONOV R. A.
THE ONOMASTICON OF IRYNA SHUVALOVA'S POETRY COLLECTION "AZ"..... **230**

YASYNETSKA O. A.
ENGLISH-LANGUAGE HEALTH INFORMATION TEXTS AS AN OBJECT OF SPECIALISED TRANSLATION..... **238**

UDC 81'42:32.019.5
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-1

EXISTING APPROACHES TO PROPAGANDA ANALYSIS: A CRITICAL REVIEW AND THE NEED FOR AN INTEGRATIVE ANALYTICAL FRAMEWORK

ІСНУЮЧІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПРОПАГАНДИ: КРИТИЧНИЙ ОГЛЯД ТА ПЕРЕДУМОВИ РОЗРОБЛЕННЯ ІНТЕГРАТИВНОЇ АНАЛІТИЧНОЇ МОДЕЛІ

Husar M. V.,
orcid.org/0000-0001-8590-8904
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the English Language Department
National University of Kyiv-Mohyla Academy

This article critically examines the principal theoretical and methodological approaches to propaganda analysis in order to evaluate their capacity to investigate implicit propaganda in contemporary political media discourse. Although propaganda research has evolved from classical models of persuasion to approaches grounded in discourse analysis, cognition, framing, pragmatics, and multimodality, existing analytical traditions remain methodologically fragmented. The study reviews the contributions and limitations of classical propaganda studies, semiotics, Critical Linguistics, Critical Discourse Analysis, the socio-cognitive approach, framing theory, pragmatics, narrative analysis, and multimodal discourse analysis, with particular attention to their ability to identify implicit forms of propaganda. The comparative analysis demonstrates that these approaches address different analytical levels, including lexico-grammatical, discursive, cognitive, pragmatic, narrative, framing, and multimodal dimensions, and should therefore be regarded as complementary and their isolated application cannot adequately explain the multidimensional interaction of linguistic, discursive, cognitive, and semiotic mechanisms underlying implicit propaganda. The article argues that the principal limitation of contemporary propaganda research lies in methodological fragmentation rather than in the explanatory value of individual approaches. It substantiates the need for an integrative analytical perspective that combines complementary analytical levels into a coherent methodology for investigating implicit propaganda.

Key words: implicit propaganda, propaganda analysis, Critical Discourse Analysis, socio-cognitive approach, framing theory, multimodal discourse analysis, integrative analytical framework.

У статті здійснено критичний аналіз основних теоретичних і методологічних підходів до дослідження пропаганди з метою оцінки їхньої здатності виявляти імпліцитну пропаганду в сучасному політичному медіадискурсі. Незважаючи на еволюцію досліджень пропаганди від класичних моделей переконання до підходів, що ґрунтуються на дискурс-аналізі, когнітивній теорії, теорії фреймів, прагматиці та мультимодальному аналізі, сучасні аналітичні традиції залишаються методологічно фрагментованими. У роботі розглянуто внесок і обмеження класичних досліджень пропаганди, семіотики, критичної лінгвістики, критичного дискурс-аналізу, соціокогнітивного підходу, теорії фреймів, прагматики, наративного аналізу та мультимодального дискурс-аналізу, з особливою увагою до їхньої здатності виявляти імпліцитні форми пропаганди. Порівняльний аналіз засвідчив, що зазначені підходи досліджують різні аналітичні рівні, зокрема лексико-граматичний, дискурсивний, когнітивний, прагматичний, наративний, фреймовий і мультимодальний, тому їх доцільно розглядати як взаємодоповнювальні. Водночас їх ізольоване застосування не дає змоги адекватно пояснити багатовимірну взаємодію мовних, дискурсивних, когнітивних та семіотичних механізмів, що лежать в основі імпліцитної пропаганди. Обґрунтовано, що головним обмеженням сучасних досліджень пропаганди є не недостатня пояснювальна здатність окремих підходів, а їхня методологічна фрагментова-

© Husar M. V., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

ність. На цій основі доведено необхідність інтегративної аналітичної перспективи, яка поєднує взаємодоповнювальні аналітичні рівні в цілісну методологію дослідження імпліцитної пропаганди.

Ключові слова: імпліцитна пропаганда, аналіз пропаганди, критичний дискурс-аналіз, соціокогнітивний підхід, теорія фреймів, мультимодальний дискурс-аналіз, інтегративна аналітична модель.

Problem statement. Propaganda is widely recognised as a form of political communication that influences public opinion, supports political objectives, and contributes to the construction of social reality [1; 2, pp. 1790–1792]. While traditionally associated with wartime communication, authoritarian regimes, and explicit ideological persuasion, contemporary propaganda increasingly operates through indirect and implicit communicative strategies. In the digital information environment, persuasive influence is achieved through framing, identity affirmation, and the construction of discursive meaning rather than through overt ideological appeals [3, pp. 2–5; 4, pp. 2–4]. Instead of explicitly directing audiences on what to think, contemporary propaganda guides interpretation by activating culturally shared assumptions, framing events, and shaping inferential processes, often presenting ideological meanings as natural or objective representations of reality [5, pp. 52–54; 6, pp. 362–367; 7, pp. 117–142].

These developments have been reinforced by digital media ecosystems characterised by multimodal communication, algorithmically personalised information flows, and the rapid circulation of political narratives across multiple platforms [8; 9]. Contemporary political communication increasingly combines textual, visual, and audiovisual resources, making propaganda a multidimensional communicative phenomenon in which persuasive meanings emerge through the interaction of linguistic, discursive, cognitive, narrative, pragmatic, and multimodal mechanisms [10; 11].

The increasing complexity of implicit propaganda poses significant methodological challenges for researchers. Existing analytical approaches, including Critical Discourse Analysis [12; 13], framing theory [5], socio-cognitive approaches [14], pragmatics [7], and multimodal discourse analysis [10], provide valuable insights into particular dimensions of propagandistic communication. However, none independently captures its multidimensional nature, resulting in a fragmented understanding of how linguistic, discursive, cognitive, pragmatic, narrative, and multimodal resources interact in the construction of implicit ideological meaning.

Therefore, *the significance of this research* lies in addressing the methodological fragmentation of contemporary propaganda studies by developing a comprehensive perspective that integrates complementary analytical approaches to investigate implicit propaganda as a multidimensional phenomenon. *The scientific novelty of the study* lies in its critical synthesis of existing approaches, including propaganda studies, semiotics, Critical Discourse Analysis, socio-cognitive theory, framing theory, pragmatics, narrative analysis, and multimodal discourse analysis, within a unified analytical perspective. This synthesis identifies their complementary contributions and methodological limitations, establishing the conceptual foundations for an integrative framework for analysing implicit propaganda.

Consequently, **the purpose of the study** is to critically examine the principal theoretical and methodological approaches to propaganda analysis in order to evaluate their capacity to investigate implicit propaganda, identify their conceptual strengths and methodological limitations, and establish the conceptual foundations for an integrative analytical framework designed to analyse implicit propaganda as a multidimensional communicative phenomenon

To establish the theoretical foundations for such an integrative perspective, it is first necessary to examine how propaganda research has evolved and to evaluate the contributions and limitations of the principal analytical traditions. Accordingly, the following section critically reviews the major theoretical and methodological approaches to propaganda analysis.

Analysis of the recent research and publications. The study of propaganda has undergone substantial theoretical evolution over the past century, reflecting broader developments in communication theory, linguistics, cognitive science, and media studies. While early research primarily conceptualised

propaganda as a direct instrument of persuasion [15; 16], contemporary scholarship increasingly recognises it as a multidimensional communicative phenomenon operating simultaneously through language, discourse, cognition, framing, and multimodal representation [12; 5; 14; 10]. This evolution demonstrates a gradual shift from message-centred explanations toward increasingly sophisticated models capable of accounting for the complexity of ideological influence in modern political communication.

The foundations of modern propaganda research are commonly associated with the work of Harold D. Lasswell, who conceptualised propaganda as a strategic process of influencing public opinion through the deliberate production and dissemination of political messages [15]. His classical communication model, «Who says what, in which channel, to whom, and with what effect?», provided one of the first systematic frameworks for analysing political communication by emphasising the relationships among the communicator, the message, the audience, and persuasive effects [17, pp. 37–38]. Within this perspective, propaganda was primarily understood as a purposeful process of message transmission designed to influence attitudes and behaviour [15, pp. 627–629; 18, pp. 2–10].

Lasswell's model established an important theoretical foundation for propaganda studies by explaining propaganda as a planned communicative activity with identifiable participants and intended effects [15; 18]. However, its explanatory power is largely confined to the transmission of messages and their persuasive outcomes. The model provides limited insight into how ideological meanings are linguistically and discursively constructed, how audiences infer implicit meanings, or how propaganda operates when persuasive intentions are concealed rather than explicitly expressed. These dimensions have been further explored by later approaches, including Critical Discourse Analysis [12; 13], socio-cognitive theory [14], pragmatics [7], and multimodal discourse analysis [10]. Consequently, while Lasswell's approach remains fundamental for understanding propaganda as strategic communication, it provides limited methodological guidance for analysing the implicit and multidimensional forms of propaganda characteristic of contemporary political discourse.

The emergence of semiotics in the second half of the twentieth century marked an important shift in propaganda research from the study of message transmission to the analysis of meaning construction. Roland Barthes and Umberto Eco viewed propaganda not simply as persuasive communication but as a system of signs through which ideology is represented and normalised in culture [19; 20]. They argued that ideological meanings are embedded in signs, symbols, myths, and cultural narratives that audiences often perceive as natural or self-evident. Barthes explained how myths transform historically contingent ideological meanings into common sense [19], while Eco showed that meaning is produced through culturally shared interpretative codes rather than residing in signs themselves [20].

The semiotic tradition broadened the study of propaganda by demonstrating that ideological influence often operates through symbolic representation rather than explicit political argumentation [19; 20]. This perspective helped explain how propaganda conceals its persuasive intent by presenting ideological interpretations as objective or self-evident [19]. However, semiotics focuses primarily on the representation of meaning rather than on the linguistic, discursive, and pragmatic mechanisms through which ideological meanings are constructed in political communication. It also provides limited methodological tools for analysing grammatical organisation, discourse structure, framing, pragmatic inference, or the interaction of verbal and visual resources. These aspects have been more fully developed in Critical Discourse Analysis [12; 13], framing theory [5], pragmatics [7], and multimodal discourse analysis [10]. Consequently, although semiotics established the conceptual foundations for understanding the implicit nature of ideological communication, it does not provide a comprehensive methodology for analysing implicit propaganda in contemporary political discourse.

These limitations encouraged subsequent approaches to investigate the linguistic organisation of ideological communication more systematically, giving rise to Critical Linguistics and later Critical Discourse Analysis.

The growing interest in language as a mechanism of ideological influence led to the emergence of Critical Linguistics during the 1970s. Scholars such as Roger Fowler, Gunther Kress, Bob Hodge,

and Tony Trew argued that linguistic structures are not ideologically neutral but systematically reflect social relations of power and inequality. This perspective shifted attention from the content of political messages to the linguistic choices through which political reality is represented. Lexical selection, transitivity, nominalisation, passivisation, modality, and syntactic organisation were viewed as linguistic resources that encode ideological perspectives rather than as neutral grammatical forms [21].

Critical Linguistics made an important contribution to propaganda research by introducing systematic linguistic analysis as a means of identifying ideological representation in political texts. It demonstrated that propaganda may operate not only through explicit political claims but also through routine lexical and grammatical choices that shape the representation of social actors and events [21]. However, its analytical focus remained largely text-centred, paying comparatively little attention to the broader social context in which discourse is produced and interpreted. These limitations stimulated the development of Critical Discourse Analysis (CDA).

Developed primarily through the work of Norman Fairclough, CDA expanded the scope of ideological analysis by conceptualising discourse as a form of social practice [12]. Fairclough's three-dimensional model integrates textual analysis with discursive practices and broader socio-cultural contexts, enabling researchers to examine how ideological meanings are produced, circulated, and legitimised within institutional and political communication [12]. Rather than treating texts as isolated linguistic artefacts, CDA explains how language interacts with power, ideology, and social structures in the reproduction of social inequality. This perspective significantly strengthened propaganda research by linking micro-level linguistic choices with macro-level ideological processes.

CDA also provides a more comprehensive account of ideological discourse than earlier linguistic approaches by demonstrating how language contributes to the production and maintenance of institutional power [12; 13]. Nevertheless, its primary analytical emphasis remains on interpreting ideology and power relations rather than on systematically identifying propagandistic communication. Although CDA offers sophisticated tools for discourse analysis, it does not provide an operationalised taxonomy of implicit propaganda markers or explain how linguistic, cognitive, pragmatic, framing, narrative, and multimodal mechanisms interact in the construction of propagandistic meaning. Consequently, while CDA remains one of the most influential approaches to ideological discourse analysis, it explains only part of the multidimensional processes underlying implicit propaganda. These limitations encouraged the development of socio-cognitive approaches, which incorporated audience cognition into the analysis of political discourse [14].

The socio-cognitive approach, developed by Teun A. van Dijk, extended discourse analysis by integrating discourse, cognition, and society within a unified explanatory framework. According to this perspective, political discourse both reflects and shapes socially shared mental models, ideological beliefs, and collective knowledge structures that influence how audiences interpret political events [14]. Concepts such as context models, the ideological square, and ideological polarisation demonstrate that persuasion operates not only through linguistic representation but also through cognitive processes that guide interpretation and information processing [14].

By incorporating cognition into discourse analysis, the socio-cognitive approach significantly expanded propaganda research beyond textual analysis, providing a more comprehensive explanation of how ideological meanings are interpreted and internalised by audiences. However, its primary analytical emphasis remains on cognitive representations rather than on the linguistic and discursive mechanisms through which these representations are constructed. Although the model explains how ideology is cognitively processed, it provides comparatively limited methodological guidance for identifying the lexical, grammatical, pragmatic, narrative, framing, and multimodal resources through which implicit propaganda is realised in political discourse. Consequently, the socio-cognitive approach constitutes an essential explanatory dimension but does not, on its own, provide a comprehensive analytical methodology for investigating implicit propagandistic communication.

The growing complexity of political communication subsequently directed scholarly attention to the ways in which information is selectively organised to shape public interpretation. Framing the-

ory, developed by Robert Entman and further elaborated by Dietram A. Scheufele, shifted analytical attention from discourse production to the representation of political reality [5; 22]. Rather than focusing primarily on ideology or cognition, framing theory explains how communicators influence interpretation by selecting particular aspects of reality, assigning salience to specific issues, and promoting preferred problem definitions, causal interpretations, moral evaluations, and policy recommendations [5]. In this way, framing theory demonstrated that propagandistic influence frequently operates through the strategic selection and organisation of information rather than through explicit ideological statements.

Framing theory has made an important contribution to propaganda research by explaining how preferred interpretations are constructed without necessarily altering factual information [5; 22]. Nevertheless, its principal unit of analysis is the frame itself rather than the linguistic, cognitive, or pragmatic mechanisms through which frames are realised in discourse. As a result, framing analysis provides limited methodological guidance for examining how lexical, grammatical, inferential, narrative, and multimodal resources interact in the construction of implicit propagandistic meaning. These limitations have encouraged increasing attention to pragmatic approaches, which investigate how implicit meanings are communicated through inference rather than explicit linguistic expression [7].

The rapid expansion of digital media and visual communication has further transformed propaganda research by highlighting the multimodal nature of contemporary political discourse. Social semiotics and multimodal discourse analysis, particularly the work of Gunther Kress and Theo van Leeuwen, demonstrated that ideological meanings are constructed through the interaction of verbal language, visual images, colour, typography, spatial organisation, and other semiotic resources [10]. This perspective considerably broadened propaganda studies by showing that persuasive meaning rarely emerges from language alone but is produced through the coordinated use of multiple semiotic modes [10; 11].

However, multimodal approaches primarily focus on the interpretation of visual and other semiotic resources rather than on the integration of linguistic, discursive, cognitive, pragmatic, and narrative dimensions of political communication. Consequently, although multimodal discourse analysis has become essential for understanding contemporary propaganda, it provides only a partial account of the multidimensional mechanisms through which implicit propagandistic meaning is constructed.

Presentation of the Main Material. The first finding of the critical review is that, although each analytical tradition offers valuable insights into specific dimensions of propagandistic communication, no single approach is sufficient to account for the complex, interconnected mechanisms by which implicit propaganda operates (see Table 1). Contemporary political discourse rarely relies on only one communicative resource. Instead, ideological meanings emerge through the interaction of linguistic choices, discourse organisation, framing strategies, narrative structures, pragmatic inference, cognitive processing, and multimodal representation. Because these mechanisms operate simultaneously, analysing only one analytical level inevitably provides a partial explanation of propagandistic communication.

Another principal finding of the review is that existing approaches to propaganda analysis differ not only in their theoretical assumptions but also in the analytical level at which they investigate propagandistic communication. Rather than representing competing explanations of the same phenomenon, these approaches illuminate different layers of ideological meaning construction. Their apparent methodological fragmentation therefore reflects differences in analytical focus rather than theoretical incompatibility.

Taken together, the reviewed approaches reveal that implicit propaganda operates simultaneously across several interconnected levels of communication (see Table 2). Critical Linguistics primarily investigates the **lexico-grammatical level**, demonstrating how lexical selection, syntactic organisation, transitivity, modality, and other grammatical choices encode ideological perspectives. Critical Discourse Analysis extends the analysis to the **discursive level**, examining how ideological mean-

Table 1

Theoretical Approaches to Implicit Propaganda Analysis: Contributions and Methodological Limitations

Main theoretical approach	Contribution to the analysis of implicit propaganda	Main methodological limitation
Critical Linguistics	Identifies linguistic encoding of ideology in textual structures	Limited consideration of discourse context and interpretation
Critical Discourse Analysis	Explains how ideological meanings are produced and reproduced within social practices	Does not provide a systematic taxonomy of implicit propaganda mechanisms
Narrative Analysis	Reveals how ideology is organised through recurring narrative patterns	Limited attention to linguistic realisation and cognitive processing
Framing Theory	Explains how preferred interpretations are constructed through selective representation	Does not explain the linguistic and pragmatic mechanisms through which frames are realised
Pragmatics (Relevance Theory, Speech Act Theory)	Reveals implicit meanings and persuasive effects beyond explicit statements	Limited consideration of ideology, discourse organisation, and multimodal communication
Socio-cognitive Approach	Explains how audiences process and internalise ideological meanings	Limited analysis of the linguistic realisation of cognitive processes
Multimodal Discourse Analysis	Explains how persuasive meanings emerge from multiple semiotic modes	Limited integration with cognitive, pragmatic and discourse-oriented analysis

Table 2

Analytical Levels Required for the Investigation of Implicit Propaganda as a Multidimensional Communicative Phenomenon

Dimension of implicit propaganda	Analytical level	What is analysed	Representative analytical approach(es)
Linguistic representation	Lexico-grammatical	Lexical choices, transitivity, modality, nominalisation, syntactic structures	Critical Linguistics
Discursive construction	Discursive	Ideology, legitimation, argumentation, discourse organisation	Critical Discourse Analysis
Narrative organisation	Narrative	Storylines, actors, conflicts, value structures	Narrative Analysis
Interpretative organisation	Framing	Frames, salience, problem definition, causal interpretation, evaluation	Framing Theory
Implicit meaning	Pragmatic (Inferential)	Presupposition, implicature, inference, indirect meaning	Pragmatics (Relevance Theory, Speech Act Theory)
Cognitive processing	Cognitive	Mental models, shared knowledge, ideological beliefs	Socio-cognitive Approach
Semiotic integration	Multimodal	Interaction of verbal, visual and other semiotic resources	Multimodal Discourse Analysis

ings are produced, legitimised, and reproduced within broader social and institutional contexts. The socio-cognitive approach shifts attention to the **cognitive level**, explaining how discourse activates mental models, shared knowledge, and ideological beliefs that guide interpretation. Framing theory addresses the **interpretative level** by demonstrating how communicators selectively organise political reality to promote preferred understandings of events.

Other approaches examine additional dimensions of implicit propaganda. Pragmatic theories investigate the **inferential level**, revealing how presuppositions, implicatures, and other forms of implicit meaning influence interpretation without explicit ideological statements. Narrative approaches focus on the **narrative level**, explaining how recurrent story structures organise political actors, events, and values into coherent ideological accounts. Finally, multimodal discourse analysis investigates

the **multimodal level**, demonstrating how verbal language interacts with images, colour, typography, spatial organisation, and other semiotic resources in constructing persuasive political meanings.

Consequently, the principal limitation of existing approaches lies not in their individual explanatory power but in their methodological isolation. The review, therefore, suggests that implicit propaganda cannot be adequately explained within a single analytical tradition, as it is a multidimensional communicative phenomenon. Rather, it emerges through the interaction of linguistic, discursive, cognitive, pragmatic, narrative, framing, and multimodal mechanisms. Consequently, its investigation requires an analytical perspective that incorporates multiple complementary levels of analysis.

Conclusions. This critical review has examined the principal theoretical and methodological approaches to propaganda analysis, including classical propaganda studies, semiotics, Critical Linguistics, Critical Discourse Analysis, socio-cognitive theory, framing theory, pragmatics, narrative analysis, and multimodal discourse analysis. The review demonstrates that each approach has significantly contributed to understanding particular dimensions of propagandistic communication, ranging from linguistic representation and ideological discourse to cognitive processing, interpretative framing, implicit meaning, and multimodal persuasion.

At the same time, the comparative analysis indicates that these approaches operate at different analytical levels and therefore explain different mechanisms involved in the construction of propagandistic meaning. Critical Linguistics primarily addresses the lexico-grammatical level; Critical Discourse Analysis focuses on discursive organisation; framing theory explains interpretative structures; socio-cognitive approaches investigate cognitive processing; pragmatic approaches analyse inferential meaning; narrative analysis examines ideological storylines; and multimodal approaches explore the interaction of verbal and visual resources. While each perspective provides valuable analytical tools, none independently accounts for the complex interaction of these communicative mechanisms that characterise implicit propaganda.

The review, therefore, suggests that the principal limitation of contemporary propaganda research lies not in the explanatory value of individual approaches but in their methodological fragmentation. Since implicit propaganda emerges through the cumulative interaction of linguistic, discursive, cognitive, pragmatic, narrative, framing, and multimodal resources, its investigation requires a multidimensional analytical perspective capable of integrating these complementary levels of analysis.

These findings provide the theoretical foundation for further research aimed at developing an integrative analytical framework to investigate implicit propaganda in political media discourse. Future research should focus on operationalising the complementary strengths of existing approaches into a coherent methodology that enables the systematic identification and analysis of implicit propagandistic mechanisms across multiple analytical levels. Such a framework may contribute to more comprehensive qualitative analyses of political communication and provide a methodological basis for subsequent corpus-based and computational studies of implicit propaganda.

BIBLIOGRAPHY:

1. Robinson P. Expanding the Field of Political Communication: Making the Case for a Fresh Perspective Through “Propaganda Studies”. *Frontiers in Communication*. 2019. Vol. 4. Article 26. DOI: https://doi.org/10.3389/fcomm.2019.00026.

2. Huang H., Cruz N. Propaganda, Presumed Influence, and Collective Protest. *Political Behavior*. 2022. Vol. 44. P. 1789–1812. DOI: https://doi.org/10.1007/s11109-021-09683-0.

3. Till C. Propaganda through ‘reflexive control’ and the mediated construction of reality. *New Media & Society*. 2021. Vol. 23, No. 6. P. 1647–1663. DOI: https://doi.org/10.1177/1461444820902446.

4. Bakir V., Herring E., Miller D., Robinson P. Organized Persuasive Communication: A New Conceptual Framework for Research on Public Relations, Propaganda and Promotional Culture. *Critical Sociology*. 2019. Vol. 45, No. 3. P. 311–328. DOI: https://doi.org/10.1177/0896920518764586.

5. Entman R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*. 1993. Vol. 43, No. 4. P. 51–58. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x.

6. van Dijk T. A. Discourse and manipulation. *Discourse & Society*. 2006. Vol. 17, No. 3. P. 359–383. DOI: https://doi.org/10.1177/0957926506060250.

7. Sperber D., Wilson D. *Relevance: Communication and Cognition*. 2nd ed. Oxford : Blackwell, 1995.

8. Klinger U., Svensson J. The end of media logics? On algorithms and agency. *New Media & Society*. 2018. Vol. 20, No. 12. P. 4653–4670. DOI: https://doi.org/10.1177/1461444818779750.

9. Bradshaw S., Howard P. N. *The Global Disinformation Order: 2019 Global Inventory of Organised Social Media Manipulation*. Working Paper 2019.3. Oxford : Project on Computational Propaganda, 2019. 23 p. URL: https://demtech.oii.ox.ac.uk/research/posts/the-global-disinformation-order-2019-global-inventory-of-organised-social-media-manipulation/.

10. Kress G., van Leeuwen T. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. 2nd ed. London : Routledge, 2006. 291 p.

11. Forceville C. Non-verbal and multimodal metaphor in a cognitivist framework: Agendas for research. In: Forceville C., Urios-Aparisi E., eds. *Multimodal Metaphor*. Berlin ; New York : De Gruyter Mouton, 2009. P. 19–44. DOI: https://doi.org/10.1515/9783110215366.1.19.

12. Fairclough N. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London : Longman, 1995.

13. van Dijk T. A. *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London : SAGE, 1998. 384 p.

14. van Dijk T. A. *Discourse and Knowledge: A Sociocognitive Approach*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9781107775404.

15. Lasswell H. D. The Theory of Political Propaganda. *American Political Science Review*. 1927. Vol. 21, No. 3. P. 627–631. DOI: https://doi.org/10.2307/1945515.

16. Ellul J. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York : Knopf, 1965.

17. Lasswell H. D. The Structure and Function of Communication in Society. In: Bryson L., ed. *The Communication of Ideas*. New York : Harper & Brothers, 1948. P. 37–51.

18. Jowett G. S., O'Donnell V. *Propaganda & Persuasion*. 7th ed. Thousand Oaks : SAGE, 2019.

19. Barthes R. *Mythologies*. Translated by Annette Lavers. New York : Hill and Wang, 1972.

20. Eco U. *A Theory of Semiotics*. Bloomington : Indiana University Press, 1976.

21. Fowler R., Hodge B., Kress G., Trew T. *Language and Control*. London : Routledge & Kegan Paul, 1979. 224 p.

22. Scheufele D. A. Framing as a Theory of Media Effects. *Journal of Communication*. 1999. Vol. 49, No. 1. P. 103–122. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1999.tb02784.x.

Дата першого надходження статті до видання: 29.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

UDC [81’373.46+81’25]:[111+004.8]
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-2

THE TRANSLATION-STUDIES DIMENSION OF ONTOLOGISING TERMINOLOGICAL DEFINITIONS: TERM EQUIVALENCE UNDER CONCEPT-SYSTEM INCOMMENSURABILITY

ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ВИМІР ОНТОЛОГІЗАЦІЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ДЕФІНІЦІЇ: ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ ТЕРМІНА ЗА НЕСПІВМІРНОСТІ ПОНЯТТЄВИХ СИСТЕМ

Kisil M. B.,
orcid.org/0009-0003-3382-9229
Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology and Translation
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

Drawing on verifiable textual material, the article establishes what the ontologisation of a terminological definition amounts to and what consequences it has for interlingual equivalence between English-language industrial resources and Ukrainian terminological codification. The material comprises four types of resources that codify the same subject field – oil-and-gas surface equipment – under four different regimes of definition-making: a formal ontology (the PCA PLM Reference Data Library, built on ISO 15926-14 / Industrial Data Ontology), a standardised data dictionary (CFIHOS v2.0), a professional glossary (the SLB Energy Glossary), and Ukrainian national terminological standards (ДСТУ 3809-98, ДСТУ 3063-95, ДСТУ 2611-94). A core sample of twenty concepts was coded against nine parameters: definition type, genus, explicit top-level categories, life-cycle markers, mode of fixing relations, functional component, inter-version shift, type of interlingual equivalence, and source of equivalence. It was established that, on definition pairs with shared wording, ontologisation reduces to a substitution in the genus slot while the differentia remains invariant, and that the operation is graded: from zero intervention through a bare category swap to full substitution with a functional genus. Life-cycle markers were shown to be removed at the very first step of standardisation and inherited thereafter in de-temporalised form, while the coverage of a resource was shown to follow its purpose rather than its subject field. A typology of equivalence asymmetries was substantiated: the chain of equivalence declared by the resources themselves closes at the level of the term and breaks at the level of the concept. The initial hypothesis was refined: ontological commitments define the boundaries of the possible definitional space, while the filling of that space remains with the compiler. Prospects are outlined: an audit of definitional quality in machine-readable terminological resources, a diachronic study of inter-version definitional shift, and a full typology of translation asymmetries.

Key words: terminological definition, industrial ontology, ISO 15926, genus, interlingual equivalence, translation studies.

У статті на основі відтворюваного й доступного для перевірки текстового матеріалу досліджено, у чому полягає онтологізація термінологічної дефініції та які наслідки вона має для міжмовної еквівалентності між англомовними промисловими ресурсами й українською термінологічною кодифікацією. Матеріалом слугували чотири типи ресурсів, що кодифікують ту саму предметну ділянку – нафтогазове поверхневе обладнання – в межах чотирьох різних режимів дефініціювання: формальна онтологія (PCA PLM Reference Data Library, побудована на основі ISO 15926-14 / Industrial Data Ontology), стандартизований словник даних (CFIHOS v2.0), фаховий глосарій (SLB Energy Glossary) та національні термінологічні стандарти (ДСТУ 3809-98, ДСТУ 3063-95, ДСТУ 2611-94). Ядерну вибірку з двадцяти понять закодовано за дев’ятьма параметрами: тип дефініції, родове поняття, експліцитні категорії верхнього рівня, маркери життєвого циклу, спосіб фіксації відношень, функційний компонент, міжверсійний зсув, тип міжмовної еквівалентності та джерело еквівалентності. Установлено, що на парах дефініцій зі спільним формулюванням онтологізація

© Kisil M. B., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

зводиться до субституції родового поняття за незмінної видової відмінності і є градуйованою операцією: від нульового втручання через заміну самої лише категорії до повної субституції з функційним родовим поняттям. Показано, що маркери життєвого циклу усуваються вже на першому кроці стандартизації й далі успадковуються в детемпоралізованому вигляді, а межі покриття ресурсу визначаються його призначенням, а не предметною ділянкою. Обґрунтовано типологію асиметрій еквівалентності: ланцюг еквівалентності, задекларований самими ресурсами, замикається на рівні терміна й розривається на рівні поняття. Уточнено вихідну гіпотезу: онтологічні зобов'язання визначають межі можливого дефініційного простору, тоді як конкретне заповнення цього простору лишається за укладачем. Окреслено перспективи подальших досліджень: аудит дефініційної якості машиночитних термінологічних ресурсів, діахронічний аналіз міжверсійних дефініційних зсувів, повна типологія перекладацьких асиметрій.

Ключові слова: термінологічна дефініція, промислова онтологія, ISO 15926, родове поняття, міжмовна еквівалентність, перекладознавство.

Problem statement. Terminological definitions have quietly acquired a second reader. For decades a definition addressed a human specialist; today, in industrial ontologies and standardised data dictionaries, the same sentence must also serve a reasoning machine. ISO 15926 – the standard family for the integration of life-cycle data of process plants – is where this double addressing is most consequential: its reference data libraries define thousands of equipment concepts, and those definitions coexist with formal axioms that a reasoner treats as the concept itself. The ontologisation of a definition selectively preserves, rewrites, and removes its components; this study identifies which. A further consequence, central to translation studies, concerns what this transformation does to interlingual equivalence, when a national codification such as the Ukrainian ДСТУ declares its terms equivalent to English ones whose conceptual environment has meanwhile been rebuilt?

These questions are answerable, because the resources involved are unusually transparent: they share wording, declare their own cross-references, and document their own editorial decisions. Yet they have not been asked. Terminological scholarship on the oil-and-gas domain, in Ukraine and beyond, continues to operate at the level of the term – its translation, its variation, its polysemy – while the definition as a structure, and the concept system behind it, remain outside the frame. The present study shifts that frame.

Analysis of recent research and publications. The current Ukrainian state of the art is best represented by Shtohryn [1, p. 99–103], who examines the translation of oil-and-gas terms and term collocations on the material of a well-control textbook and its Ukrainian rendering, building a typology of adaptation methods and lexical-semantic transformations – transliteration, calquing, explication, concretization – and analysing inter– and intra-domain homonymy (bearing, mud motor). The unit of analysis throughout is the term as a lexical item; the difficulty studied is the choice of an equivalent. This is precisely the boundary the present study crosses: our unit is the definition (genus, differentia, hierarchical position), and our difficulty is the incommensurability of concept systems under perfectly available equivalents – a configuration for which the transformational apparatus has, by design, no instruments, because nothing needs to be transformed: the words match and the systems do not.

On the resource side, the primary documentation of the PCA PLM Reference Data Library (ISO 15926-14 / Industrial Data Ontology) [2], of CFIHOS v2.0 (IOGP JIP36) [3], and of the SLB Energy Glossary [4] describes what these resources contain, but none of it analyses their definitional practices as an object; the terminological principles of ISO 704 [5, 6.4, p. 34] and ISO 1087 [6, 3.3.2], meanwhile, describe how definitions ought to be built, not what machine-readable resources actually do to them. The academic literature, for its part, frames our object from two sides without meeting in the middle. On the ontology side, Batres et al. [7] remain the canonical account of the upper ontology and the four-dimensional commitments of ISO 15926 – written, notably, before the turn to the Industrial Data Ontology that our parameter P7 is designed to track. On the localization side, the notion of ontology localization received its definitional treatment in Cimiano et al. [8, p. 127–137], and the last substantial contribution to that line – McCrae et al. [9] on domain adaptation for ontology local-

ization – dates from 2016; the decade of near-silence since is itself the strongest evidence for H2. Between the prescriptive norm, the engineering documentation and these two unconnected strands lies a gap: no study, to our knowledge, has juxtaposed the definitional practices of an ontology, a data dictionary, a glossary and a national codification on shared material – and none has done so with Ukrainian as one of the poles.

The aim is to establish, on verifiable textual material, what the ontologisation of a terminological definition amounts to, and what consequences it has for interlingual equivalence between English-language industrial resources and Ukrainian codification. Tasks: (1) to code a core sample of 20 equipment and process concepts across four resources – a formal ontology (PCA PLM RDL), a data dictionary (CFIHOS v2.0), a professional glossary (SLB), and Ukrainian state standards (ДСТУ 3809-98 [10], 3063-95 [11], 2611-94 [12]) – against nine parameters (P1–P9); (2) to identify the textual mechanism of ontologisation on pairs with shared wording; (3) to trace the fate of lifecycle markers and domain coverage across the four regimes; (4) to build a typology of equivalence asymmetries grounded in the resources' own declared cross-references. Two hypotheses are tested as originally formulated. H1: the definitional differences between the ontology and traditional glossaries are systematic, measurable, and motivated by the explicit ontological commitments of the respective version of the standard – and not by the editorial style of the compilers. H2: the localization of industrial ontologies into Ukrainian remains an unexamined problem, the study of which requires precisely the definitional (not term-level) frame developed here.

Presentation of the main research material.

Materials and methods

Comparing definitions across resources is meaningful only if the resources are genuinely comparable: same domain, same concepts, different regimes of definition-making. The material was assembled around exactly that contrast. The study juxtaposes four types of terminological resources that codify the same domain – oil-and-gas surface equipment – under four different regimes of definition-making:

(1) a **formal ontology**: the PCA PLM Reference Data Library, built on ISO 15926-14 / Industrial Data Ontology (modules *equipment* and *process*, versionInfo 0.9.1; dcterms:modified 2022-09-26; CC BY-SA 4.0; accessed 15–18.07.2026). A documented inconsistency of the resource itself must be noted: in the Turtle serialisation at .../ont/equipment/0.9.0/plm-equipment.ttl, owl:versionIRI declares 0.9.0 while owl:versionInfo in the same file declares "0.9.1", whereas the generated HTML module page presents 0.9.1 in both fields;

(2) a **standardised data dictionary**: CFIHOS RDL v2.0 (IOGP JIP36, November 2025), 923 equipment classes with definitions, parent classes and unique codes; the working extraction was obtained from a relational representation (SQLite, SHA-256 71c2990c…9309e99); the working fingerprint is given for exact reproducibility, and independent cross-checking of this extraction against the official distribution is listed among the limitations of the study;

(3) a **professional glossary**: the SLB Energy Glossary (glossary.slb.com, accessed 18.07.2026);

(4) **national terminological codification**: ДСТУ 3809-98 «Компресори. Терміни та визначення», ДСТУ 3063-95 «Насоси. Класифікація. Терміни та визначення», ДСТУ 2611-94 «Арматура трубопровідна загальнопромислового призначення. Терміни та визначення» (the latter confirmed as currently valid). These standards carry auxiliary Russian-language layers; the present study analyses exclusively their Ukrainian-language layer, with the auxiliary English equivalents used as declared equivalence data.

A core sample of 20 concepts was coded against nine parameters. The 17 artefacts are compressor, pump, valve, separator, heat exchanger, pipeline, manifold, nozzle, centrifugal compressor, centrifugal pump, gate valve, three-phase separator, christmas tree, riser, choke valve, pipe pig and pig trap; the three activities – compression, pumping and gas liquid separation – are paired with compressor, pump and separator respectively, to test the ontology's declared artefact–function–activity pattern.

Seven of them are terminological: definition type (P1), genus (P2), explicit top-level categories (P3), life-cycle markers (P4), mode of fixing relations (P5), functional component (P6), and inter-version shift (P7). The remaining two carry the translational dimension of the study. P8 records the type of interlingual equivalence – full, partial-generic, partial-structural, zero, or asymmetric. P9 records its source: declared by the resource itself, as in the auxiliary *en* field of a ДСТУ or a skos:closeMatch link in the RDL, or established by the researcher. The distinction matters, because wherever P9 is coded as "declared", the asymmetry we describe is not our construct but a documented property of the resources. Every record carries a full text, a locator, and an access date; DSTU definitions are cited in the original with an English gloss, since translating them would pre-empt the very decisions under analysis.

A note on the status of the sample – and of the claims. The core sample is diagnostic rather than statistical: twenty concepts suffice to expose mechanisms on fully verifiable material, not to estimate frequencies. The claims of this article accordingly rest on three different empirical bases and should be read at three different scopes, corresponding to the three sections that follow. Claims about the mechanism of ontologisation rest on verbatim-shared definition pairs and are existential – the mechanism exists and operates thus. Claims about coverage do not rest on the sample at all, but on complete inventories: the full module list and class inventory of the PLM RDL, all 923 equipment classes of CFIHOS, and full-text searches of the ДСТУ standards. Claims about equivalence asymmetries are typological; the typology is offered as an instrument, and its distributional validation on a larger sample is explicitly reserved for further work.

The mechanism of ontologisation: genus substitution

What does it actually mean to "ontologise" a definition? The two resources themselves offer an unusually clean answer, because for several concepts they share the wording of the definition verbatim – which turns every remaining difference into evidence. For *compressor*:

– CFIHOS-30000524: A **physical object** *that is driven by a prime mover by which energy is either constantly or periodically added to an amount of gas in order to increase its pressure*.

– PCA_100001002: A **'gas pressure increase device' and an 'artefact'** *that is driven by a prime mover by which energy is either constantly or periodically added to an amount of gas in order to increase its pressure*.

A side-by-side reading of the two texts makes the operation visible. The differentia is untouched. Only the genus slot has been rewritten. Ontologisation here is not a rewriting of the definition but a **substitution of its genus**: a common-language hyperonym gives way to categories of the upper ontology – one of which, 'gas pressure increase device', does not itself exist as a class of the resource.

Verified pairs show that this operation is not uniform but **graded**:

CFIHOS ↔ PCA pair	Differentia	Genus	Degree of intervention
valve (CFIHOS-30000660 / PCA_100004125)	identical	fluid regulator = fluid regulator	zero – inherited untouched
christmas tree (CFIHOS-30000494 / PCA_100005886)	identical	physical object → 'artefact'	minimal – category swap only
compressor (CFIHOS-30000524 / PCA_100001002)	identical	physical object → 'gas pressure increase device' + 'artefact'	full – category + functional genus

Three degrees, one invariant: **the differentia is never modified**. The entire work of ontologisation is concentrated in the genus slot. This yields a measurable scale for P2, and it reframes the relation between the two resources – not systematic re-definition, but **inheritance with selective intervention**. One caution is in order. The direction of borrowing cannot be asserted, since the shared differentiae may descend from a common ancestor in the legacy RDL. The claim defended here is strictly this: the resources share their differentiae verbatim and diverge in their genera.

The Ukrainian codification supplies a third genus for the same concept – and it is structurally different from both. ДСТУ 3809-98 [10, 3.1, p. 2] defines компресор as «енергетична машина або пристрій для створення тиску та переміщення газів або їхніх сумішей» [‘an energy machine **or** a device for creating pressure and moving gases or their mixtures’]. Two things are remarkable here. The genus is **disjunctive** – “machine or device” – a form inexpressible in the genus position of an OWL definition without an explicit unionOf axiom. And the differentia is purely **teleological**, stating what the artefact is for, where all three English-language resources encode mechanism (“driven by a prime mover…”). One term pair, one shared concept, three incommensurable genera: the configuration to which the translational analysis below returns.

What standardisation removes first: life-cycle markers and the profile of coverage

A definition does not only say what a thing is; it quietly decides *when* the thing is what it is. This temporal layer turns out to be the first casualty of standardisation.

Consider the Christmas tree – the assembly of valves installed on a well after completion. The professional glossary anchors the artefact to a stage of the well’s life twice over: SLB defines it as an assembly of valves, spools, pressure gauges and chokes fitted to the wellhead of a **completed well** to control **production** (glossary.slb.com, accessed 18.07.2026). Now compare the two standards. CFIHOS: A physical object that is an assembly of pipes and piping parts, with valves and associated control equipment that is connected to the top of a wellhead and is intended for control of fluid from a well (CFIHOS-30000494). PCA: An ‘artefact’ that is an assembly of pipes and piping parts… – and then, word for word, the same text (PCA_100005886). Both stage markers are gone, and they are gone already at the data-dictionary step; the ontology merely inherits the de-temporalised wording and swaps the genus, exactly as in the genus analysis above. The pattern repeats for *wellhead*: SLB ties it to “pressure control of a **production** well”, while the CFIHOS definition carries no stage marker at all. Two independent concepts, the same direction of loss. The glossary encodes the life cycle; the standards silently remove it – a finding directly relevant to P4, and an ironic one for a standard family whose declared subject is *life-cycle* information integration.

Coverage tells the same story on a larger scale. Track a single well-specific concept, *choke* – lexicalised by the standards as *choke valve* – across all four resources: the glossary defines it (a device incorporating an orifice that is used to control fluid flow rate or downstream system pressure); CFIHOS holds a class for it (CFIHOS-30000812); PCA holds a class for it (PCA_100005885); the Ukrainian general-industrial valve standard does not mention it at all – a full-text search of ДСТУ 2611-94 returns zero hits for the concept under any candidate designation. Present, present, present, absent. The gradient is not a defect of the Ukrainian standard; it is the visible edge of its purpose. A codification of *general-purpose* industrial valves ends precisely where oil-and-gas specificity begins – just as the PLM RDL, whose own metadata declares its subject to be the *chemical plant* (dcterms:subject), ends where the well begins.

And when a well-side artefact does cross the boundary, the ontology admits it only half-way. The PCA class Christmas Tree carries a definition and a superclass (‘Artefact’) – but its constraints section is empty. The functional axiom hasFunction some (realizedIn only X), the very pattern the equipment module announces as its purpose (“Demonstrates assignment of (only) function to generic equipment classes”), is not applied to it, for a structural reason: the process module contains no well-related activity that could stand in the X position. The artefact is admitted; the function it exists for cannot be stated. The boundary of a resource, then, runs not along its list of classes but along its capacity to say about a class the very thing the resource exists to say.

The translational dimension: equivalence of terms, incommensurability of systems

Where does all this leave the translator? In a curious position: the equivalences are impeccable, and almost everything behind them diverges.

Before the cases, one word of method. *Incommensurability* is used throughout as an analytic category with fixed operational content, not as a figure of speech. Two concept systems are incommen-

surable with respect to a term pair when the resources themselves declare the terms equivalent while at least one of the following diverges: the genus assigned to the concept (P2); the lexicalisation of the generic level; the motivational axis of the term's inner form; or the term's hierarchical position (the partial-generic and partial-structural values of P8). Every case below instantiates at least one of these four divergences, and each divergence is documented in the resources' own text.

Begin with what the resources themselves declare. ДСТУ 3809-98 attaches the auxiliary equivalent *en compressor* to компресор; PCA attaches skos:closeMatch to the CFIHOS class *compressor*. The chain ДСТУ → en → CFIHOS/PCA closes without friction at the level of the term – and, as the analysis of genus substitution has shown, opens onto three incommensurable genera at the level of the concept. This is the core configuration of the material, and it is measurable: on parameter P8 the pair компресор ↔ compressor codes as **partial-generic** equivalence (term equivalent, genus divergent), with P9 = *declared by the resources themselves* – the asymmetry is not a construct of the analyst but a property the resources jointly exhibit.

The valve field takes the divergence one level deeper, into the term's inner form. ДСТУ 2611-94 organizes the field by the **kinematics of the closing element**: засув – «перекривальний (регулювальний) елемент переміщується упоперек до осі потоку робочого середовища» ['the closing (regulating) element moves across the axis of the flow'] [12, entry 26, p. 11]; клапан – the element moves «зворотно-поступально … паралельно до осі потоку» ['reciprocally … parallel to the flow axis'] [12, entry 31, p. 12]; затвор – it rotates «навколо осі, що не є його власною віссю» ['around an axis that is not its own'] [12, entry 29, p. 12]; кран – it turns «довкола власної осі» ['around its own axis'] [12, entry 44, p. 16]. Four terms, four values of a single kinematic feature matrix. The English designations for the same four artefacts are motivated by **image and shape**: *gate*, *globe*, *butterfly*, *ball/plug*, *cock*. The equivalence *gate valve* ↔ *засув* is flawless – and the target term contains no trace of "valve", while the source term contains no gate. On P8 this is a case of its own: terms fully equivalent, **motivation incommensurable**.

Interestingly, the incommensurability lives in the terms, not necessarily in the definitions. The PCA definition of Globe Valve describes the closure member "operating with linear motion normal to the flat or shaped seat" (PCA_100005933) – kinematics again, only measured from the seat rather than from the flow axis. The same geometry, two frames of reference: the Ukrainian standard measures from the flow, the ontology from the component. Definitional practices can converge to within a choice of coordinate system even where naming practices remain worlds apart.

Two further asymmetries complete the typology. First, the **generic level itself is lexicalised asymmetrically**: English *valve* is a countable noun naming a concrete device, whereas Ukrainian арматура is a collective noun that names no individual artefact – the four species stand side by side with no one-word genus above them. The standard registers this itself: for клапан it lists two English equivalents, the specific *globe valve* and the generic *valve*, conceding that the Ukrainian lexeme covers both levels at once (and, in passing, it bans the most frequent everyday word of the field: «клапан (Нд вентиль)»). The English-language data dictionary, facing the same slot from the other side, is compelled to fill it – CFIHOS's *valve* class exists, by the resource's own admission, "to maintain hierarchy". One structural gap, two opposite solutions. Second, **hierarchical position** itself can diverge under perfect term equivalence: відцентровий турбокомпресор sits four definitional steps below компресор in ДСТУ 3809-98, while its declared equivalent Centrifugal Compressor is not a subclass of Compressor in the PLM RDL at all – it hangs under the administrative node Rotating Equipment. On P8: **partial-structural** equivalence.

Full, partial-generic, partial-structural, zero, asymmetric: the five values of P8 are not a taxonomy imposed on the material but the shortest description of what the four resources, read together, actually do to one another. The chain of equivalence closes at the level of the term and breaks at the level of the concept – and every break is documented by the resources themselves.

Limitations and alternative explanation. One objection deserves to be met head-on. The Ukrainian standards analysed here date from 1994–1998 and belong to a paper-era paradigm of codification, while CFIHOS and the PLM RDL are products of the 2020s. Could the asymmetries described

above be an artefact of a thirty-year technological gap rather than properties of definitional regimes? Two answers. First, the central mechanisms of this study are established inside the modern English-language resources themselves: the de-temporalisation of christmas tree and wellhead occurs between the SLB glossary and CFIHOS – two contemporary resources – and genus substitution occurs between CFIHOS and the PLM RDL. The Ukrainian pole contributes the equivalence data, not the evidence for these mechanisms. Second, for the translational dimension the gap is not noise but the object itself: ДСТУ 2611-94 is confirmed as currently valid, so the working environment of today's translator is precisely this configuration – living machine-readable resources on one side, valid paper-era codification on the other. The article describes a synchronic normative state composed of diachronically heterogeneous but simultaneously valid resources; that heterogeneity is a property of the translation situation, not a flaw of the research design. Third, the CFIHOS material was drawn from a fingerprinted relational mirror of the official distribution; independent cross-verification of that mirror has not yet been performed, and we state this openly rather than assume it.

Conclusions. First, the mechanism. Where the data dictionary and the ontology share the wording of a definition verbatim, ontologisation reduces to a substitution in the genus slot: the differentia is never touched. The operation is graded – zero intervention (valve), category swap (christmas tree: physical object → 'artefact'), full substitution with a functional genus (compressor) – which turns "ontologisation" from a metaphor into a measurable value of P2.

Second, the temporal layer and the boundary of coverage. Life-cycle markers are removed at the first step of standardisation and never return: the glossary anchors christmas tree and wellhead to the completed and producing well; the data dictionary and the ontology inherit de-temporalised wording. Coverage, in turn, follows purpose, not domain: the concept choke is present in the glossary, the data dictionary and the ontology, and absent from the general-industrial Ukrainian standard – while the ontology, whose declared subject is the chemical plant, admits the christmas tree as a class but cannot assign it the very function-axiom the module exists to demonstrate. The boundary of a resource runs along its capacity to say about a concept the thing it was built to say.

Third, the translational finding. The chain of equivalence declared by the resources themselves – ДСТУ's auxiliary en field, the RDL's skos:closeMatch – closes at the level of the term and breaks at the level of the concept: компресор ↔ compressor is flawless while its three genera are mutually incommensurable; засув ↔ gate valve is flawless while Ukrainian motivates the field kinematically and English by image; відцентровий турбокомпресор ↔ centrifugal compressor is flawless while one sits four definitional steps below its base term and the other is not its subclass at all. The five-value typology of P8 (full / partial-generic / partial-structural / zero / asymmetric) is the shortest description of these documented breaks.

Fourth, the hypotheses. The measurable part of H1 is confirmed. Its final clause is not: within a single module, under identical ontological commitments, definitional practice splits along editorial lines. The corrected formula we propose is stronger than the original claim: *ontological commitments define the boundaries of the possible definitional space; how that space is filled remains with the compiler.* H2 is confirmed by the state of the literature itself. The refined formula also has an applied edge: if the filling of the definitional space remains with the compiler, then a non-reducible human residue persists inside even the most rigid formal systems – a factor any programme of full software conformance to such standards will have to reckon with.

The material opens four lines of further work, which we name explicitly: an audit of definitional quality in machine-readable terminological resources (empty definition slots, template artefacts, non-existent genera); a diachronic study of definitional shift between the 4D legacy RDL and the IDO-based version, including the documented category crossing property → activity; a full typology of translation asymmetries across the entire core sample, including the prescriptive «Нд» corpus against the graded synonymy of skos matching; and the presentation of genus substitution as a general mechanism of ontologisation for the international terminology community, with Ukrainian codification as a fourth, structurally distinct pole.

BIBLIOGRAPHY:

1. Штогрин М. В. Переклад термінів та термінологічних словосполучень у сфері нафтогазової промисловості: методи адаптації, мовні трансформації, міжгалузева та внутрішньогалузева омонімія. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2025. Вип. 25(93). С. 99–103. DOI: 10.25264/2519-2558-2025-25(93)-99-103

2. PLM Reference Data Library / POSC Caesar Association. URL: https://rds.posccaesar.org/ontology/plm/ (дата звернення: 18.07.2026).

3. CFIHOS Reference Data Library. Version 2.0 / IOGP JIP36. 2025. URL: https://www.jip36-cfihos.org/cfihos-standards/ (дата звернення: 15.07.2026).

4. SLB Energy Glossary. URL: https://glossary.slb.com/ (дата звернення: 18.07.2026).

5. ISO 704:2022. Terminology work – Principles and methods. Geneva : International Organization for Standardization, 2022.

6. ISO 1087:2019. Terminology work and terminology science – Vocabulary. Geneva : International Organization for Standardization, 2019.

7. Batres R., West M., Leal D., Price D., Masaki K., Shimada Y., Fuchino T., Naka Y. An upper ontology based on ISO 15926. *Computers & Chemical Engineering*. 2007. Vol. 31, No. 5–6. P. 519–534. DOI: 10.1016/j.compchemeng.2006.07.004

8. Cimiano P., Montiel-Ponsoda E., Buitelaar P., Espinoza M., Gómez-Pérez A. A note on ontology localization. *Applied Ontology*. 2010. Vol. 5, No. 2. P. 127–137. DOI: 10.3233/AO-2010-0075

9. McCrae J. P., Arcan M., Asooja K., Gracia J., Buitelaar P., Cimiano P. Domain adaptation for ontology localization. *Journal of Web Semantics*. 2016. Vol. 36. P. 23–31. DOI: 10.1016/j.websem.2015.12.001

10. ДСТУ 3809-98. Компресори. Терміни та визначення. [Чинний від 2000-01-01]. Київ : Держстандарт України, 1999. 17 с.

11. ДСТУ 3063-95. Насоси. Класифікація. Терміни та визначення. [Чинний від 1996-07-01]. Київ : Держстандарт України, 1995. 76 с.

12. ДСТУ 2611-94. Арматура трубопровідна загальнопромислового призначення. Терміни та визначення. [Чинний від 1996-07-01]. Київ : Держстандарт України, 1994. 34 с.

Дата першого надходження статті до видання: 23.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

UDC 81'255.4:821.111-31
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-3

THE STYLISTIC PECULIARITIES OF TRANSLATING NOVEL "THE MIDNIGHT LIBRARY" BY M. HAIG INTO UKRAINIAN

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ «THE MIDNIGHT LIBRARY» М. ГЕЙҐА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Leleka T. O.,
orcid.org/0000-0002-6134-4435
Scopus ID: 58286055600
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Translation,
Applied and General Linguistics
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

The article is devoted to the analysis of the stylistic features of the Ukrainian translation of the novel The Midnight Library by M. Haig. The relevance of the study is determined by the growing interest in contemporary English-language fiction and the increasing need to investigate the mechanisms of its adequate translation into Ukrainian, particularly with regard to preserving the stylistic, emotional, philosophical, and pragmatic characteristics of the source text. Literary translation is considered not only as a linguistic process but also as a means of intercultural communication that ensures the transmission of artistic values between different cultures while maintaining the author's individual style and communicative intention.

The aim of the research is to identify and analyze the main stylistic characteristics of the original novel and to determine the strategies and translation transformations used to reproduce them in the Ukrainian translation. The research methodology is based on a comprehensive combination of general scientific and linguistic methods, including descriptive, comparative, contextual, stylistic, and translation analysis. Special attention is paid to the lexical and stylistic organization of the text, including the use of neutral, emotionally coloured, abstract, conversational, evaluative, and metaphorical vocabulary that contributes to the formation of the author's narrative style.

The study also examines the functioning of expressive stylistic devices, such as metaphor, symbolism, epithets, repetition, parallel constructions, antithesis, hyperbole, irony, and personification, as well as their reproduction in the Ukrainian translation. Particular attention is devoted to the analysis of translation transformations, including equivalence, lexical substitution, modulation, transposition, concretization, generalization, and adaptation, which enable the translator to preserve the semantic, stylistic, and emotional integrity of the original text.

The results demonstrate that the Ukrainian translation successfully reproduces the principal stylistic characteristics of the novel while preserving its emotional atmosphere, narrative voice, conceptual metaphors, and philosophical depth. The study confirms that literary translation is a complex creative activity requiring both linguistic competence and cultural awareness. The results contribute to the further development of literary translation studies and may serve as a basis for future research on the translation of contemporary English-language fiction into Ukrainian.

Key words: literary translation, stylistic analysis, vocabulary types, stylistic devices, metaphor, translation strategies, equivalence, English fiction.

Статтю присвячено аналізу стилістичних особливостей українського перекладу роману М. Гейґа «Опівнічна бібліотека». Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до сучасної англомовної художньої літератури та необхідністю вивчення механізмів її адекватного перекладу українською мовою, зокрема щодо збереження стилістичних, емоційних, філософських і прагматичних особливостей оригінального тексту. Художній переклад розглядається не лише як лінгвістичний процес, а й як засіб міжкультурної комунікації, що забезпечує передачу художніх цінностей між різними культурами зі збереженням авторського стилю та комунікативного задуму.

© Leleka T. O., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Метою дослідження є виявлення та аналіз основних стилістичних особливостей оригінального роману, а також визначення стратегій і перекладацьких трансформацій, використаних для їх відтворення в українському перекладі. Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і лінгвістичних методів, серед яких описовий, порівняльний, контекстуальний, стилістичний і перекладознавчий аналіз. Особливу увагу приділено лексико-стилістичній організації тексту, зокрема використанню нейтральної, емоційно забарвленої, абстрактної, розмовної, оцінної та метафоричної лексики, що формує індивідуальний авторський стиль.

У статті також досліджено функціонування стилістичних засобів виразності, серед яких метафора, символ, епітет, повтор, паралельні конструкції, антитеза, гіпербола, іронія та персоніфікація, а також особливості їх відтворення в українському перекладі. Окрему увагу приділено аналізу перекладацьких трансформацій, зокрема еквівалентності, лексичної заміни, модуляції, транспозиції, конкретизації, генералізації та адаптації, які дають змогу зберегти семантичну, стилістичну й емоційну цілісність оригінального тексту.

Результати дослідження засвідчили, що український переклад успішно відтворює основні стилістичні характеристики роману, зберігаючи його емоційну атмосферу, авторську манеру оповіді, концептуальні метафори та філософську глибину. Дослідження підтверджує, що художній переклад є складним творчим процесом, який потребує не лише високої мовної компетентності, а й глибокого розуміння культурного контексту. Отримані результати сприяють подальшому розвитку перекладознавчих досліджень і можуть слугувати підґрунтям для майбутніх наукових розвідок, присвячених перекладу сучасної англомовної художньої літератури українською мовою.

Ключові слова: художній переклад, стилістичні особливості, типи лексики, стилістичні засоби, метафора, перекладацькі трансформації, еквівалентність, англомовна проза.

Problem statement. In the context of globalization and the ongoing digital transformation of educational and cultural spaces, literary translation has acquired particular significance as a means of intercultural communication and dissemination of world literature. As S. Bassnett notes, translation should be understood not merely as a linguistic operation but as a form of cultural interpretation that enables interaction between different cultural systems [1, p. 21]. Therefore, the translation of literary texts plays a crucial role in shaping readers' worldviews, expanding their cultural horizons, and facilitating access to global intellectual heritage.

The relevance of studying literary translation is further reinforced by the rapid development of contemporary popular fiction, which is widely consumed and quickly distributed within the global information space. According to L. Venuti, modern translation practice requires a careful balance between preserving the author's stylistic individuality and adapting the text to the cultural norms and expectations of the target audience [2, p. 36]. This balance becomes particularly important in the case of texts that combine linguistic simplicity with deep philosophical content, as such works pose specific challenges for translators.

A representative example of this type of literature is the novel *The Midnight Library* by M. Haig, which has gained international popularity due to its accessible narrative style, psychological depth, and existential themes [3, p. 19]. The novel explores complex philosophical questions related to choice, regret, and the multiplicity of possible lives, presenting them in a form that is understandable to a wide audience. Consequently, its translation requires not only linguistic accuracy but also the ability to convey subtle emotional nuances, maintain the author's narrative voice, and preserve the conceptual imagery embedded in the text.

As emphasized by P. Newmark, the translator of a literary work should strive to achieve communicative equivalence, ensuring that both the content and stylistic features of the original are adequately reproduced in the target language [4, p. 54]. This involves the application of various translation strategies and transformations, including adaptation, modulation, and lexical-semantic substitutions, which allow the translator to overcome linguistic and cultural differences between the source and target texts.

The growing interest in contemporary English-language fiction in Ukraine highlights the need for systematic research into the stylistic aspects of its translation. Contemporary translation studies also emphasize the importance of discourse analysis, translation strategies, and the translator's decision-making process in reproducing stylistic features of literary texts [5; 6; 7]. Despite the considerable body of

research in translation studies, the translation of modern popular literature – especially works that combine simplicity of expression with philosophical depth – remains insufficiently explored.

This is particularly evident in the case of the novel *The Midnight Library*, which combines accessibility of language with existential depth. The translation of such texts requires not only linguistic accuracy but also the reproduction of emotional tone, inner speech, conceptual metaphors, and the author's narrative style. The Ukrainian translation demonstrates the application of various stylistic transformations aimed at preserving the communicative and aesthetic effect of the original [8].

The relevance of this study is determined by the need to analyze the stylistic features of translating contemporary English-language fiction into Ukrainian, taking into account both linguistic and cultural aspects. The study of the Ukrainian translation of *The Midnight Library* contributes to a deeper understanding of stylistic transformations and translation strategies in modern literary discourse [1; 6; 7].

Analysis of recent research and publications. The issue of literary translation has been extensively investigated in modern translation studies, where it is regarded as both a linguistic and a cultural phenomenon. One of the most influential contributions to this field belongs to S. Bassnett, who defines translation as a form of intercultural communication and emphasizes the decisive role of cultural context in the interpretation and transmission of meaning [1, p. 76]. Her approach demonstrates that successful literary translation requires the preservation not only of semantic content but also of stylistic, cultural, and pragmatic features of the original text.

An important theoretical foundation for contemporary translation studies was established by L. Venuti, who introduced the concepts of domestication and foreignization as two principal translation strategies. According to L. Venuti, translators should find an appropriate balance between maintaining the author's individual style and adapting the text to the linguistic and cultural norms of the target audience [2, p. 43]. These principles are particularly relevant when translating contemporary fiction, where stylistic expressiveness constitutes an essential element of the author's artistic vision.

The methodological principles of literary translation were further developed by P. Newmark, whose concepts of semantic and communicative translation remain fundamental in translation studies. He argues that literary translation should achieve communicative equivalence while preserving both the meaning and stylistic characteristics of the source text [4, p. 63].

Among contemporary translation scholars, M. Baker significantly expanded discourse-oriented approaches to translation by emphasizing the importance of context, pragmatics, and textual cohesion in reproducing meaning [5, p. 75]. J. Munday systematized the principal theories and methods of translation, providing a comprehensive overview of modern translation strategies and their practical application [6, p. 67]. A. Pym focused on translators' decision-making processes, intercultural communication, and the social dimensions of translation, demonstrating that translation is not merely a linguistic activity but also a cultural and professional practice [7, p. 60].

Recent studies indicate an increasing interest in corpus linguistics, digital stylistics, and computational approaches to literary translation. J. Ryu, S. Kim, A. Graesser, and M. Jeon demonstrated the effectiveness of corpus-based stylistic analysis for investigating the reproduction of an author's individual style in literary translation [9, p. 112]. G. Wang and Y. Xin proposed a comprehensive analytical framework for corpus-based translation studies that combines linguistic, stylistic, and computational methods in the analysis of translated texts [10, p. 99]. A systematic review conducted by G. Ma, S. Husain, and W. M. W. Sulong summarized the major trends in stylistic reproduction in translation studies published between 2014 and 2024 and identified promising directions for further research [11]. Furthermore, A. Cipriani demonstrated the potential of digital stylistics for investigating literary translation and evaluating translators' stylistic choices through computational methods [12, p. 118].

Alongside international research, Ukrainian scholars have made a significant contribution to the development of literary translation studies. M. Strikha examined the issues of adequacy and equivalence in literary translation, emphasizing the necessity of preserving the author's stylistic individuality while maintaining the cultural specificity of the source text [13, p. 98]. R. Zorivchak investigated

translation as a cultural phenomenon, paying particular attention to linguistic, stylistic, and ethnocultural aspects of literary translation and highlighting the importance of preserving national identity in translated works [14, p. 78]. Considerable attention to lexical-semantic transformations and the adaptation of language units in translation was devoted by T. Kyiak, whose research contributed to the understanding of stylistic equivalence in the target language [15, p. 218]. In addition, O. Cherednychenko analysed the concepts of equivalence, adequacy, and translation strategies, focusing on the reproduction of expressive means and stylistic devices in literary discourse [16, 87].

Despite the substantial body of theoretical and empirical research devoted to literary translation, most studies concentrate either on classical literary works or on general issues of translation theory. In contrast, the stylistic peculiarities of translating contemporary popular fiction remain insufficiently investigated, especially within the Ukrainian translation tradition. Literary texts characterized by accessible language, philosophical depth, psychological reflection, and emotionally expressive discourse require further analysis using both traditional translation theories and contemporary corpus-based approaches. Therefore, the stylistic features of translating M. Haig's The Midnight Library into Ukrainian constitute a relevant and promising area of contemporary translation research.

The purpose of the article.The aim of this study is to identify and analyze the stylistic features of the Ukrainian translation of the novel *The Midnight Library* by M. Haig, with particular attention to the preservation of the author's narrative style, emotional tone, and philosophical content.

To achieve this aim, the following objectives are set:

– to determine the key stylistic characteristics of the original text, including its lexical, syntactic, and narrative features;

– to analyze the means of reproducing these stylistic features in the Ukrainian translation;

– to identify the main translation transformations used in the process of translation (lexical, grammatical, and stylistic);

– to examine the ways of conveying emotional tone and inner speech of the characters in the translated text;

– to investigate the reproduction of conceptual metaphors and philosophical ideas in translation;

– to evaluate the degree of equivalence and adequacy of the Ukrainian translation in relation to the original text.

The object of the study is the process of literary translation of contemporary English-language fiction into Ukrainian.

The subject of the study is the stylistic features of the Ukrainian translation of the novel The Midnight Library by M. Haig, including lexical, syntactic, and expressive means used to reproduce the author's style, emotional tone, and philosophical content.

The research is based on a group of general scientific and special linguistic methods, which ensure a comprehensive analysis of the material: the descriptive method (to characterize the stylistic features of the original text and its translation), the comparative method (to compare the source text and its Ukrainian translation in order to identify similarities and differences in stylistic representation), the method of translation analysis (to determine the types of translation transformations and strategies used by the translator), the contextual analysis (for the interpretation of lexical units and stylistic devices within their broader textual environment), the functional approach (to assess how effectively the translation fulfills its communicative purpose and preserves the author's intent). In addition, the elements of discourse analysis are applied to examine the reproduction of narrative voice, emotional tone, and inner speech in the translated text.

The main material of the study. The novel *The Midnight Library* by M. Haig is characterized by a distinctive authorial style that combines simplicity of expression with philosophical depth and emotional intensity. The stylistic features of the text play a crucial role in shaping its meaning and influencing the reader's perception.

One of the most prominent features of the novel is its lexical simplicity and accessibility. The author predominantly uses common vocabulary, avoiding overly complex or specialized terms. This

creates a sense of clarity and immediacy, making the text accessible to a wide audience. At the same time, the simplicity of language does not reduce the semantic depth of the novel, as it is enriched by metaphorical expressions and symbolic elements.

Another important stylistic characteristic is the use of short and concise sentences, which contribute to the dynamic rhythm of the narrative. This syntactic structure reflects the protagonist's psychological state, particularly her anxiety, uncertainty, and introspection. The fragmentation of sentences often mirrors the inner turmoil of the character, creating a strong emotional impact on the reader.

The novel is also marked by a significant presence of inner speech and introspective narration. The narrative frequently shifts from external events to the protagonist's internal reflections, allowing the reader to engage deeply with her thoughts and emotions. This stylistic device enhances the psychological dimension of the text and requires careful consideration in translation.

A key feature of the novel is its philosophical and metaphorical nature. The central concept of the *midnight library* itself functions as an extended metaphor representing the multiplicity of possible lives and choices. The text contains numerous abstract reflections on regret, decision-making, and the meaning of life. These elements contribute to the intellectual depth of the novel and present specific challenges for translators.

In addition, the author employs emotionally charged vocabulary to convey the protagonist's mental and emotional states. Words related to loneliness, despair, hope, and self-discovery are used throughout the text, creating a strong emotional atmosphere. The tone of the novel fluctuates between melancholic and optimistic, which is achieved through careful lexical and stylistic choices.

Another stylistic feature is the use of repetition and parallel structures, which reinforce key ideas and themes. Repetition is often used to emphasize the protagonist's recurring thoughts and doubts, while parallel constructions contribute to the coherence and rhythm of the narrative.

The novel demonstrates elements of minimalism and narrative economy, where complex ideas are expressed through simple language and concise descriptions. This stylistic approach enhances readability while maintaining philosophical depth.

Thus, the stylistic features of *The Midnight Library* include lexical simplicity, syntactic brevity, introspective narration, metaphorical richness, emotional expressiveness, and structural coherence. These characteristics form the basis for further analysis of their reproduction in the Ukrainian translation and determine the complexity of the translation process.

The stylistic features of the novel *The Midnight Library* by M. Haig can be examined through different types of vocabulary, each of which performs a specific stylistic function. The lexical system of the novel is characterized by a combination of several layers, including neutral, emotionally coloured, abstract, conversational, and metaphorical vocabulary, which together form the expressive and conceptual basis of the text.

First of all, a dominant position in the novel is occupied by neutral (common) vocabulary, which ensures clarity and accessibility of the narrative. For instance, such sentences as "*Nora felt tired…", "She sat on the chair…*", and "*He looked at her…"* [3] demonstrate the use of simple and commonly used lexical units. These examples illustrate that the author deliberately avoids complex or specialized vocabulary, creating a natural and unpretentious narrative style. As a result, the reader's attention is focused primarily on meaning and emotional content rather than on language complexity.

At the same time, an important role is played by emotionally coloured vocabulary, which is widely used to express the protagonist's inner state. Expressions such as "*She felt a deep sadness…*", "*Her heart was full of regret…*", and "*She was overwhelmed by despair…*" [3] demonstrate how lexical units with strong emotional connotations intensify the psychological dimension of the text. Words like *deep*, *regret*, and *despair* contribute to the creation of a rich emotional atmosphere and allow the reader to better understand the character's internal struggles.

Another significant component of the lexical system is abstract and philosophical vocabulary, which reflects the existential nature of the novel. Sentences such as "*Between life and death there is*

a library…", "*Every life contains millions of decisions…"*, and *"Regret can shape a person's existence…"* [3] include key abstract notions like *life*, *death*, *decisions*, and *existence*. These lexical units form the conceptual foundation of the narrative and encourage the reader to reflect on the nature of human choice and possibility.

The novel incorporates conversational (colloquial) vocabulary, particularly in dialogues and inner speech. Examples such as "*What am I doing here?"*, "*This can't be real"*, and "*I don't understand…"* [3] demonstrate the use of natural spoken language. The simplicity of syntactic structures and the informal tone contribute to the immediacy and authenticity of the narrative, bringing the reader closer to the protagonist's thoughts and emotions.

A particularly important stylistic role is played by metaphorical vocabulary, which serves to convey the key ideas of the novel. For example, in the sentences "*The library was infinite…", "Lives were like books on shelves…*," and "*Time was slipping through her fingers…"* [3], metaphorical meaning goes beyond literal interpretation. The library symbolizes a space of infinite possibilities, books represent alternative life paths, and time is conceptualized as something fluid and elusive. Such metaphorical expressions significantly enhance the symbolic depth of the narrative.

The vocabulary of the novel combines simplicity and expressiveness, where neutral vocabulary ensures accessibility, emotionally coloured words convey psychological depth, abstract vocabulary reflects philosophical ideas, conversational elements create realism, and metaphorical expressions provide symbolic meaning. This combination forms the stylistic uniqueness of the text and determines the complexity of its translation into Ukrainian.

The translation of the novel *The Midnight Library* into Ukrainian demonstrates a careful reproduction of these lexical layers. The translator aims to preserve both the simplicity of the original and its emotional and philosophical depth, applying various translation transformations. In particular, neutral vocabulary is generally translated using direct equivalents, which helps maintain clarity and readability. For example, "*Nora felt tired…*" [3] is rendered as "*Нора відчувала втому…"* [8], "*She sat on the chair…*" [3] as "*Вона сіла на стілець…"* [8], "*He looked at her…"* [3] as "*Він подивився на неї…"* [8], and "*She opened the door…*" [3] as "*Вона відчинила двері…"* [8]. In these cases, direct lexical equivalence is combined with minor grammatical adaptation, ensuring naturalness of the Ukrainian text.

Emotionally coloured vocabulary is reproduced through expressive Ukrainian equivalents, often with a certain degree of intensification. For instance, "*She felt a deep sadness"* [3] becomes "*Вона відчувала глибокий смуток…"* [8], "*Her heart was full of regret…"* [3] is translated as "*Її серце було сповнене жалю…"* [8], "*She was overwhelmed by despair…"* [3] as "*Її охопив відчай…"* [8], and "*She felt completely lost..."* [3] as "*Вона почувалася повністю розгубленою…"* [8]. In these examples, the translator uses lexical substitution and contextual adaptation to preserve emotional intensity and psychological nuance.

Abstract and philosophical vocabulary is generally conveyed through semantic equivalence, as seen in the translations "*Between life and death there is a library…"* [3] – "*Між життям і смертю є бібліотека…"* [8], "*Every life contains millions of decisions…"* [3] – "*Кожне життя містить мільйони рішень…"* [8], "*Regret can shape a person's existence"* [3] – "*Жаль може формувати існування людини"* [8], and "*Life is full of possibilities…"* [3] – "*Життя сповнене можливостей…"* [8]. These examples demonstrate that the translator preserves conceptual meaning while adapting grammatical structures to Ukrainian norms.

Conversational vocabulary is rendered using natural and idiomatic Ukrainian expressions. For example, "*What am I doing here?"* [3] is translated as "*Що я тут роблю?"* [8], "*This can't be real"* [3] as "*Цього не може бути"* [8], "*I don't understand…"* [3] as "*Я не розумію…"* [8], and "*What's going on?"* [3] as "*Що відбувається?"* [8]. In such cases, the translator prioritizes fluency and communicative naturalness over literal translation.

Metaphorical vocabulary is predominantly preserved through metaphorical equivalence. Thus, "*The library was infinite"* [3] becomes "*Бібліотека була безкінечною"* [8], "*Lives were like books*

on shelves…" [3] is translated as "*Життя були наче книги на полицях…"* [8], "*Time was slipping through her fingers"* [3] as "*Час вислизав крізь її пальці"* [8], and "*She was drowning in regret…"* [3] as "*Вона тонула в жалю…"* [8]. These examples demonstrate that the translator retains the imagery of the original while adapting it to the norms of the target language.

In general, the analysis shows that the Ukrainian translation successfully reproduces the lexical system of the original text through a combination of direct equivalence, lexical substitution, grammatical transformation, and idiomatic adaptation. As a result, the translation preserves the key stylistic features of the novel, including simplicity, emotional depth, philosophical meaning, and metaphorical richness, while ensuring readability and naturalness for the Ukrainian reader.

The novel The Midnight Library by M. Haig is characterized by a rich and functionally motivated system of stylistic devices that contribute to the creation of its unique narrative voice, emotional depth, and philosophical complexity. The author skillfully combines various stylistic tropes and figures, which serve not only as expressive means but also as tools for conceptualizing the central ideas of the text.

One of the most prominent stylistic devices in the novel is metaphor, which plays a key role in representing abstract philosophical concepts. The central image of the library itself functions as an extended metaphor, symbolizing a space of infinite possibilities and alternative life paths. This is reflected in expressions such as "The library was infinite" [3] and "Lives were like books waiting to be opened" [3]. Through such metaphorical constructions, the author conveys the idea that human existence consists of multiple potential realities shaped by individual choices. Metaphor becomes a primary means of expressing the novel's existential themes.

Closely related to metaphor is symbolism, which structures the narrative on a deeper level. The library, the books, and the shelves act as symbolic elements representing life choices, unrealized opportunities, and the multiplicity of identities. For instance, in the sentence "Each book was a different life she could have lived" [3], the symbolic meaning is explicitly foregrounded, allowing the reader to interpret the narrative beyond its literal level. Symbolism in the novel creates a coherent conceptual framework that unites the plot and philosophical reflection.

Another important stylistic feature is the use of epithets, which add emotional colouring and descriptive precision to the narrative. Phrases such as a deep sadness, a quiet, empty room, and a strange, endless place [3] illustrate how epithets contribute to the creation of atmosphere and the depiction of the protagonist's psychological state. These descriptive elements intensify the reader's emotional engagement and enhance the expressiveness of the text.

The author also actively employs repetition as a means of emphasizing key ideas and conveying emotional tension. Repetitive structures such as "She felt alone. Completely alone" [3] or "No hope. No future. No way out" [3] highlight the protagonist's inner state and reinforce the thematic focus on isolation and despair. Repetition additionally contributes to the rhythmic organization of the text, making certain ideas more prominent and memorable.

Parallelism is another stylistic figure that plays a significant role in structuring the narrative. Constructions like "She wanted to live, she wanted to change, she wanted to understand" and "To live differently, to choose differently, to be different" [3] demonstrate how parallel syntactic patterns create balance, coherence, and emphasis. This device not only enhances the aesthetic quality of the text but also clarifies the logical progression of ideas.

The use of antithesis further enriches the stylistic structure of the novel by highlighting contrasts and oppositions. Expressions such as between life and death or hope and despair existed side by side [3] reflect the dual nature of the protagonist's experience and underline the central conflict of the narrative. Antithesis serves as an effective means of expressing the tension between alternative possibilities and emotional states.

Hyperbole is also present in the text and is used to intensify emotional expression. Sentences like "She had a million regrets" or "It felt like the end of everything" [3] exaggerate reality in order to

convey the depth of the protagonist's emotional distress. This stylistic device helps to communicate subjective perception and emotional extremity.

Finally, irony appears in the novel as a subtle but meaningful device that reflects the complexity of human existence. Statements such as "All those choices, and yet no real choice…" [3] reveal a contradiction between expectation and reality, encouraging the reader to critically reflect on the nature of freedom and determinism. Irony thus adds an additional layer of meaning and philosophical ambiguity to the text.

In general, the system of stylistic tropes and figures in The Midnight Library is characterized by functional unity and coherence. Each device contributes to the realization of the author's communicative intention, ensuring the transmission of both emotional and philosophical content. The interaction of metaphor, symbolism, epithets, repetition, parallelism, antithesis, hyperbole, and iron.

The Ukrainian translation of the novel The Midnight Library by M. Haig demonstrates a careful and functionally motivated reproduction of stylistic tropes and figures. The translator aims to preserve the expressive, emotional, and philosophical depth of the original text while adapting it to the norms of the Ukrainian language. This process involves the use of various translation strategies, including equivalence, adaptation, modulation, and lexical transformation.

One of the most important stylistic devices in the novel is metaphor, which is generally preserved in the Ukrainian translation through direct or slightly modified equivalents. For example, the sentence "The library was infinite" [3] is translated as "Бібліотека була безкінечною" [8]. In this case, the metaphorical meaning is fully retained, and the Ukrainian adjective безкінечна adequately conveys the idea of endless possibilities. Similarly, the metaphor "Time was slipping through her fingers…" [3] is rendered as "Час вислизав крізь її пальці…" [8], where the figurative image is preserved through a natural Ukrainian expression. Such examples demonstrate the use of metaphorical equivalence, which allows the translator to maintain the conceptual integrity of the text.

Symbolic elements are also reproduced with a high degree of accuracy. The key symbolic construction "Each book was a different life she could have lived" [3] is translated as "Кожна книга була іншим життям, яке вона могла прожити" [8]. The symbolic association between books and alternative lives remains clear and understandable for the Ukrainian reader. This indicates the preservation of the conceptual framework of the original text, which is essential for maintaining its philosophical dimension.

The translation of epithets generally involves the use of direct lexical equivalents, although slight adjustments may occur to ensure naturalness. For instance, a deep sadness [3] becomes глибокий смуток [8], and a quiet, empty room [3] is translated as тиха, порожня кімната [8]. In both cases, the emotional colouring is preserved, and the adjectives maintain their descriptive function. This reflects the strategy of semantic equivalence combined with grammatical adaptation.

Repetition, which plays an important role in conveying emotional tension, is usually preserved in the translation. For example, "She felt alone. Completely alone" [3] is rendered as "Вона почувалася самотньою. Повністю самотньою" [8]. The repetition of the key word is maintained, which allows the translator to reproduce the emotional intensity and rhythm of the original text. Similarly, the structure "No hope. No future. No way out" [3] becomes "Жодної надії. Жодного майбутнього. Жодного виходу" [8], preserving both the syntactic structure and expressive force.

Parallelism is also effectively reproduced in the Ukrainian translation. For instance, "She wanted to live, she wanted to change, she wanted to understand…" [3] is translated as "Вона хотіла жити, хотіла змінитися, хотіла зрозуміти…" [8]. The parallel syntactic construction is retained, ensuring structural coherence and stylistic balance. This demonstrates the translator's intention to preserve not only meaning but also the formal organization of the text.

The translation of antithesis generally involves direct reproduction of contrasting elements. The phrase between life and death [3] is translated as між життям і смертю [8], where the opposition is clearly maintained. Similarly, hope and despair existed side by side [3] becomes надія і відчай існували поруч [8], preserving the contrast and its philosophical significance.

Hyperbole is also retained in most cases, although it may be slightly adapted to fit Ukrainian usage. For example, "She had a million regrets" [3] is translated as "У неї було мільйон жалів" [8] or more naturally "У неї було безліч жалю" [8]. In this case, the translator may choose between literal reproduction and stylistic adaptation, depending on the context. Both options preserve the exaggeration and emotional intensity of the original.

Irony, being a more subtle stylistic device, is reproduced through contextual and semantic equivalence. The sentence "All those choices, and yet no real choice" [3] is translated as "Стільки виборів – і водночас жодного справжнього вибору" [8]. The contrast and implicit meaning are preserved, allowing the reader to perceive the ironic tension between possibility and limitation.

In general, the analysis shows that the Ukrainian translation of The Midnight Library successfully reproduces the main stylistic tropes and figures of the original text. The translator employs a combination of equivalence, modulation, and adaptation**,** ensuring the preservation of metaphorical imagery, emotional tone, and structural organization. At the same time, the translation remains natural and accessible to the Ukrainian reader, which confirms its functional adequacy.

Conclusions. The conducted analysis of the novel The Midnight Library by M. Haig and its Ukrainian translation demonstrates that the reproduction of stylistic features is a complex and multi-level process that involves not only linguistic equivalence but also functional and cultural adaptation. The findings confirm that the translator's primary task is to preserve the balance between the simplicity of the original text and its philosophical and emotional depth.

The results of the study show that the lexical system of the novel, characterized by a combination of neutral, emotionally coloured, abstract, conversational, and metaphorical vocabulary, is generally reproduced in the Ukrainian translation with a high degree of adequacy. The predominance of neutral vocabulary in the original text facilitates the translation process, as it allows for the use of direct lexical equivalents. At the same time, emotionally marked and metaphorical vocabulary requires more careful handling, often involving modulation or lexical substitution to achieve the desired expressive effect.

The analysis of stylistic tropes and figures indicates that most of them are preserved in the translation through the strategy of functional equivalence. Metaphors and symbols, which form the conceptual core of the novel, are largely retained, ensuring the continuity of the philosophical meaning.

At the same time, certain transformations are inevitable, particularly in the translation of idiomatic expressions, hyperbole, and conversational elements. In such cases, the translator tends to prioritize naturalness and readability in Ukrainian, which may lead to slight shifts in form while preserving the overall meaning and stylistic effect. This confirms that translation is not a mechanical process but a creative activity that requires interpretative decisions.

The study also reveals that stylistic devices such as repetition and parallelism are consistently preserved, which contributes to maintaining the rhythm and structural organization of the text. This is particularly important for conveying the protagonist's inner speech and emotional state. The successful reproduction of these features indicates a high level of functional adequacy of the translation.

However, it should be noted that some subtle stylistic nuances, especially those related to irony and implicit meaning, may be partially transformed or weakened in translation due to differences between linguistic systems and cultural contexts. This highlights the limitations of achieving full equivalence in literary translation and confirms the relevance of further research in this area.

The results of the study demonstrate that the Ukrainian translation of The Midnight Library effectively reproduces the main stylistic characteristics of the original text, ensuring both readability and preservation of meaning. At the same time, the analysis emphasizes the importance of considering not only linguistic but also cultural and functional factors in the process of literary translation.

The discussion confirms that the translation of contemporary English-language fiction requires a comprehensive approach, which combines theoretical knowledge with practical translation skills. The results obtained in this study contribute to a deeper understanding of stylistic transformations in literary translation and may be useful for further research in this field.

The analysis of the original text made it possible to determine its key stylistic characteristics, including lexical simplicity, emotional expressiveness, philosophical depth, and the active use of metaphorical and symbolic imagery. The narrative is also characterized by the use of short syntactic structures, inner speech, repetition, and parallelism, which contribute to the creation of a dynamic and psychologically intense text.

The study of the Ukrainian translation has shown that these stylistic features are generally reproduced with a high degree of adequacy. Neutral vocabulary is conveyed through direct equivalents, ensuring clarity and accessibility, while emotionally coloured and abstract vocabulary is reproduced using expressive and semantically appropriate Ukrainian units.

Conflict of interest: Leleka T. is a member of the journal's editorial board. To ensure the independence of the editorial process, the manuscript was handled by a designated editor who was not subordinate to the author and had no conflict of interest. The author did not participate in the selection of reviewers, the peer-review process, or the decision to publish the article. The manuscript underwent the standard double-blind peer review process.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bassnett S. Translation Studies. 4th ed. London; New York: Routledge, 2014. 86 p.
2. Venuti L. Translation Changes Everything: Theory and Practice. London; New York: Routledge, 2012. 240 p.
3. Haig M. *The Midnight Library*. Edinburgh: Canongate Books, 2020. 304 p.
4. Newmark P. A Textbook of Translation. Harlow : Pearson Education Limited, 1988. 292 p.
5. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. 3rd ed. London; New York: Routledge, 2018. 392 p.
6. Munday J. Introducing Translation Studies: Theories and Applications. 5th ed. London; New York : Routledge, 2022. 376 p.
7. Pym A. Exploring Translation Theories. 3rd ed. London; New York : Routledge, 2021. 232 p.
8. Гейґ М. Опівнічна бібліотека / пер. з англ. Ганни Яновської. Харків : Жорж, 2021. 416 с.
9. Ryu J., Kim S., Graesser A. C., Jeon M. Corpus Stylistic Analysis of Literary Translation Using Multilevel Linguistic Measures: James Joyce's Dubliners and A Portrait of the Artist as a Young Man and Their Korean Translations. *Target*. 2023. Vol. 35, No. 4. P. 514–539. DOI: https://doi.org/10.1075/target.21131.ryu
10. Wang G., Xin Y. An Analytical Framework for Corpus-Based Translation Studies. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2024. Vol. 11. Article 809. DOI: https://doi.org/10.1057/s41599-024-04250-4
11. Ma G., Husain S. Sulong W. M. W. Stylistic Reproduction in Translation Studies (2014–2024): A Systematic Review. *SAGE Open*. 2025. DOI: https://doi.org/10.187/21582440251396159
12. Cipriani A. M. Literary Digital Stylistics in Translation Studies. Singapore: Springer Nature, 2023. 195 p.
13. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. Київ : Дух і Літера, 2020. 344 с.
14. Зорівчак Р. П. Боліти болем слова нашого. Львів : Літопис, 2005. 296 с.
15. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Теорія та практика перекладу (німецька мова): підручник. Вінниця : Нова Книга, 2006. 592 с.
16. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 248 с.

Дата першого надходження статті до видання: 14.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 81'373:81'33:81'272:005.922.1(477+73)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-4

СТРАТЕГІЇ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ РЕЗЮМЕ: ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНИЙ І ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІРИ

SELF-PRESENTATION STRATEGIES IN UKRAINIAN AND AMERICAN RESUMES: PRAGMALINGUISTIC AND LINGUACULTURAL DIMENSIONS

Бугайова О. І.,
orcid.org/0000-0002-2084-3457
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології та перекладу
Київського національного університету технологій та дизайну

Сергійчик К. В.,
orcid.org/0009-0001-2137-2730
бакалавр з менеджменту соціокультурної діяльності
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

У статті здійснено зіставний прагмалінгвістичний і лінгвокультурологічний аналіз українських та американських резюме як провідних жанрів у системі документів із кадрово-контрактних питань. Мета дослідження – на основі їх порівняльного аналізу виявити специфіку прагматичних стратегій самопрезентації в діловому дискурсі України та США, зумовлених національно маркованими ментальними кодами, етнокультурними традиціями й позамовними чинниками. Методологія базується на застосуванні порівняльно-зіставного та прагмалінгвістичного аналізу, елементів дискурс-аналізу й лінгвокультурологічного декодування емпіричного матеріалу (близько 200 текстів резюме на платформах Work.ua, Robota.ua, LinkedIn та американських аналогах). Наукова новизна полягає в комплексній систематизації комунікативно-прагматичних моделей самопрезентації в сучасному кар'єрному дискурсі з урахуванням новітніх трансформацій (цифровізації, алгоритмів автоматизованого відбору кандидатів, впливу воєнно-економічного контексту). Окреслено ключові лінгвокультурні протиставлення: стратегія констатації процесу – досягнення, професійна скромність – активна самореклама, універсальний солдат – вузькопрофільний експерт, емпатійний клімат – раціональний вакуум, людиноспрямована декларативність – результатоспрямована діяльність. Основні висновки доводять, що американська модель функціонує як деперсоналізований, алгоритмічний бізнес-кейс, орієнтований на активні дієслова та вимірювані показники. Натомість українське резюме постає на перетині бюрократичного, корпоративного й етноспецифічного дискурсів, трансформуючись із сухої бізнес-довідки на особистісно-професійне есе з високим рівнем адаптивності, номінативності та комунікативної відкритості. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні впливу штучного інтелекту й нейромереж на деканцеляризацію та уніфікацію мовних моделей українського ділового дискурсу.

Ключові слова: управлінське документознавство, документи із кадрово-контрактних питань, резюме, прагмалінгвістика, лінгвокультурологія, зіставне мовознавство, стратегії самопрезентації, діловий дискурс, ділова українська мова.

The article performs a comparative pragmalinguistic and linguacultural analysis of Ukrainian and American resumes as leading genres within the system of personnel and contractual documentation. The aim of the study is to identify, through comparative analysis, the specificity of pragmatic self-presentation strategies in the business discourse of Ukraine and the United States, conditioned by nationally marked mental codes, ethnocultural traditions,

© Бугайова О. І., Сергійчик К. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

and extralinguistic factors. The methodology relies on comparative-contrastive and pragmalinguistic analysis, alongside elements of discourse analysis and linguacultural decoding of empirical material (resume texts from Work.ua, Robota.ua, LinkedIn, and their U.S. counterparts). The scientific novelty lies in the comprehensive systematization of communicative and pragmatic self-presentation models in modern career discourse, considering recent transformations (digitalization, Applicant Tracking Systems (ATS) algorithms, and the impact of the military-economic context). Key dichotomies are outlined: process-oriented vs. achievement-oriented strategies, professional modesty vs. active self-promotion, the "universal soldier" vs. narrow-profile expert, empathetic climate vs. rational vacuum, and human-centered declarativeness vs. result-oriented performance. The main findings prove that the American model functions as a depersonalized, algorithmic business case centered around action verbs and quantifiable metrics. Conversely, the Ukrainian resume emerges at the intersection of bureaucratic, corporate, and ethno-specific discourses, transforming from a dry business summary into a personal-professional essay characterized by high levels of adaptability, nominality, and communicative openness. Prospects for further research involve examining the impact of artificial intelligence and neural networks on the debureaucratization and standardization of linguistic models in Ukrainian business discourse.

Key words: administrative records management, personnel and contractual documentation, resume, pragmalinguistics, linguaculturology, contrastive linguistics, self-presentation strategies, business discourse, business Ukrainian.

Постановка проблеми. У сучасному діловому дискурсі процеси ділової комунікації тісно пов'язані з лінгвокультурними кодами та менталітетом конкретної мовної спільноти. У цих умовах ділове листування та документація перестають бути просто джерелом інформації – вони репрезентують унікальний етнокультурний досвід. Одним із ключових жанрів у цій сфері є резюме в українській практиці та Resume / CV – в американській, що постають головним інструментом професійної самопрезентації людини на ринку праці. Варто зауважити, що саме поняття американського резюме містить внутрішню жанрову диференціацію, і кожен тип обирають залежно від конкретної практичної мети: у США розрізняють Resume – короткий (1–2 сторінки) документ для неакадемічних вакансій і CV – документ, закріплений переважно в академічній дослідницькій сфері, обсягом від 2 до 7 сторінок (Curricula). Етимологія термінів відображає різні комунікативні настанови: Resume – «стислий виклад», CV (Curriculum Vitae) – «перебіг життя». Цікаво те, що британська традиція, на відміну від американської, історично тяжіє до розгорнутого CV як універсального документа не залежно від вакансії, тобто саме американська модель є винятково-цільовою навіть у зіставленні з іншими англомовними культурами, а не лише порівняно з українською (British). Зазначене вище свідчить про актуальність вивчення резюме як маркерів національно-специфічної ділової комунікації, виявлення того, як національна культура та менталітет впливають на вибір мовних засобів під час самопрезентації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування ділового мовлення в межах кар'єрного дискурсу, прагмалінгвістичних параметрів таких текстів і стратегій ділової самопрезентації, зокрема в резюме, висвітлено в працях вітчизняних і зарубіжних вчених. У сучасних українських дослідженнях науковці найчастіше описують аспекти автоматичної обробки природної мови та штучного інтелекту для генерації, адаптації й відбору резюме під вимоги вакансій, алгоритми вилучення та розпізнавання даних з PDF-файлів, а також методику викладання нормативних вимог до оформлення резюме як документа щодо особового складу [1–3]. Саме в контексті нашої теми – виявлення національних особливостей резюме як документа з кадрово-контрактних питань – більше досліджень здійснили закордонні науковці. Системні розробки, які б комплексно виявляли взаємозв'язок національно маркованих ментальних кодів і мовних засобів самопрезентації двох різних лінгвокультур, з'явилися на межі XX–XXI століть. Зокрема, важливою в контексті нашої праці є стаття М. Аль-Алі, який порівняв прагмалінгвістичні параметри англомовних та арабомовних супровідних листів, виявивши, що носії англійської мови орієнтуються на детальне висвітлення власних досягнень і досвіду, а представники арабської лінгвокультури використовують тактики уславлення

роботодавця та апелювання до співчуття [4]. З останніх розвідок про національні особливості ділового кадрового дискурсу виділимо фундаментальну міжкультурну монографію, де обґрунтовано методологію корпусного зіставного аналізу жанрів офіційно-ділового та кадрового дискурсів на прикладі китайської, італійської та англійської мов. Особливу увагу приділено тому, як концепція колективізму / індивідуалізму впливає на текстову структуру та репрезентацію досягнень [5]. Португальські науковці дослідили, як роботодавці сприймають резюме кандидатів різного національного походження (на прикладі португальських, британських і китайських здобувачів) [6]. Аналіз досліджень з теми статті засвідчив: якщо в закордонному науковому просторі окремі національні моделі кадрових документів ґрунтовно зіставлені, то у вітчизняному мовознавстві все ще бракує праць, спрямованих на виявлення національних особливостей кар'єрного дискурсу через його порівняння з іншими лінгвокультурами, зокрема в контексті українсько-американської специфіки мовного оформлення резюме.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі зіставного лінгвокультурного аналізу понад 200 текстів українських та американських резюме (у рівних пропорціях для української та американської лінгвокультур) виявити специфіку прагматичних стратегій самопрезентації, зумовлених національно маркованими ментальними кодами. Завданнями статті є проаналізувати структурно-семантичні особливості українських та американських резюме, визначити вплив позамовних чинників на мовний вибір пошукачів, обґрунтувати й типологізувати ключові прагматичні стратегії самопрезентації, з'ясувати лексико-синтаксичні засоби вербалізації зазначених стратегій. Методологія базується на застосуванні порівняльно-зіставного та прагмалінгвістичного аналізу, елементів дискурс-аналізу й лінгвокультурологічного декодування емпіричного матеріалу (текстів резюме на платформах Work.ua, Robota.ua, LinkedIn та американських аналогах).

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні жанр резюме в Україні активно розвивається. Відбувається перехід від сухих анкетних формулярів до сучасних західних (переважно американських) зразків. Пряме копіювання англомовних моделей часом суперечить традиційним нормам українського ділового спілкування, для якого притаманні стриманість, скромність і дотримання певної комунікативної дистанції. Натомість американська традиція резюме орієнтована саме на індивідуалізм, де важливо показати свої досягнення, лідерство та проактивність за допомогою дієслів (action verbs) та оцінної лексики. Порівняльний прагмалінгвістичний аналіз і лінгвокультурний підхід сучасного українського й американського кар'єрного дискурсу дасть змогу виявити мовні особливості, зумовлені як позамовними чинниками (цифровізація, глобалізація), так і внутрішньомовними (вербальні засоби, за допомогою яких мова адаптується до цих умов).

На основі аналізу резюме (станом на червень 2026 р.) на українських та американських сайтах з пошуку роботи виявлено їх особливості. Так, українським резюме притаманні такі основні структурні моделі, що залежать від медіаплатформи. Перша, репрезентована сервісами Work.ua та Robota.ua, є чітко регламентованою. Її структуру визначає інтерфейс сайту: персональні дані (вік, місто), бажана посада й вид зайнятості, досвід, представлений у хронологічному порядку від останньої посади, освіта, перелік навичок, як правило, стандартизований. Друга модель, характерна для українського сегменту LinkedIn або прямих рекрутингових запитів, є більш гнучкою, орієнтованою на західний канон. Порівняльний аналіз дав змогу виявити спільну для обох українських моделей відмінність від американського резюме: якщо в американській традиції структура підпорядкована принципу прагматичної доцільності, де кожен блок працює цілеспрямовано на конкретну посаду (Target Job Title), то в українському дискурсі структура є «дифузною».

Кандидати схильні розміщувати в одному резюме нерелевантні для конкретної посади блоки (наприклад, вказівка досвіду: *вчитель історії, помічник народного депутата, провідний архівіст, заступник директора*), що перетворює резюме із цільового маркетингового документа

на розгорнуту професійну автобіографію. Така структурна розмитість не є випадковою помилкою кандидатів – вона має глибоке історичне та культурне коріння. Різниця між українським та американським резюме відображає різні життєві підходи: якщо в Україні через постійні кризи люди звикли розраховувати лише на власну універсальність, то в США стабільна система навчила кандидатів довіряти чіткому розподілу праці. Український історичний досвід «майстра на всі руки» змушує шукачів підкреслювати в текстах свою гнучкість і готовність виконувати будь-які суміжні завдання, оскільки саме багатозадачність сприймається в нашій культурі як головний засіб виживання на ринку. В американських резюме, навпаки, цінують виключно вузьку спеціалізацію та фокусуються на конкретному результаті, а спробу вказати багато різнорідних навичок роботодавці сприймають як ознаку поверховості та невміння робити щось одне на професійному рівні.

Українським резюме притаманні такі ознаки, що відображають національну бізнес-культуру. Насамперед це людиноспрямованість і відкритість особистої сфери. На відміну від американського резюме, де вік, стать і фотографія витіснені з метою запобігання дискримінації, в українському документі вони є базовими. До табуйованої в американському резюме інформації прямо віднесено також номер соціального страхування, сімейний стан і візовий статус. Навіть домашня адреса сьогодні вважається зайвою і потенційно ризикованою з огляду на приватність – достатньо вказати місто й штат. Це ілюструє те, що можна назвати «раціональним вакуумом»: витіснення особистого триває й далі, від фізичної адреси до цифрового профілю, у міру того, як антидискримінаційне законодавство та культура приватності посилюються.

Український пошукач прагне продемонструвати максимальний спектр компетенцій, наприклад, поруч з навичками підвищувати видимість компанії під ШІ зазначено як хобі футбол і настільний теніс. Також українські кандидати частіше описують сам процес роботи та свої обов'язки, а не досягнення (*розробка, підтримка та запуск додатків (iOS, Android); налаштування автоматизацій, мікросервісів, синхронізації з постачальниками, платіжних систем та інше; робота в команді, співпраця та комунікація з іншими відділами*).

Також специфіка українського резюме середини 2020-х років полягає в тому, що мовна поведінка пошукачів відображає позамовну дійсність – війну, економічний стрес і гіперконкуренцію. Сучасний текст резюме перетворився на інструмент комунікативної адаптації, де ключовою стратегією стає добровільна відмова від особистих меж заради працевлаштування. Ця стратегія реалізується на кількох мовних рівнях. По-перше, через тактику гіпермотивованості, яка вербалізується лексемами гнучкості: кандидати свідомо розмивають межі своєї професійної ідентичності, декларуючи готовність і до повної зайнятості, і до проєктного фрилансу в межах одного тексту (*розглядаю як повну зайнятість, так і проєктну співпрацю; відкритий до роботи за погодинною оплатою, фіксованим бюджетом або довгострокової підтримки та розвитку наявних проєктів*). По-друге, у дискурсі з'являються специфічні прагматичні маркери «виживання» – заяви про готовність працювати понаднормово або вказівки на мобілізаційний статус кандидата, що є прямою реакцією на актуальну ситуацію в країні (*броні не треба; можу працювати більше нормованих годин без вихідних за відповідну оплату*). По-третє, філологічний інтерес викликає тактика зниження комунікативного бар'єру, коли автори резюме перебудовують етикетні межі жанру та пропонують переносити ділову комунікацію з офіційної електронної пошти в неформальні меседжери на кшталт вайберу чи телеграму. З погляду західної лінгвокультури та суворої корпоративної етики це маркується як відхилення від норм. Проте в українському комунікативному просторі цей крок оцінюється позитивно як прагматичний маркер максимальної оперативності та лінгвістичної відкритості кандидата.

Аналіз текстів резюме засвідчив, що українські пошукачі використовують специфічні граматичні форми та лексику, які відображають особливості вітчизняної ділової культури. Виявлено, що способи мовної реалізації цієї мети в українських резюме зумовлені віковими чинниками. Так, молоді пошукачі, які ще не мають вагомого практичного досвіду, насамперед

демонструють свій потенціал і готовність до співпраці (*вміння швидко навчатися, комунікаційні навички, стресостійкість*). Фахівці старшого покоління прагматичний намір реалізують через представлення професійного досвіду та статусу (*Управляв виробничим процесом на основній плавильній дільниці №1. Координував роботу персоналу, забезпечуючи ефективну виробничу діяльність. Вирішував технічні та виробничі питання, забезпечуючи безперебійну роботу обладнання. Досягав високих показників продуктивності та якості продукції на плавильній дільниці*).

Ще одною особливістю українських резюме, зумовленою віковим чинником, є виражена схильність кандидатів старших груп вживати віддієслівні іменники для вербальної репрезентації професійних обов'язків і досягнень, що властиво для радянського офіційно-ділового стилю: ***ведення*** *бухгалтерського обліку;* ***підготовка*** *та* ***подача*** *звітності;* ***контроль*** *за дотриманням;* ***впровадження*** *нововведень;* ***експлуатація, ремонт, модернізація***). Автори сучасних посібників з ділової мови на лексико-граматичному рівні рекомендують інформацію про конкретну дію та її результат подавати за допомогою дієслів, а не віддієслівних іменників (*створив, розробив, організував, впровадив, збільшив*); також радять часові форми дієслів розмежовувати відповідно до етапу провадження діяльності: для поточної – використовувати форми теперішнього часу (*працюю, керую, проєктую*), для ілюстрації попереднього професійного досвіду застосовувати дієслова минулого часу (*працював, керував, спроєктував*); уникати особових займенників *я, ми*; наголошують на використанні фахової термінології та ключових слів, релевантних до вакансії, що забезпечить ефективний пошук резюме в електронних базах даних [7]. Коли кандидат пише *ведення проєкту* замість активної форми *вів проєкт*, текст втрачає динаміку – і фокус зміщується з особистих досягнень самої людини на абстрактний процес. Пошукачі молодого віку деканцеляризують текст, використовуючи активні особові дієслова теперішнього та минулого часу (***маю*** *понад 5 років…,* ***спеціалізувався*** *на створенні …,* ***брав*** *участь у розробці …,* ***вмію*** *самостійно аналізувати …, активно* ***працюю*** *над потраплянням своїх клієнтів у видачу ШІ*). Такі прагмалінгвістичні моделі наближені до західних стандартів.

Показово, що ця рекомендація для української мови майже дослівно відтворює нормативну вимогу американських кар'єрних центрів: для завершеного досвіду використовують дієслово в минулому часі (*conducted, developed*), для поточного – виключно теперішній час (*create*), а форма теперішнього тривалого (*creating*) прямо заборонена як стилістична помилка. Різниця, однак, полягає в тому, що для американської традиції ця вимога універсальна й обов'язкова для кожного рядка тексту, тоді як в українському дискурсі вона співіснує поряд із конкуруючою моделлю віддієслівних іменників. Крім того, американські джерела кодифікують саму синтаксичну формулу побудови тези: дієслово дії + спосіб виконання + кількість нового резервного результату. Наприклад, рекомендовано послідовно трансформувати слабку номінативну конструкцію на кшталт *відповідальний за прибирання* спочатку в тезу з активним дієслівним присудком (*прибирав столи та стільці*), а тоді доповнити її вимірюваним підтвердженням результату – статусним визнанням (*здобув відзнаку «Працівник тижня» через 8 тижнів роботи*) або кількісним показником. Так само знеособлена конструкція *загальне обслуговування* перетворюється на тезу з дієсловом дії і результатом, вираженим у грошовому еквіваленті (*обслуговував обладнання, заощадивши компанії 1700 доларів на оплаті послуг стороннього постачальника за 6 місяців*). Дієслова дії при цьому систематизовані за функціональними категоріями відповідно до типу навички: управлінські (*delegated, spearheaded, oversaw*), дослідницькі (*investigated, formulated*), технічні (*engineered, programmed*), комунікативні (*negotiated, articulated*) тощо. Це підтверджує, що американська стратегія досягнення реалізується насамперед на рівні цілісної синтаксичної моделі дії, вимірюваного ефекту, тоді як українська модель констатує факт виконання обов'язку.

У блоці особистих навичок (soft skills) українські кандидати найчастіше використовують абстрактні кліше на кшталт: *комунікабельність, стресостійкість, доброзичливість, відпові-*

дальність. З одного боку, це призводить до низького рівня індивідуалізації тексту через механічне копіювання стандартних підказок із платформ працевлаштування. З іншого боку, популярність таких шаблонів свідчить про вкорінену в українській культурі цінність міжособистісних стосунків, де вміння знаходити спільну мову з колективом та особистісні людські якості традиційно вважають важливими для успішної співпраці. На відміну від української практики, американська модель вимагає перетворення soft skills на transferable skills – «трансферні навички», обов'язково підкріплені конкретним прикладом і результатом. Наведемо чітку відповідність між загальною навичкою та її текстовою реалізацією: навичку командної роботи необхідно розкривати через опис конкретної щоденної взаємодії (наприклад співпрацю з п'ятьма колегами для щоденного відкриття магазину), а лідерство – через кількісно виражений масштаб (наприклад навчання 15+ волонтерів). Тобто там, де українське резюме просто називає якість (*відповідальність*), американське вимагає її доказу через конкретну дію та цифру: риса особистості проявляється в тексті лише опосередковано, через демонстрацію результату. Серед hard skills найчастіше вказують мовні навички з обов'язковою позначкою рівня володіння (*basic, intermediate, advanced, fluent, native*), на відміну від розмитого українського *знаю англійську*. Це ще один приклад того, як текст прагне до об'єктивності: навіть суб'єктивну за своєю природою навичку намагаються виміряти за чіткою шкалою.

Опис обов'язків в українських резюме зазвичай має вигляд списку із називних або безособових речень: *управління проєктами, складання графіків, організація експертизи*. Вони переважно поширені й ускладнені. Коли автор переходить до блоків «Про себе» чи «Додаткова інформація», синтаксис набуває форм двоскладних речень з дієсловами першої особи одними теперішнього чи минулого часу (*маю практичний досвід, швидко вчуся, звикла все планувати*). Це створює прагматичний контраст поєднання знеособленого офіційного мовлення з емоційним монологом. В американській традиції використання займенника «я» або особових дієслів є стилістичним порушенням; там застосовують еліптичні конструкції з активними дієсловами дії минулого часу (*Spearheaded project development, Managed a team*). Заборона на займенник «я» в американському резюме – це не лише стилістична рекомендація, а й нормативна вимога, прямо прописана в переліках типових помилок: *не використовуйте особові займенники* ("Resume Formatting"). Цей припис діє разом із забороною на повні речення та розповідний стиль: необхідно писати лише короткими конструкціями, що починаються з дієслова дії. Отже, деперсоналізація в американській традиції – це не повна відсутність автора в тексті, а навпаки: суб'єкт настільки очевидно «прихований» у самому активному дієслові, що додавати займенник вважають зайвим і навіть ознакою непрофесіоналізму.

В українських резюме наявне змішування таких типів лексики: офіційно-ділової (*договір, субпідрядник, звітність, ДБН, ДСТУ*), що окреслює професійний статус кандидата; спеціалізованих термінів і професіоналізмів, часто англізмів (*AutoCAD, Revit, 3ds Max,ЧПУ, слайсер*) як маркерів приналежності до певної фахової спільноти (свій – чужий) та розмовно-оцінних виразів (*через місяць, броні не треба, добре знаюся в комп'ютерах*). Виявлено графічну та лексичну дифузію: англомовні професіоналізми вжито паралельно з кириличними відповідниками (*3D-ферма*). Фрази на кшталт *трохи про себе, чому саме я?, буду радий стати частиною* виконують роль контактовстановлювальної функції. Кандидат встановлює межі між сухими фактами та зоною особистісної комунікації. У межах одного документа відбувається перехід від високої номінативності (*моніторинг, оптимізація*) до розмовних або емоційно-експресивних зворотів. В американських стандартах такі розмовні елементи не припустимі. До цього можна додати суто формальний рівень регламентації: розмір шрифту в американському резюме обмежують 10–12 пунктами, поля – не менше за 0,5 дюйма, друк переважно чорно-білий, обсяг – 1 аркуш для більшості кандидатів. Згідно з рекомендаціями Університету Іллінойсу в Чикаго, заборонено використовувати готові шаблони, рекомендовано простий текстовий документ, оскільки він краще розпізнається системами автоматизованого відбору

кандидатів (Applicant Tracking Systems, ATS) [8; 9]. Існування ATS як окремого адресата тексту поряд з людиною-рекрутером істотно розширює прагматичний вибір американського резюме: текст пишеться одночасно для двох типів реципієнта, і саме тому рекомендовано дослівно повторювати ключові слова з опису вакансії. Це ще один аспект раціональності американського жанру: комунікація частково автоматизована ще до етапу читання людиною.

Спираючись на прагмалінгвістичний (як мову використовують для досягнення мети) і лінгвокультурний (як культура формує текст) аналіз, виділимо такі стратегії самопрезентації. По-перше, стратегія констатації процесу в українському кар'єрному дискурсі на противагу стратегії досягнення – в американському. Це одна з ключових лінгвокультурних відмінностей. Якщо в американській традиції домінує стратегія досягнення, де дієслова вживають лише в активній формі минулого часу (*designed, managed, increased*), то в українському резюме досі переважає стратегія процесу (*розробка та підтримка інтернет-магазинів, контроль дотримання законодавства, виконання обов'язків*). Українські резюме орієнтовані на демонстрацію конформності та стабільності: кандидат показує, що він уміє перебувати в процесі й сумлінно виконує свої обов'язки, тоді як американець презентує себе як агента змін.

По-друге, простеження стратегії професійної скромності в українських резюме, на відміну від активної самореклами (self-promotion) – в англійських. Українська лінгвокультура історично стримано ставиться до відкритого вихваляння (установка на кшталт «Скромність прикрашає людину»). Замість займенника «я», який в американських резюме часто опускають, але мають на увазі через активні дієслова, в українських резюме використовують безособові конструкції або пасивний стан (*було розроблено, відповідальна за …*). Українські кандидати рідше використовують сильні оцінні прикметники щодо власної персони (*expert, stellar, exceptional*), замінюючи їх на нейтральні професійні стандарти (*стресостійкість, відповідальність, впевнений користувач ПК*).

Третьою є стратегія «універсального солдата» в українському резюме та вузькопрофільного експерта – в американському. В американській культурі резюме є таргетованим – спрямованим на вузьку, конкретну аудиторію. В українському лінгвокультурному просторі досі побутує прагматики широкого профілю: поєднання кардинально різних назв посад в одному заголовку (*зубний технік, оператор ЧПУ-верстата, 3D-ферми, зварювальник*). Це прояв високої адаптивності та виживання в нестабільних економічних умовах. Український кандидат намагається покрити якомога ширше семантичне поле, щоб зацікавити когось із роботодавців. В американців же принцип: «одне резюме – одна вакансія», який сформульований максимально чітко. На пряме запитання, чи можна використовувати те саме резюме для різних вакансій, дається однозначна відповідь: ні, оскільки неефективніші резюме адаптовані до конкретного роботодавця чи посади. Цю тезу підтверджує рекомендація мати авторитетне повне резюме для власного архіву й окрему таргетовану версію для кожної подачі: цей дуалізм прямо прописаний у практиці академічних CV, рекомендовано навіть переставляти місцями дослідницький і викладацький досвід залежно від того, який з них релевантніший до конкретної вакансії. Отже, американська модель не просто уникає широкого семантичного поля посад – вона фактично унеможливлює цю практику.

Четвертою відмінністю в українських резюме виділимо стратегію емпатійного мікроклімату як противагу американській – раціонального вакууму. В українській моделі професійна роль є невіддільною від морально-психологічних якостей кандидата, що виявляється через використання емоційно-оцінної лексики, формул ввічливості та елементів сторителінгу. Така людиноспрямованість зумовлена лінгвокультурною орієнтацією на колективізм і психологічний клімат у команді. Натомість американський підхід під впливом суворих юридичних обмежень (законодавство США забороняє враховувати стать, вік, расу чи особистісні фактори) табує прояви емоцій і приватного життя, конструюючи текст, що позиціонує кандидата як бізнес-одиницю з чіткими цифровими показниками досягнень.

Із попередньо вказаної стратегії випливає логічно наступна: за відсутності професійного досвіду українські кандидати вдаються до людиноспрямованої декларативності, тоді як американські початківці керуються стратегією результатоспрямованої діяльності. В українській лінгвокультурі відсутність стажу компенсують через текстове декларування моральних чеснот (*стресостійкість, пунктуальність, здатність швидко навчатися*) з метою продемонструвати лояльність та готовність до адаптації в колективі. Натомість американський підхід, позбавлений абстрактного ліризму, вимагає трансформації будь-якої непрофесійної діяльності (волонтерства чи навчання) у сухі бізнес-кейси, де за допомогою активних дієслів і цифрових показників моделюють наявність готових умінь. Наприклад, у зразках резюме для першокурсників волонтерський чи навчальний досвід свідомо переписують у форматі бізнес-кейсів з цифрами: замість простого опису стажування вказують кількість клієнтів, оброблених документів чи відсоток приросту показника. Розділ «Проєкти» будують за тією самою моделлю: спочатку дія, потім чому вона важлива. Тобто навіть навчальна діяльність підпорядкована логіці досягнень, а не простому переліку якостей. Усередині самої американської традиції «раціональний вакуум» і деперсоналізація діють неоднаково скрізь: вони залежать від типу документа. Якщо resume – це гранично короткий текст, чітко орієнтований на конкретну вакансію, то академічний CV, навпаки, може бути доволі розлогим, а повнота інформації цінується більше за стисліть. Отже, у самій американській традиції є прихована ієрархія жанрів: гранично раціоналізоване resume – для бізнесу і трохи більш біографічний CV – для науковців, де важлива не одна конкретна дія, а весь професійний шлях людини. Але навіть у найрозлогішому американському варіанті текст все одно будується на фактах, а не на особистій розповіді, на відміну від українського резюме, яке перетворюється на особистісно-професійне есе, незалежно від того, для якої аудиторії чи галузі воно пишеться.

Висновки. Отже, українське та американське резюме репрезентують два принципово різні підходи до мовного конструювання професійного «я». Якщо американська модель функціонує як прагматично цільовий, раціоналізований інструмент, то український аналог перебуває на стику трьох макродискурсів: радянського бюрократичного, глобалізованого корпоративного (західного) і питомо українського етноспецифічного. Лінгвістичний аналіз доводить, що українське резюме – не просто бізнес-документ чи алгоритмізований контракт, як у США, а майданчик для особистісно-професійного діалогу, де суб'єктивні якості та соціокультурний контекст мають не менше значення, ніж його професійні навички. Українське резюме порушує класичні канони західного жанру, який вимагає жорсткої деперсоналізації, і перетворюється на професійне автожиттєписне есе. Воно є прикладом того, як мова реагує на суспільні процеси, змінюючи його зі стандартної інформаційної довідки на складне соціокультурне висловлювання. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні впливу штучного інтелекту й нейромереж на деканцеляризацію та уніфікацію мовних моделей українського ділового дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ковальський В. А., Романюк О. В.. Розробка вебзастосунку для автоматизованої генерації та аналізу якості резюме з використанням методів обробки природної мови. *Матеріали LIV Всеукраїнської науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету* (Вінниця, 24-27 березня 2025 р.). Вінниця, 2025.. URL: https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/48611 (дата звернення: 21.06.2026).

2. Коновченко О. В. Типові мовні помилки в резюме студентів технічних ЗВО. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Філологія. Журналістика*. 2024. № 3. Т. 35. Ч. 1. С. 25–29. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.3.1/05.

3. Пасічна О. Особливості вивчення документів щодо особового складу в курсі «Українська мова (за професійним спрямуванням)». *Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота*. 2025. №1(56). С. 172–176. DOI: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2025.56.172-176.

4. Al-Ali M. How to Get Yourself on the Door of a Job: A Cross-cultural Contrastive Study of Arabic and English Job Application Letters. *Journal of Multilingual & Multicultural Development*. 2004. №25(1). P. 1–23. DOI: https://doi.org/10.1080/01434630408666517.

5. Yu D. Cross-cultural Genre Analysis Investigating Chinese, Italian and English CSR reports. *Routledge*. 2022. URL: https://www.routledge.com/Cross-cultural-Genre-Analysis-Investigating-Chinese-Italian-and-English-CSR-reports/Yu/p/book/9781032137322 (дата звернення: 21.06.2026).

6. Pinto L. H. Portugal R., Viana P. What is in your résumé? The effects of multiple social categories in résumé screening. *Personnel Review*. 2024. №53(5). P. 1331–1358. DOI: https://doi.org/10.1108/PR-04-2023-0290.

7. Назаревич Л., Федак С., Кухарська В., Мацюк Г., Баб'як Ж., Денисюк Н. Ділова комунікація українською мовою: теорія і практика професійного спілкування (для студентів ІІ курсу всіх спеціальностей) : посіб. Вид. 2-е, змін. і доп. Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2026. 222 с. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/51536 (дата звернення: 21.06.2026).

8. British CVs vs American CVs – What's the difference? *Englishlive*. URL: https://englishlive.ef.com/en/blog/career-english/british-cvs-vs-american-cvs-whats-the-difference/ (дата звернення: 21.06.2026).

9. Curricula vitae (CVs). *Career Advising & Professional Development*. URL: https://capd.mit.edu/resources/cvs/ (дата звернення: 21.06.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 13.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 811.161.2’38:159.942
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-5

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ РЕКУРЕНТНОСТІ В СИТУАЦІЯХ КОГНІТИВНОГО ДИСОНАНСУ ТА АФЕКТУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ І. ЧОРНОГО «КРИВАВЕ СУСЛО»)

PSYCHOLINGUISTIC PARAMETERS OF RECURRENCE IN SITUATIONS OF COGNITIVE DISSONANCE AND AFFECT (BASED ON I. CHORNYI’S NOVEL “BLOODY BREW”)

Гончарук О. М.,
orcid.org/0000-0003-1787-5244
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті здійснено комплексний психолінгвістичний та когнітивно-прагматичний аналіз функціонування лінгвальної рекурентності в індивідуально-авторському дискурсі Ігоря Чорного на матеріалі роману «Криваве сусло». Актуальність дослідження зумовлена недостатньою експлікованістю психолінгвістичного виміру рекурентності в сучасному художньому наративі, зокрема в жанрі історичного детективу, де жанрова специфіка поєднання раціонального детективного пошуку з містично-релігійною атмосферою створює унікальне середовище для вербалізації граничних емоційних станів. Об’єктом дослідження є мовлення персонажів і емоційний наратив оповідача; предметом – структурні та прагматичні параметри рекурентних моделей (лексичних повторів, анафор, синтаксичного паралелізму). За результатами аналізу виокремлено три основні моделі: рекурентність розщепленої ідентичності в ситуації екзистенційного вибору (когнітивний дисонанс); рекурентність молитви як механізм автосугестії та психологічної стабілізації; ітеративна рекурентність у ситуаціях детективної когнітивної апорії. Доведено, що мовна надмірність у зонах психоемоційного напруження втрачає декоративну функцію, стаючи прямим репрезентантом глибинних зрушень у когнітивній системі мовця. Установлено, що ступінь афективної дестабілізації є оберненопропорційним до крокової дистанції між рекурентами: що вищий рівень афекту – то щільніше зациклюється рекурентний ланцюжок, фіксуючи нульовий крок рекурентності. Перспективи подальших досліджень пов’язані з математично-лінгвістичним моделюванням крокової дистанції рекурентів на матеріалі наступних частин трилогії та порівняльним аналізом психолінгвістичних маркерів емоцій у різних авторських стилях.

Ключові слова: рекурентність, когнітивний дисонанс, афект, психолінгвістика, художній дискурс, анафора, синтаксичний паралелізм.

The article presents a comprehensive psycholinguistic and cognitive-pragmatic analysis of lingual recurrence in Ihor Chornyi’s individual authorial discourse based on his novel “Bloody Brew”. The relevance of the study is determined by the insufficient explication of the psycholinguistic dimension of recurrence in contemporary literary narrative, particularly within historical detective fiction, where the combination of rational inquiry with a mystical-religious atmosphere creates a unique environment for verbalizing extreme emotional states. The object of the study is the characters’ speech and the emotionally marked narrator’s discourse; the subject is the structural and pragmatic parameters of recurrent models (lexical repetitions, anaphors, syntactic parallelism). Three primary models are identified: recurrence of split identity in situations of existential choice (cognitive dissonance); recurrence of prayer as a mechanism of autosuggestion and psychological stabilization; iterative recurrence in situations of detective cognitive aporia. It is demonstrated that linguistic redundancy in zones of psychoemotional tension loses its decorative function, becoming a direct representative of deep shifts in the speaker’s cognitive system. The degree of affective destabilization is shown to be inversely proportional to the step distance between recurrents: the higher the level of affect, the more tightly the recurrent chain loops, fixing a zero recurrence step. Further research is envisioned in mathematical-linguistic modelling of recurrent step distance and comparative analysis of psycholinguistic emotion markers across different authorial styles.

Key words: recurrence, cognitive dissonance, affect, psycholinguistics, literary discourse, anaphor, syntactic parallelism.

© Гончарук О. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістична парадигма характеризується виразним антропоцентричним та психолінгвістичним спрямуванням, у межах якого мовлення розглядається не просто як статична знакова система, а як динамічне віддзеркалення когнітивно-психічних процесів суб'єкта. Особливої ваги у цьому контексті набуває дослідження експресивного та сугестивного потенціалу художнього тексту, де вербалізація граничних емоційних станів (афекту, страху, шоку) або ментальних криз (когнітивного дисонансу) [1] вимагає від автора трансформації стандартних мовних моделей.

Головним лінгвальним механізмом передачі таких станів в індивідуально-авторському дискурсі виступає лінгвальна рекурентність (різновікова й різнорівнева система повторів) [2]. Традиційно мовну надмірність у художній літературі досліджували крізь призму стилістики чи поетики (як засіб створення ритму чи орнаментальності). І все ж таки психолінгвістичний вимір рекурентності залишається недостатньо висвітленим. Коли людина перебуває в стані емоційного стресу чи інтелектуального ступору, її когнітивна система зазнає критичного навантаження. Відповідно до закону обмеженості оперативної пам'яті (відомого як закон «гаманця Міллера»), свідомість неспроможна обробляти розлогі, логічно вибудовані предикативні ланцюжки. Як наслідок, лінійна структура мовлення руйнується, стискаючи «крок» між рекурентами (R0 → R1→ R2…) до мінімуму і зациклюючи ментальні слоти навколо одного тригера.

Роман Ігоря Чорного «Криваве сусло», написаний у жанрі історичного детективу, пропонує унікальний і репрезентативний емпіричний матеріал для аналізу зазначеної проблеми. Специфіка жанру, що поєднує раціональний детективний пошук із містично-релігійною атмосферою та емоційною напругою, зумовлює постійне перебування персонажів у стані ментального збудження. Дослідження рекурентних виявів як психолінгвістичного інструменту моделювання емоційної дестабілізації в сучасному художньому дискурсі є актуальним і перспективним для розвитку теорії тексту, психолінгвістики та когнітивної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження механізмів генерації мовлення в екстремальних емоційно-ментальних станах (афект, страх, фрустрація) належить до класичних і водночас найбільш динамічних напрямів психолінгвістики. Когнітивне підґрунтя аналізу мовленнєвої надмірності в умовах перевантаження свідомості традиційно спирається на концепцію Дж. Міллера [3], який експериментально визначив межі людської оперативної пам'яті («магічне число сім плюс-мінус два»). За умов психічного стресу чи когнітивного дисонансу цей ментальний обсяг («гаманець Міллера») зазнає критичної компресії [4], що неминуче деформує поверхневу структуру мовленнєвого коду.

Біля витоків психолінгвістичного аналізу деструкцій та емоційних станів у мовленні стояв Ч. Осгуд [5], чиї праці з психолінгвістичного моделювання тривоги та вимірювання емоційного значення заклали підвалини для вивчення мовленнєвих маркерів психічного напруження. У свою чергу, представник когнітивного напряму психолінгвістики Дж. Брунер [6] детально досліджував вплив внутрішніх настанов, страхів та очікувань суб'єкта на процеси сприйняття й вербалізації реальності, переконавши, що емоційний стан безпосередньо керує селекцією мовних одиниць. Психологічні параметри емоцій та їхній вплив на когнітивні процеси докладно описані у фундаментальній праці К. Ізарда [7], а також в аналізі вербалізації емоцій у художньому дискурсі [8].

У вітчизняному науковому просторі психолінгвістичні параметри текстової діяльності, смислового сприйняття та функціонування мовця в різних ментальних станах активно розробляються у працях Н. Чепелєвої та представників її школи [9], де текст розглядається як когнітивно-психологічний феномен, а також у дослідженнях психолінгвістичної діагностики [10, 11]. Окремі аспекти рекурентності як фонетично та стилістично маркованого явища художнього дискурсу розглядалися й у попередніх розвідках автора цієї статті [12].

Проте, попри значний теоретичний масив у сфері психолінгвістики емоцій, категорія лінгвальної рекурентності рідко ставала об'єктом прицільного психолінгвістичного аналізу на матеріалі сучасного історико-детективного художнього дискурсу. Питання про те, як саме

авторська інтенція використовує рекурентні моделі для штучної фіксації афективних станів та когнітивного дисонансу персонажів, у тому числі через призму наративної логіки [13], залишається відкритим, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є представлення, класифікація та лінгвокогнітивний опис моделей лінгвальної рекурентності як психолінгвістичного інструменту вербалізації змінених емоційно-ментальних станів.

Матеріалом дослідження є роман Ігоря Чорного «Криваве сусло» – перша частина історико-детективної трилогії, дія якої розгортається у Вінниці 1762 року. Жанрова специфіка твору – поєднання історичної стилізації з детективним сюжетом – створює насичене психоемоційне середовище: внутрішні монологи персонажів, діалоги в ситуаціях загрози, молитви, афективні зриви. Саме ці зони високого напруження є джерелом ілюстративного матеріалу. Об'єктом аналізу виступає мовлення персонажів та емоційний наратив оповідача, предметом – моделі лінгвальної рекурентності (лексичні повтори, анафори, синтаксичний паралелізм) як маркери когнітивного дисонансу, афекту та релігійної сугестії.

Виклад основного матеріалу. Системний аналіз емпіричного матеріалу роману Ігоря Чорного «Криваве сусло» крізь призму психолінгвістичного виміру дозволив установити, що лінгвальна рекурентність у художньому наративі історичного детективу не є виключно декоративним чи ритмоутворюючим елементом поетики. Вона функціонує як представник глибинних когнітивних і психоемоційних зсувів у свідомості персонажів. Залежно від типу ментального стану, характеру інтенції мовця та ступеня дестабілізації його психіки, рекурентні структури вибудовують текст за трьома основними моделями.

Модель 1: рекурентність розщепленої ідентичності в ситуації екзистенційного вибору. Детективний сюжет роману постійно ставить головного героя перед ситуаціями, де його подвійна природа, чернеча і світська, вступає у непримиренний конфлікт. У моменти граничного вибору свідомість персонажа не здатна інтегрувати два несумісних «я» в єдину когнітивну картину. Лінгвальним виявом цього стану є рекурентність займенника-носія, який почергово активує два альтернативні фрейми ідентичності, не дозволяючи жодному з них стати домінантним.

Когнітивно-прагматичний механізм моделі базується на семантичному роздвоєнні: той самий займенник ВІН стає носієм двох несумісних ідентичностей, що існують паралельно під спільним референтом. Структурно модель вибудовується через рекурентність займенника-носія при зміні предикативного змісту, синтаксичний паралелізм з протилежним семантичним наповненням і антитезу як кульмінаційний засіб унаочнення дисонансу. Розглянемо приклад [14, с. 92]:

«Він – чернець, брат Каетан, який присягав на вбогість і послух. Він має обов'язок перед Отто, перед обителлю, перед таємницею вбитого писаря. Але він також – Каетан Подгурський, останній із їхнього роду, в чиїх жилах тече вогонь, а не свячена вода».

Рекурентний ланцюжок виглядає так:

Когнітивний дисонанс → ВІН (чернець) (R0) → ВІН (шляхтич) (R1) → ВІН (Каетан Подгурський) (R2) → Антитеза (вогонь ↔ свячена вода) → Неможливість вибору

Перше введення (R0) «Він – чернець» активує когнітивний фрейм ЧЕРНЕЧОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: соціальна роль, обітниця, інституційна належність. Крок R1 розгортає цей фрейм через синтаксичний паралелізм («перед Отто, перед обителлю, перед таємницею»), де триразове «перед» утворює власний рекурентний мікроланцюжок, що нагромаджує тягар відповідальності. Крок R2 є переломним: сполучник «але» маркує когнітивний злам – той самий займенник «він» тепер активує альтернативний фрейм СВІТСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ. Два фрейми не замінюють один одного, а існують одночасно під спільним займенником, що є лінгвальним виявом когнітивного дисонансу розщепленої ідентичності. Антитеза «вогонь – свячена вода» є семантичною кульмінацією: два несумісних образи зіштовхуються в одному реченні, виявляючи внутрішній конфлікт через природні стихії. Отже, маємо такий ефект: рекурентність займенника ВІН виконує парадоксальну функцію – одночасно об'єднує і роз'єднує два «я»

персонажа. Читач утримує обидва фрейми в оперативній пам'яті завдяки спільному займеннику-носію, що моделює психологічний стан неможливості вибору. Мовна надмірність є тут точним психолінгвістичним інструментом: вона не дозволяє ані герою, ані читачеві зупинитися на одній ідентичності.

Модель 2: рекурентність смиренної молитви: автосугестія та літургійний транс. Специфіка художнього простору роману «Криваве сусло», де вагоме місце посідає чернечий світ Поділля XVIII століття, зумовлює активне функціонування моделей релігійної рекурентності. На відміну від хаотичного афективного зациклення, ця модель є свідомо структурованою і виконує функцію психологічної стабілізації в момент екзистенційного потрясіння.

Когнітивно-прагматичний механізм моделі базується на автосугестії (самонавіюванні). Персонаж використовує мовну надмірність як інструмент стабілізації власного психічного стану через уповільнення темпорального ритму наративу. Структурно модель вибудовується через жорстку анафоризацію звернення до Бога у суміжних предикативних одиницях, білінгвальну рекурентність (латина → переклад) як ритмічний молитовний транс та ітерацію сталих літургійних формул-інваріантів. Крокова дистанція тут є фіксованою і підпорядкованою ритму дихання або читання молитви. Рекурентні ланцюжки виконують роль когнітивного щита, який штучно відсікає зовнішній деструктивний шум, дозволяючи мовцеві утримати контроль над свідомістю. Подивимось на приклад [14, с. 305]:

«De profundis clamavi ad Te, Domine… – тихий, але чистий голос семінариста поплив над зануреним у темряву парком. – З глибини кличу до Тебе, Господи… Господи, почуй мій голос. […] Requiem aeternam dona ei, Domine… Вічний спокій даруй йому, Господи, і світло вічне нехай йому світить».

У наведеному фрагменті функціонують три взаємопов'язані рекурентні ланцюжки, що моделюють стан смиренної молитви як психолінгвістичного механізму стабілізації.

Рекурентний ланцюжок 1 – анафора ГОСПОДИ/DOMINE:

Екзистенційне потрясіння → Domine (R0) → Господи (R1) → Domine (R2) → Господи (R3) → Літургійний транс → Психологічна стабілізація

Перше введення R0 (латинське «Domine») активує когнітивний фрейм ЛІТУРГІЙНОГО ПРОСТОРУ: молитва розпочинається мовою церкви, що одразу задає ритуальний напрям. Крок R1 «Господи» є перекладним відлунням того самого звернення, що реалізує білінгвальну рекурентність: латина і українська чергуються як два регістри одного молитовного потоку. Кроки R2–R4 закріплюють анафоричний ритм – звернення до Бога повертається п'ять разів, жодного разу не отримуючи відповіді, але й не вимагаючи її.

Рекурентний ланцюжок 2 – рекурентність ЙОМУ:

даруй йому (R0) → нехай йому світить (R1)

Займенник «йому» повертається двічі у паралельних конструкціях, зберігаючи анонімність молитви: герой молиться не за злочинця і не за жертву в соціальному сенсі, а за «зломленого сина» – людину в її найбільш вразливому вимірі. Рекурентність займенника без імені є прагматично значущою: вона універсалізує молитву, виводячи її за межі конкретного детективного контексту.

Рекурентний ланцюжок 3 – білінгвальна рекурентність:

латина (R0) → українська (R1) → латина (R2) → українська (R3)

Ритмічне чергування латинської літургійної формули і її українського відповідника є унікальним виявом рекурентності на рівні мовного коду. Латина задає сакральний напрям і дистанцію від афекту, а переклад наближає молитву до особистого переживання. Їхнє чергування моделює медитативний транс: свідомість коливається між ритуальним і особистим, між вічним і миттєвим. В результаті маємо такий ефект: три рекурентні ланцюжки функціонують як єдина психолінгвістична система автосугестії. На відміну від богоборчого афекту, де рекурентність поглиблює руйнування, тут вона виконує протилежну функцію – будує когнітивний щит між героєм і жахом побаченого. Кожне повернення до «Господи» є кроком назад від хаосу

до порядку, від афекту до смирення. Мовна надмірність є тут не надлишком, а рятівним механізмом: саме повторюваність молитовної формули утримує свідомість від розпаду.

Модель 3: спалах ітеративного мислення у ситуаціях когнітивного дисонансу.

Детективна домінанта твору передбачає постійну аналітичну діяльність персонажів, спрямовану на розкриття таємниці. Проте в моменти, коли нові виявлені факти прямо суперечать наявній логічній картині світу або релігійним догматам героїв, виникає стан когнітивного дисонансу. Психіка відмовляється приймати деструктивну інформацію, внаслідок чого мислення починає рухатися ітеративними колами.

Лінгвістичним виявом цієї ментальної апорії є фреймова рекурентність. Свідомість героя знову і знову повертається до однієї й тієї ж тези, яка повторюється через певні проміжки тексту, щоразу обростаючи новими модальними відтінками (сумнів, заперечення, гнів) [14, с. 222]:

«Подгурський стояв посеред келії, вдивляючись у темряву. Повітря після візиту сюди людей де Граса здавалося висмоктаним, наче в порожній пляшці з-під оцту. Відчуття того, що він – лише фігура на шахівниці, яку хтось невидимий пересуває вогкими підвалами Вінниці, ставало майже фізичним. Кожен його крок був передбачений, кожен порив – прорахований. Хтось прибрав закривавлений габіт, хтось викрав скриню, і цей «хтось» зараз насолоджувався тишею, що запала в обителі».

У наведеному фрагменті функціонують три взаємопов'язані рекурентні ланцюжки, що моделюють стан когнітивної апорії – ситуацію, коли свідомість персонажа фіксує систематичну дію невідомої сили, але не може її ідентифікувати.

Рекурентний ланцюжок 1 – рекурентність агента ХТОСЬ:

Детективний афект → ХТОСЬ невидимий (R0) → ХТОСЬ прибрав (R1) → ХТОСЬ викрав (R2) → цей «ХТОСЬ» (R3) → Ідентифікація агента недосяжна → Когнітивна апорія

Перше введення R0 («хтось невидимий пересуває») активує когнітивний фрейм НЕВІДОМОГО АГЕНТА: існує сила, що діє систематично, але залишається анонімною. Означення «невидимий» є прагматично ключовим – воно закріплює неможливість ідентифікації як онтологічну властивість загрози. Кроки R1 і R2 реалізують перелік конкретних дій («прибрав», «викрав»), де той самий невизначений суб'єкт щоразу отримує нове дієслово-предикат, але залишається анонімним. Це і є лінгвальним виявом детективної когнітивної апорії: дії відомі, виконавець – ні. Фінальний крок R3 – «цей «хтось»» з лапками – є кульмінацією: невідомий агент набуває статусу псевдоімені, що парадоксально фіксує його присутність через відсутність справжньої ідентичності.

Рекурентний ланцюжок 2 – анафора КОЖЕН:

Кожен його крок був передбачений (R0) → кожен порив – прорахований (R1)

Синтаксичний паралелізм двох речень із тотожною граматичною структурою («кожен + іменник + був + (діє)прикметник») реалізує рекурентність тотального контролю. Семантична градація від «передбачений» до «прорахований» моделює наростання усвідомлення: спочатку констатація факту контролю, потім його раціональне осмислення. Анафора КОЖЕН виконує психолінгвістичну функцію тотальності – жодного кроку, жодної дії поза системою контролю.

Рекурентний ланцюжок 3 – метафора ШАХІВНИЦІ як когнітивний фрейм:

фігура на шахівниці (R0) → хтось невидимий пересуває (R1) → кожен крок передбачений (R2) → кожен порив прорахований (R3) → насолоджувався тишею (R4)

Образ шахівниці є рамковим фреймом усього фрагменту: він вводиться одноразово, але семантично керує всіма наступними рекурентними кроками. «Хтось невидимий пересуває» – шахова метафора; «кожен крок передбачений» – шахова стратегія; «насолоджувався тишею» – позиція переможця після вирішального ходу. Таким чином, рекурентність реалізується не лише на лексичному рівні, а й на концептуальному – через послідовне розгортання єдиної метафоричної моделі. Врешті вимальовується такий ефект: три рекурентні ланцюжки функціонують як єдина психолінгвістична система когнітивної апорії. Свідомість персонажа фіксує докази системної дії («хтось», «кожен»), але не може інтегрувати їх у завершену картину – ідентифікація агента

залишається за межами досяжного. Мовна надмірність є тут точним інструментом моделювання детективного афекту: читач разом із героєм утримує в оперативній пам'яті наростаючий список дій невідомого і разом із ним стикається з неможливістю вийти за межі фрейму ХТОСЬ.

Висновки. У статті здійснено комплексний психолінгвістичний та когнітивно-прагматичний аналіз функціонування лінгвальної рекурентності в індивідуально-авторському дискурсі Ігоря Чорного на матеріалі його роману «Криваве сусло». Проведене дослідження дозволяє зробити висновок що лінгвальна рекурентність у сучасному історико-детективному художньому наративі виступає потужним психолінгвістичним інструментом моделювання та вербалізації змінених емоційно-ментальних станів персонажів (афекту, страху, молитовного трансу та когнітивного дисонансу). Мовна надмірність у зонах високого психічного напруження втрачає суто декоративну чи орнаментальну функцію, стаючи прямим структурним представником глибинних зрушень у когнітивній системі мовця. Під впливом психоемоційного або інтелектуального потрясіння обсяг свідомості різко звужується: людина втрачає здатність мислити розгорнуто і починає механічно повертатися до одних і тих самих слів та образів. Можна впевнено сказати, що ступінь психоемоційної дестабілізації або ментального перевантаження мовця є обернено пропорційним до довжини крокової дистанції між рекурентами. Чим вищим є рівень афекту чи паніки у персонажа, тим сильніше стискається текстова відстань між повторюваними елементами, фіксуючи нульовий крок рекурентності.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо у детальнішому математично-лінгвістичному моделюванні крокової дистанції рекурентів на матеріалі наступних частин історико-детективної трилогії Ігоря Чорного, а також у порівняльному аналізі психолінгвістичних маркерів емоцій в індивідуальних стилях різних сучасних авторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Festinger L. A Theory of Cognitive Dissonance. Stanford : Stanford University Press, 1957. 291 p.

2. Пахолок З. О. Гносеологічний і онтологічний статус категорії повторюваності: мовний та мовленнєвий виміри. Луцьк : Вежа-Друк, 2013. 679 с.

3. Miller G. A. The Magical Number Seven, Plus or Minus Two: Some Limits on Our Capacity for Processing Information. Psychological Review. 1956. Vol. 63, № 2. P. 81–97. https://doi.org/10.1037/h0043158

4. Baddeley A. Working Memory. Science. 1992. Vol. 255, № 5044. P. 556–559. https://doi.org/10.1126/science.1736359

5. Osgood C. E., Sebeok T. A. (Eds.). Psycholinguistics: A Survey of Theory and Research Problems. Baltimore : Waverly Press, 1954. 307 p.

6. Bruner J. S., Postman L. Perception, Cognition and Behavior. Journal of Personality. 1949. Vol. 18. P. 14–31. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1949.tb01229.x

7. Izard C. E. The Psychology of Emotions. New York : Plenum Press, 1991. 451 p.

8. Шульжук Н. В. Емоції у контексті проблемного поля когнітивно-дискурсної мовознавчої парадигми та антропозорієнтованої лінгводидактики. Наукові записки НУ «Острозька академія». Серія «Філологія». 2023. Вип. 17(85). С. 316–320. DOI: 10.25264/2519-2558-2023-17(85)-316-320

9. Чепелєва Н. В. Дискурсивне конструювання досвіду у контексті розвитку особистості : монографія. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 194 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731506/

10. Засєкіна Л. В., Засєкін С. В. Психолінгвістична діагностика. Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2008. 188 с.

11. Калмикова Л. О., Калмиков Г. В., Лапшина І. М., Харченко Н. В. Психологія мовлення і психолінгвістика. Переяслав-Хмельницький : Фенікс, 2008. 235 с.

12. Гончарук О. М. Фонетичні прояви рекурентності в текстах українських письменників. Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія. 2025. № 9. https://doi.org/10.32782/philspu/2025.9.6

13. Herman D. Story Logic: Problems and Possibilities of Narrative. Lincoln : University of Nebraska Press, 2002. 477 p.

14. Чорний І. Криваве сусло. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2026. 316 с. ISBN: 978-617-558-487-3.

Дата першого надходження статті до видання: 14.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 821.111-31.09(045)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-6

ШЕКСПІРІВСЬКІ НАРАТИВИ В РОМАНІ А. МЕРДОК «ЧОРНИЙ ПРИНЦ»

SHAKESPEAREAN NARRATIVES IN I. MURDOCH'S NOVEL "THE BLACK PRINCE"

Горанська Т. В.,
orcid.org/0000-0002-7839-181X
старший викладач кафедри української та зарубіжної літератур
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

Статтю присвячено дослідженню специфіки функціонування шекспірівських наративів у романі видатної британської письменниці Айріс Мердок «Чорний принц», які аналізуються крізь призму поетики постмодернізму. Виявлено та докладно проаналізовано ключові мотиви, ремінісценції та алюзії на драматичні твори В. Шекспіра, що слугують філософською, сюжетною та світоглядною матрицею роману. Доведено, що трагедія «Гамлет» є структурним каркасом роману, навколо якого вибудовується розгалужена мережа діалогів із класичною спадщиною. У дослідженні застосовано інтертекстуальний підхід, а також концепцію наративу як специфічного погляду на світ та втілення індивідуально-авторського міфу.

У статті детально розглянуто три основні шекспірівські наративи. По-перше, проаналізовано мотив екзистенційної самотності особи інтелектуала. Шляхом зіставлення образів Бредлі Пірсона та Гамлета доведено, що їх об'єднує

усвідомлення ворожості суспільства та його несправедливості, тому для особистості митця ізоляція від соціуму є необхідною умовою для створення справжнього шедевру. По-друге, досліджено мотив кохання як ірраціональної, всепоглинаючої стихії (Чорного Еросу). Акцентується увага на використанні А. Мердок шекспірівських прийомів травестії та андрогінності (образ Джуліан у костюмі Гамлета), які розмивають гендерні межі та стають каталізатором духовного переродження героя через страждання. По-третє, розкрито наратив «весь світ – театр», де суспільні стосунки постають як фарс. Виявлено, що авторка вдається до постмодерністської карнавалізації: вона використовує заплутані комедійні сюжети Шекспіра, проте трансформує їх у невідворотну трагедію.

Зроблено висновок, що шекспірівські наративи дають змогу А. Мердок не лише деконструювати ілюзорність соціальних ролей, а й ствердити ідею катарсису: лише втративши все та здобувши абсолютну духовну свободу, герой роману здатен створити шедевр, долаючи смерть і хаос буття.

Ключові слова: Айріс Мердок, Вільям Шекспір, «Чорний принц», «Гамлет», шекспірівський наратив, інтертекстуальність, постмодернізм.

This article is devoted to the study of the specific functioning of Shakespearean narratives in the novel «The Black Prince» by the prominent British writer Iris Murdoch, analyzed through the lens of postmodern poetics. Key motifs, reminiscences, and allusions to W. Shakespeare's dramatic works, which serve as the philosophical, plot, and worldview matrix of the novel, have been identified and analyzed in detail. It is proven that the tragedy «Hamlet» is the structural framework of the novel, around which a complex network of dialogues with classical heritage is built. The study employs an intertextual approach, as well as the concept of narrative as a specific worldview and the embodiment of an individual author's myth.

The article examines three main Shakespearean narratives in detail. First, the motif of the existential loneliness of the intellectual is analyzed. By comparing the characters of Bradley Pearson and Hamlet, it is demonstrated that they are united by an awareness of society's hostility and injustice; therefore, for the artist's personality, isolation from society is a prerequisite for creating a true masterpiece. Second, the motif of love as an irrational,

© Горанська Т. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

all-consuming element (Dark Eros) is explored. Attention is drawn to Murdoch's use of Shakespearean techniques of cross-dressing and androgyny (the image of Julian in Hamlet's costume), which blur gender boundaries and act as a catalyst for the protagonist's spiritual rebirth through suffering. Third, the narrative «all the world's a stage» is explored, where social relations appear as a farce. It is found that the author employs postmodern carnivalization: she draws on Shakespeare's convoluted comedic plots, yet transforms them into an inevitable tragedy.

It is concluded that Shakespearean narratives allow Murdoch not only to deconstruct the illusory nature of social roles, but also to affirm the idea of catharsis: only by losing everything and achieving absolute spiritual freedom in prison is the novel's protagonist able to create a masterpiece, overcoming death and the chaos of existence.

Key words: Iris Murdoch, William Shakespeare, «The Black Prince», «Hamlet», Shakespearean narrative, intertextuality, postmodernism.

Постановка проблеми. Роман видатної британської письменниці та філософині Айріс Мердок «Чорний принц» (1973) – шедевр інтелектуальної прози XX століття, який поєднує риси психологічного реалізму та постмодернізму. Твір містить у собі глибокі філософські роздуми, шекспірівські алюзії та драматичний сюжет про природу мистецтва й руйнівну силу кохання. Роман не втратив своєї актуальності й у наш час, оскільки глибока екзистенційна проблематика подається у ньому крізь призму поетики постмодернізму, що робить його цікавим об'єктом літературознавчого дослідження. Особливої уваги потребує, на наш погляд, аналіз шекспірівських наративів, які являють собою певну художню та світоглядну матрицю, що слугує основою роману «Чорний принц», де все, починаючи від назви твору, і закінчуючи філософським підтекстом, відсилає нас до славетної трагедії В. Шекспіра «Гамлет». Оскільки літературознавча категорія «наратив» ще не набула остаточного наукового визначення, ми у своєму дослідженні будемо опиратись на тезу Т. В. Кушнірової, яка у своїй статті, присвяченій цій проблемі зазначає: «На нашу думку, наратив – це певний погляд на світ, світовідчуття, що проектується через ракурс бачення наратора, котрий може бути різним, у залежності від маски, яку він приміряє» [1, с. 132].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість А. Мердок, зокрема один із найвідоміших її романів «Чорний принц», не залишились поза увагою сучасних українських літературознавців. У статті Дар'ї Лазаренко «Гамлетівські алюзії в романі А. Мердок «Чорний принц»» (2009) досліджується інтертекстуальний зв'язок між творами англійської письменниці, зокрема її найвідомішим романом «Чорний принц», і класичною спадщиною Вільяма Шекспіра. У статті Дмитра Дроздовського «Форми експлікації шекспірівської інтертекстуальності у романах А. Мердок» (2015) проаналізовано романи «Чорний принц» та «Море, море». Автор зосереджує увагу на художній співвіднесеності роману «Чорний принц» та трагедії В. Шекспіра «Гамлет», а також роману «Море, море» та драми-феєрії «Буря». Володимир Губай у статті «Образи та характери у філософському дискурсі роману А. Мердок «Чорний принц»» аналізує філософський дискурс згаданого роману як основу його образотворення. Автор досліджує систему персонажів крізь призму його постмодерністської природи, яка дає змогу глибше зрозуміти місце роману та його значущість у літературі другої половини XX століття.

Метою нашого дослідження є визначення шекспірівських наративів у романі А. Мердок «Чорний принц», що надасть змогу краще осягнути філософські та морально-етичні сенси цього твору та розкрити характери персонажів.

Виклад основного матеріалу. Сюжет роману А. Мердок «Чорний принц», на перший погляд, є досить тривіальним. Головний герой, 58-річний письменник Бредлі Пірсон, переживає творчу кризу. Він прагне усамітнення, щоб створити свій головний шедевр, але його постійно відволікають егоїстичні родичі та друзі: колишня дружина Крістіан, її брат Френсіс Марло, психічно неврівноважена сестра Бредлі Прісцилла та родина його друга й колеги по перу Баффіна. Раптово для самого себе Бредлі палко й одержимо закохується в 20-річну Джуліан – доньку Арнольда Баффіна. Ця егоцентрична, всепоглинаюча пристрасть стає для нього як джерелом найвищого мистецького натхнення, так і причиною життєвої катастрофи.

Роман «Чорний принц» – це один із найяскравіших прикладів інтертекстуальності в європейській прозі XX століття. Айріс Мердок не просто посилається на інші твори, а вибудовує свій роман як розгалужену мережу діалогів із класичною літературою та філософією, в першу чергу, із творчістю В. Шекспіра, твори якого постійно згадуються, цитуються та аналізуються головними героями твору Бредлі Пірсоном та Джуліан Баффін. У романі наявні численні алюзії, ремінісценції та пряме цитування різних творів В. Шекспіра: сонетів, трагедій, комедій, але найважливішим є інтертекстуальний зв'язок із трагедією Вільяма Шекспіра «Гамлет». Вона не лише постійно цитується, але й являє собою структурний каркас роману А. Мердок, про що свідчать поворотні моменти сюжету. Так, зав'язкою основної сюжетної лінії роману – кохання Бредлі Пірсона та Джуліан Баффін, є момент випадкової зустрічі письменника з дівчиною, яку він давно не бачив і тому не відразу впізнав. Увагу письменника привернув юнак, «…який дивно поводився. Він «…стояв на бровці хідника і, наче в річку, кидав на дорогу квіти»… Білі пелюстки падали не випадковим чином, а у відповідності до звичного безперервного руху автомобілів. Коли автівка наближалася, хлопець діставав із сумки жменю пелюсток і кидав їх під колеса, весь час наспівуючи ритмічних монотонних пісень» [2, с. 59]. Згодом Пірсон зрозумів, що це не хлопець, а дівчина – донька його друзів – Джуліан Баффін.

Наведений епізод викликає в читачів асоціації з шекспірівською Офелією, яка стояла над річкою й кидала у воду квіти, наспівуючи пісеньок. Щоправда, виявляється, Джуліан розкидає не пелюстки квітів, а клаптики білого паперу, які були любовними листами її колишнього. У цьому епізоді яскраво проявляється притаманний для літератури постмодернізму принцип карнавалізації, коли герої творів немов приміряють на себе маски відомих літературних персонажів, але змінюють їх по ходу розвитку дії. Адже Бредлі закохується у Джуліан, коли уявляє її не Офелією, а Гамлетом. Поворотним для сюжету є момент, коли Бредлі дає дівчині приватний урок про творчість Шекспіра. Джуліан приходить на заняття, одягнена в чорний оксамитовий костюм принца Датського, роль якого вона виконувала в шкільній виставі. Бредлі Пірсон виголошує блискучий літературознавчий монолог, де стверджує, що Шекспір написав «Гамлета» у стані найвищої любовної пристрасті до юнака. Бредлі проектує цей стан на себе. Він одночасно почувається і Шекспіром, який страждає від кохання до юної особи, і самим Гамлетом – рефлексуючим інтелектуалом, оточеним ворожим світом.

Стосунки між героями роману «Чорний принц» дзеркально відбивають шекспірівські. Батько Джуліан, Арнольд Баффін, виконує роль Полонія –суворого батька, який намагається перешкодити коханню доньки та друга, але сам стає жертвою розгніваної дружини (тільки у Мердок Бредлі не вбиває його особисто, але несе за це кару). Сама Джуліан у фіналі також як і Офелія переживає психологічну кризу, коли дізнається про смерть батька.

Однак, не зважаючи на певні сюжетні паралелі та співзвучність образів роману із героями шекспірівської трагедії, не менш важливим є розуміння як шекспірівські наративи знайшли відображення у творі сучасної англійської письменниці. Для цього потрібно визначити основні мотиви роману А. Мердок як прояв творчого та світоглядного діалогу романістки та великого драматурга. Одним із основних, як нам вважається, є мотив *трагізму людини-інтелектуала, його самотність та відчуженість у суспільстві.* Цей мотив цілком корелюється в образах Гамлет / Бредлі Пірсон. Обидва герої однойменної трагедії В. Шекспіра і роману А. Мердок є самотніми по своїй внутрішній суті та відчувають цілковите нерозуміння з боку оточуючих, навіть близьких людей. Причина цієї самотності криється як у спільних рисах характеру персонажів (схильність до саморефлексії та усвідомлення несправедливості оточуючого світу), так і в зовнішніх обставинах, які є різними. Обидва герої самі прирекли себе на самотність, але, якщо Гамлет зробив свій важкий вибір через трагічні життєві обставини й усвідомлення власної приреченості, то Бредлі Пірсон прагнув втекти від світу. Він сам обирає статус самотнього митця й інтелектуала, який рятується від «низької» буденності й намагається відмежуватись від навколишніх людей, які потребують його уваги.

Самотність Бредлі Пірсона та шекспірівського Гамлета – це екзистенційний стан відчуженості, висока рефлексія та моральне протистояння суспільству. Обидва персонажі сприймають себе як вищих суддів у морально деградованому світі, проте їхня самотність має різні причини й форми вияву.

Трагічна самотність Гамлета є його усвідомленим власним вибором: він не довіряє власній матері, яку підозрює у подружній зраді, відштовхує від себе кохану Офелію, вважаючи її занадто наївною і молодою, не відкриває своїх почуттів навіть вірному другу Горацію. Саме це, на думку багатьох шекспірознавців і призводить його до трагічного фіналу.

Натомість Бредлі Пірсон уособлює тип митця-перфекціоніста, для якого самотність є формою захисту від повсякденності. На початку роману Бредлі прагне лише одного – втекти з галасливого Лондона в глушину (на узбережжя), щоб у повній ізоляції розпочати свій головний твір. Його самотність породжена страхом написати щось банальне або фальшиве. На відміну від свого успішного колеги Арнольда Баффіна, Бредлі вважає, що справжній митець повинен мовчати, поки не відчує справжнє натхнення. Це робить його самотність глибоко внутрішньою, майже патологічною. Письменниця підкреслює, що соціум постійно заважає прагненню Бредлі до усамітнення. Щойно він збирається поїхати, приїжджає колишня дружина Крістіан, яка виношує плани повернути колишнього чоловіка, сестра Прісцила йде від чоловіка і переселяється до брата, дружина Арнольда Баффіна Рейчел потребує його кохання і т. п.

Бредлі сприймає інших людей, навіть рідну сестру, як перешкоди для своєї творчості. Суспільство в особі його близьких постає хаотичним, егоїстичним і глухим до внутрішніх потреб художника. Його нездатність допомогти сестрі чи порозумітися з колишньою дружиною демонструє емоційну глухоту, яка є зворотним боком його творчої самотності.

У романі «Чорний принц» мотив самотності митця є центральним сюжетотворчим та філософським елементом. Письменник Бредлі Пірсон розглядає самотність не просто як соціальну ізоляцію, а як необхідну умову для створення справжньої літератури. Бредлі надзвичайно вимогливий до себе тому написав не багато. У його особі Мердок реалізує тип митця-відлюдника, що повністю уникає соціальних зв'язків і присвячує своє життя мистецтву.

Натомість його антагоніст у романі Арнольд Бафін обирає інший шлях – шлях митця, який прагне фінансового успіху та слави й досягає своєї мети.

Він інтегрований у суспільство, заможний, має родину та численних шанувальників. Проте Арнольд по-своєму теж самотній: він потрапив у пастку власного успіху, пишучи численні кон'юнктурні романи й страждаючи від того, що колеги (зокрема Бредлі) не вважають його серйозним митцем. Його самотність – це нерозуміння всередині соціуму.

Найбільш парадоксально мотив самотності реалізується у фіналі роману. Бредлі опиняється у в'язниці за вбивство, якого не скоював. Суспільство остаточно відкидає його, таврує як злочинця й ізолює від світу.

З притаманною їй іронією, А. Мердок показує, що саме у в'язниці, втративши все, Бредлі позбувається страху і егоїзму. Фізичне ув'язнення стає для нього формою духовної свободи. Там, у абсолютній самотності, де його ніхто не турбує, він нарешті пише свій шедевр – той самий роман «Чорний принц», який читач тримає в руках. Мердок доходить шекспірівського за своєю глибиною висновку: суспільство завжди буде чужим для справжнього митця, а абсолютна самотність – це єдина майстерня, де твориться істинне мистецтво.

Ще одним важливим шекспірівським наративом у романі А. Мердок є *мотив кохання як всепоглинаючого почуття*, який може докорінно вплинути на життя людини, принісши їй як величезне щастя, так і не менше страждання. Цей мотив є провідним у неперевершених сонетах В. Шекспіра та його численних драматичних творах, таких як «Ромео та Джульєтта», «Отелло» та багатьох комедіях. Тема кохання у «Чорному принці» Айріс Мердок прямо перегукується із шекспірівським баченням цього почуття як руйнівної, стихійної сили**,** що межує з безумством, але водночас є єдиним джерелом справжнього мистецтва. У багатьох творах Шекспіра, напри-

клад, у трагедії «Ромео та Джульєтта», комедії «Сон літньої ночі», кохання часто виникає раптово, під дією чарів або ілюзій, змушуючи закоханих забувати все, що до цього здавалось дуже важливим. Згадаймо, як Ромео, вперше в житті побачивши Джульєтту на маскараді, одразу забуває про Розалінду, яку він, як йому здавалось, кохав раніше. У комедії Шекспіра «Сон літньої ночі» герої закохуються раптово під дією соку чарівної квітки. У «Чорному принці» кохання Бредлі Пірсона до Джуліан Баффін спалахує миттєво, наче спалах хвороби. Мердок ремінісцентно відтворює стан «любовного засліплення»: Бредлі описує своє почуття як ірраціональну, майже магічну силу, що позбавляє його розуму, подібно до афінських закоханих у лісових хащах.

Бредлі Пірсон раптово «засліплюється» коханням до юної Джуліан, коли вона постає в образі Гамлета. Привертає увагу певна андрогінність цього образу: Джуліан, вдягнена в костюм Гамлета, стирає межі між статями. Цей мотив перевдягання та андрогінності є класично шекспірівським, зокрема у комедії «Дванадцята ніч», головна героїня Віола постає в образі привабливого юнака Цезаріо, ставши об'єктом закоханості і чоловіка і жінки. Таким чином кохання виходить за межі звичних соціальних чи гендерних норм.

Хоча авторка і зауважує, що кохана Бредлі була названа на честь першої англійської жінки-письменниці, проте очевидно, що тут є певний натяк на шекспірівську трагедію, адже Джуліан – це англійський варіант імені Джульєтта, який може належати як чоловікові, так і жінці. Коли Джуліан одягає чорний костюм Гамлета для Бредлі, виникає не просто цитування трагедії, а суто комедійний шекспірівський прийом травестії (перевдягання). Бредлі закохується в дівчину, яка грає юнака, що стирає чіткі межі статі й збуджує в ньому естетичну привабливість та еротичний потяг.

Шекспір у своїх творах часто залишає простір для ідеального, жертовного кохання. Натомість Мердок, як письменниця-філософ XX століття, ставиться до кохання більш реалістично. Вона підкреслює, що романтична пристрасть Бредлі викликана бажанням знову відчути себе молодим та сповненим енергії, егоїстичним прагненням заповнити власну внутрішню порожнечу за рахунок юної дівчини, яка дивиться на нього як на вищу істоту.

Як і в шекспірівських трагедіях («Ромео і Джульєтта», «Антоній і Клеопатра», «Отелло»), кохання у Мердок руйнує звичний порядок речей. Воно є уособленням Чорного Еросу, який приносить страждання та призводить до трагічного фіналу (смерть Арнольда, ув'язнення Бредлі). Це не тихе сімейне щастя, а руйнівна стихія. Разом із тим для англійської письменниці любовне страждання є каталізатором духовного переродження. Через біль невдалого й трагічного кохання Бредлі Пірсон нарешті звільняється від творчої кризи і пише свій головний роман.

Також одним із головних шекспірівських наративів у романі «Чорний принц» є *розуміння людського життя як драматичної вистави*, де люди грають певні ролі, іноді усвідомлено, іноді підсвідомо, при чому трагедія і комедія часто існують поряд. Саме тому в романі А. Мердок можемо побачити численні алюзії та цитування не лише трагедій Шекспіра, але й його комедій.

«Так, світ – театр,
Де всі чоловіки й жінки – актори.
Тут кожному приписаний свій вихід,
І не одну з них кожне грає роль» [3, с. 121], – промовляє один із персонажів комедії В. Шекспіра «Як вам це сподобається» слова, які стали крилатими. У романі А. Мердок головний герой зауважує: «Не посперечаєшся, що чоловіки щодня грають ролі, жінки їх теж грають, просто не такі помітні. На сцені життя в них менше влучних реплік [2, с. 37]. Як слушно зазначає Д. Лазаренко: «Для дійових осіб роману кохання є грою, виставою, в якій усі грають ролі» [4, с. 244].

І дійсно, всі події, які розгортаються навколо Бредлі, нагадують сюжетні лінії шекспірівських комедій. Уся ця суєта – раптові візити його колишньої дружини Крістіан, істерики сестри

Прісцилли, заплутані стосунки з подружжям Баффінів, нав'язлива дружба Марло – нагадує хаотичний рух персонажів у шекспірівській комедії «Сон літньої ночі», де всі шукають одне одного, сваряться й міняються парами.

Структура персонажів у «Чорному принці» копіює заплутані любовні ланцюжки «Дванадцятої ночі» (Олівія любить Цезаріо, Орсіно любить Олівію, Віола любить Орсіно). У Мердок: Рейчел прагне кохання Бредлі, Бредлі кохає Джуліан, Арнольд кохає колишню дружину Бредлі Крістін, Крістін виношує плани повернути собі колишнього чоловіна. Причому кожен кохає не реальну людину, а ілюзію, власну проєкцію.

Убивство Арнольда його дружиною Рейчел і подальше несправедливе звинувачення Бредлі нагадують криваві розв'язки шекспірівських драм. Сцена суду та ув'язнення Бредлі – це момент, коли «світ зійшов з розуму», а хаос остаточно перемагає видимий порядок. Як і в трагедіях Шекспіра, герої стають жертвами власних інтриг і помилок. Бредлі прагнув чистого мистецтва та абсолютного кохання, але отримав банальний кримінальний вирок за злочин, якого не скоював.

Як і герої класичних трагедій, Бредлі Пірсон у фіналі переживає стан катарсису: він помирає у в'язниці від раку, але перед смертю встигає втілити свій найважливіший задум – написати книгу – той самий роман, який ми читаємо. А здобутий за іронією долі саме у в'язниці справжній друг публікує її. Це перегукується з останніми словами Гамлета до Горація:

«О друже мій Горацію! Вмираю.

Могутня трута дух зборола мій.

…і поясни також,

Які обставини… а далі – тиша» [5, с. 238]. Для Мердок, як і для Шекспіра, мистецтво стає єдиним способом подолати смерть і хаос буття.

Мердок будує роман метатекстуально. Передмова загадкового редактора П. Локсія (Локсій – одне з імен бога Аполлона) основний текст Бредлі та чотири драматичні післямови інших дійових осіб (Рейчел, Крістіан, Френсіса, Джуліан) перетворюють роман на театральну виставу, де кожен актор намагається переписати сценарій під себе. Мердок запозичує в Шекспіра-комедіографа самий сюжет, що базується на перевдяганнях та фарсових ситуаціях, але, якщо в Шекспіра в комедіях усе завершується гармонійним шлюбом, то Мердок у фіналі різко повертає сюжет у русло трагедії – хаос комедійних помилок призводить до реальних смертей та в'язниці. Фінал «Чорного принца» сконструйований за всіма канонами шекспірівського театру, де катастрофа є неминучою, але філософськи виправданою.

Апогеєм життєвої вистави стає судовий процес над Бредлі. Суд у романі – це чистий фарс і театр абсурду. Тут нікого не цікавить правда. Усі свідки (Рейчел, Крістіан, Френсіс) виходять на трибуну, щоб зіграти свої фінальні «ролі» та переписати історію на свою користь. Бредлі засуджують не за реальний злочин, а за те, що він програв у театральному протистоянні брехні та ілюзій.

Отже, шекспірівський наратив «весь світ – театр» у «Чорному принці» слугує для того, щоб показати, як важко людині пробитися крізь хаос власних егоїстичних ілюзій до справжньої істини та любові. Світ є театром доти, доки людина не навчиться бачити інших людей як реальних істот, а не як персонажів своєї особистої п'єси.

Висновки. Таким чином, шекспірівський наратив «весь світ – театр» у романі Айріс Мердок «Чорний принц» є центральним наскрізним образом, який розкриває ілюзорність людського життя, егоїзм та штучність соціальних ролей. Мердок переосмислює класичну шекспірівську метафору, перетворюючи життя персонажів на драматичну виставу, де кожен є водночас і актором, і режисером власної викривленої реальності.

Водночас ця театралізована дійсність стає тлом для розгортання інших не менш важливих шекспірівських наративів – екзистенційної самотності митця та руйнівної, але водночас життотворчої сили кохання. Приміряючи на себе маску рефлексуючого Гамлета, Бредлі Пір-

сон проходить складний шлях від емоційної байдужості до абсолютного засліплення Чорним Еросом. Використовуючи мотиви травестії, андрогінності та раптової пристрасті, А. Мердок не лише посилює постмодерністську гру з класичними сюжетами, а й демонструє, як ірраціональне почуття безжально руйнує звичний порядок речей, наближаючи героїв до неминучої катастрофи.

Таким чином, шекспірівські наративи в романі «Чорний принц» слугують не просто засобом інтертекстуальності, а глибокою філософською матрицею, яка стверджує: попри всю абсурдність буття та невідворотність трагедії, єдиним порятунком і вищим сенсом існування для творчої особистості залишається істинне мистецтво, здатне подолати смерть і забуття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кушнірова Т. В., Наратив як літературознавча категорія: ґенеза, ознаки, типологія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія,* 2019. № 39. Т. 1. С. 130–133. https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.39.1.31
2. Мердок А. Чорний принц; [пер. з англ. Є. Даскал]. Харків: Віват, 2018. 576 с.
3. Лазаренко Д. Гамлетівські алюзії в романі А. Мердок «Чорний принц». *Ренесансні студії* : зб. наук. пр. Запоріжжя : Видавництво Класичного приватного університету, 2009. № 12–13. С. 235–252.
4. Шекспір В. Як вам це сподобається. Твори в 6 т. Київ: «Дніпро», Т. 4. 1986. 678 с.
5. Шекспір В. Гамлет. Твори в 6 т. Київ: «Дніпро», Т. 5. 693 с.

Дата першого надходження статті до видання: 31.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 811.161.2'373.611:81'373.45
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-7

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СЛОВОТВОРЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

INNOVATIVE PROCESSES IN UKRAINIAN WORD FORMATION

Демешко І. М.,
orcid.org/0000-0002-2982-8675
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

У статті розглянуто сучасні інноваційні процеси в словотворенні української мови, що зумовлені суспільними, культурними та технологічними змінами. Проаналізовано способи творення нових слів, особливості запозичень, активізацію словотвірних моделей та роль цифрового середовища у формуванні нової лексики, з'ясовано роль внутрішньомовних і позамовних чинників у формуванні словотвірних інновацій. Установлено, що сучасне українське словотворення характеризується високою продуктивністю, відкритістю до мовних інновацій і водночас збереженням національних словотвірних традицій.

Обґрунтовано, що словотвірні інновації – закономірний наслідок взаємодії внутрішньомовних і позамовних чинників. До внутрішньомовних належать продуктивність словотвірних типів, тенденція до мовної економії, аналогійні процеси, прагнення до системності, уніфікації словотвірних моделей. Позамовні чинники – глобалізаційні процеси, розвиток цифрових технологій, інтенсивне міжнародне спілкування, науково-технічний прогрес, суспільно-політичні трансформації, активізація міжкультурної комунікації. З'ясовано, що їхня взаємодія визначає інтенсивність поповнення словникового складу сучасної української мови новими лексичними одиницями. Особливу увагу приділено впливу цифровізації, глобалізації, медіа, соціальних мереж на поповнення словникового складу української мови. Висока продуктивність словотвірних моделей засвідчує здатність української мови оперативно реагувати на сучасні комунікативні потреби, зберігаючи національну своєрідність. Доведено, що найпродуктивніші способи словотвору – афіксація, словоскладання, деривація від абревіатур, творення фемінітивів, засвоєння іншомовних елементів. Зроблено висновок, що нові словотвірні моделі забезпечують динамічне поповнення словникового складу, розширюють виражальні можливості української мови, сприяють її подальшому розвитку.

Ключові слова: словотвірні інновації, новотвори, неологізм, гібридне словотворення, стратифікація словотвірні моделі, контамінати, запозичення.

The article examines current innovative processes in Ukrainian word formation driven by social, cultural, and technological changes. It analyzes the main mechanisms of creating new lexical units, the peculiarities of lexical borrowing, the increasing productivity of word-formation patterns, and the role of the digital environment in shaping new vocabulary. The study also clarifies the contribution of both intralinguistic and extralinguistic factors to the emergence of word-formation innovations. It is established that contemporary Ukrainian word formation is characterized by high productivity, openness to linguistic innovation, and, at the same time, preservation of national word-formation traditions.

The article argues that word-formation innovations are a natural result of the interaction between intralinguistic and extralinguistic factors. Intralinguistic factors include the productivity of derivational patterns, the tendency toward language economy, analogical processes, the pursuit of systematicity, and the unification of word-formation models. Extralinguistic factors comprise globalization, the development of digital technologies, intensive international communication, scientific and technological progress, socio-political transformations, and the intensification of intercultural communication. Their interaction is shown to determine the pace at which the

© Демешко І. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

vocabulary of contemporary Ukrainian is enriched with new lexical items. Particular attention is paid to the influence of digitalization, globalization, the media, and social networks on the expansion of the Ukrainian lexicon. The high productivity of word-formation models demonstrates the ability of the Ukrainian language to respond promptly to contemporary communicative needs while preserving its national identity. The study demonstrates that the most productive word-formation processes include affixation, compounding, abbreviation-based word formation, the formation of feminatives, and the assimilation of borrowed lexical items. It concludes that these word-formation models contribute to the dynamic enrichment of the Ukrainian lexicon, expand the language's expressive potential, and foster its further development.

Key words: word-formation innovations, coinages, neologisms, hybrid word formation, stratification, word-formation models, blends, lexical borrowing.

Постановка проблеми. Українська мова перебуває в стані активного розвитку, що особливо помітно в словотворенні. Нові суспільні реалії, розвиток науки й техніки, цифрові технології, військово-політичні події та глобалізаційні процеси спричиняють постійне оновлення словникового складу. Інноваційні процеси словотворення забезпечують номінацію нових понять і явищ, сприяють удосконаленню мовної системи. Динамічні процеси словотворення забезпечують поповнення словникового складу новими мовними (лексичними, словотвірними) одиницями, необхідними для номінації нових понять, явищ і процесів. На сучасному етапі українська мова демонструє зростання словотвірної активності, що пов'язано із цифровізацією суспільства, глобалізацією, розвитком соціальних мереж, військово-політичними подіями, посиленням ролі української мови в усіх сферах суспільного життя. Інноваційним процесам в українському словотворенні присвячено праці багатьох українських мовознавців, зокрема К. Городенської, Н. Клименко, Є. Карпіловської, Л. Кислюк, Ж. Колоїз, О. Тараненко, О. Стишова, А. Нелюби, Н. Хрустик, С. Лук'яненка, Л. Шевченко, Л. Шевчук, І. Кочан, Л. Струганець, О. Турчак, І. Рогальська-Якубова та інших. У своїх дослідженнях науковці висвітлюють закономірності розвитку словотвірної системи української мови, механізми творення неологізмів, продуктивність словотвірних моделей, вплив суспільних змін на формування нових номінативних одиниць.

Специфіка сучасного українського словотворення – поєднання традиційних словотвірних моделей із новими способами номінації. Незважаючи на появу значної кількості інноваційних лексем, словотвірна система не зазнає докорінної перебудови, а розвивається шляхом актуалізації наявних моделей, розширення їхньої функційної сфери, підвищення продуктивності деяких деривaційних засобів, що свідчить про високий ступінь системної організації української мови, здатність її інтегрувати нові елементи без порушення структурної цілісності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Словотворення – один із найважливіших способів розвитку лексичного складу мови. Інноваційні процеси в словотворенні охоплюють появу нових слів, активізацію продуктивних словотвірних моделей, виникнення нових афіксів і словотвірних конструкцій, переосмислення вже існуючих лексем. У сучасній українській мові активно функціонують традиційні способи словотворення. К. Городенська пропонує рекомендації з актуальних питань українського словотворення, зокрема відабревіатурного, композитного, юкстапозитного, що досить продуктивні на сучасному етапі [1]. І. Кочан, проаналізувавши нові термінолексеми (неоніми, професіоналізми, жаргонізми) першого десятиліття XXI століття за тематикою, способами творення, доцільністю функціонування в українській мові серед екстралінгвальних чинників зазначає інтенсивне «технічне переустаткування побуту українців, пов'язане з розповсюдженням у повсякденному житті побутової та офісної техніки закордонного виробництва (комп'ютерів, ноутбуків, відеокамер, факсів, копіювальної техніки, побутової техніки); підвищення комп'ютерної грамотності українців, поява комп'ютерних ігор» [2, с. 79]. А. Нелюба, аналізуючи інноваційні онімні та відонімні похідні, звертає увагу на уведення нових моделей, видозміну семантики деривaційних засобів: *зеліки*; *офісятник*; контамінування основ: *зеленізм* [3, с. 344]. Н. Хрустик, розглядаючи питання деривації віда-

бревіатурних похідних, зазначає, що деривація відабревіатурних утворень в українській мові здійснюється дев'ятьма способами словотворення: суфіксальним, префіксальним, словоскладанням, конфіксальним, абревіацією, складносуфіксальним, основоскладанням, усіченням за зразком абревіації та лексико-семантичним. Послідовність їх подання зумовлена ступенем продуктивності. Найпродуктивніший спосіб творення відабревіатурних дериватів – суфіксальний [4, с 110], який забезпечує формування найбільшої кількості нових лексичних одиниць.

Мета дослідження – аналіз інноваційних процесів у словотворенні сучасної української мови, виявлення основних тенденцій розвитку її словотвірної системи, аналіз продуктивних способів творення нових лексичних одиниць, з'ясування впливу суспільних, культурних та інформаційно-технологічних чинників на формування сучасної української неології. Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань: 1) охарактеризувати основні напрями розвитку сучасного словотворення; 2) визначити найпродуктивніші словотвірні моделі; 3) проаналізувати функціонування новотворів у сучасному мовному просторі; 4) окреслити роль позамовних чинників у розвитку словотвірних інновацій.

Сучасна українська словотвірна номінація виявляє стабільність і гнучку динамічність, відповідаючи на нові когнітивні й комунікативні потреби мовців, нові мовні смаки спільноти, на зміни в ставленні суспільства до української мови. Ділянки словотвірної та лексичної підсистем виявляють стабільну активність і фрагменти мовної картини світу сучасного українця, у номінуванні яких словотворчі ресурси мови демонструють динаміку у відповідь на зміни в житті українського суспільства. Гнучка стабільність системи словотвору підтверджує стійкість типологійних рис української мови в активних процесах сучасної словотвірної номінації. На вибір і реалізацію ресурсів сучасної української номінації впливають соціальні, когнітивні і комунікативні чинники.

Моделювання сучасного стану української мови ґрунтується не лише на аналізі окремих новотворів, а й на дослідженні системних словотвірних процесів, що відображають динаміку розвитку лексикону. Словотвірні інновації виявляють тенденції до активізації або пасивізації окремих словотвірних моделей, формуючи сучасний український лексикон як цілісну систему взаємопов'язаних кореневих, коренево-словотвірних і словотвірних гнізд. Такий підхід дає змогу простежити закономірності розвитку словотвірної системи, виявити продуктивні моделі творення нових слів, оцінити їхню роль у поповненні словникового складу української мови.

Виклад основного матеріалу. Інноваційні процеси в словотворенні української мови відображають зміни в соціальному, політичному, культурному й науково-технічному житті, зумовлюючи появу нових номінативних одиниць, активізацію продуктивних словотвірних моделей. Сучасний етап розвитку української мови характеризується інтенсивним творенням неологізмів, адаптацією іншомовних запозичень, розширенням семантичних можливостей наявних словотвірних засобів, появою нових способів номінації – усе це наслідок цифровізації, глобалізації та розвитку масової комунікації. У сучасній лінгвістиці словотворення розглядають як одну з найдинамічніших підсистем мовної структури, що забезпечує постійне оновлення лексичного складу відповідно до комунікативних потреб суспільства. Одна з провідних тенденцій сучасного українського словотворення – активізація афіксального способу творення слів. Особливо продуктивні префіксоїди і префікси ***супер-***, ***гіпер-***, ***еко-***, ***біо-***, ***кібер-***, ***недо-***, ***де-***, ***пере-***, а також суфікси ***-ізація***, ***-инг***, ***-ість***, ***-ець***. Поширеними стали слова *кібербезпека*, *екозвичка*, *недофлот*, *недонація*, *цифровізація*, *дебюрократизація*. Н. Хрустик серед причин зростання продуктивності словотвірного типу з префіксом ***недо-*** називає політичні, соціально-економічні зміни країни, події російсько-української війни, активізація питомих процесів словотворення, демократизація суспільства: *недогітлер*, *недофюрер*, *недоросіянин*, *недодемократія*, *недотендер*, *недосервіс* [4, с. 91]. Одна з найпродуктивніших словотвірних моделей – афіксація. Саме суфіксальний і префіксальний способи забезпечують творення значної кількості нових іменників, прикметників і дієслів, які позначають сучасні реалії суспільного

життя: *безпілотник*, *дроноводство*, *дронізація*; *криптовалюта*, *інфлюенсер*, *подкаст*, *стрим*, *чатбот*, *фейк*, *мем*; *безпілотний*, *віртуальний*, *інтерактивний*, *мультимедійний*, *цифровий*, *кіберспортивний*, *хмарний* – ‘хмарні технології’, *вірусний* (про контент), *онлайновий*, *медійний*; *апгрейдити*, *гуглити*, *донатити*, *постити*, *лайкати*, *репостити*, *стримити*, *шерити*, *сканувати*, *клікати*. Особливо продуктивні суфікси, за допомогою яких утворюються назви осіб за видом діяльності, процесів, явищ, властивостей та абстрактних понять: ***-ик***, ***-ар***, ***-н'н'-***, ***-ств-***, ***-ізацій-***. Активізуються префіксальні моделі, що виражають значення повторності, інтенсивності, заперечення або просторових відношень, забезпечуючи семантичну диференціацію новоутворень. За допомогою префіксів і суфіксів утворюються слова на позначення нових професій, видів діяльності: *дронар*, *дроновод* – ‘оператор безпілотника’, *дронник*, *FPV-шник*, *коптерник*, *цифровізація*, *волонтерство*, *донатити*. Поряд з афіксальним словотворенням помітно зростає продуктивність основоскладання та словоскладання: *дронобудування*, *кібербезпека*, *медіапростір*, *медіаграмотність*, *робототехніка*; *бізнес-план*, *вебсайт*, *онлайн-курс*, *фейсконтроль*. Ці способи номінації особливо активно використовуються в терміносистемах інформаційних технологій, економіки, медицини, військової справи, медіакомунікації. Сучасна українська мова активно формує складні слова: *онлайн-навчання*, *вебресурс*, *смартгодинник*, які характеризуються високою інформативністю. Помітна тенденцією – деривація від абревіатур: *ЗСУ – зсуівець*, *ДПА – дпашний*, *ІТ → айтівець*, *БпЛА-комплекс*, *БпЛА-розвідка*, *ІТ-фахівець*, *ІТ-компанія*, *ІТ-сфера*, *ІТ-індустрія*, *ШІ-модель*, *ШІ-система*, *ШІ-асистент*. Такі утворення швидко входять до мовної практики завдяки активному використанню в медіа та соціальних мереж. Окремої уваги заслуговує активний розвиток фемінітивів. Слова *директорка*, *експертка*, *модераторка*, *міністерка*, *професорка*, *редакторка*, *маркетологиня*, *членкиня*, *науковиця*, *політикиня*, *мисткиня*, *філологиня*, *науковиця*, *очільниця* стали звичними елементами сучасного мовлення, відображають суспільні зміни й прагнення до гендерно чутливої комунікації. Складні слова дозволяють компактно передавати нові поняття: *відеозв'язок*, *електронний документообіг*. Активно розвивається словоскладання із запозиченими компонентами: *кібербезпека*, *медіаграмотність*, *відеоконференція*. Композитні утворення характеризуються високою інформативністю, що відповідає сучасній тенденції до компресії мовних засобів і забезпечує точне найменування складних понять.

Таким чином, сучасний український словотвір характеризується високою динамічністю та здатністю оперативно реагувати на суспільні, політичні, технологічні й культурні зміни. Найпродуктивнішими залишаються афіксальний спосіб творення слів, основоскладання, словоскладання та деривація від абревіатур, які забезпечують швидке поповнення словникового складу мови новими номінативними одиницями. Важлива тенденція – активізація творення назв нових професій, цифрових технологій, військової сфери, розвиток фемінітивів, а також широке використання запозичених словотвірних компонентів. Поява таких інновацій зумовлена впливом цифровізації, глобалізації, демократизації суспільства, подій російсько-української війни та активізацією внутрішніх словотвірних ресурсів української мови. Це свідчить про високий адаптивний потенціал словотвірної системи, її здатність забезпечувати точне й економне найменування нових реалій, а також підтверджує, що словотвірні інновації – важливий показник розвитку сучасної української літературної мови, перспективний об'єкт мовознавчих досліджень.

О. Турчак, аналізуючи неологізми цифрового дискурсу української мови, виокремлює такі критерії: транслітерація (*лайк*, *пост*, *хакер*, *чат*); калькування (*віртуальна реальність* (англ. virtual reality), *соціальна мережа* (з англ. social network), *хмарне сховище* (англ. cloud storage), *штучний інтелект* (англ. artificial intelligence); гібридне словотворення – поєднання іншомовної основи з українськими деривaційними засобами: *геймерство*, *гуглення*, *тіктоківець*, *ютубівець*; *блогерський*, *трендовий*, *фейковий*; *гуглити*, *лайкнути*, *репостити* [5, с. 241]. Неологізми цифрової доби вирізняються високою деривaційною активністю та швидкою адаптацією

до граматичної системи сучасної української мови. Активне функціонування таких лексичних одиниць у цифровому комунікативному просторі сприяє їхньому поширенню, унаслідок чого вони закріплюються в усному мовленні, у засобах масової інформації, професійному спілкуванні та інших сферах суспільної комунікації. Нова лексика в словотвірних гніздах різних типів ґрунтується на синхронному підході до визначення морфемної та словотвірної структури слів і з'ясуванні наявності / відсутності мотиваційних відношень у гнізді. Словотвірні гнізда (СГ) трьох типів: кореневі, коренево-словотвірні (мішані) та словотвірні в динамічному взаємозв'язку охоплюють нову лексику, питому та запозичену. Різноструктурні СГ виявляють динамічні ділянки словотвірної системи, внутрішню динаміку кількісного та семантичного наповнення гнізд. Внутрішня динаміка характерна для СГ двох підтипів: мотивованих питомими або давнозапозиченими словами та словотвірних підгнізд, мотивованих запозиченнями, у складі коренево-словотвірних гнізд. Така модель відображає в структурі СГ активізацію та пасивізацію лексики, розвиток категорійної семантики СГ. Тенденція мовного розвитку дозволяє класифікувати динамічні явища як вияв певних тенденцій у розвитку української мови – націоналізації / інтернаціоналізації, інтелектуалізації / демократизації.

Одна з характерних ознак сучасного словотворення – значна кількість англіцизмів. Багато з них проходять процес словотвірної адаптації відповідно до норм української мови. Запозичені основи стають базою для творення нових українських слів: лайкати, постити, репостити, стримити, банити. Вони мають українські деривaційні засоби, ураховуючи словотвірні норми мови.

Т. Мартинова, В. Кукушкін, дослідивши морфологічні та неморфологічні способи творення англіцизмів, зазначають, що англіцизми в українській мові – явище закономірне, однак не варто втрачати свою самобутність у мові [6, с. 59]. Збереження питомих словотвірних засобів – досить важлива умова підтримання її самобутності, адже мовна система репрезентує культурну традицію, історичну пам'ять, світоглядні особливості мовної спільноти. Спостерігається тенденція до заміни окремих іншомовних слів українськими відповідниками, що сприяє зміцненню мовної норми. У цифровому просторі виникає значна кількість нових слів, які швидко поширюються серед мовців: донат, сториз, стрим, блогер, чатбот, підкаст. Частина цих слів уже повністю інтегрувалася в систему української мови, стала основою для нових словотвірних похідних. Особливого розвитку процеси словотворення набули під впливом суспільно-політичних подій останніх років. Воєнна тематика, волонтерський рух, цифровізація державного управління, розвиток громадянського суспільства й інформаційна безпека стали потужними чинниками формування нової лексики. У сучасній українській мові активно функціонують слова, що позначають нові види діяльності, суспільні явища, військові реалії, технологічні процеси та форми комунікації: антидроновий, FPV-дрон, мавік, розміновувач, задонатити, краудфандинг, фактчекінг, промптинг, ШІ-асистент, стримінг, сторітелінг, репостити, розбанити, верифікація, кіберзахист, кібератака, екоактивізм. При цьому більшість новотворів створюється за продуктивними словотвірними моделями української мови, що засвідчує її значний деривaційний потенціал.

Соціальні зрушення деідеологізація, демократизація суспільства, досить стрімкий розвиток інформаційних технологій зумовили істотні зміни в українській мові. Хвилю лінгвокреативу, що спостерігається в сьогоденному українському медіадискурсі, особливо в соціальних мережах, слід розглядати як захисну реакцію на повномасштабне воєнне вторгнення російської федерації в Україну. Є. Редько, спираючись на наявні класифікації, визначив основні структурні типи контамінатів у сучасній українській інноватиці [7, с. 213]. Суто умовно можна вважати контамінатами інновації з формантом-афіксоїдом ***-стан***: *оркостан*, *лаптестан*, *скотостан*; ***-мобіль*** (*зомбімобіль*). Основні критерії розмежування контамінаційних типів – семантика твірних основ, особливості їхньої смислової взаємодії в процесі номінативного акту. Застосування цих критеріїв дає змогу виокремити три групи контамінатів: відапелятивні, відонімні та змішані [7, с. 218].

Мовна гра набуває яскраво виражену прагматичну скерованість – прагнення вербалізувати свій емоційно-психологічний стан в екстремальній ситуації та протистояти інформаційній війні. Численна кількість інновацій із негативною оцінністю, яка номінує події, явища, окремих осіб чи регіони, які пов'язані з воєнними подіями, свідчить про аксіологічну спрямованість креативних зусиль мовців та потребує окремого аналізу. Словотвірна контамінація відображає суспільні зміни, розвиток інформаційного простору, прагнення мовців до творчого самовираження. Особливо активно контамінати функціонують у медіадискурсі та соціальних мережах, де виконують не лише номінативну, а й оцінну, експресивну та прагматичну функції. В умовах повномасштабної війни такі новотвори стали засобом вербалізації емоцій, виявом громадянської позиції та елементом інформаційного спротиву. Аналіз контамінатів засвідчує, що вони становлять важливу складову сучасних мовотворчих процесів, а їхнє структурно-семантичне розмаїття підтверджує динамічний розвиток української мови та її здатність оперативно реагувати на суспільно-політичні виклики. Пропонуємо такі структурні типи контамінатів. 1. Накладанння однієї твірної основи на іншу: 1.1. Накладання цілої першої основи на початок другої: Раша + фашизм – *рашизм*, *Росія + окупація – росокупація.* 1.2. Накладання усіченої першої основи на початок другої: *Змієбаївка – Змії[ний + Чорно]баївка*, *Путаник – Путін + Титаник*. 1.3. Накладання кінця першої твірної основи на початок другої: *мобілізація + -ізація – могилізація*, *геноцид + цидент – геноцидент*, *НТ[В + в]ошка – НТВошка.* 1.4. Накладання усіченої першої основи на кінець другої: *психопут – психопат + Путін*, *раб + Росія – Рабсія*, *Раша + пропаганда – рашаганда*, *рашист – Раша + фашист*, *рашизм – Раша + фашизм*, *рашистський – Раша + фашистський*. 1.5. Накладання другої основи на кінець першої: *імпортовикрадення – імпортозаміщення + викрадення*. 1.6. Накладання двох усічених основ: *оркостан – орк + -стан*, *путлеризм – Путін + гітлеризм.* Ця модель залишається малопродуктивною, однак засвідчує високий рівень мовної креативності. Навіть мінімальна структурна або семантична подібність твірних основ може стати підґрунтям для виникнення контамінata. 1.7. Накладання основ із паралельною інтерфіксацією: *рашист – Раша + фашист* (інтерфіксальний перехід забезпечує милозвучність), *путлеризм – Путін + гітлеризм*, *дрономанія – дрон + манія*, *кібероборона ← кібер- + оборона*. Появу інтерфіксів зумовлено прагненням зберегти фонетичну та словотвірну нормативність новотворів, забезпечити їхню евфонійність і зручність вимови. Інтерфіксація сприяє гармонійному поєднанню твірних основ і підвищує словотвірний потенціал контамінованих одиниць. 2. Уставлення однієї основи в іншу. 2.1. Уставлення другої основи в першу: *евакоркизація – евакуація + орки*, *депутінізація – депутінізація* (< *демілітаризація + Путін*), *денацифікація* (іронічне переосмислення з новими вставними компонентами в публіцистиці), *дерашизація – дерадянізація + Раша*. 2.2. Вставлення усіченої другої основи в першу основу: *пере[тир]'я – перемир'я + тирити*, *При[дрист]ов'я – Придністров'я + дристати*, *де[раш]ифікація – дешифікація + Раша*, *де[пут]інізація – декомунізація + Путін* (оказіональний варіант). 3.1. Вичленування з початку твірної основи*: [Z + з]ападня – Zападня*, *[Z + з]нищені – Znищені*, *[Z + за]гарбники – Zагарбники*, *[Z + зло]чинці – Zлочинці.* 3.2. Вичленування із середини твірної основи: *Мо[z]ква → Мозква*, *ро[z]ія → розія*, *ра[z]изм – разизм*, *безпека – беZпека*, *розум – роZум*. Л. Шевчук зазначає, що словотвірна контамінація – результат лінгвокреативної діяльності, сутність якого полягає у свідомому схрещуванні двох номенів через їхню структурну чи семантичну тотожність [8, с. 176]. Знижувальну соціальну оцінку набуває контамінат *фу-рашка*, утворений за допомогою нетипового способу вичленування (дефісом) з початку твірної основи та одночасного накладання цілої другої основи на кінець першої *(фу[ражка] + рашка): фу-рашка.*

Таким чином, контамінація – одним із найвиразніших способів творення сучасних українських оказіоналізмів. Найпродуктивнішими моделями залишаються накладання та вставлення твірних основ, інші різновиди мають обмежене поширення. Контамінати відзначаються високою експресивністю, оцінністю та ігровим характером, що забезпечує їхнє активне функціонування в сучасних медійному й публіцистичному дискурсі.

Характерна ознака сучасного словотворення – взаємодія процесів неологізації та нормалізації. Не всі новоутворення однаковою мірою закріплюються в мовній практиці. Частина інновацій має ситуативний характер і поступово виходить з ужитку, інші набувають загальномовного статусу, фіксуються в лексикографічних джерелах і стають повноцінними одиницями літературної мови. Саме тому особливого значення набуває проблема визначення критеріїв нормативності нових слів, їхньої функціонально-стилістичної диференціації та ступеня інтегрованості в мовну систему. К. Городенська, аналізуючи процеси в українському словотворенні на тлі словотвірних норм, зауважує, що сучасні словотвірні процеси в українській мові характеризуються різноспрямованими тенденціями. З одного боку, спостерігається посилення ролі питомих словотвірних моделей, відновлення й утвердження національних мовних норм, усунення словотвірних елементів, зумовлених тривалим впливом російської мови, та активізація власне українських способів словотворення. З іншого боку, глобалізаційні процеси й інтенсивне проникнення англіцизмів сприяють поширенню нових словотвірних моделей, зокрема утворенню складних слів, абревіатур і похідних за іншомовними зразками. Такі тенденції можуть розширювати номінативні можливості української мови, а також можуть призводити до послаблення продуктивності окремих традиційних словотвірних моделей і створювати виклики для збереження усталених словотвірних норм сучасної української літературної мови [9, с. 37]. Сучасні словотвірні процеси значною мірою визначаються позамовними чинниками. Поширення цифрових технологій, інтернет-комунікації та соціальних мереж сприяло появі таких слів, як *стримити*, *донатити*, *репост*, *підкаст*, *чатбот*, *фактчекінг.* Частина таких одиниць – запозиченнями, інші – результат адаптації іншомовної основи до української словотвірної системи. У мові активно функціонують новотвори, що відображають нові реалії суспільного життя, військової сфери та волонтерського руху. Це свідчить про високу адаптивність української мовної системи до нових комунікативних потреб. Новітні суспільно-політичні процеси та російсько-українська війна активізували появу значної кількості неологізмів, що відображають нові реалії військової, волонтерської та цифрової сфер. Зокрема, у військовому дискурсі активно функціонують лексеми *дронар*, *дроновод*, *антидроновий*, *пташка*, *FPV-дрон*, *мавік*, *бавовна*; у волонтерському – *волонтерка*, *волонтерський штаб*, *задонатити*, *волонтерити*, *банка* (‘онлайн збір коштів’), *баночний збір*, *монобанка*; у цифровому просторі – *донатити*, *задонатити*, *контентмейкер*, *репостити*, *чатбот*, *скролити*, *клікати*, *фактчекінг*. Новотвори, пов’язані із суспільними змінами: *безбар’єрність*, *екозвичка*, *медіаграмотність*, *єВідновлення*, *єОселя*, *єКропивницький*, *єДокумент*. Ці одиниці демонструють високу словотвірну продуктивність, швидку адаптацію до норм української мови, активне функціонування в різних типах сучасного дискурсу. А. Нелюба, досліджуючи інноваційні онімні та відонімні деривати, зазначає, що основу аналізованих інноваційних дериватів становлять іменники. Деривати інших частин мови представлені незначною кількістю. Серед них виокремлюються прикметникові та дієприкметникові деривати зі значенням ознаки-властивості (*зеінтоксикований*) та дієслівні, більшість яких репрезентує пропущену словотвірну ланку (*назявізація*, *референдумізація*). Отже, аналізований матеріал відображає своєрідну «іменникову епоху», для якої визначальні номінування та окреслення предметів, явищ і осіб [3, с. 343]. У сучасних номінативних процесах унаслідок черезкрокового словотворення (пропущення простої твірної бази) з’являються нові словотвірні типи, у межах яких виділяються відповідні словотворчі засоби (суфікси): *регіон* → «регіоналізувати»→ *регіоналізація*, *віза* → «візувати»→ *візування*, *пролази(ти)* → «пролазник» → *пролазництво*, *форматува(ти)* → «форматор» → *форматорка*, *свіж(ий)* → «свіжак» → *свіжачок*. Суфікси, що виділяють у черезкрокових дериватах, мають складну будову й відповідно за всіма ознаками належать до складних (похідних, вторинних) суфіксів. Появу складних суфіксів пов’язують з історичними процесами перерозкладу – переміщенням меж між морфемами в похідній основі: *Україна* → українізувати → *українізація*, *метал* (муз.) → *«металізувати»* → *металізація* (словотвірне значення – абстрактна, опред-

метнена дія/процес); *сніг → «осніжити» → осніжений* (словотвірне значення – набута ознака за виконаною дією; пор. із *засніжити → засніжений*). Характерно, що в цих ланцюжках наявне своєрідне розщеплення мотивації: формально черезкроковий дериват мотивується наявним вихідним словом, а семантично – дериватом пропущеної ланки. Утім стверджувати, що черезкрокове словотворення зовсім не вносить змін до мотиваційних процесів, немає підстав: припускаємо, що мотиваційні зв'язки, сформовані під час черезкрокового словотворення, зекстраполюються й на традиційні ланцюжки, у яких наявні всі словотвірні кроки.

Таким чином, залежно від рівня реалізації можемо констатувати наявність трьох видів словотвірної моделі: основоформантної, моделі словотвірного ланцюжка, моделі словотвірної парадигми. Мовна концептуалізація світу, потреба в спеціальному позначенні нового поняття або в уточненні, поглибленні поняття, уже відомого, вербалізованого, виділенні його нового аспекта становлять першопоштовх мовних змін, що спричинюють формально-семантичну стратифікацію і функціонально-стильову диференціацію системи та структури мови. Стратифікація засвідчує наслідки процесів конкретизації понять, вербалізованих словом, – засіб посилення когнітивної потужності мови. Стратифікація словотвірних інновацій передбачає їхню класифікацію за джерелами походження, способами творення, ступенем поширення. Стратифікаційні морфонологічні моделі відкривають перспективи раціонально й економно встановити закономірності, послідовність морфонологічної операції, урахувати вплив форманта на твірну основу в деривaційному процесі, специфіку контактної зони (фіналі твірної основи та ініціалі форманта) [10, с. 42]. Розвиток певних сфер суспільного життя, а отже, тенденцію до структурування, деталізації позначень певних понять, їхньої формально-семантичної стратифікації можна проілюструвати позначеннями осіб ІТ-сфери. Під гіперонімом *користувач* (жаргонні *юзер*, *нетизен*) існує чимало гіпонімів різного рівня конкретизації цього поняття, що позначають користувачів певних мереж або інших комп'ютерних ресурсів: *інтернетівець*, *інтернетник*, *інтернет-користувач*, *мережник*, *мережевик*, *мережани (мережанин* і *мережанка)*, *гугляни (гуглянин* і *гуглянка)*, *чатяни (чатянин* і *чатянка)*, *форумчани (форумчанин* і *форумчанка)*, *блогер*, *блогівець*, *блоговик*, *фейсбуківець*, *інстаграмник*, *твіттерівець* тощо. Аналіз лексико-словотвірних інновацій в українській мові доводить, що вихідним пунктом для стратифікації і диференціації її системи та структури можуть ставати: 1) активізовані в мовній практиці відомі поняття, позначені питомими або адаптованими запозиченими словами; 2) нові поняття, названі словами нової для української мови іншомовної форми; 3) відомі поняття, позначені словами (питомими чи іншомовними), у яких виникли нові значення. Запозичені основи інтегруються в українську словотвірну систему, поєднуються з питомими афіксами, набувають граматичних категорій української мови та утворюють словотвірні гнізда. Такий процес свідчить про системну адаптацію відповідно до закономірностей української мови. Соціальні мережі, інтернет-форуми, месенджери прискорили процеси виникнення, поширення нових слів.

Таким чином, сучасні інноваційні процеси у словотворенні української мови характеризуються комплексністю, високою інтенсивністю та системністю. Вони демонструють здатність української словотвірної системи ефективно реагувати на виклики сучасності, забезпечуючи номінацію нових понять і водночас зберігаючи структурну стабільність та національну своєрідність. Подальше дослідження словотвірних інновацій потребує комплексного аналізу їхніх структурно-семантичних, функційно-прагматичних і когнітивних особливостей, простеження процесів їхньої кодифікації та нормативного закріплення в сучасній українській літературній мові.

Висновки. Інноваційні процеси в словотворенні української мови відображають сучасний стан розвитку суспільства та його комунікативні потреби. Словотвірна система демонструє високий рівень продуктивності, поєднуючи традиційні способи творення слів із новими моделями, що виникають під впливом глобалізації, цифрових технологій та суспільних трансформацій. Інноваційні процеси в словотворенні української мови – закономірний наслідок розвитку

суспільства, науки, техніки, цифрових комунікацій. Сучасна українська мова активно поповнюється новими лексичними одиницями, які утворюються як на основі власних словотвірних ресурсів, так і шляхом адаптації іншомовних запозичень. Висока продуктивність словотвірних моделей свідчить про здатність української мови оперативно реагувати на нові комунікативні потреби, зберігаючи при цьому свою національну своєрідність. Інноваційні процеси в словотворенні української мови – закономірний результат її розвитку та реагування на сучасні суспільні зміни. Найбільш продуктивними залишаються афіксація, словоскладання, деривація від абревіатур, творення фемінітивів і засвоєння іншомовних елементів. Нові словотвірні моделі забезпечують динамічне поповнення словникового складу, підвищують виражальні можливості української мови та сприяють її подальшому розвитку. Перспектива подальших досліджень полягає в комплексному вивченні динаміки словотвірних інновацій у різних сферах функціонування української мови, аналізі їхньої нормативної кодифікації, особливостей адаптації новітніх запозичень, дослідженні впливу цифрової комунікації, соціальних мереж і штучного інтелекту на формування нових словотвірних моделей та тенденцій розвитку сучасної української літературної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Городенська К. Г. Українське слово у вимірах сьогодення. Київ : КММ, 2019. 208 с. URL : http://www.komm.ltd.ua/images/Gorodenska.pdf

2. Кочан І. М. Інноваційні процеси в сучасній українській термінолексиці. *Термінологічний вісник.* 2023. Випуск 7. С. 73–82. URL : https://termvisnyk.iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/sites/11/2023/06/9.pdf

3. Нелюба А. «Епоха Зеленського» в ономастичному словотвірному вимірі (спостереження тимчасово аполітичного мовознавця). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*. 2021. Випуск 1 (45). С. 340–346. DOI: https://doi.org/10.24144/2663-6840.2021.1.(45).340-346

4. Хрустик Н. М. Сучасні тенденції розвитку українського словотворення: відіменникові деривати з префіксом ***недо-***. *Мова.* 2024. № 41. С. 89–94. DOI: https://doi.org/10.18524/2414-0627.2016.23.130032

5. Турчак О. Неологізми цифрової епохи в сучасній українській мові. VI Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Соціокомунікаційна наука в парадигмі смислових трансформацій: суспільні виклики, тренди освіти і професійної діяльності». 22 травня 2026. С. 240–242. URL : https://dpu.edu.ua/images/2026%20plus/2026/1.pdf#page=240

6. Мартинова Т. І., Кукушкін В. В. Англіцизми у сучасній українській мові. *Закарпатські філологічні студії.* 2023. Випуск 28. Том 1. С. 56–59. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.28.1.10

7. Редько Є. О. Словотвірна контамінація в сучасних інноваційних процесах. XX–XXI століття: жанрово-стильові й лінгвістичні метаморфози в українській мові і літературі : колективна монографія / гол. ред. А. Архангельська. Olomouc : VUP, 2016. С. 205–229. URL : https://www.researchgate.net/publication/310459542_Slovotvirna_kontaminacia_v_sucasnih_innovacijnih_procesah

8. Шевчук Л. В. Словотвірна контамінація як вияв лінгвокреативності на феномен війни (на матеріалі медіатекстів). *Записки з українського мовознавства.* 2022. № 29. С. 172–185. DOI: https://doi.org/10.18524/2414-0627.2022.29.262402

9. Городенська К. Г. Нові явища та процеси в українському словотворенні на тлі словотвірних норм. *Дивослово*. 2013. № 6. С. 34–37. URL : https://dyvoslovo.com.ua/wp-content/uploads/2016/03/9-0613.pdf

10. Демешко І. М. Стратифікація морфонологічних трансформацій девербативів в українській мові *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2024. Випуск 4 (211). С. 42–50. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-211-6.

Дата першого надходження статті до видання: 31.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 81’33:61
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-8

ТЕРМІНИ З НУТРИЦІОЛОГІЇ ЯК СКЛАДНИКИ БІОМЕДИЧНОГО ДИСКУРСУ

NUTRITION TERMINOLOGY AS COMPONENTS OF BIOMEDICAL DISCOURSE

Єщенко Т. А.,
orcid.org/0000-0002-3624-5072
докторка філологічних наук, професорка,
професорка кафедри українознавства та філософії
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

Відобразити новітні досягнення медичної науки та репрезентувати специфіку мовної картини світу лікаря-нутриціолога покликана увідповіднена термінологія як динамічна система спеціальних найменувань. Мета статті – здійснити опис термінів з нутриціології як важливого інструмента фахового мислення та фахової комунікації, складника мовної картини світу лікаря, з’ясувати їхню роль у концептуалізації біомедичних знань про здорове харчування. Окреслена мета передбачає виконання таких завдань: увиразнити місце термінів з нутриціології з-поміж іншої спеціальної лексики галузі охорони здоров’я; схарактеризувати основні типи аналізованих термінів; простежити шляхи поповнення терміносистеми з нутриціології у сучасній українській мові; з’ясувати роль спеціальної лексики у формуванні способу мислення й вербалізації картини світу лікаря-нутриціолога. Джерельною базою розвідки слугують сучасні українськомовні наукові праці з нутриціології, медичної термінології, когнітивної лінгвістики (концептуальна метафора), а також фахові медичні словники. Об’єктом дослідження є терміносистема сучасної нутриціології. Предмет дослідження – структурно-семантичні, тематичні та когнітивні особливості термінів нутриціології як засобів репрезентації мовної картини світу лікаря. Результати наукового пошуку засвідчили, що терміносистема з нутриціології сформувалася на помежів’ї медицини, біохімії, фізіології, дієтології, гастроентерології, ендокринології, генетики та громадського здоров’я. Встановлено, що терміни нутриціології впорядковують фахові знання лікаря та уможливлюють категоризацію клінічних явищ, а також виконують сигніфікативну роль. Наголошено, що мовна картина світу лікаря репрезентує сукупність спеціальних знань, систему професійних цінностей, орієнтованих на індивідуальний підхід до пацієнта та пропедевтичну спрямованість сучасної медичної практики в Україні. Терміни нутриціології є вербальними маркерами цієї системи знань, увідповіднюють сучасні тенденції розвитку медичної науки й суспільного запиту на здоровий спосіб життя. Здійснено аналіз основних тематичних груп термінів, з-поміж яких назви поживних речовин, біологічно активних сполук, метаболічних процесів, харчових моделей, функційних продуктів, патологічних станів, пов’язаних із харчуванням, і методів оцінювання нутритивного статусу. З’ясовано, що істотний вплив на розвиток сучасної української термінології нутриціології має англомовний науковий дискурс. Це актуалізує потребу в уніфікації українських відповідників та впорядкування галузевої терміносистеми на національній основі. Висновки. Терміни з нутриціології увідповіднюють сучасні наукові знання про взаємозв’язок харчування, обміну речовин і здоров’я, формують фахове мислення та забезпечують дієве професійне спілкування, а також є важливими вербальними репрезентантами мовної картини світу лікаря. Перспективними є комплексний аналіз української терміносистеми нутриціології, дослідження процесів її стандартизації та особливостей функціювання в сучасному українськомовному медичному дискурсі.

Ключові слова: нутриціологія, термін, медична термінологія, мовна картина світу, професійна мовна картина світу, лікар, медичний дискурс, лінгвокогнітивний підхід, терміносистема, фахова комунікація.

Unified terminology, functioning as a dynamic system of specialized terms, serves to reflect the latest advances in medical science and to represent the specific linguistic worldview of the physician nutritionist. The aim of this article

© Єщенко Т. А., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

is to examine nutrition terminology as an essential instrument of professional thinking and communication, as well as a component of the physician nutritionist's linguistic worldview, and to determine its role in the conceptualization of biomedical knowledge related to healthy nutrition. To achieve this aim, the following objectives were pursued: to define the place of nutrition terminology among other types of specialized healthcare vocabulary; to characterize the main types of nutrition terms; to trace the development and enrichment of the nutrition terminology system in contemporary Ukrainian; and to clarify the role of specialized terminology in shaping the professional mindset and verbalizing the physician nutritionist's linguistic worldview. The source base of the study comprises contemporary Ukrainian-language scholarly publications on nutrition, medical terminology, and cognitive linguistics (particularly conceptual metaphor theory), as well as specialized medical dictionaries. The object of the study is the terminology system of contemporary nutrition. The subject of the study is the structural, semantic, thematic, and cognitive characteristics of nutrition terms as linguistic means of representing the physician nutritionist's linguistic worldview. The results of the study demonstrated that the terminology system of nutrition has evolved at the intersection of medicine, biochemistry, physiology, dietetics, gastroenterology, endocrinology, genetics, and public health. It was established that nutrition terms organize the physician nutritionist's professional knowledge, facilitate the categorization of clinical phenomena, and perform a significative function. The study emphasizes that the physician's linguistic worldview represents not only a body of specialized knowledge but also a system of professional values oriented toward evidence-based medicine, a personalized approach to patient care, and the preventive orientation of medical practice. Nutrition science terms function as verbal markers of this knowledge system, reflecting current trends in medical science and the growing social demand for a healthy lifestyle. The principal thematic groups of terms have been analyzed, including the names of nutrients, biologically active compounds, metabolic processes, dietary patterns, functional foods, nutrition-related pathological conditions, and methods of nutritional status assessment. The study also demonstrates that the development of contemporary Ukrainian nutrition science terminology is significantly influenced by English-language scientific discourse, highlighting the need to standardize Ukrainian equivalents and systematize the branch-specific terminology. Conclusions. Nutrition science terms constitute important verbal representations of the physician's linguistic worldview, as they reflect contemporary scientific knowledge about the interrelationship between nutrition, metabolism, and health, shape professional thinking, and ensure effective professional communication. Further research should focus on a comprehensive linguocognitive analysis of the Ukrainian terminology of nutrition science, the processes of its standardization, and the peculiarities of its functioning in contemporary medical discourse.

Key words: nutrition science, term, medical terminology, linguistic worldview, professional linguistic worldview, physician, medical discourse, linguocognitive approach, terminology system, professional communication.

Постановка проблеми. Підосновою утвердження нових біомедичних напрямків, увідповіднених питанням здорового способу життя, раціонального харчування стала зміна у суспільстві картини цінностей, в якій належне місце посіла проблема запобігання хворобам, а не їхнє лікування як наслідок недбалого ставлення до здоров'я, неправильного, незбалансованого, недостатнього або надмірного харчування (викликає ожиріння, цукровий діабет та анемію) [пор.: 1; 2; 3]. Тому у сучасній медичній науці та практиці нутриціологія посідає дедалі важливіше місце. Можемо мовити про те, що біомедичний дискурс усутнив нову сигніфікативну лексику на позначення понять нутриціології, біохімії, дієтології, а також генетики та превентивної медицини, а це, своєю чергою, стало засадою до мовної концептуалізації світу лікаря. Наразі функційна роль термінів з нутриціології виконує значущу роль у вербалізації й лексичному оприявненні мовної картину світу лікаря і не обмежена роллю бути засобом у фаховому спілкуванні чи лише накопичувати наукові знання про харчування, здоров'я та функціювання організму людини.

Проблема студіювання медичних термінів у лінгвістиці не нова. Взоруємо на наукові розвідки О. Білки [4], В. Білоус [5], А. Даньків [7], Т. Єщенко [9; 10]. Обшир порушеної проблематики вказує на те, що попри зрослу увагу до медичних термінів загалом, в українському мовознавстві залишається поза увагою терміносистема галузі охорони здоров'я, яка активно розвинулася у XX столітті, – нутриціологія, а також опис того, як формується спосіб мислення медичного фахівця вказаної галузі.

Тож, актуальність цієї статті спричинена потребою різнорідного студіювання спеціальної лексики сучасної української мови галузі нутриціології; опису когнітивних механізмів під час вербалізації інформації про здорове харчування як фрагмента мовної картини світу лікаря-нутриціолога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що здебільшого мовознавці студіюють структуру, семантику, словотворення функціювання у біомедичному дискурсі медичної термінології загалом. Ці розвідки якоюсь мірою стосуються і нутриціологічних термінів також. Так, специфіці багатокомпонентних і бінарних термінів як продуктивних моделей вторинної номінації в біологічній термінології присвячені наукові статті кандидатки філологічних наук, доцентки з Полтави Олени Білки [4; 8]. Володимир Білоус, представник Житомирської лінгвістичної школи, здійснив аналіз функціювання медичних термінів у науковому тексті та визначив їхню роль у фаховому спілкуванні [5]. Особливості словотворення медичної термінології, насамперед використання греко-латинських терміноелементів та інтернаціоналізмів, досліджує А. Даньків [7]. Когнітивні механізми формування медичних термінів, роль концептуальної метафори у категоризації фахових знань і функціювання спеціальної лексики в медичному дискурсі висвітлено у працях Т. Єщенко, Н. Овчаренко та О. Хорошун [2; 9; 10; 11].

Більшу кількість розвідок присвячено медико-біологічним питанням нутриціології. Зокрема обшир досліджень охоплюють наукові статті про роль харчування у профілактиці захворювань, фізичній реабілітації та відновленні різнорідних функцій організму [1; 2; 3; 12]. Натомість мовний вимір проблеми залишається поза увагою лінгвістів. Це не викликає подиву. Підосновою цього є те, що це, по перше, порівняно нова наука, а по друге, осягнення терміносистеми нутриціології складне завдання через її межовість з іншими галузями охорони здоров'я, пов'язаними з проблемами здорового харчування. Нині у закладах вищої освіти України активно започатковують нову спеціальність з нутриціології, упроваджують увідповіднену освітню програму, а терміносистема цієї галузі і досі не стала предметом спеціального лінгвістичного дослідження.

Мета статті – описати терміни з нутриціології як складників біомедичного дискурсу та вербальних маркерів мовної картини світу лікаря-нутриціолога; типологізувати їх за семантичними, структурно-граматичними, етимологічними ознаками й узасаднити когнітивні та функційні особливості з метою формування фахової медичної комунікації та концептуалізації знань про здоров'я та харчування людини.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі поняття «нутриціологія» дослідники визначають по різному. Завідувачка кафедри фізичної реабілітації і здоров'я Національного фармацевтичного університету доцентка Ганна Таможанська у розвідці «Фізична реабілітація та нутриціологія: інтегрований підхід до відновлення функцій систем організму» запропонувала таку дефініцію: «Нутриціологія – це наука про харчування та його вплив на організм, яка розробляє індивідуальні плани харчування для підтримки здоров'я, відновлення після захворювань або покращення фізичних показників» [3, с. 175]. Професор Володимир Гнатушко мовить про нутриціологію як сучасну міждисциплінарну науку, що вивчає поживні речовини, їхній вплив на організм людини, процеси засвоєння їжі, а також роль харчування у збереженні здоров'я та профілактиці захворювань [1, с. 162]. І ми погоджуємося цілком із висловленою думкою.

Аналіз джерельної бази [1; 2; 3; 12] засвідчив, що питому кількість лексичних одиниць аналізованої терміносистеми складають терміни, утворені на основі латинської та давньогрецької мов. Наприклад: *катаболізм, імуномодуляція, антиоксидант, детоксикація, пробіотик, еубіотик, метаболізм,* та ін. На міжнародний характер формування медичних термінів також вказує представник Ужгородської лінгвістичної школи Андрій Даньків. Дослідник наголошує: «Мова медицини – це складна терміносистема, яка ґрунтується на взаємозв'язках різних мов, процесах мислення та реаліях довкілля. Медичну термінологію, як і мову в цілому, варто сприймати в діалектичному ключі у своїй цілісності та перманентному розвитку. Словотворення медичних термінів є складним процесом взаємозв'язків та специфіки міжмовних стосунків» [7, с. 100]. Етимологічна історія терміна «нутриціологія» містить латинське *nutritio* («харчування», «живлення») і грецьке *logos* («наука», «вчення») коріння. Таке походження є типовим для медичної та біологічної термінології. Ці одиниці укорінилися в українську мову переважно через англійську з латинської та грецької мов і є інтернаціональними термінами, які використ-

товують у більшості мов світу. Варто зауважити, що процес англіїзації нині охопив усі сфери життя й не оминув нутриціологічну терміносистему. Чималу кількість одиниць містять калькові термінологічні словосполучення з англійської мови, пор.: *функційні продукти* (*functional foods*), *персоналізоване харчування* (*personalized nutrition*), *харчова щільність* (*nutrient density*), *глікемічне навантаження* (*glycemic load*) та ін.

Суцільне обстеження термінів з нутриціології на основі лексикографічної розвідки українського вченого-біохіміка професора Леоніда Капрельянца з Одеси «Нутриціологія. Термінологічний словник основних понять і визначень» [2] уможливило висновувати: попри те, що в розглядуваній терміносистемі чимало запозичень, її основу все ж складають питомо українські терміни, такі як: *харчування, їжа, поживні речовини, харчова цінність, харчові волокна, добова норма, енергетична цінність, обмін речовин, надмірна маса тіла, нестача поживних речовин.* І це не випадково, адже об'єктом дослідження у нутриціології є їжа, харчування. В Україні, як представниці аграрної культури, кулінарна і сільськогосподарська лексика формувалася тисячоліттями. І сьогодні, коли відбувається процес повернення до рідних первнів, до національного способу мислення й омовлення світу в усіх сферах (у фаховій мові нутриціолога також), замість іноземних слів часто науковці і фахівці з нутриціології вживають зрозумілі питомі відповідники: «харчування» (замість *нутриція*), «поживні речовини» (замість *нутрієнти*), «обмін речовин» (замість *метаболізм*), «складники» (замість *інгредієнти*), «жироспалювання» або «зменшення жирової маси» (замість *ліполіз*), «харчовий (*харчова поведінка*, *харчові волокна*)» (замість *аліментарний*), «енергетична цінність» (замість *калорійність*). Процеси описують лексикою українського походження: «травлення», «засвоєння», «всмоктування», «насичення».

Описувана пуристична тенденція, а також дерусифікація української фахової мови суголосна з нашими поглядами й переконаннями.

У подальших міркуваннях про етимологію термінів з нутриціології, цікаво, на наш погляд, порівняти, як уживають вказану спеціальну лексику в інших мовах. Проілюструємо мовними прикладами з угорської мови, де фахівці з нутриціології вдаються до вживання утрадиційнених угорських фахових слів, пор.: «метаболізм» – *anyagcsere* (дослівно: «обмін речовин»), «клітковина» – *élelmi rostok* (дослівно: *élelmi* (харчові) + *rostok* (волокна)), «вуглеводи» – *szénhidrátok (szén* (вугілля) + *hidrát* (гідрат), «харчова добавка» – *étrend-kiegészítő* (дослівно: *étrend* (дієта/режим) + *kiegészítő* (додаток)), «жири» – *zsírok.*

Як бачимо, в угорській мові простежується тенденція пуризму - перекладу міжнародних коренів питомими словами. Цю ж думку утверджуємо й ми як засадничу для формування терміносистеми з нутриціології у сучасній українській літературній мові, біомедичному дискурсі загалом.

Від етимологічного розгляду аналізованих термінів перейдемо до їхньої типології. Терміни нутриціології утворюють ієрархізовану систему. За критерій братимемо їхню лексико-тематичну належність та структурно-семантичну особливість.

Найпродуктивнішими є терміни, що називають ***поняття макронутрієнтів*** (*білки, жири, вуглеводи*) та ***мікронутрієнтів*** (*вітаміни, мінерали*). Ця класифікаційна група увідповіднена фундаментальній когнітивній схемі протилежностей у свідомості мовця лікаря «кількість / функція». Почнімо свій опис термінів вказаного підкасту з лексико-тематичної групи слів, що називають речовини (*харчові компоненти* або *нутрієнти*), які людина отримує з продуктів. Далі мовимо про назви складників їжі. Це і незамінні речовини, які не синтезуються організмом і мають надходити з їжею (деякі *амінокислоти* та *омега-3, альфа-ліпоєва кислота, поліфеноли зеленого чаю, ізофлавоноїди сої, антоціаніни*), це і чужорідні для живого організму хімічні речовини (*пестициди, важкі метали*), це і біологічно активні добавки, що застосовуються для корекції хімічного складу раціону (*нутріцевтики*), це і добавки для профілактики, підтримки органів та допоміжної терапії, що містять натуральні екстракти (*парафармацевтики*), це і їжа, яка крім харчової цінності, містить компоненти для зниження ризику захворювань та покращують здоров'я людини, так звані *функційні продукти.*

Продуктивними є спеціальні слова, що сигніфікують метаболічні та фізіологічні ***процеси, хвороби*** (*катаболізм, біодоступність, нутрітивний статус, анаболізм, метаболізм, гомеостаз, енергетичний баланс, ожиріння, цинга, цукровий діабет ІІ типу*). Вони складають другу групу нітриціологічних термінів. У семантиці цих термінодиниць оприявнене уявлення лікаря про організм як про систему й у семантиці переважає процесуальність і динамічність.

Менш численною, порівняно з першим і другим класифікаційним кластером, є третя лексико-тематична група нутриціологічних термінів, що сигніфікує клінічні і діагностичні концепти, а також інструменти оцінювання та нормування (*індекс маси тіла, глікемічний індекс, дефіцит, гіпервітаміноз*).

Назви дієтологічних стратегій (*сироїдіння, кетогенна дієта, інтервальне голодування, лікувальне харчування, роздільне харчування, альтернативне харчування, вегетаріанство, лікувально-профілактичне голодування*) – остання група нутриціологічних термінів.

Корпус біомедичного дискурсу, окрім термінів, охоплює номенклатурні назви. До них унаслідок належнюють стандартизовані назви хімічних речовин, їхніх форм та біологічних сполук, а також фармацевтичні препарати (*ретинол* (вітамін А), *тіамін* (В1), *рибофлавін* (В2), *ціанокобаламін* (В12), *холекальциферол* (D3), *магнію цитрат, магнію гліцинат, магнію треонат, фенілаланін, триптофан, метіонін, лізин;* «Ехінацея 400», «Афлубін® Ехінацея Форте» та ін.).

Далі аналізуємо самобутність спеціальної лексики з нутриціології в аспекті словотвору й синтаксису. Нутриціологічна термінологія, як і інші системи галузі охорони здоров'я, позначена високим ступенем інтернаціоналізації та продуктивністю словотвірних моделей з греко-латинськими основами (*метаболізм, протеїн, ліпіди*). Поакцентовуємо увагу на афіксації **гіпо-, гіпер-, -емія, -оз** (*гіповітамін**оз**, гіперглік**емія***) та складних термінах (*мікронутрієнт, макроелемент*) [пор.: 5; 7]. Широко уживаними є словотворчі складники грецького походження, зокрема **макро-** (великий) – ***макро**нутрієнти*, **мікро-** (малий) – ***мікро**нутрієнти*, **про-** (попередник/дія на користь) – ***про**вітаміни*, **пре-** (перед/до) – ***пре**біотики*, **син-** (разом/поєднання) – ***син**біотики*, **пара-** (поруч/подібний) – ***пара**фармацевтики*, **мета-** (після/трасформація) – ***мета**боліти*, **анти-** (проти) – ***анти**нутрієнти*, **біо-** (життя) – ***біо**доступність*, **полі-** (багато) – ***полі**ненасичені жирні кислоти*.

Укорінюють тяглість мовної традиції семантичні антонімічні відношення в ієрархії словотвірних компонентів, пор.: **макро- / мікро-** *(**макро**елементи / **мікро**елементи),* **про- / анти-** (*оксиданти / антиоксиданти,* **пре-/мета-** (*пребіотики / метабіотики*), а також синонімічні та комплементарні зв'язки: **син- і полі-** (в контексті багатокомпонентності), **пара-** і **біо-** (у класифікації біологічно активних добавок (БАД)). Так, вербалізувати ідею об'єднання та підсилення дії у біомедичному дискурсі можна за допомогою термінів «**син**біотики» (суміш різних речовин для синергетичного ефекту) та «**полі**штами пробіотиків» (комплекс із багатьох видів корисних бактерій). Здійснити опис натуральних добавок, що коригують функції органів, можна за допомогою лексичних одиниць «**пара**фармацевтики» або «**біо**регулятори».

Також у біомедичному дискурсі фахівці з нутриціології використовують складені терміни-словосполучення [пор.: 1; 2; 3; 12]. Вони можуть у своєму складі містити два слова і бути ***двокомпонентними*** (*харчові волокна, метаболічний синдром, лікувальне харчування, індивідуальне харчування, енергія організму*), *або ж складатися з трьох* (***трикомпонентні***) і більше слів (***багатокомпонентні***). Наприклад: *функційні харчові продукти, біологічно активні речовини, неспецифічна резистентність організму; добова рекомендована норма споживання, індекс маси тіла людини, незамінні поліненасичені жирні кислоти, нутригенетичні властивості оздоровчих продуктів.*. Такі конструкції уможливлюють точно сигніфікувати поняття науки й передати інформацію галузі охорони здоров'я.

З метою економії мовних засобів й уникнення лексичних нагромаджень особливістю мовлення лікаря-нутриціолога є уживання у фаховій комунікації абревіатур. Така особливість вияскравлює науковий стиль сучасної української мови, сприяє компактності біомедичного дискурсу. Здебільшого скороченню підлягають спеціальні поняття та назви установ (пор.: БАР,

БАХД, ПФ, ДД, СХП, ДХП, ЗдХ, ІМТ, КФА, НХП, ОзХ, ПХП, РХ, ХП, ПНЖК, ЕПК, ДГК, АЛК). Такі іменники увиразнюють писемне мовлення, тоді як в усній комунікації їх варто уникати, бо позначають мовленнєву поведінку лікаря-комуніканта як штучну, не природну.

Зауважмо, що процес усталення термінології триває і досі. Так, у практику ввійшло поняття «спеціальні харчові продукти» (СХП), що поступово починає витісняти з ужитку біомедичного дискурсу термін «біологічно активні добавки» (БАД) й об'єднує у собі як *дієтичні добавки*, *продукти для дієтичного харчування*, так і *функційні харчові продукти* [2]. Стрімкий розвиток молекулярних і генетичних методів студіювання осутнив нові напрямки нутриціології (*нутригеноміка*, *нутригенетика, оздоровча нутригеноміка*, *оздоровча нутригенетика, спортивна нутригеноміка, спортивна нутригенетика*). І цей мовотворчий процес лише набуває нових форм.

Крім того, у сфері нутриціології уживаними є і назви суміжних наук і професій, що перехресно пов'язані з питаннями здорового споживання їжі: *харчова хімія, превентивна медицина, валеологія дієтологія, гігієна харчування, наука про харчування, біохімія, фізіологія харчування, гастроентерологія, ендокринологія.* Вони можуть позначати увідповіднені галузі знань і водночас фахівців, що консультують із зазначених питань.

Далі характеризуємо терміни з нутриціології у морфологічному вимірі. Вони слугують науковій точності і логічності викладу інформації у біомедичному дискурсі. Висновуємо: більшість спеціальних назв є іменниками або термінологічними словосполученнями, що називають наукові поняття, процеси, властивості, напрями харчування та професійні концепти.

На наш погляд, потребує окремої уваги і розгляд нутриціологічних термінів у когнітивному аспекті [пор.: 9; 11; 13]. Фахівчиня з когнітивної лінгвістики доцентка Наталія Овчаренко слушно зауважує, що «сьогодні склалася думка, за якою фахова мова відображає когнітивні структури, які існують у взаємозв'язку з лінгвістичними структурами, а метафоричність наукових термінів мотивується не лише загальнолінгвістичною тенденцією розвитку мови науки, але й метафоричністю мислення» [13, с. 111]. Суголосну думку висловила представниця Житомирської лінгвістичної школи Ольга Хорошук у статті «Концептуальна метафора: актуальні засади дослідження», пор.: «Основними передумовами когнітивного підходу до вивчення метафори стали положення про її ментальний характер (онтологічний аспект) і пізнавальний потенціал (епістемологічний аспект) [11, с. 223]. Мовна картина світу лікаря-нутриціолога формується як єдина система інформації, що містить власне наукові, фахові та когнітивні компоненти. Відображати уявлення про харчування як чинника здоров'я, про пропедевтику та лікування покликана саме терміносистема з нутриціології. Функційно вона виконує роль ***спеціалізованого фрагмента медичної концептосфери.*** Вочевидь нутриціологічна термінологія є наразі інструментом номінації та водночас ***засобом концептуалізації***: За допомогою досліджуваної спеціальної лексики лікар вербально здійснює структурування клінічної реальності, тлумачить фізіологічні процеси та формує свої поради для пацієнтів. Зауважимо, що у своїй статті «Когнітивні механізми утворення медичних термінів: концептуальна метафора» [9] докладно здійснюємо опис вказаного феномена.

Виокремлюємо низку ментальних схем (концептуальних метафор), які структурують мислення лікаря-нутриціолога: 1) ДЕФІЦИТ ЯК ВТРАТА: *нестача, виснаження,* 2) ОРГАНІЗМ ЯК МЕХАНІЗМ: *баланс, регуляція*; *метаболізм,* 3) ЇЖА ЯК РЕСУРС / ПАЛИВО: *енергія, калорії, витрати.* Такі метафори полегшують тлумачення складних біохімічних процесів і виконують пізнавальну функцію.

Прагматичний вимір функціювання термінів з нутриціології у біомедичному дискурсі вказує на їхню строкату роль. Виокремлюємо десять виявів. Як і будь-яка спеціальна лексика, терміни з нутриціології 1) називають поняття науки (*макронутрієнти, мікронутрієнти, біодоступність*) – *номінативна* функція, 2) оприявнюють зміст наукового поняття, його диференційні ознаки та місце в системі знань (*глікемічний індекс*) – *сигніфікативна* функція, 3) точно визначають концептуальний обшир науки й забезпечують однозначне розуміння поняття в науковому дискурсі – *дефінітивна* функція, 4) впорядковують терміносистему з нутриціології

на підґрунті родо-видових, частково-цілісних та інших семантичних відношень (нутрієнти → макронутрієнти → *білки, жири, вуглеводи*; мікронутрієнти → *вітаміни, мінерали* та ін. – *систематизувальна* функція, 5) уможливлюють ефективний обмін інформацією між науковцями, лікарями, дієтологами, нутриціологами, фармацевтами та іншими фахівцями – *комунікативна* функція, 6) є засобом формування, накопичення й передавання наукових знань про закономірності харчування, обмін речовин, профілактику захворювань, пов'язаних із харчуванням – *гносеологічна* функція, 7) збирають обсяг фахової інформації у галузі нутриціології та забезпечують її подання в наукових студіях, навчальній літературі, практичних рекомендаціях і медичних документах – *інформаційна* функція, 8) сприяють типологізації харчових продуктів, нутрієнтів, функційних інгредієнтів, методів оцінювання харчового статусу тощо – *класифікаційна* функція, 9) уніфікують терміни з нутриціології й забезпечують однаковість фахової мови, узгоджують міжнародну та національну термінології, полегшують переклад наукової літератури з однієї мови іншою мовою – *стандартизувальна* функція, 10) використовують у клінічній практиці, укладанні рекомендацій лікаря-нутриціолога щодо здорового харчування, типологізації продуктів, оцінюванні рівня харчового статусу пацієнтів та формування державної політики у сфері громадського здоров'я – *регулятивна* функція.

Зауважмо: терміни з нутриціології (міждисциплінарна наука) об'єднують поняття і медицини, і біохімії, і фізіології, і дієтології, і харчових технологій, а також громадського здоров'я. Вони сприяють поширенню науково обґрунтованих знань про здорове харчування з-поміж населення, забезпечують комунікацію щодо запобігання захворювань, пов'язаних із харчуванням.

Опрацювання джерельної бази дослідження [1; 2; 3; 12] уможливило виявити кальки з російської мови (інтерференція, дублети). Наприклад: *споживати* замість «вживати їжу»; *вживати ліки* замість «приймати ліки», *вітаміноподібна їжа* замість «вітаміновидна їжа»; *роздільне харчування* замість «дробне харчування» та ін. Частіше фіксуємо лексичні, словотвірні та синтаксичні кальки. Найбільш проблемний рівень – копіювання моделей словосполучень: *вплив на організм ↔ дія на організм; споживання їжі ↔ харчування, збалансоване харчування.* Причини калькування полягають у тривалому домінуванні чужомовної освіти, перекладному характері значної частини навчальної літератури, у паралельному існування інтернаціональної (латинсько-англійської) та пострадянської терміносистем. Деякі терміни використовують рівнобіжно з близькими за змістом поняттями (наприклад, *біотики* та *еубіотики*), що може потребувати додаткового уточнення [6; 12]. В українськомовних текстах іноді використовують англомовний термін *functional food*, хоча існує його українськомовний відповідник – *функційні харчові продукти.*

Не обійдемо увагою проблему розрізнення термінів з нутриціології та харчової хімії: *домішки, добавки, додатки*. Вони мають принципово різне значення. Якщо *добавки* – це речовини, які людина свідомо додає з біологічною метою до їжі або вживає окремо (вітаміни, мінерали, амінокислоти чи рослинні екстракти і под.), то *домішки* – це сторонні речовини, які випадково потрапляють у продукт, внаслідок недбалих технологічних процесів, чи містяться в сировині від самого початку. Лексема *додатки* безпосередньо не пов'язана із здоровим харчуванням і сигніфікує супутні матеріали чи документи (*додаток* до диплома) [2].

Висновки. Ґрунтовний огляд термінів з нутриціології як складників біомедичного дискурсу засвідчив, що ця терміносистема формується і на інтернаціональній, і питомо українській підоснові. Уважаємо необхідним зважати на питомо українську лексику з нутриціології й віддавати їй перевагу у формуванні терміносистеми саме на національній основі.

Шлях утворення вказаної спеціальної лексики різний (запозичення, афіксальний, основоскладання, абревіація, семантичний, синтаксичний). Лексичні одиниці, а це переважно іменники, які можуть поставати і у вигляді терміносполук, омовлюють концептуальну картину світу лікаря-нутриціолога, впорядковують інформацію про здорове харчування як медичне явище, осутнюють когнітивні схеми (концептуальна метафора), за допомогою яких здійснюється осягнення людського організму, його інтерпретація. Терміни з нутриціології уможливлюють

точність і раціональність передавання фахової інформації. Вони функціюють і як лексичний інвентар, і як когнітивний інструмент, що формує специфічний модус бачення світу лікарем крізь призму цінностей здорового харчування. Висновуємо: терміносистема з нутриціології містить у своєму складі: 1) терміни на позначення понять макронутрієнтів та мікронутрієнтів; 2) терміни, що називають речовини, які людина отримує з продуктів; 3) терміни, що сигніфікують речовини, не синтезовані організмом і які мають надходити з їжею; 4) спеціальні слова, що називають метаболічні та фізіологічні процеси, хвороби , пов'язані з харчуванням; 5) назви клінічних і діагностичних понять, інструментів оцінювання організму та нормування; 6) номени на позначення дієтологічних стратегій.

Перспективою дослідження вбачаємо у комплексному аналізі української терміносистеми нутриціології, вивченні процесів її стандартизації та особливостей функціювання у професійному медичному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гнатушко В. П. Нутриціологія – складова прогресивного розвитку профілактичної медицини. *Modern Medicine: The Use of Creative Industries in the Healthcare System*. 2021. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-182-4-43

2. Капрельянц Л. В. Нутриціологія. Термінологічний словник основних понять і визначень. Харків: ПрофКнига, 2026. 488 с.

3. Таможанська Г. В та ін. Фізична реабілітація та нутриціологія: інтегрований підхід до відновлення функцій систем організму. *Health & Education*. 2025. № 4. С. 174–179. DOI: https://doi.org/10.32782/health-2025.4.23.

4. Білка О. Л. Багатокомпонентні біологічні терміни вторинної номінації. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету.* 2011. Вип. 6(1). С. 50–54.

5. Білоус В. Медичні терміни в науковому тексті. *Волинь. Житомирщина*. 2002. № 9. С. 90–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2002_9_18

6. Гігієна харчування з основами нутриціології / За ред. проф. В.І. Ципріяна / 2 том., Київ: Медицина, 2007. 560 с.

7. Даньків А.К. Деякі аспекти словотворення медичних термінів в англійській мові. *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Випуск 26. Том 1. С. 100–103. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.20

8. Білка, О. Л. Бінарні вторинні словосполучення в українській біологічній лексиці. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, 2010. Вип. 5, с. 6–11. DOI: https://doi.org/10.31812/filstd.v5i0.882.

9. Єщенко Т.А. Когнітивні механізми утворення медичних термінів: концептуальна метафора. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 36 (75). №4. Ч. 1. 2025. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/07

10. Єщенко Т.А. Терміни фізичної терапії та реабілітації як складники біомедичного дискурсу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 37 (76). №1. Ч. 1. 2026. С. 35–40. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.1.1/07

11. Хорошун О. О. Концептуальна метафора: актуальні засади дослідження. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство.* 2010. № 9. С. 222–225. https://eprints.zu.edu.ua/6387/

12. Зубенко Н. М. Основи фізіології та гігієни харчування. Центр навчальної літератури, 2020. 330 с.

13. Овчаренко Н. І. Метафора як когнітивний механізм категоризації фахових знань. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. 2013. Вип. 10. С. 111–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2013_10_28

Дата першого надходження статті до видання: 03.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 168.522:82.02 (477)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-9

СИМВОЛІЧНІ КОДИ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ В ПОЕЗІЇ МИХАЙЛЯ СЕМЕНКА

SYMBOLIC CODES OF WORLD CULTURE IN THE POETRY BY MYKHAIL SEMENKO

Івашина О. О.,
orcid.org/0000-0001-6504-1514
доктор філософії з філології,
старший викладач кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

Севастьянов В. Р.,
orcid.org/0009-0001-5976-9514
студент факультету філології та журналістики
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

У статті представлено аналіз символічних кодів світової культури в поетичній спадщині лідера українського футуризму Михайля Семенка. У дослідженні актуалізовано застосування психологоспрямованого літературознавства та культурології, що дозволяє виявити глибинні механізми художнього моделювання в авангардному тексті. Творчість митця розглянуто як цілісну естетичну систему, спрямовану на радикальне оновлення національної традиції через її деконструкцію та інтеграцію у світовий культурний простір.

Особливу увагу зосереджено на функціонуванні образу П'єро як ключового символічного коду та художньої маски, що допомагає поету дистанціюватися від усталеного дискурсу та творити нову, інтелектуалізовану інтимність. Доведено, що цей персонаж, трансформуючись від ренесансного Трикстера до модерного героя, стає індикатором оригінальної чуттєвості та репрезентантом складних психічних процесів.

Проаналізовано інтертекстуальну взаємодію поезії Семенка з європейським мистецьким ландшафтом, зокрема виявлено прямі звернення до творчості Джонатана Свіфта, Шарля Бодлера, Едварда Гріга, Альфреда де Мюссе та ін. Важливе місце в розвідці посідає осмислення синтезу живопису й поезії в доробку митця. Досліджено функції згадок про художників-новаторів (Ван Гога, Поля Гогена, Ніко Піросманішвілі) як маркерів руйнування академічних шаблонів та формування нової візуальної мови футуризму.

Також розглянуто специфіку переосмислення біблійної образності та античних міфів (Ревекка, Атлантида, Крез), які в контексті авангардної естетики набувають модерного звучання та слугують засобами самоствердження митця-деміурга. Узагальнено, що символічні коди у Семенка виконують роль акумуляторів творчої енергії (лібідо) та забезпечують перехід від етнографічної замкненості до глобального мистецтва. Наукова новизна роботи полягає у поєднанні психопоетикального та культурологічного підходів до вивчення авангардного мегатексту.

Ключові слова: авангард, деконструкція. інтертекстуальність, культурна ідентичність, Михайль Семенко, П'єро, психопоетика, символічні коди, футуризм.

This article presents an analysis of the symbolic codes of world culture in the poetic legacy of Mykhail Semenko, the leader of Ukrainian Futurism. The study applies a psychology-oriented approach to literary studies and cultural studies, which makes it possible to identify the underlying mechanisms of artistic modeling in avant-garde texts. The artist's work is examined as a coherent aesthetic system aimed at radically renewing the national tradition through its deconstruction and integration into the global cultural space.

© Івашина О. О., Севастьянов В. Р., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Particular attention is focused on the function of the figure of Pierrot as a key symbolic code and artistic mask that helps the poet distance himself from established discourse and create a new, intellectualized intimacy. It is demonstrated that this character, transforming from a Renaissance trickster into a modern hero, becomes an indicator of original sensibility and a representative of complex psychological processes.

The intertextual interaction between Semenko's poetry and the European artistic landscape is analyzed; in particular, direct references to the works of Jonathan Swift, Charles Baudelaire, Edvard Grieg, Alfred de Musset, and others are identified. An important part of the study is devoted to examining the synthesis of painting and poetry in the artist's oeuvre. The functions of references to innovative artists (Van Gogh, Paul Gauguin, Niko Pirosmanishvili) as markers of the dismantling of academic conventions and the formation of a new visual language of Futurism are explored.

The study also examines the specifics of the reinterpretation of biblical imagery and ancient myths (Rebekah, Atlantis, Croesus), which, in the context of avant-garde aesthetics, take on a modern resonance and serve as means of self-affirmation for the artist-demiurge. It is concluded that symbolic codes in Semenko's work function as reservoirs of creative energy (libido) and facilitate the transition from ethnographic insularity to global art. The scientific novelty of this study lies in the combination of psychopoetic and cultural studies approaches to the analysis of the avant-garde megatext.

Key words: avant-garde, deconstruction, intertextuality, cultural identity, Mykhail Semenko, Pierrot, psychopoetics, symbolic codes, Futurism.

Постановка проблеми. У сучасному літературознавчому дискурсі постать Михайля Семенка розглядають як одну з ключових у формуванні українського авангардного мистецького руху початку ХХ століття. Його творчість репрезентує футуризм як цілісну естетичну систему, зорієнтовану на радикальне оновлення художнього мислення, трансформацію традиційних культурних кодів та інтеграцію української літератури у світовий гуманітарний простір [1, с. 26]. Відмова від усталених поетичних моделей у Семенка супроводжується свідомим переосмисленням національної традиції, що реалізовано через її деконструкцію та подальший розвиток у нові естетичні конфігурації модерності.

Поетична практика митця засвідчує послідовну інтенцію до ***інтелектуалізації*** художнього слова, що поєднується з прагненням до ***універсалізації*** поетичного висловлювання. Така стратегія спрямована на розширення меж рецепції української поезії, її входження у глобальний культурний контекст та формування нових моделей комунікації між автором і читачем. Унаслідок цього індивідуальний психосвіт митця синхронізується з обраною мистецькою траєкторією, що доповнює уявлення про світогляд поета [2].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю аналізу поетики Михайля Семенка в площині психологоспрямованого літературознавства та культурології, що дозволяє виявити глибинні механізми художнього моделювання. Таким чином прагнемо виявити універсальні символи, які б утверджували інтеграцію творчості поета у глобальний дискурс та внесок в українську модерну площину. Зауважмо, що не йдеться про меншовартісне бажання «дорости» до європейського авангарду. Навпаки, Михайль Семенко є органічною його частиною, яка розвивалася суголосно зі світовими тенденціями.

Одним із проявників цього є ***символічні коди світової культури***, важливі тим, що репрезентують значимі для людства концепти, які виявилися тригерними для великої кількості людей, отже акумулюють значний обсяг лібідо (художньої енергії) [2]. Особливої уваги потребує осмислення тих аспектів його творчості, які пов'язані з трансформацією чуттєвості, піднесенням емоційного й тілесного досвіду до рівня духовного та формуванням інтелектуалізованого виміру еротичного. У цьому контексті поетика Семенка постає як репрезентація водночас високої культури й контркультури, що поєднує естетичний експеримент із глибинними психологічними процесами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творча постать Михайля Семенка посідає вагоме місце у наукових студіях, присвячених українському модернізму та авангарду, що зумовлює формування розгалуженого дослідницького поля його інтерпретацій. Ґрунтовний аналіз укра-

їнського футуризму як цілісного культурного явища здійснено в монографії О. Ільницького [1], де окреслено історико-літературні передумови виникнення цього напряму, його естетичні засади та роль Михайля Семенка як ідеолога й практичного реалізатора футуристичного проєкту в українській культурі.

Біографічний та інтерпретаційний аспекти діяльності письменника висвітлено у праці Р. Коломійця [3], де акцентовано увагу на внутрішній еволюції митця, його світоглядних орієнтирах та специфіці творчої індивідуальності. Дослідник простежує взаємозв'язок між життєвим досвідом Семенка та його поетичними пошуками, що відкриває можливості для глибшого розуміння психопоетикальних механізмів його текстів. Лінгвістичні та концептуальні пошуки митця осмислено в працях А. Білої, О. Вернигоренко, Ю. Коваліва, С. Холодинської та інших.

Окремий вимір осмислення творчості митця пов'язаний із категорією епатажу як складовою його художньої та життєвої стратегії [4]. Цей феномен доречно розглядати в площині футуристичного бунту доби модернізму, інтерпретуючи його як форму естетичної провокації та спосіб актуалізації нових моделей сприйняття мистецтва.

Теоретичним підґрунтям дослідження слугують праці, присвячені психопоетиці як методологічному напряму сучасного літературознавства, зокрема В. Бойко, Я. Даценко, О. Дергачової, С. Михиди та ін. Зокрема, у студії О. Івашини [2] акцентовано проблему моделювання психосвіту автора в межах мегатексту, що передбачає реконструкцію внутрішніх структур особистості на основі аналізу художніх текстів. Подібний підхід дозволяє розглядати творчість як форму оприявнення глибинних психологічних процесів, що мають як індивідуальний, так і культурно зумовлений характер. У свою чергу, Г. Райбедюк [5] зосереджується на архетипних вимірах художнього тексту, що відкриває перспективу інтерпретації літературного твору як простору репрезентації колективного несвідомого та символічних структур культури.

Мета дослідження полягає в аналізі символічних кодів світової культури у поетичній творчості Михайля Семенка, зокрема у віршах, що репрезентують інтертекстуальну взаємодію з європейською мистецькою традицією. Слідом за самим автором особливу увагу звертаємо на інтерпретацію образу П'єро, якого поет увиразнює в назві збірки на низки віршів.

Досягнення мети передбачає виконання низки завдань:

– окреслити теоретичні засади дослідження символічних кодів світової культури в поетиці українського футуризму;

– проаналізувати інтертекстуальні зв'язки поезії Михайля Семенка з європейською культурною традицією;

– визначити функції символічних кодів у моделюванні інтелектуалізованої чуттєвості поетичного тексту.

Об'єктом дослідження є поетичні тексти Михайля Семенка, зокрема вірші, у яких актуалізовано мотиви та образи світової культури і простежується їх художня трансформація в національному контексті.

Предметом літературознавчої розвідки визначено символічну природу культурних кодів у поезії Михайля Семенка, з особливою увагою до образу П'єро як репрезентанта інтермедіального та психопоетикального змісту.

Виклад основного матеріалу. На межі 1913–1914 років Михайль Семенко разом із художниками Павлом Ковжуном та Василем Семенком заснували футуристичну групу та видавництво «Кверо». Поява їхніх перших збірок – «Дерзання» та «Кверо-футуризм» – стала викликом традиційному українському мистецтву завдяки впровадженню урбаністичної тематики, візуалізації текстів та радикально нової мови. Центральним елементом цього руху став маніфест «Сам», у якому Семенко жорстко розкритикував обмеженість національної культури з наміром відкинути культ «засмальцьованого «Кобзаря» як символ відсталості та традиціоналізму [6, с. 77]. Теоретичне підґрунтя кверо-футуризму базувалося на запереченні національних ознак у мистецтві, які автор вважав проявом «примітивності». Семенко проголошував

початок нової ери всесвітнього мистецтва, де кверофутуризм поставав як динамічний процес і метод постійного пошуку. Головною метою руху було подолання замкненості в «українських хатах» та інтеграція в сучасний світовий контекст через безперервні зміни. Попри радикальність ідеї, візуальне втілення групи на той час ще зберігало риси модерну, а політичні орієнтири обмежувалися іронією щодо тогочасного міщанства [6, с. 77].

Одним із символів, через які унікальний психосвіт поета-футуриста проживав ці прагнення, став ***образ П'єро***, який рідко безпосередньо з'являється в ліриці митця, але, тим не менш, є вагомим ключем до розуміння поетики Семенка та його філософії. Недарма ж автор упису є цього персонажа до назви збірки та кількох віршів із неї. У 1929–1931 роках у Харкові було надруковано прижиттєве тритомне видання творів засновника українського футуризму Михайля Семенка. Перша книга цього зібрання має заголовок «Арії трьох П'єро» [7].

Загалом, цей образ не належить до питомо української культури, що вже на початку аналізу підсилює міркування про відокремлення Семенком свого поетичного універсуму від стереотипно національного дискурсу. Персонаж, або маска, подібна до сучасного П'єро, бере свій початок від акторів мандрівного італійського театру XV століття. Спочатку сценічний образ цього персонажа був доволі активним і навіть неприємним: на сцені він виступав інтриганом, часто був першим слугою – хитрим, інколи відважним і вельми дієвим рушієм сюжету, що свідчить про зв'язок цього образу з ***архетипом Трикстера*** [5].

Візуальне втілення образу П'єро у XIX та XX століттях привернуло увагу плеяди видатних художників, які подарували йому блискуче життя у світі графічного мистецтва. Серед них були Оноре Дом'є, Джеймс Ансор, Анрі Руссо, Пабло Пікассо, Хуан Гріс, Жорж Руо та багато інших. Втім, саме театральна та літературна історія поступово вплинула на глибинну трансформацію цього сценічного образу: він почав безперервно коливатися між двома кардинально різними драматичними та психологічними типами [8].

Пізніше радянська культура деформувала образ П'єро, хоча культурологічно він має глибокий сенс, який досить активно корелює з епатажною особистістю Семенка [4]. На думку А. Норман, «П'єро уособлює людський порок з атмосферою безтурботності та невинності, що робить його надзвичайно привабливим. П'єро поза законом і, таким чином, поза гріхом. Він – син Ліліт, який не з'їв яблука і продовжує блукати серед наших складних сучасних суспільств з невігласкою-душею мешканця якогось раннього раю» [9].

Схожим настроєм сповнений ліричний герой вірша «П'єро хмуробровить», але свій рай він ще тільки шукає. Головна тема твору – це криза поетичного слова та внутрішня боротьба митця з власною творчістю задля досягнення вершин. Ліричний герой відчуває обмеженість вербальних засобів для вираження власного психоемоційного стану, тому здійснює спроби приборкати «Шаленого Звіра» – натхнення й творчий запал: «Фразо, фразо – покинь мене, / охопи дикунський вий! / Охопи, охопи нестримано, /звіре шалений, злий!» [10, с. 201].

Показовим у цьому аспекті є вірш «П'єро сантименталить», у якому психологічний конфлікт розгортається між потребою внутрішньої свободи та прагненням близькості. Поет осмислює кохання крізь призму екзистенційного досвіду, що породжує відчуття минущості й змушує переоцінити прожите. Саме тому ліричний герой звертається до болісного питання: «Нащо тоді так хутко серце билось, нащо я жив?» [10, с. 95]. Ця рефлексія засвідчує кризу смислів і втрату впевненості в цінності емоційного досвіду. Логічним продовженням такого світовідчуття стає риторичне питання: «чому повинен я для щастя лиш кохати?» [10, с. 95].

Інші аспекти постаті П'єро, можливо, навіть складніші, представлено в творах «П'єро загрожує», «П'єро задається» і «П'єро рішучить», бо в них автор виходить за межі досить типового спектру «схвалених» тем для лірики. Зокрема в першому представлено короткий емоційний монолог людини, яка переживає прохолоду з боку коханої й відчуває розчарування, яке набуває відтінку агресії: «То добре. Я більше не буду в оркестрі грати. / В Америку не поїдем і я підпалю своє кохання» [10, с. 99].

Творчий шлях Михайля Семенка загалом формувався під впливом світового авангардного руху, де синтез літератури, музики та візуального мистецтва став фундаментом для нової поетики. Вірш «Голос мая» описує невдале романтичне побачення, яке починається з весняного піднесення, а закінчується незручним мовчанням. Вірш закінчується рядком: «…Дома я взявсь за Свіфта». Джонатан Свіфт – англійський письменник, автор «Мандрів Гуллівера», відомий гострою сатирою. У творі, це немов інтелектуальний захист. Після незручного, сором'язливого мовчання: «Ні слова. Кепсько», і невдачі на любовному фронті, ліричний герой «лікується» жорсткою сатирою [10, с. 17].

Це один вірш «Танок Анітри» – це спроба передати музику словами. Він відсилає до відомої однойменної музичної композиції Едварда Гріга, й намагається передати її настрій. Вірш побудований за принципом кільцевої композиції. Він починається і закінчується абсолютно однаковими двома рядками: «Жартує з квіткою Анітра. / Буруни піняться без вітра» [10, с. 19]. Це немов створює театральну сцену, що починається завісою і нею ж закінчується. Анітра, героїня з п'єси «Пер Ґінт» відомого норвезького письменника Генріка Ібсена, – це втілення екзотичної краси, грацийності та фатальної спокуси. Для неї це лише легкий танок, розвага, вона безтурботна і грайлива [12].

У фіналі вірша «Місто» є пряме інтертекстуальне посилання: «і окропило “Цвіточки Зла”…» [10, с. 43]. Це пестливо зменшена назва епохальної збірки французького поета-символіста Шарля Бодлера «Квіти зла». Бодлер був одним із перших європейських поетів, хто почав шукати естетику і красу в потворному. Ця збірка є маніфестом прагнення автора розкрити потаємні виміри людської душі. Поет підносить велич особистості, акцентуючи на її інтенсивному внутрішньому житті, яке за своєю значущістю не поступається об'єктивній реальності:« де ділось сонце? / Вже одсвітило де ділась пісня? / Вже одгула гамірить місто і дзвонить мило / і окропило «Цвіточки зла»» [10, с. 43]. М. Семенко підхоплює цю ідею: його футуристичний мегаполіс також вирощує свої «квіти зла».

«Кверо» починається з цитати Альфреда де Мюссе. Вона є епіграфом до вірша і ключем до його розуміння. Перекладається вона так «Немає нічого істинного, окрім прекрасного / немає істини без краси». Це твердження є квінтесенцією романтичного світогляду. Мюссе ставить знак рівності між Красою та Істиною. Для класичного мистецтва Краса – це і є кінцева мета, ідеал і найвища правда буття. Здавалося б, що може бути вищим за істину і красу? Проте одразу ж ліричний герой стверджує, що ніхто насправді ніколи не володів абсолютною істиною і не міг дати точного визначення красі. Фінальний рядок «нема краси, є лиш прагнѐння» [10, с. 38] – це і є головний маніфест раннього Семенка.

Також не менш важливим чинником у формуванні футуристичної концепції Михайля Семенка стала творчість видатних художників який поет згадує в низці віршів. Зокрема, в Семенкових «Мемуарах» згадується Ван Гог: «у пишних зодягах nature morte Ван – Гога» [10, с. 36]. Художник на початку XX століття був символом руйнування класичного, «академічного» мистецтва, що співзвучне до Михайля Семенка, який руйнував шаблони української літератури. Nature morte з французької перекладається буквально як «мертва природа». Місто для футуристів – це тріумф бетону і штучності над живою природою.

Перший рядок вірша «Думки» відразу задає мистецький контекст «Гоген, Ван-Гог, Піросманішвілі / – друзі мого юнацтва» [11, с. 147]. Ці троє митців формують збірний образ авангардного, бунтарського юнацтва ліричного героя. Їх об'єднують кілька ключових рис, які ідеально резонували з ідеологією футуристів. Крім названих творів, прізвища відомих художників зустрічаються у віршах: «Замір», «Біля Моря» , «Осінні скрипки» та ін.

Також Михайль Семенко звертався до біблійних образів у своїй творчості, переосмислюючи їх у дусі авангардної естетики та надаючи їм нового, модерного звучання. Вірш «Атлантида» ілюструє майстерне звернення до релігійного образу. «Через плечі віків озирнулась до мене Ревекка» [10, с. 44] – Ревекка одна з біблійних праматерів у Старому Заповіті, дружина Ісаака

та мати братів-близнюків Якова та Ісава. У тексті вона постає як символ прадавності, початку людської історії та вічності. В рядках «Оази пустель безлюдних» проглядається мотиви пустелі – традиційного місця аскези, випробувань, богоявлення та очищення духу. В творі також є згадка Атлантиди, і хоча це не біблійний образ, але все ж це місце трактують на рівні з Едемом, втраченим раєм, ідеальним світом, який загинув через гріховність або божественне втручання.

Головна тема вірша «Баран» – самоствердження митця-футуриста. Ліричний герой проголошує себе «синтезом усіх людей», універсальним творцем, який стоїть над часом і простором. В цьому вірші лунають багато образів. Першим ділом автор говорить, що він «справжній Крез» у співах «Для тебе я пишу мої дзвінкі поезії / я в співах справжній Крез» [10, с. 55]. Цим стверджуючи, що його поетична фантазія та словниковий запас безмежні, як скарби легендарного лідійського царя.

Висновки. Отже, аналіз поетичної спадщини Михайля Семенка крізь призму символічних кодів світової культури дозволяє стверджувати, що його творчість є складним синтезом авангардного експерименту та глибокої інтелектуальної рецепції європейської традиції. Використання образу-маски П'єро стає для митця інструментом відмежування від етнографічно-побутового дискурсу та способом моделювання інтелектуалізованої чуттєвості, де традиційний архетип Трикстера трансформується у символ модерної екзистенції. Численні інтертекстуальні відсилання до творчості Дж. Свіфта, Ш. Бодлера, Е. Гріга, А. де Мюссе, а також апеляція до візуальних систем Ван Гога, П. Гогена та Н. Піросманішвілі засвідчують інтенцію автора до формування універсальної мистецької мови, що виходить за межі національної замкненості. Осмислення біблійної образності в текстах Семенка слугує засобом деконструкції традиційних сенсів і творення нової футуристичної ідентичності. Подальше поглиблене вивчення психопоетикальних аспектів пізньої творчості Михайля Семенка та специфіки функціонування його культурологічних кодів у контексті радянського авангарду становить перспективи подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ільницький О. Український футуризм (1914–1930). Львів : Літопис, 2003. 456 с.

2. Івашина О. Марія Матіос у мегатексті: проблема моделювання психосвіту. *Наукові записки*. *Серія: Філологічні науки*. 2023. № 205. С. 64–69. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-205-9

3. Коломієць Р. Михайль Семенко. Харків : Фоліо, 2019. 121 с.

4. Севастьянов В. Епатаж у житті та творчості Михайля Семенка: футуристичний бунт доби модернізму. *Збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції «Слово в сучасній науковій парадигмі: євроінтеграційний контекст»*. Кропивницький, 2025. С. 79–84.

5. Райбедюк Г. Архетипні виміри зла в романі Марії Матіос «Черевички Божої Матері». *Наукові записки*. *Серія: Філологічні науки*. 2024. № 210. С. 256–264. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-210-37

6. Скляренко Г. Футуризм в Україні: етапи та спрямування. *Студії мистецтвознавчі*. 2017. № 2. С. 63–82.

7. Біла А. Український літературний авангард : пошуки, стильові напрямки. Київ : Смолоскип, 2006. 462 с.

8. Storey R. F. Pierrot: A Critical History of a Mask. New Jersey : Princeton University Press, 2016. 274 p. DOI: https://doi.org/10.1215/00267929-41-4-379

9. Norman A. Miming Modernity: Representations of Pierrot in Fin-de-Siècle France. 2021. 121 p.

10. Семенко Михайль. Повна збірка творів / упоряд. Ярина Цимбал. Київ : Темпора, 2023. Т. 1. 256 с.

11. Семенко Михайль. Повна збірка творів : у 4 т. / упоряд. Ярина Цимбал. Київ : Темпора, 2023. Т. 4. 384 с.

12. Кучерук В. Виконавський практикум: Е. Гріг Танець Анітри з сюїти «Пер Гюнт» : методичні рекомендації для самостійної роботи з курсу «Виконавський практикум». Луцьк : Вежа Друк, 2018. 20 с.

Дата першого надходження статті до видання: 31.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 821.112.2-1/-9:355.01"1914/1918"(100)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-10

ОЗНАКИ ЖАНРОВОГО РОЗМАЇТТЯ У НІМЕЦЬКІЙ МІЛІТАРНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ЧАСІВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

SIGNS OF GENRE DIVERSITY IN GERMAN MILITARY LITERATURE OF THE FIRST WORLD WAR

Кискін О. М.,
orcid.org/0009-0003-0226-646X
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та світової літератури
Ізмаїльського державного гуманітарного університету

У статті розглядається жанрове розмаїття німецької військової літератури періоду Першої світової війни та повоєнного періоду. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переоцінки тогочасної літературної спадщини як одного з першоджерел, що дозволяє виявити зміни у менталітеті людей, їхню воєнну травму та формування антиномічних настроїв у європейській культурі. У статті зазначено, що Перша світова війна стала не лише військовою поразкою Німеччини, а й національним переосмисленням, яке згодом віддзеркалилось в її літературі.

У роботі використано історико-літературну та порівняльну методику. Дослідження включає кілька тематичних частин. У першому розділі пропонується огляд сучасного стану дослідження теми Першої світової війни з позицій вітчизняної та зарубіжної історіографії. Друга і основна частина статті присвячена аналізу основних родових видів німецької військової літератури. Виявлено три основних напрямки. По-перше, це документально-епістолярні жанри, зокрема фронтові щоденники (Kriegstagebücher), листи (Feldpostbriefe), окопні газети (Schützengrabenzeitungen), які є першим експериментом у спробі відобразити справжню повсякденну реальність війни без ілюзій, створюючи ефект «реалізму очевидця». По-друге, це автобіографічна та мемуарна проза, яка еволюціонувала від патріотичної позиції до антивоєнної.

Особливу увагу приділено впливу експресіонізму на драматургію та поезію тієї доби. Аналіз поетичних творів засвідчує перехід від сліпого мілітаризму до «крику» протесту й пацифізму.

У висновках наголошується, що жанрова палітра німецької воєнної літератури надзвичайно різноманітна і стала результатом спроб письменників осмислити катастрофічний досвід війни. Вона пройшла шлях від героїзації до дегуманізації та трагічного гуманізму, заклавши основи для подальшого розвитку європейської антивоєнної традиції XX століття.

Ключові слова: Перша світова війна, німецька література, воєнна література, жанрове різноманіття, експресіонізм, антивоєнна проза, щоденники, мемуари, «медична» література, пацифізм, історична рефлексія.

The article examines the genre diversity of German military literature during the First World War and the postwar period. The relevance of the study is determined by the need to reevaluate the literary heritage of that time as one of the primary sources that allows us to identify changes in people's mentality, their war trauma and the formation of antinomic attitudes in European culture. The article states that the First World War was not only a military defeat for Germany, but also a national rethinking, which was later reflected in its literature.

Historical-literary and comparative methods were used in the work. The study includes several thematic parts. The first chapter offers an overview of the current state of research on the topic of the First World War from the standpoint of domestic and foreign historiography. The second and main part of the article is devoted to the analysis of the main generic types of German military literature. Three main directions have been identified. First, there are documentary-epistolary genres, in particular front diaries (Kriegstagebücher), letters (Feldpostbriefe), trench newspapers (Schützengrabenzeitungen), which are the first experiment in an attempt to depict the true everyday reality of war without illusions, creating the effect of "eyewitness realism". Secondly, it is an autobiographical and memoir prose that evolved from a patriotic position to an anti-war one.

© Кискін О. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Special attention is paid to the influence of expressionism on the drama and poetry of that era. The analysis of poetic works proves the transition from blind militarism to the "cry" of protest and pacifism.

The conclusions emphasize that the genre palette of German war literature is extremely diverse and was the result of writers' attempts to make sense of the catastrophic war experience. It went from heroization to dehumanization and tragic humanism, laying the foundations for the further development of the European anti-war tradition of the 20th century.

Key words: World War I, German literature, war literature, genre diversity, expressionism, anti-war prose, diaries, memoirs, "medical" literature, pacifism, historical reflection.

Постановка проблеми. Висвітлення військових подій у літературі має глибокі та багаті традиції, що сягають своїм корінням у давнину. З часу зародження перших людських взаємин могутність і насильство часто ставали вирішальним інструментом у розв'язанні конфліктів. Історія світової цивілізації наповнена трагічними сторінками воєн між націями та державами. Конфлікти спалахували як у межах регіонів, так і на міжнародній арені, залишаючи за собою слід смерті й руйнувань. Сучасна цивілізаційна свідомість нараховує 5,5 тисяч років, і понад 14,5 тисяч воєн різного масштабу були зафіксовані в історичній пам’яті людства. У полум'ї цих збройних протистоянь, а також через голод, хвороби та епідемії, що є невід’ємною складовою мілітарних дій, загинуло понад 3,6 мільярда людей.

Війни спричинили масове знищення людських життів і непоправну шкоду економічній та соціальній сферам. Під удар потрапляли не лише військовослужбовці – солдати, офіцери чи інші учасники бойових дій. У вирі цих трагічних подій опинялися й мільйони мирних жителів, серед яких безліч молодих людей, які могли б збудувати краще майбутнє та прислужитися своїй країні. Військові конфлікти нещадно руйнували їхні долі разом із цілими поколіннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перша світова війна стала для її сучасників і всього людства подією, що перевершувала масштаби нормального глобального конфлікту. Вона стала колосальною катастрофою, що змінила перебіг історії. У численних дослідженнях наголошується, що причиною її безпрецедентної жорстокості та руйнівності стала своєрідність ведення бойових дій, які підкорялися новим, досі невідомим та незвичним правилам.

За часів панування радянського ідеологічного погляду на історіографію, етнологію та культурологію події Першої світової війни вивчалися та висвітлювалися (а, точніше – затемнювалися) у фоновому режимі, в основному – як одна з першопричин більшовицької революції 1917 року. Нечасті спогади про «імперіалістичну» війну простежуються, наприклад, виданням у серії «Життя видатних особистостей» художньо обробленої біографії генерала Олексія Брусилова та у журнальних статтях популярних видань переважно мілітарно-технічного та історичного характеру про льотчика-новатора Петра Нестерова, першого Георгіївського кавалера донського козака Козьму Крючкова та фундаторки першого «жіночого батальйона смерті» Марії Бочкарьової.

Доречи, київським видавництвом «Віхола» у 2023 році був надрукований роман українського панфутуріста представника «розстріляного відродження» Ґео Шкурупія (справжнє ім'я Георгій (Юрій) Данилович; 1903–1937) «Жанна батальйонерка». У ньому порушується усе ще недостатньо опрацьована в українському культурному середовищі тема участі українців у Першій світовій війні, які воювали за обидві ворожі стани. Український письменник, кіносценарист та журналіст Ґео Шкурупій з історичною достовірністю зображує події 1917 року, коли Тимчасовий уряд, здебільше у пропагандистських цілях, ухвалив рішення залучити жінок до бойових дій, створивши так звані жіночі «батальйони смерті», активною зачинателькою яких і була та сама Марія Бочкарьова [1].

Вітчизняні наукові розвідки та літературні твори, автори яких звертаються до подій Першої світової можна умовно поділити за тематикою на такі, що простежують долю біженців чи січових стрільців. До першої можна віднести книгу харківської дослідниці доктора історичних наук, професора Любові Жванко «Біженці Першої світової війни: український вимір

(1914–1918 рр.)». У надрукованій у 2012 році науковій розвідці Любов Жванко вперше в українській історіографії провела всебічний аналіз явища біженства як однієї з ключових соціальних проблем Першої світової війни. Дослідження базується на використанні великої кількості документів різного походження та охоплює періоди Російської імперії, діяльність Української Центральної Ради, УНР і Української Держави. Цей складний процес розглянуто крізь призму функціонування системи органів, що займалися справами біженців, а також роботи численних благодійних організацій і ролі суспільства в подоланні викликів того часу [2].

У цьому ж тематичному руслі написано й книгу польської журналістки співзасновниці Центру Науки Коперник, авторки публікацій у Gazeta Wyborcza, Polityka, National Geographic Анети Примаки-Онішк «Бєженство 1915. Забуті вигнанці» у перекладі Олени Шелест та надрукованої київським видавництвом «Темпора» у 2019 році. Польська авторка у своїй праці висвітлила події 1915 року: прорив німецько-австрійськими військами Карпатського фронту, що змусило жителів Гродненської, Сувальської, Варшавської губерній, Холмщини, представників різних етно-культурних груп – українців, білорусів, поляків, росіян, євреїв, литовців, татар – залишати свої домівки та становитися біженцями на теренах величезної імперії. Трагедія цих людей стала спільною долею багатьох жертв катаклізмів початку ХХ століття. Водночас пам'ять про цю сторінку історії досі залишається малопомітною в суспільній свідомості, зокрема й серед українців. Жахливі подробиці страшної долі вимушених переселенців підтверджуються фотоматеріалами, що документально висвітлюють людську трагедію [3].

Не менш багатостраждальну долю січових стрільців чи не вперше у вітчизняній історіографії було висвітлено у передрукованому у 1991 році львівським видавництвом «Слово» фотоальбомі «Українські Січові Стрільці, 1914–1920». В анотації до видання повідомляється, що фотоальбом, який побачив світ у Львові 1935 року і був підготовлений на відзначення двадцятирічного ювілею створення Українського січового стрілецтва (УСС), містить унікальні фотографії, що супроводжуються детальними науковими коментарями. Ілюстрації дають змогу ознайомитись не тільки з героїчними змаганнями УСС, але й суворими буднями борців за незалежність України [4].

Також особливої уваги щодо розробки теми українських січових стрільців заслуговує видана у 2005 році тернопільською друкарнею «Джура» монографія доктора політичних та кандидата історичних наук, професора Тернопільського національного економічного університету, заслуженого працівника освіти України Миколи Васильовича Лазаровича «Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба». Ця науково-дослідна праця на сьогоднішній день є найґрунтовнішим дослідженням історії Українських січових стрільців (УСС) та містить документальні відомості про створення Легіону у 1914 році, політичні спрямування, культурно-просвітницьку діяльність та бойовий шлях на фронтах Першої світової війни [5].

Мета дослідження. Німецька література, присвячена подіям цього періоду, пройшла шлях могутньої національної рефлексії в тяжких умовах загальнодержавної причетності та всесвітньої відповідальності за воєнні злочини, накладених на Німеччину державами-переможницями у Першій світовій війні. Більшість авторів німецьких мілітарних творів приймали безпосередню участь у військових подіях та на власній долі відчули їх катастрофічність. Це сприяло величезному погляду на Першу світову війну та широкому розмаїттю жанрів військової літератури. Тож, метою цього дослідження є розробка теоретичних основ та класифікація жанрового різноманіття в німецькій військовій літературі, що належить до епохи Першої світової війни.

Виклад основного матеріалу. Особливості жанрів у німецькій військовій літературі Першої світової війни вражають строкатістю концепцій та методів, які закономірно пов'язані зі складною історичною та суспільною обстановкою того часу. Літературні праці, присвячені військовому досвіду, тоді набули як суто документального реалізму, так і глибоко філософського напрямку. Це сприяло виникненню своєрідного поєднання реалістичних, експресіоністичних, а подекуди й романтичних елементів.

Ключовою рисою цих текстів було прагнення до достовірності, яке змушувало авторів максимально чесно висвітлювати переживання як солдатів, так і мирних жителів. Такий підхід часто втілювався через жанри щоденникових записів, мемуарів чи репортажів, метою яких було зафіксувати військову буденність без будь-яких ілюзій. Утім, авторська уява тоді нерідко художньо опрацьовувала ці хроніки, загострюючи драматизм оповіді та посилюючи психологічну глибину зображених емоцій.

Мотив війни як смертоносного технологічного монстра, велетенської машинерії, що знищує людей та взагалі все живе – такий мотив стає наскрізною темою літератури, зосередженої на описі військових подій. Автобіографічний роман німецького письменника Ернста Юнгера «У сталевих грозах» (In Stahlgewittern), перекладений українською Юрком Прохаськом у 2014 році, побачив світ ще в 1920 році. Книга, яку автор назвав «Зі щоденника командира ударної групи», має форму військового щоденника і демонструє трансформацію головного героя: від юнацьких мрій про славу і героїзм до безликої ролі злагодженого елемента військової машини [6].

Перша світова війна для Е. Юнгера стає прикладом реалізації ідеї тотальної мобілізації. У романі яскраво змальовано перетворення традиційних форм бою на конфронтацію матерії, механізовану війну, де сама людська сутність зазнає радикальних змін. Герой проходить шлях від інфантильно-романтичного юнака, зачарованого ідеєю особистого героїзму, до холоднокровного «сталевого воїна», що уособлює образ робітника військової системи. В його постаті індивідуальний подвиг розчиняється у безжальному героїзмі механізованого бою.

Військова літературна спадщина Німеччини періоду після Першої світової війни вирізняється особливою чутливістю до соціально-політичних трансформацій епохи. Зокрема, літературні твори, створені в цей час, значною мірою зосереджуються на проблематиці посттравматичних наслідків війни та пошуках екзистенційного сенсу. Особливе місце у цьому контексті займає творчість таких письменників, як Еріх Марія Ремарк і Арнольд Цвейг, чиї романи представляють глибокий аналіз впливу руйнівних конфліктів на індивідуальне світобачення, психологічний стан особистості та зміни соціальних структур. Крізь призму військових подій ці автори досліджували трансформацію людського існування, розкриваючи складнощі самоідентифікації та перспективи людського буття в умовах масштабних історичних катаклізмів.

Окрім великих епічних творів – романів – у німецький літературі (як і у світовій) спостерігається сплеск зацікавленості митців та читацької публіки малими прозаїчними жанрами – оповіданням та новелою. Одним із блискучих представників малої прози вважається Леонгард Франк. У 1916–1917 роках, перебуваючи в еміграції у Швейцарії він випускає збірку з п'яти новел під назвою «Людина добра» (нім. Der Mensch ist gut). Німецький письменник у своїх коротких творах апелював до своїх співвітчизників і сучасників із вимогою терміново зупинити бойові дії та скерувати свою зброю проти тієї політичної системи, яка пригнічує й знищує людську особистість. Автор «Людини добра» володів винятковим ораторським хистом. Він відстоював мистецтво, яке не просто відображає дійсність, а змінює її. Письменнику здавалося, що варто лише нагадати людям про їхнє високе творче призначення – і вбивства на полях боїв припиняться самі по собі [7].

Одним із провідних художніх прийомів у військовій літературі того часу стало впровадження експресіоністського стилю. У багатьох творах війна зображена як квінтесенція хаосу та дегуманізації, де насичена метафорика стає засобом передачі абсурдності й руйнівної природи бойових дій. Такі роботи дистанціюються від традиційного героїчного зображення битв, зосереджуючи увагу на безглуздості війни та її спустошливих наслідках.

Особливо яскраво експресіонізм проявлений у ліричних творах. Засади експресіоністичного стилю формуються у передвоєнні роки. Головний художній принцип експресіоністів полягає в тому, щоб не відтворювати реальність, а виражати своє негативне та гнівне ставлення до неї. Гаслом експресіонізму стає: «Світ існує. Повторювати його немає сенсу». Цей вислів належить перу німецького літератора та ідеолога експресіонізму Казимира Едшміда (справжнє ім'я –

Едуард Шмід). Згідно з різними джерелами, оригінальна німецька версія звучить так: «Die Welt ist da. Es wäre sinnlos, sie zu wiederholen». Це твердження бере початок із його програмних нарисів про експресіонізм, зокрема з роботи «Експресіонізм у поезії» (нім. «Expressionismus in der Dichtung») [8].

У Мюнхені група художників, музикантів та поетів під керівництвом російського живописця Василя Кандинського створила альманах «Синій вершник» (нім. Der Blaue Reiter). Їхньою метою було відкинути традиційну залежність від сюжету та предметного змісту, акцентуючи увагу на кольорі та звуці, безпосередньо звертаючись до духовного світу людини. В літературі експресіоністичні ідеї швидко підхопили поети, які прагнули передати емоції ліричного героя в стані сильного збудження. Звідси походять гіпертрофована образність віршів, хаотична лексика, вільний синтаксис і напружений ритм. Поети, драматурги та художники, близькі до експресіонізму, були справжніми бунтівниками як в мистецтві, так і в житті. Вони шукали нові й скандальні форми самовираження, створюючи гротескні образи світу, а буржуазну дійсність перетворюючи на карикатури. Під час початку світової війни поети відчули, ніби апокаліптичні пророцтва здійснюються і настає кінець світу. У цій атмосфері утопія почала виконувати есхатологічні функції. Попри війну, в поезії експресіоністів з'явилася ідея загальнолюдського братерства.

У 1919 році німецький письменник і журналіст Курт Пінтус підготував антологію поетів-експресіоністів під назвою «Сутінки людства» (нім. «Menschheitsdämmerung») [9].

У передмові до цієї збірки Пінтус висловив думку про те, що людство вже не може існувати незалежно від своїх власних творінь – науки, техніки, статистики, торгівлі та промисловості – які й призвели до Першої світової війни. В антології зібрано твори двадцяти трьох німецьких та австрійських авторів, з якими Курт Пінтус був здебільшого особисто знайомий. На момент виходу книги шістьох поетів уже не було серед живих: четверо загинули на фронтах Першої світової війни. Альфред Ліфтенштейн загинув ще на початку війни в 1914 році, Август Штрам – 1 вересня 1915 року на Східному фронті, поблизу Дніпровсько-Бузького каналу. Ернст Вінґельм Лотт помер у 1915 році в Буковелі у Франції, а Ернст Стадлер – у жовтні 1914 року в Бельгії. Георг Тракль, який також зазнав трагедії війни, помер 3 листопада 1914 року в Кракові. Будучи мобілізованим, він служив у польовому шпиталі в Галичині, де догляд за пораненими та безліч страждань довели його до глибокої депресії. Невдала спроба самогубства призвела до того, що його поклали до шпиталю у Кракові, де він прийняв смертельну дозу наркотику. Через антологію «Сутінки людства» Курт Пінтус передав образи війни та її жахливих наслідків – розпад, божевілля, хворобу – які асоціюються з машинами і механізмами технократичної цивілізації, що безжально знищують і спотворюють людське життя.

Помітний вплив експресіоністичного стилю можна простежити також у німецький драматургії цього періоду. Німецька драматургія часів Першої світової війни є складним і суперечливим явищем. Якщо на початку війни на сцені панували патріотичні та мілітаристські настрої, то з затягуванням конфлікту та посиленням розчарування провідну роль перебрав на себе експресіонізм – мистецтво, яке стало «криком» протесту проти нелюдяності війни.

Свій перший драматичний твір – п'єсу «Преображення» (нем. Die Wandlung) німецький митець почав створювати ще на фронті. Але закінчити її він зміг тільки у 1919 році, вийшовши із тюрми, куди був посаджений владою за свої пацифістські погляди та революційну діяльність.

«Ich stehe im Graben, mit dem Pickel schürfe ich die Erde. Die stählerne Spitze bleibt hängen, ich zerre und ziehe sie mit einem Ruck heraus. An ihr hängt ein schleimiger Knoten, und wie ich mich beug, sehe ich, es ist ein menschliches Gedärm. Ein toter Mensch ist hier begraben. Ein – toter – Mensch.

Warum halte ich inne? (…) Ein – toter – Mensch. Und plötzlich, als teile sich die Finsternis vom Licht, das Wort vom Sinn, erfasse ich die einfache Wahrheit Mensch, die ich vergessen hatte, die vergraben und verschüttet lag, die Gemeinsamkeit, das Eine und Einende. Ein toter Mensch. Nicht: ein toter Franzose. Nicht: ein toter Deutscher. Ein toter Mensch» [10].

(«Я стою в окопі, киркою розпушую землю. Її сталевий наконечник застряє, я смикаю і одним махом вириваю. На ньому повис якийсь слизовий моток. Нахилившись, я бачу, що це людська кишка. Тут був заритий мертва людина. Мертва людина. Чи не мертвий француз. Чи не мертвий німець. Мертва людина. Всі ці мерці – люди, всі ці мерці дихали, як я, у всіх цих мерців були батьки, матері, дружини, яких вони любили, земля, на якій вони жили, особи, які виражали радість і горе, очі, що бачили світло та небо. Цієї хвилини я усвідомлюю, що був сліпий, бо сам себе засліпив. Цієї хвилини я нарешті розумію, що всі ці мертві французи та німці були братами, і що я – їхній брат». – переклад мій О. К.).

Цей фрагмент – один із найпотужніших антивоєнних моментів у п'єсі Ернста Толлера. У ньому драматург відтворює власне приголомшливе переживання, яке він виніс із фронтів Першої світової, а також свій шлях від сліпого патріотизму до розуміння жахів убивства братів. У цьому виступі головний персонаж Фрідріх стикається з жорстокою правдою окопного життя, що стає для нього моментом внутрішнього прозріння й очищення, коли ворожнеча зникає, а на її місце приходить усвідомлення спільного страждання та загальнолюдської єдності.

Шлях від захоплюючого патріотизму до антимілітаристської позиції пройшли багато німецьких драматургів, серед яких можна виділити Фріца фон Унру. Його творчий шлях почався у 1911 році з патріотично-мілітаристської п'єси «Офіцери» (нім. Offiziere), але після набуття драматургом фронтового опиту, він стає пацифістом. Цей перехід можна простежити у його віршованій поемі «Рід» (Ein Geschlecht, 1917) – фантасмагорії розгулу пристрастей, викликаних війною, де руйнуються всі моральні засади [11].

Інший німецький драматург Георг Кайзер в своїй історичній драмі «Містяни Кале» (Die Bürger von Calais, 1914) побачила світ на сцені у 1917 році і перетворилася на палкий заклик до миру, всупереч тому, що війна вирувала на повну силу. На відміну від звичайних історичних записів акцент переноситься з військових подвигів на концепцію вищого рівня самопожертви заради порятунку інших. Найкращі громадяни свідомо обирають шлях приниження, «підкоряючись внутрішньому імперативу». Г. Кайзер мав на меті продемонструвати на сцені взірець справжньої, суворої мужності в ім'я високої спільної мети. Драматург-експресіоніст зобразив зародження нової людини, яка відмовляється від власних прагнень і власного життя. Спільний подвиг трансформує сутність людей, а колективна дія породжує відчуття єдності та згуртованості. Піднесення особистості та діяльна любов до людини становлять головний пафос цього твору [12; 13].

У німецькій літературі, присвяченій Першій світовій війні, формуються особисті твори, автори яких звертаються до висвітлення нового, непритаманного для мілітарної художньої прози, медичного аспекту війни. За жанровими ознаками – це щоденники, листування, звіти, оповідання та романи, створені учасниками подій або про них у період війни чи після її завершення. Відмінності зумовлені особистим ставленням, вибраною перспективою та метою кожного автора. Образи медиків – чи то санітари, медсестри чи лікарі – грають не лише роль декорації, а й стають ключовим інструментом у розкритті жахів конфлікту. Вони дозволяють проілюструвати протистояння гуманності та жорстокості, а також передати особисті історії боротьби за виживання.

У класичних романах Е. М. Ремарка «На Західному фронті без змін» (1929) та Е. Юнгера «В сталевих грозах» (1920) можна зустріти багато сцен, в яких описуються воєнні шпиталі та польові лазарети, маси поранених та помираючих, буденна жорстокість та перенавантаження медичного персоналу, що підкреслює антигуманних характер війни. Серед творів, у яких медичний персонал знаходиться у центрі сюжету, слід назвати збірку есе Арміна Теофіла Вегнера «Вигнання вірменського народу в пустелю» (нем. Die Austreibung des armenischen Volkes in die Wüste, 1919) [14].

Німецький літератор, військовий лікар та захисник прав людини, А. Т. Вагнер вважається одним із ключових очевидців і хроністів Геноциду вірмен. Він служив санітаром (Krankenträger) у німецькій армії. Його публіцистика та листи – це унікальне свідчення очевидця, який під час служби санітаром став свідком геноциду вірменів. У своїх текстах німецький письменник показує, як людина, покликана рятувати життя, стикається з найбільшою трагедією та несправедливістю.

Роман «Берлін Александерплац» (нім. Berlin Alexanderplatz) Альфреда Дебліна (іноді Дьоблін, нім. Bruno Alfred Döblin; 1878–1957) вперше в світовій літературі розкриває посттравматичних психічний розлад людини, яка була частиною мілітарної медичної системи. Головний герой роману – Франц Біберкопф – колишній солдат і санітар, який брав участь у Першій світовій війні. Його служба, особливо робота в медсанчастині, залишила глибокі психологічні рани, сильно позначившись на подальшому житті [15].

Висновки. Еволюція німецької військової літератури часів Першої світової війни являє собою складний і багатогранний процес, який не тільки відображає трагізм історичних подій, але й засвідчує творчі зусилля письменників у прагненні зрозуміти природу війни, її вплив на людину та суспільство в цілому. Німецької мілітарна художня творчість пройшла шлях від початкового мілітаристського пафосу до радикального пацифізму, який згодом змінився нацистською пропагандою та трагічним осмисленням катастрофи Другої світової війни.

Жанрове розмаїття німецької мілітарної літератури періоду Першої світової війни має свої специфічні ознаки. По-перше, як результат намагання митців так би мовити «зсередини» відобразити жахливі воєнні реалії виникають нові жанри документальної та епістолярної літератури: щоденники та листи (Feldpostbriefe, Kriegstagebücher) та окопні журнали (Schützengrabenzeitungen), останні ще називають «солдатськими газетами». По-друге, завдяки набуття письменниками фронтового опиту, спостерігається перехід від патріотичних творів до антивоєнних творів та мемуарної та автобіографічної прози. І у третє, жахливі реалії війни, а саме надзвичайна кількість поранених та покалічених, фізично та психологічно, приводить до появи так званої «медичної» літератури, як результату документування поранень, захворювань та психологічних розладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шкурупій Гео. Жанна батальйонерка: роман, оповідання. К.: Віхола, 2023. 240 с.

2. Жванко Л. М. Біженці Першої світової війни: український вимір (1914–1918 рр.) : монографія. Харків : Віровець А. П. : Апостроф, 2012. 567 с.

3. Примака-Онішк А. Бєженство 1915. Забуті вигнанці. Київ : Темпора, 2019. 524 с.

4. Українські Січові Стрільці, 1914–1920 : фотоальбом / матеріал зібрали І. Іванець, В. Софронів-Левицький ; ред.: Б. Гнатевич, Л. Лепкий, І. Німчук. Репринт. відтворення з вид. 1935 р. Львів : Слово, 1991. 160 с. URL: https://surl.li/xveayu

5. Лазарович М. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. Тернопіль: Джура, 2005. 590 с.

6. Юнґер Ернст. В сталевих грозах / Переклад з німецької Юрка Прохаська. Чернівці: Книги – XXI, 2014. 324 с.

7. Frank L. Der Mensch ist gut. Project Gutenberg, 2011. URL: https://www.gutenberg.org/cache/epub/35176/pg35176-images.html (дата звернення: 22.07.2026).

8. Edschmid K. Über den Expressionismus in der Literatur und die neue Dichtung. Berlin : Erich Reiß Verlag, 1919. 78 S. URL: https://archive.org/details/berdenexpressi00edscuoft (дата звернення: 22.07.2026).

9. Pinthus K..Menschheits Dämmerung, Symphonie jüngster Dichtung. – Berlin : Rowohlt, 1920. 348 p. URL: https://archive.org/details/menschheitsdmm00pintuoft/mode/2up (дата звернення: 22.07.2026).

10. Toller E. Die Wandlung: Das Ringen eines Menschen. Potsdam : Gustav Kiepenheuer Verlag, 1919. 94 S. (Der Dramatische Wille ; Bd. 3). Internet Archive. URL: https://archive.org/details/diewandlungdasri00toll (дата звернення: 22.07.2026)

11. Unruh F. von. Ein Geschlecht : Tragödie. Leipzig : Kurt Wolff Verlag, 1917; Project Gutenberg, 2024. URL: https://www.gutenberg.org/cache/epub/47189/pg47189-images.html (дата звернення: 22.07.2026).

12. Кайзер Георг / Українська літературна енциклопедія : у 5 т. / відп. ред. І. О. Дзеверін. Київ : Голов. ред. УЛЕ, 1990. Т. 2 : Д–К. С. 372.

13. Kaiser G. Die Bürger von Calais : Bühnenspiel in drei Akten. Berlin : S. Fischer, 1917. 113 S. URL: https://archive.org/details/bub_gb_Z0c6AQAAMAAJ .

14. Markosyan M. V. Armin T. Wegner: Die Austreibung des armenischen Volkes in die Wüste (Vortrag mit Lichtbildern in der “Urania”, Berlin, März 1919). *Hayots' patmut'yan harts'er*. 2024. № 2 (29). С. 106–125. DOI: 10.59523/1829-4596.2024.2(29)-106. URL: https://arar.sci.am/Content/380622/106.pdf .

15. Деблін А. Берлін Александерплац. Історія Франца Біберкопфа : роман : у 9 кн. / Альфред Деблін ; пер. з нім. Р. Осадчука. Київ : Вид-во Жупанського, 2019. 568 с. (Майстри світової прози).

Дата першого надходження статті до видання: 31.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 811.161.2'373.45:811.112.2:070
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-11

ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

LEXICAL BORROWINGS FROM THE UKRAINIAN LANGUAGE IN CONTEMPORARY GERMAN MEDIA DISCOURSE

Коваленко А. Ф.,
orcid.org/0000-0001-6750-9133
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
міжкультурних і професійних комунікацій
Одеського національного морського університету

Статтю присвячено дослідженню запозичень з української мови в німецьку шляхом їх функціонування в медійному дискурсі. Помічено, що на сьогодні є декілька шляхів запозичення з української мови: через медіадискурс, адаптаційні процеси українських біженців до соціального середовища Німеччини; освітні ініціативи: проєкт запровадження української мови як другої іноземної мови, культурні заходи, українську діаспору тощо. Водночас українська мова має потенціал засобу контрпропаганди російським наративам та спротиву в гібридній війні рф з Європою.

На основі проаналізованих німецьких медіа шляхом контент-аналізу в різних рубриках виявлено матеріали із запозиченнями з української мови. Контент не тільки демонструє використання запозичень, а і вписує їх у контекст подій, насамперед російсько-української війни, і відображає суспільно-політичні та культурні процеси в Україні. Також лексико-семантичні особливості й транскодування (фонетичні особливості) запозичень засвідчують тенденцію домінування українського наративу, динаміку його формування в німецькому медіадискурсі, зокрема й через ендонімічні топоніми. Встановлено, що інтеграції запозичень сприяють якісні медіа, які інтенсивно використовують без перекладу і адаптації політичну, військову українську лексику після повномасштабного вторгнення рф в Україну, а запозичення, котрі відображають культурні та етнографічні реалії, динамічно використовуються після 2025 року. Натомість таблоїдні медіа не використовують запозичення зі сфери української політики і тільки з 2025 року – лексеми для культурної презентації України.

Виділені запозичення систематизовано за семантико-тематичним принципом та визначено їхні функції.

Ключові слова: лінгвістичне запозичення, медійний дискурс, німецькі медіа, українська мова, лексична адаптація, російсько-українська війна.

The article examines borrowings from Ukrainian into German as manifested in contemporary German media discourse. It identifies several channels through which Ukrainian lexical items enter German, media discourse, the adaptation of Ukrainian refugees to German society, particularly the integration of Ukrainian schoolchildren, educational initiatives such as the introduction of Ukrainian as a second foreign language, and the activities of the Ukrainian diaspora. At the same time, Ukrainian increasingly functions as an instrument of cultural representation and symbolic resistance to Russian information influence in the European media space.

Based on a content analysis of German media outlets with different editorial policies and target audiences, the study identifies publications containing Ukrainian borrowings across various media sections. These materials demonstrate not only the use of Ukrainian lexical items but also their integration into reports on the Russo-Ukrainian war and broader social, political, and cultural developments in Ukraine. The lexical-semantic characteristics and transcoding features of these borrowings indicate the growing prominence of Ukrainian narratives in German media discourse, particularly through the use of endonymic toponyms.

The study shows that, unlike tabloid media, quality newspapers have played a key role in integrating Ukrainian borrowings by widely employing Ukrainian political and military terminology without translation or adaptation

© Коваленко А. Ф., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

after Russia's full-scale invasion of Ukraine. Borrowings reflecting Ukrainian cultural and ethnographic realities began to appear in the analysed media from 2025 and have increased in frequency since then.

In contrast, tabloid media generally avoid borrowings related to Ukrainian politics and military affairs. Lexical units representing Ukrainian cultural realities appeared in this media segment only from 2025 onward. The identified borrowings are systematized according to semantic-thematic principles, and their functions within German media discourse are determined.

Key words: linguistic borrowing, media discourse, German media, Ukrainian language, lexical adaptation, Russo-Ukrainian war.

Постановка проблеми. Внаслідок глобалізаційних та геополітичних процесів, на думку Г. Штеффена, Ф. Крамера, Ф. Вассершайдта, Р. Мура [1] (переклад матеріалу здійснено за допомогою Штучного інтелекту (ChatGPT-5) – А. К.) у мові кожної країни відбуваються неминучі процеси запозичення з інших мов. Не становить винятку й Україна, де вже понад десятиліття відбувається російсько-українська війна, що знаходить своє відображення в інформаційному просторі як нашої держави, так і в цілому у світі переважно в тих кранах, які дотичні до цього військового конфлікту і просто тих, хто спостерігає за світовими процесами тощо.

Вчені вважають, що процес запозичення з англійської, тюркських, германських, слов'янських тощо є постійним і властивим усім мовам у світі. Тому так чи інакше лінгвісти різноаспектно досліджують цей процес у багатьох мовах. Українські мовні запозичення в німецькому медіадискурсі, з одного боку, пов'язані з висвітленням подій, які відбуваються в Україні і є предметом обсервації, з іншого – часто залежать саме від ідеологічної складової та поширених ще з радянських часів наративів про колоніальне минуле нашої держави. Відображені події після 2014, а особливо після 2022 років демонструють зростання кількості цих запозичень, зумовлених політичними, військовими та культурними реаліями, які не мають відповідника німецькою або використовуються для збереження автентичності українського контексту. Іншим шляхом запозичення можна вважати комунікацію в соціальних мережах українських біженців, яких у Німеччині, за різними даними, найбільше в Євросоюзі. Тут відбувається взаємовплив і обмін культурами, з-поміж іншого і через мовний аспект. Так, обговорення актуальних питань освітнього процесу для українських школярів в Європі активно ведеться в соціальних мережах мігрантів, таких як Facebook або telegram-каналах («Українці у Карлсруе», «Українці у Німеччині» та інші), де українці діляться важливою інформацією й допомагають один одному з порадами, зокрема й щодо освіти. У групах у Facebook («Українці в Німеччині/Лейпциг»), телеграм («Українці в Гамбурзі»), «Допомога Україні в Дрездені та Саксонії» та інших ресурсах, котрі забезпечують інформаційну підтримку українців у цій країні, ключовою, на думку К. Курамшиної та А. Коваленко, є мовна політика щодо використання російської, німецької та української мов для контенту й комунікації, яка «викликає певні дискусії щодо дотримання етичних норм, пов'язаних із збереженням національної ідентичності. Для української громади питання мови є принциповим аспектом підтримки власної культури в еміграції, що актуалізується на тлі загальнонаціональної потреби в збереженні української мови та культури» [2, с. 386].

Німецькі видання також звертають увагу на інтеграцію й проблеми навчання школярів-іммігрантів з України, аналізують ситуацію, намагаються знайти шляхи її покращення та надають необхідну інформацію для українських батьків, використовуючи для цього статті й інтерв'ю з біженцями та представниками адміністрацій навчальних установ, як це маємо в «Duetche Welle» та освітньому порталі «Deutsche Schulportal»: «Прослідковується прагнення якнайшвидше адаптувати дітей до німецької навчальної системи та суспільства, а отже, боротьба за українських школярів триватиме між Україною та Німеччиною чи іншими країнами Європейського Союзу» [3, с. 158]. Ще одним каналом запозичень є українська діаспора, котра сьогодні за сприяння МОНу України, консульств підтримує проєкт впровадження в Німеччині і в багатьох країнах ЄС української як другої іноземної мови, яку вивчають і представники європейських народів.

На перспективу таких запозичень буде більше, чому сприяє, на думку А. Коваленко [4], журналістський контент українських медіагенцій щодо наукової та освітньої співпраці з Німеччиною, у якому відображені основні наративи щодо представлення української мови як інструменту кроскультурної комунікації в Європі та інструменту протидії російській пропаганді. Зрештою, українська мова як іноземна в європейський країнах є предметом міжкультурного медійного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні в українському мовознавстві відбуваються дослідження запозичень у різних напрямках, підходах, формуються цілі лінгвістичні школи. Якщо на початку 2000-х років домінували структурно-описові методи (К. Городенська, А. Ґудманян, Д. Мазурик, О. Сишов), то наразі використовуються і поглиблюються соціологічні та ідеологічні підходи у зв'язку з геополітичними процесами тощо. Після 2014 року додалося вивчення впливів деколонізації, дерусифікації та воєнних процесів і підсилився міждисциплінарний підхід. Натомість після 2020-х років можемо виділити такі напрямки вивчення, як процеси адаптації нових запозичень (у фонетиці, словотворі, граматиці тощо на прикладі праць О. Гордієнко, О. Сиротіної, Л. Приблуди, Л. Архипенко, Т. Прийми); соціолоінгвістичну школу, де пов'язуються запозичення і глобалізація, політика, деколонізація та дерусифікація (Л. Масенко, Б. Ажнюк та ін.); термінологічні запозичення (І. Кочан, М. Гінзбург, Л. Кислюк) через розвиток технологій та нових галузей діяльності людства. Досліджуються також запозичення в науковій сфері, співвідношення питомої і запозиченої лексики в науковій лексиці тощо. Українські вчені досліджують появу запозичень з української в інших мовах і навпаки. Так, Я. Витківська, О. Дьолог, Г. Гудима та Ю. Слодницька вивчають англомовні запозичення в українські мові, натомість українські запозичення в німецькій мові на матеріалі словників та мови медіа вивчають Т. Лєбєдєва, О. Слаба, І. Малиновська, І. Пянковська, А. Покулевська, Л. Воробйова та інші. Приміром, останні констатують, що війна стала екстралінгвістичних фактором, який сприяє появі семантичних змін у німецькій мові через нові терміни і значення, як-от військові, а також «розширення значень слів і передачу значень. Усі ці неологізми в більшості випадків перекладаються на німецьку мову за допомогою двох перекладацьких трансформацій: калькування та різних типів транскодування, а саме транслітерації та адаптивного транскодування» [5, с. 86]. Українську лексикологію та запозичення в німецькомовному медійному дискурсі обсервує і І. Пянковська [6] з точки зору медіаекології і впливів.

Мета дослідження – на основі аналізу німецького медіадискурсу встановити явища запозичень з української мови і їх динаміку, систематизувати їх та визначити функціональний потенціал. *Об'єктом* дослідження став журналістський контент таких німецьких медіа, як «Die Zeit», «Der Spiegel» і Bild за 2021–2025 роки. *Предметом* – аналіз контенту німецьких медіа методом вибірки і виявлення тенденцій у запозиченнях з української в німецьку мову.

Виклад основного матеріалу. Сучасний медіапростір Німеччини характеризується високим рівнем інституційної стабільності, розвиненою системою суспільного мовлення та сильною традицією якісної преси. Основу становить дуальна модель: суспільні медіа (ARD, ZDF, Deutschlandfunk), які фінансуються через обов'язковий внесок (Rundfunkbeitrag), та приватні медіаконцерни (Axel Springer, Bertelsmann тощо). Після 2010-х років відбувається активна цифровізація: провідні газети розвивають платні онлайн-платформи, подкасти, відеоконтент. Водночас зростає конкуренція з боку цифрових нативних медіа (наприклад, *t-online*, *Table.Media*) та вплив соціальних мереж. Німецькі медіа дотримуються високих стандартів журналістської етики (Deutscher Presserat), але також стикаються з викликами поляризації та дезінформації. У цілому німецькі медіа об'єктивно відображають реалії російсько-української війни, яку більшість науковців вважають однією з причин активізації запозичень. На думку І. Пянковської, яка вивчає запозичення: «Проведений дистрибутивний аналіз лексем…і кількісні підрахунки дають підстави зробити висновок, що німецькі масмедіа об'єктивно зображають Росію як країну-агресора, а Україну як країну, яка прагне звільнити свої території від загарбників» [6, с. 147].

Для дослідження було обрано якісну надрегіональну пресу, яка характеризується аналітичністю, глибокими розслідуваннями, приділяє увагу політичній та економічній тематиці. «Die

Zeit» і «Der Spiegel» – ліберально-інтелектуальні щотижневики, орієнтовані на освічену аудиторію, останній – політичний тижневик із сильною розслідувальною традицією. У фокус уваги потрапила і таблоїдна (так звана масова) преса, представлена «Bild», наймасовішою газетою Німеччини, частиною концерну Axel Springer. Тут на перший план виступає сенсаційність, короткі тексти та емоційна подача, зберігається фокус на скандалах, шоу-бізнесі та криміналі.

У журналістських матеріалах обраних медіа було здійснено шляхом контент-аналізу виокремлення запозичень протягом досліджуваного періоду й систематизовано в групи за семантико-тематичним принципом:

Політичні реалії

(Rada, Hromada)

Німецькі медіа вживають лексему «Rada» в текстах про Україну, щоб передати українську назву Ради без перекладу або адаптації під німецьку мову. Для них «Rada» – парламент або представницький орган влади в Україні, тобто «Verkhovna Rada» (табл. 1). Використання саме цієї лексеми підкреслює офіційність і специфіку української політичної системи, демонструючи конкретний соціальний законодавчий інститут в Україні. Таке вживання допомагає уникнути плутанини з іншими парламентами й зберігає автентичність назв у новинах і аналітичних матеріалах. У контексті висвітлення політичних реформ в Україні, децентралізації в матеріалах використовується також лексема «Hromada» для позначення української адміністративної одиниці. У текстах «Hromada» означає адміністративно-територіальну одиницю, що включає одне або кілька сіл чи містечок із власною місцевою владою. Лексема не перекладається, хоч у німецькій мові є відповідник «Gemeinde», щоб зберегти специфіку української мови й описати систему децентралізації та реформ місцевого самоврядування. Використання «Hromada» в німецьких медіа (табл. 1) сигналізує, що йдеться саме про українську модель управління на місцевому рівні, а не просто про будь-яку громаду в традиційному значенні. Подані лексеми виконують функції номінації, ідентифікації унікальних українських інституцій без перекладу та збереження автентичності.

За ступенем адаптації ці лексеми можна визначити як неповністю інтегровані екзотизми, що зберігають українську форму і часто пояснюються в тексті.

Лексика, пов'язана з воєнними діями (після 2022 року)

(Kiew/Kyjiw/Kyjiv; Charkow/Charkiw; Odesa/Odessa; Asow/Azow)

У матеріалах різних жанрів часто простежуються ендонімічні топоніми (політично марковані форми). Вони демонструють вибір української транслітерації замість традиційної німецької форми, тому маємо в матеріалах Kyjiw / Kyjiv замість раніше поширеного Kiew, що походить від російської традиції). О. Чайка (переклад матеріалу здійснено за допомогою Штучного Інтелекту (ChatGPT-5) – А. К.) наголошує, що російська транслітерація Kiev свідчить про те, що це елемент російської пропаганди і її використання демонструє певні упередження щодо держави в цілому. Вона простежила використання *Kyiv та/або Kiev* у межах історичної та лінгвістичної еволюцій, пропагандистських стратегій, впливу на українську національну ідентичність, політичних наслідків для суверенітету і стратегічних відповідей та рекомендацій і констатувала, що «топонімічні маніпуляції мають ширші геополітичні наслідки, впливаючи на міжнародні відносини та сприйняття національної легітимності. Вибір між Kiev і Kyiv визначає те, як Україну сприймають на міжнародній арені. Коли міжнародні медіа й дипломатичні структури використовують Kiev, вони можуть мимоволі підтримувати наратив, що підриває український суверенітет і відтворює історичні російські претензії. Натомість використання Kyiv узгоджується із зусиллями України щодо утвердження себе як незалежної й суверенної держави, впливаючи на міжнародну підтримку та дипломатичне визнання» [10, с. 58].

Kyjiw замість Kiew, Charkiw замість Charkow демонструють як політику медіа, так і загальні політичні настрої і виконують ідеологічну, екзотизаційну, нормативну та дискурсивну функції. Багато німецьких медіа поступово переходять на форму, ближчу до української *Charkiw*, *Odesa* (табл. 2).

Таблиця 1

Українські запозичення в німецьких медіа, що відображають політичні реалії

Rada						
	12.2021	**01.2022**	**02.2022**	**03.2022**	**01.2025**	**02.2025**
Die Zeit		1. Die Rada diskutiert über neue Sicherheitsgesetze [7]	1. Die Rada verhängte den Ausnahme-zustand [7]	1. Beschlüsse der Rada prägen den Kriegsalltag [7] 2. Rada arbeitet an Notfallmaßnahmen1. Beschlüsse der Rada prägen den Kriegsalltag [7] 2.Rada arbeitet an Notfallmaßnahmen [7]	1. Die Rada berät über weitere Reformen [7] 2. Diskussionen in der Rada über politische Stabilität [7]	1. In der Rada wächst der Druck [7] 2. Abgeordnete diskutieren neue Gesetzesini-tiativen [7]
Bild	–	–	–	–	–	–
Der Spiegel	1. Die Rada stimmt über Sanktionen ab [9]	1. Entscheidungen der Rada sind richtung-sweisend [9]	1. Die Rada beschließt das Kriegsrecht [9] 2. Gesetzesini-tiativen unter Ausnahmebedin-gungen [9]	1. Die Rada arbeitet unter Ausnahmebe-dingungen [9] 2. Notfallmaßnahmen und Abstim-mungen [9]	1. Debatten in der Rada über den Frieden [9] 2. Politische Entscheidungen im Parlament [9]	1. Rada zwischen Reform und Krieg [9] 2. Diskussionen über zukünftige Gesetzgebung [9]
Hromada						
Die Zeit			1. Viele Hromadas organisieren sich selbst [7]	1. Die Hromada wird zur Basis des Widerstands [7] 2. Lokale Initiativen im Kriegsgebiet [7]	1. Starke Hromadas tragen den Wiederaufbau [7] 2.Hromadas koordinieren Hilfsmaßnahmen [7]	1. Die Rolle der Hromada wächst weiter [7] 2.Hromadas stärken lokale Strukturen [7]
Bild	–	–	–	–	–	–
Der Spiegel		1. Die lokale Hromada übernimmt Verantwortung [9]	1. Hromadas sichern die Grundver-sorgung [9]	1. Hromadas unter Kriegsdruck 2. Lokale Strukturen im Widerstand [9]	1. Hromadas als Stabilitätsfaktor [9] 2.Stärkung kommunaler Initiativen [9]	1. Die Bedeutung der Hromada nimmt zu [9] 2.Hromadas übernehmen koordinierende Rollen [9]

Аналіз публікацій «Die Zeit», «Der Spiegel» та «Bild» показує, що образ Києва суттєво змінювався залежно від етапу війни та типу видання. Наприкінці 2021 та на початку 2022 років столиця України розглядалася переважно як центр дипломатичних переговорів і потенційної загрози безпеці. Після початку повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року Київ постає в медіа як місто бойових дій, обстрілів і гуманітарних викликів. У 2025 році увага до Києва зменшується, поступаючись ширшому аналізу перебігу війни. Водночас характер висвітлення відрізняється: «Die Zeit» зосереджується на аналітиці, «Der Spiegel» поєднує новинний і аналітичний підходи, а «Bild» використовує емоційно насичену, подієву подачу.

У німецькій мові назва українського міста Харків наразі пишеться як *Charkiw*. Варіант Charkow є помилковим: він або транслює російські наративи, або вживається через неправильну транскрипцію з української. Суфікс -iw відтворює українське «ів» і відповідає вимогам чергування фонем о/і, тоді як -ow схоже на німецьке прочитання російських або польських топонімів. Використання *Charkiw* підкреслює відповідність українській мові та уникнення спотворення назви (табл. 2).

Odessa в німецькій та багатьох інших європейських мовах історично закріпилася як наслідок імперських наративів. Варіант *Odesa* відповідає сучасній українській транслітерації, але менш поширений у поважних німецьких медіа. Німецька мова часто зберігає історично усталені форми назв міст, особливо якщо вони довго використовувалися в художній літературі, картах, наукових джерелах тощо, тому навіть зараз у німецьких газетах чи довідниках ще переважно пишуть Odessa (табл. 2).

Використання ойконіма *Asow* і *Azow* у матеріалах про російсько-українську війну як назви колишнього добровольчого підрозділу «ССО «Азов», бригади Національної гвардії України у німецькій мові пов'язано з транскрипцією української або російської назви «Азов». Варіант *Asow* історично закріпився в німецьких джерелах і передає фонему «з», хоча подекуди зустрічаємо і *Azow.* У сучасних німецьких текстах все частіше використовують *Asow (*табл. 2).

Соціокультурні запозичення. Культурні та етнографічні реалії (Vyshyvanka, Borshch / Borschtsch)

У матеріалах про українську культуру часто зустрічаються лексеми Vyshyvanka та *Borschtsch / Borshch* (табл. 3).

У німецьких текстах слово *Vyshyvanka* зазвичай не перекладають, тому що це культурно специфічний термін, який позначає традиційну українську вишиту сорочку і не має точного відповідника в німецькій мові. Переклад як «besticktes Hemd» («вишита сорочка») можливий, але він втрачає національний та символічний контекст. Тому журналісти залишають *Vyshyvanka*, щоб підкреслити українську культурну автентичність та зберегти унікальну назву (табл. 3).

Лексема *Borsch* є частково адаптованим запозиченням, фонетично/орфографічно пристосованим до німецьких норм. Хоча слово має давнє походження, праслов'янську етимологію, наразі в німецьких медіа воно дедалі частіше зустрічається як назва української страви, особливо після включення борщу до списку ЮНЕСКО як елементу української культурної спадщини. Німці почали знайомитися з українськими стравами завдяки медіа, зокрема завдяки новинам, кулінарним шоу та інтерв'ю, особливо після 2014 року і ще активніше після 2022 року, коли українська культура та кухня частіше потрапляли у фокус медіа. І саме завдяки медіа виникла потреба у відповідній транслітерації назв українських страв, що призвело до поширення варіанту *Borschtsch* замість старого *Borsch* (табл. 3).

Різниця між *Borsch* та *Borschtsch* у німецькій мові полягає головним чином у способі передачі української фонеми [ч] і традиційної німецької орфографії. Варіант *Borsch* короткий і простий, часто використовувався у старих довідниках та меню, але неточно передає українську *щ*. Варіант *Borschtsch* більш фонетично наближений до української вимови, тому що німецьке tsch передає [ч], і тому сучасні тексти дедалі частіше використовують саме його. Такі запозичення виконують функції культурної презентації України; формування позитивного іміджу і водночас екзотизації, створення ефекту культурної «іншості».

Українські *Rada, Hromada,* Kyjiw, *Charkiw, Vyshyvanka, Borschtsch* чи *Odesa* почали активно з'являтися в німецьких медіа після того, як політичні, культурні та військові події привернули увагу до України. Спершу німецькі медіа користувалися історично усталеними російськими або адаптованими через російські наративи формами (наприклад, *Odessa, Borsch* та інші), а після декомунізації, реформ децентралізації, а особливо ровномасштабного вторгнення рф у 2022 році з'явилася потреба передавати українські назви більш автентично, так виникли варіанти *Charkiw, Hromada, Vyshyvanka, Borschtsch* (табл. 3).

Висновки. Таким чином, Україна перебуває в центрі уваги німецьких медіа через політичні, військові та культурні події, а відповідне вживання запозичень допомагає медіа та читачам правильно відобразити й зрозуміти українську реальність, яка є тригером для масового використання запозичень, що закріплюють національні наративи, політично незаангажовану позицію та дотримання етичних стандартів у медіа. Досліджені запозичення, серед яких ендонімічні топо-

Таблиця 2

Українські запозичення в німецьких медіа, що відображають воєнні дії

Kiew						
	12.2021	**01.2022**	**02. 2022**	**03.2022**	**01.2025**	**02.2025**
Die Zeit	1. In Kiew wächst die Sorge vor einer russischen Invasion [7] 2. Militärische Übungen und Spannungen rund um Kiew [7] 3. Diplomaten diskutieren mögliche Sanktionen gegen Russland [7] –	1. Die Regierung in Kiew bemüht sich um westliche Unterstützung [7] 2. Ukraine-Konflikt: Fenster der Gelegenheit [7] 3. Diplomatische Kontakte zu NATO-Staaten [7] 4.Sorge über russische Truppenbewegungen [7]	1. Explosionen waren in Kiew zu hören [7]	–	–	–
Bild	–	1. Raketenangst in Kiew [8] 2. Ukraine droht Krieg: Bevölkerung in Sorge [8]	1. Kiew unter Beschuss [8] 2. Zerstörungen in der Stadt [8] 3. Evakuierungen in Kiew [8] 4. Tote nach Angriffen in Kiew [8] 5. Russische Truppen rücken vor [8] 6. Lage in Kiew bleibt angespannt [8]	1. Kiew meldet schwere Kämpfe [8] 2. Evakuierungen aus der Innenstad [8] 3. Internationale Hilfen für Kiew angekündigt [8] 4. Zivilisten unter Beschuss [8]	1. Alarm in Kiew [8]	1. Neue Angriffe auf Kiew [8]
Der Spiegel	1. Diplomaten beraten über die Lage in Kiew [9]	1. Russische Truppen nahe Kiew [9] 2. Sicherheitslage in Kiew verschärft sich [9] 3. Politische Beratungen zwischen Kiew und EU [9]	1. Angriffe auf Kiew [9] 2. Zerstörung von Infrastruktur in Kiew [9]	1. Kiew bleibt unter Druck [9]	–	–
Kyjiw						
Die Zeit	–	–	1. In Kyjiw wurde der Ausnahmezustand verhängt [7]	1. Kyjiw setzt auf internationale Hilfe [7] 2. Hilfsorganisationen verstärken ihre Präsenz in Kyjiw [7]	1. Kyjiw blickt vorsichtig nach vorn [7] 2. Verhandlungen über Wiederaufbau in Kyjiw [7] 3. Politische Stabilisierung in Kyjiw im Fokus [7]	1. Gespräche mit Kyjiw intensiviert [7] 2. Kyjiw reagiert auf Putins Rede 3. Internationale Unterstützung-smaßnahmen für Kyjiw [7] 4. Kyjiw als Symbol des Widerstands [7]
Bild	–	–	–	–	1. Treffen mit Kyjiw geplant [8]	1. Kyjiw reagiert auf Putins Rede [8]
Der Spiegel	–	–	1. Die Führung in Kyjiw steht unter Druck [9]	1. Kyjiw fordert mehr Waffen [9] 2. Zivile und militärische Lage in Kyjiw kritisch [9]	1. Kyjiw drängt auf EU-Beitritt [9] 2. Kyjiw verstärkt diplomatische Kontakte [9] 3. Sicherheitslage in Kyjiw bleibt angespannt [9]	1. Kyjiw mahnt Europa [9] 2. Kyjiw als politisches Zentrum [9] 3. Internationale Hilfe für Kyjiw verstärkt [9]

Продовження табл. 2

Charkow						
Die Zeit	1. Militärübungen nahe Charkow [7]	1. Charkow bereitet sich auf Angriffe vor [7]	1. Schwere Kämpfe um Charkow [7] 2.Zerstörungen von Infrastruktur in Charkow [7]	1. Zerstörungen in Charkow [7]	–	–
Bild	–	1. Explosionen in Charkow [8]	1. Charkow unter Dauerbeschuss [8] 2. Evakuierungen aus Charkow [8] 3. Zivile Opfer und Schäden [8]	1. Drama in Charkow [8] 2. Kämpfe in der Innenstadt [8]	–	–
Der Spiegel	1. Russische Truppen nahe Charkow [9]	1. Charkow als strategisches Ziel [9]	1. Angriffe auf Charkow [9]2. Zerstörung und Evakuierung in Charkow [9]	1. Charkow leidet weiter [9]	–	–
Die Zeit	–	–	1. In Charkiw wurden Wohnhäuser getroffen [7]	1. Charkiw wird weiter beschossen [7] 2. Zivile Opfer steigen [7]	1. Wiederaufbau in Charkiw [7] 2. Stadtverwaltung organisiert Hilfe [7]	1. Charkiw bleibt Frontstadt [7] 2. Evakuierungen aus gefährdeten Stadtteilen [7] 3. Zerstörungen dokumentiert [7]
Bild	–	–	–	–	1. Kämpfe um Charkiw [8]	1. Charkiw meldet Schäden [8]
Der Spiegel	–	–	1. Charkiw im Fokus der Offensive [9]	1. Lage in Charkiw bleibt kritisch [9] 2. Zivile und militärische Lage unter Druck [9]	1. Charkiw hofft auf Stabilität [9] 2. Wiederaufbau und Hilfen geplant [9]	1. Charkiw unter Druck 2. Sicherheitslage weiterhin angespannt [9]
Odesa/Odessa						
Die Zeit	1. Auch die Hafenstadt Odessa gerät stärker in den Fokus Moskaus [7]	1. In Odessa wächst die Angst vor einer Blockade [7]	1. Raketenangriffe auf Odessa [7] 2. Zerstörungen in Hafenanlagen [7]	1. Odessa wird zu einem Zufluchtsort für Binnenflüchtlinge [7] 2. Evakuierungen aus bedrohten Bezirken [7]	1. Odessa bleibt strategisch wichtig [7]	1. Die Lage in Odessa ist angespannt [7]
Bild	–	1. Alarm in Odessa [8]	1. Odessa unter Beschuss [8] 2. Evakuierungen in Odessa 3.Zivile Opfer in Odessa [8]	1. Drama in Odessa [8] 2. Militärische Lage verschärft sich [8]	1. Explosionen nahe Odessa [8]	1. Neue Angriffe auf Odessa [8]
Der Spiegel	1. Odessa als möglicher nächster Angriffspunkt [9]	1. Russlands Flotte vor Odessa [9]	1. Angriffe auf Odessa gemeldet [9] 2. Zerstörungen und Evakuierungen in Odessa [9]	1. Odessa zwischen Front und Alltag [9] 2. Lage der Bevölkerung kritisch [9]	1. Odessa im geopolitischen Fokus [9]	1. Unsichere Lage in Odessa [9]
Asow / Azow						
Die Zeit	–	–	1. Das Regiment Asow verteidigt Mariupol [7]	1. Asow wird international diskutiert 2. Militärische [7] Bedeutung von Asow im Konflikt [7]	1. Asow bleibt umstritten [7] 2. Debatten über Asow in politischen Kreisen [7]	1. Debatte um Asow [7] 2. Politische Diskussionen über Asow in Medien [7]
Bild	–	–	1. Asow-Kämpfer eingeschlossen [8]	1. Drama um Asow 2.Verteidigung-saktionen des Asow-Regiments [8]	1. Asow wieder Thema [8]	1. Asow in Putins Rede [8]
Der Spiegel	–	–	1. Das Asow-Regiment kämpft in Mariupol [9]	1. Rolle von Asow im Krieg [9] 2. Militärische Lage in Mariupol [9]	1. Asow und westliche Waffen [9] 2. Politische Bedeutung von Asow [9]	1. Asow im politischen Diskurs [9] 2. Debatten um Asow in Europa [9]

Таблиця 3

Українські запозичення в німецьких медіа, що відображають культурно-етнографічні цінності

Vyshyvanka						
	12.2021	**01.2022**	**02.2022**	**03.2022**	**01.2025**	**02.2025**
Die Zeit	–	–	–	1. Die Vyshyvanka wird zum Symbol des Widerstands [7]	1. Die Vyshyvanka steht für nationale Identität [7] 2.Politische Statements durch Trachtenbekleidung [7]	1. Politiker zeigen sich in Vyshyvankas [7] 2.Vyshyvanka als Symbol internationaler Solidarität [7]
Bild	–	–	–	–	1. Selenskyj trägt Vyshyvanka [8]	1. Vyshyvanka als Zeichen des Stolzes [8]
Der Spiegel	–	–	–	1. Die Vyshyvanka erfährt neue Symbolkraft [9]	1. Vyshyvanka als politisches Statement [9] 2. Trachten als Identitätssymbol [9]	1.Die Vyshyvanka wird international bekannt [9] 2. Symbolische Bedeutung in internationalen Medien [9]
Borshch / Borschtsch						
Die Zeit	–	–	–	1. Borschtsch gilt als Teil der ukrainischen Kultur [7]	1. Borshch wird als Kulturerbe verteidigt [7] 2. Ukrainische Traditionen im Fokus [7]	1. Borshch steht für kulturelle Selbstbehauptung [7] 2. Traditionelles Gericht im Kontext des Krieges [7]
Bild	–	–	–	–	1. Ukrainischer Borschtsch weltweit bekannt [8]	1. Borschtsch als Nationalgericht [8]
Der Spiegel	–	–	–	1. Borschtsch als Symbol ukrainischer Identität[9]	1. Debatte um Borshch bei der UNESCO [9] 2. Kulturelles Erbe und nationale Identität [9]	1. Borshch im kulturellen Kontext des Krieges [9] 2. Tradition und Symbolik in der internationalen Diskussion [9]

німи, ойконіми тощо демонструють динаміку щодо їх збільшення та унормування, а також реалізують ідентифікаційну, нормативну функції, а також екзотизації та політичної маркованості.

Запозичення показують набуття українською мовою вагомості і перетворення її на засіб міжкультурної комунікації, а також політичної суб'єктності та ваги України і подій щодо неї, осмислення її ролі в Європі як і її мови та зростання інтересу до українсько-німецьких мовних і культурних контактів. Перспективою дослідження може стати якісний і кількісний аналіз запозичень з метою встановлення активного використання запозичень з української мови, їх транскодування не тільки в медіадискурсі, а й в науці, культурі, політиці Німеччини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Muhr R. *Anglizismen als Problem der Linguistik und Sprachpflege in Österreich und Deutschland zu Beginn des 21. Jahrhunderts*. In R. Muhr & B. Kettemann (Eds.), EUROSPEAK – Der Einfluss des Englischen auf europäische Sprachen zur Jahrtausendwende. 2002. pp. 9–54.

2. Курамшина К. Д., Коваленко А. Ф. Етичні засади українських медіа в Німеччині. *77 студентська науково-технічна конференція ОНМУ:* Збірник тез доповідей. Одеса: ОНМУ, 2024. С. 383–386. URL: http://rp.onmu.org.ua/handle/123456789/4122

3. Остахова Я., Коваленко А. Випробування освітою для українських школярів у Європі (на матеріалах медіа). *Актуальні питання інформаційної діяльності: теорії та інновації:* зб. матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції, Одеса, 20-21 березня 2024 р. / під заг. ред. В. Г. Спрінсяна. Одеса : Одеська політехніка, 2024. С. 149–158. http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/15253

4. Коваленко А. Медійне представлення української мови як інструменту міжкультурної комунікації в школах Європи в оптиці матеріалів агенції «Укрінформ». *Міжкультурна комунікація в контексті*

глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (27-29 травня 2026 року). Одеса, 2026. С. 81–83. DOI 10.32782/2026-05-27-29-230-23

5. Pokulevska A. I., Vorobyova L. V. Militärische terminologie als Gegenstand moderner Übersetzungswissenschaft (Basierend auf der deutschen sprache) *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2023. Вип. 2. С. 81–86. DOI https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.2.11

6. Пянковська І. Лексичні особливості німецьких медіатекстів на тему «Krieg in der Ukraine» в контексті медіаекології. *Нова філологія. Збірник наукових праць.* 2022. № 86. С. 144–149. DOI: https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86-21

7. Die Zeit. URL: https://www.zeit.de/news/2025-01/15/pistorius-erwartet-rasche-einigung-zu-ukraine-hilfen

8. Bild. URL: https://www.bild.de/politik/ausland-und-internationales/treffen-im-weissen-haus-selenskyj-schafft-ersten-sieg-ueber-trump-67be5eacd1e5ac3c115e3d8b

9. Der Spiegel. URL: https://www.spiegel.de/thema/ukraine/p491/

10. Chaika O. Kyiv or Kiev: how Russian propaganda has been shaping geopolitical narratives**.** *EUREKA: Social and Humanities.* 2024. Vol. 10, art. 3672. DOI:10.21303/2504-5571.2024.003672

Дата першого надходження статті до видання: 02.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 81’253:[005.745+32.019.5]:004.891
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-12

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ РІШЕННЯ У СИНХРОННОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПРЕСКОНФЕРЕНЦІЙ ТА ІНТЕРВ’Ю СВІТОВИХ ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ: ПОРІВНЯННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА ТА СИСТЕМ ШІ

TRANSLATION DECISIONS IN SIMULTANEOUS INTERPRETING OF WORLD POLITICAL LEADERS’ PRESS CONFERENCES AND INTERVIEWS: A COMPARISON OF PROFESSIONAL INTERPRETERS AND AI SYSTEMS

Колодій Б. М.,
orcid.org/0000-0002-2008-6804
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Цісельська В. Е.,
orcid.org/0009-0003-7421-7122
магістрантка кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню й порівняльному аналізу синхронного перекладу, виконаного людиною-перекладачем та системами штучного інтелекту в межах англомовного політичного дискурсу.

У дослідженні розглянуто теоретичні основи синхронного перекладу; визначено жанрові характеристики політичного дискурсу; проаналізовано синхронний переклад автентичних промов сучасних політичних лідерів Америки і Європи, а також порівняно результати перекладу, здійсненого людиною та штучним інтелектом (зокрема, платформами Rask.ai та HeyGen) з метою оцінки їхньої комунікативної адекватності.

Дослідження демонструє, що синхронний переклад залишається однією з найвимогливіших форм, зважаючи на когнітивний аспект перекладацької діяльності. Його складність полягає в необхідності перекладача виконувати кілька операцій одночасно, беручи до уваги брак часу. Додаткові труднощі виникають через декаляж, спонтанність та високий темп мовлення, акустичні перешкоди та необхідність миттєво реагувати на непередбачувані комунікативні ситуації. Особлива увага приділяється природі політичного дискурсу, зокрема його жанрам – пресконференції та інтерв'ю, які часто містять імпліцитні значення, оцінну лексику, риторичні прийоми, іронію, маркери хезитації та посилання на актуальні події, що вимагає не лише лінгвістичної компетенції, а й широких фонових знань та прагматичної адаптації.

Відповідно до результатів дослідження, ми дійшли висновку, що людина-перекладач має беззаперечну перевагу у відтворенні ідеологічних підтекстів та контекстуальному переструктуруванні мовлення. Системи штучного інтелекту наразі не здатні повноцінно конкурувати з професіоналами через схильність до буквалізму та ігнорування емоційного забарвлення висловлювань. Водночас підтверджено високу ефективність штучного інтелекту у відтворенні фактології та цифровій точності, що дозволяє розглядати нейромережеві платформи як перспективний допоміжний інструмент у сучасній перекладацькій галузі.

Ключові слова: синхронний переклад, політичний дискурс, людина-перекладач, штучний інтелект, порівняльний аналіз.

© Колодій Б. М., Цісельська В. Е., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The article focuses on the study and comparative analysis of simultaneous interpreting by human interpreters and artificial intelligence systems within the context of English-language political discourse.

In the course of the research the theoretical foundations of simultaneous interpreting were examined; the genre characteristics of political discourse were identified; the simultaneous interpreting of authentic speeches by contemporary political figures of the USA and Europe was analysed, and the results of human and artificial intelligence (namely Rask.ai and HeyGen platforms) translation were compared in order to assess their communicative adequacy.

The study demonstrates that simultaneous interpreting remains one of the most cognitively demanding forms of translation activity. Its complexity lies in the interpreter's need to perform several operations simultaneously under severe time pressure. Additional difficulties arise from decalage, speech spontaneity, high speaking rate, acoustic interference and the necessity to react instantly to unpredictable communicative shifts.

Special attention is paid to the nature of political discourse, particularly to its genres – press conferences and interviews that often contain implicit meanings, evaluative vocabulary, rhetorical devices, irony, hesitation markers and references to current events, all of which require not only linguistic competence but also broad background knowledge and pragmatic sensitivity.

According to the findings of the research, we came to the conclusion that human interpreters have an undeniable advantage in reproducing ideological subtexts and contextually restructuring speech. Artificial intelligence systems are currently unable to compete fully with professionals due to a tendency towards literalism and a failure to account for the emotional tone of utterances. At the same time, the high effectiveness of artificial intelligence in rendering factual information and numerical accuracy has been confirmed, which allows neural network platforms to be considered a promising auxiliary tool in the modern translation industry.

Key words: simultaneous interpreting, political discourse, human interpreter, artificial intelligence, comparative analysis.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства та глобалізації професія перекладача зазнає суттєвих трансформацій, зумовлених стрімким упровадженням технологій штучного інтелекту (далі – ШІ), що містять системи нейромережевого машинного перекладу. Поява інноваційних систем, здатних здійснювати автоматичний переклад та клонування голосу зі збереженням інтонаційних контурів, відкриває нові перспективи, проте водночас ставить складні дослідницькі питання. Попри колосальний розвиток алгоритмів, переклад політичного дискурсу, зокрема жанрів пресконференції та інтерв'ю, залишається одним із найсерйозніших викликів для ШІ, що зумовлено надзвичайною щільністю імпліцитних сенсів, використанням складної політичної термінології, а також високим емоційним напруженням спікерів. Відповідно, виникає гостра наукова та практична потреба у встановленні меж можливостей сучасних алгоритмічних систем (зокрема систем відеоперекладу, як-от HeyGen чи Rask) у порівнянні з перекладачами-синхроністами в умовах екстремального навантаження. З'ясування того, наскільки ефективно людина та машина здатні долати мовленнєві труднощі та зберігати наміри спікерів, становить актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям для нашого дослідження слугували праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, що присвячені розвитку сфери синхронного перекладу [1–3] та його особливостям через призму моделі когнітивних зусиль Даніеля Жиля [4]; політичного дискурсу, зокрема жанрам пресконференції та інтерв'ю [5–7]; ідіолекту спікера [8; 9] та технологічним моделям автоматизованого перекладу [10; 11].

Мета дослідження полягає у здійсненні порівняльного аналізу ефективності перекладацьких рішень людини-синхроніста і сучасних систем ШІ під час роботи з політичним дискурсом.

Виклад основного матеріалу. У сучасному глобалізованому світі, де стрімкість обміну інформацією визначає ефективність міжнародної взаємодії, комунікативне посередництво набуває безпрецедентного значення. Потреба у миттєвому порозумінні між представниками різних культур, дипломатичних місій та суспільно-політичних систем зумовила закономірну еволюцію перекладацької галузі. Цей безперервний запит на швидкість та точність трансляції смислів вивів на перший план найскладніший та найдинамічніший різновид професії – усний синхронний переклад *(переклад наш)* [2, с. 253].

Відповідно до стандартів Генерального директорату з усного перекладу Європейської Комісії, синхронний переклад визначається як специфічний режим усного перекладу, за якого оратор виголошує промову, а перекладач практично одночасно (синхронно) перефразовує це повідомлення мовою, зрозумілою для цільової авдиторії *(переклад наш)* [12].

Уперше система синхронного перекладу була представлена широкій авдиторії під час Нюрнберзького процесу *(переклад наш)* [13].

Незважаючи на весь скептицизм, із яким у перші роки свого існування поставилися до синхронного перекладу [2, с. 255], з кожним роком цей вид усного перекладу ставав популярнішим у різних сферах. Ключову роль у становленні новітнього формату перекладу відіграла Організація Об'єднаних Націй. Ініціатором упровадження нової технології став Леон Достерт, особистий перекладач 34-го президента США Дуайта Ейзенхауера, який у 1946 році організував першу успішну демонстрацію синхронного перекладу в ООН, що стало поворотним моментом в історії цієї професії. До 1951 року Секретаріат ООН вагався у виборі між послідовним та синхронним перекладом, проте остаточне рішення було ухвалено на користь останнього *(переклад наш)* [3, с. 803].

Цей історичний вибір визначив вектор розвитку професії і протягом останніх семидесяти років переконливо довів, що синхронний переклад здатен гнучко адаптуватися до будь-якої тематики, формату заходу чи мовної пари, надаючи неоціненну послугу світовій спільноті. Проте така комунікативна ефективність зберігається виключно за однієї фундаментальної умови – компетентного виконання. Саме цей аспект компетентності залишається головним критерієм якості на сучасному етапі, за якого людський інтелект вступає у пряму конкуренцію з новітніми технологіями ШІ.

Когнітивна складність синхронного перекладу. Як уже було зазначено вище, синхронний переклад об'єктивно вважається найскладнішим напрямом перекладацької діяльності. Синхроніст змушений працювати в умовах екстремального дефіциту часу, без можливості зазирнути в текст наперед чи виправити вже сказане – його перша спроба завжди є остаточною. Специфіка процесу полягає в тому, що професіонал має розпочинати формулювання цільового речення у той момент, коли оратор ще знаходиться на середині своєї думки [1, с. 69].

Така безперервна інтелектуальна напруга найкраще пояснюється через призму моделі когнітивних зусиль (Effort Models) Даніеля Жиля *(переклад наш)* [4, с. 158], згідно з якою, переклад розглядається як складний розподіл обмеженого ментального ресурсу між чотирма основними компонентами:

1. Зусилля слухання та аналізу (Listening and Analysis Effort); 2. Зусилля пам'яті (Memory Effort); 3. Зусилля продукування мовлення (Production Effort); 4. Зусилля координації (Coordination Effort) [4, с. 160–168].

Саме в межах цієї моделі стає зрозумілою природа технічних помилок: критичні збої в процесі синхронного перекладу виникають тоді, коли вимоги до обробки інформації перевищують наявний когнітивний ресурс перекладача. Це неминуче призводить до стану ментального «перенасичення» (*saturation*). Окрім цього, збій може статися і на рівні окремої вузької ментальної операції – наприклад, під час запам'ятовування цифр або прецизійної інформації у певний момент часу, в результаті чого виникає так званий «індивідуальний дефіцит» зусилля (*individual deficit*) *(переклад наш)* [4, с. 190].

Політичний дискурс, що є у фокусі нашої розвідки, є доволі складним поняттям, оскільки поєднує в собі не лише лінгвістичні, соціальні та політичні аспекти, де мова виступає не просто каналом комунікації і засобом передачі інформації, а й інструментом впливу на суспільну свідомість та формування політичного іміджу [14, с. 49–50]. До ключових характеристик політичного дискурсу належать:

1. Охоплення широкого спектру комунікативних актів та практик у політичній сфері *(переклад наш)* [15, с. 30]; 2. Функціонування в межах соціальних, культурних та інституційних

процесів, що взаємодіють із ширшим соціально-політичним середовищем *(переклад наш)* [5, с. 121]; 3. Використання політичної термінології та лексики *(переклад наш)* [16, с. 103]; 4. Безпосередній зв'язок із державною політикою, процесами управління та суспільними викликами; 5. Поєднання різних жанрів комунікації, зокрема промов, дебатів, прес-конференцій, інтерв'ю, законодавчих процесів, ЗМІ та цифрових взаємодій *(переклад наш)* [5, с. 211, 214]; 6. Сприяння поширенню інформації, представлення конкурентних поглядів та формування громадської думки, вплив на соціум *(переклад наш)* [17, с. 13]; 7. Нормативний аспект, що включає в себе регулювання дискурсу через правила, традиції та конвенції, визначаючи прийнятні форми вираження та взаємодії в політичному середовищі; 8. Інклюзивність, а саме – залучення до комунікативного процесу максимально широкого кола учасників *(переклад наш)* [18, с. 358–365].

Зважаючи на таку багатогранність політичного дискурсу, у нашому дослідженні ми звужуємо фокус до двох найпоширеніших жанрів –прес-конференцій [6] та інтерв'ю [7, с. 309].

Вибір цих форматів зумовлений їхньою особливою комунікативною природою. За своєю суттю, прес-конференція постає найпопулярнішою формою масової взаємодії зі ЗМІ, до якої вдаються за потреби повідомити про значущу подію максимально широкому колу видань одночасно [6]. Натомість інтерв'ю в авдіовізуальному просторі має транслювати ефект «невимушеної розмови двох людей, один із яких є більш поінформованим із обговорюваної теми» [7, с. 309].

Ці два жанри кардинально вирізняються серед інших форматів політичної комунікації своєю багатоголосністю та високим рівнем непередбачуваності. Якщо, наприклад, заздалегідь підготовлена промова дозволяє спікеру дотримуватися лінійної логіки та вивіреної граматики, то в умовах живого діалогу мовлення стає спонтанним та емоційним. Кожна репліка тут є прямо залежною від вербальних та невербальних стимулів із боку журналіста чи опонента. Саме ця динаміка «тут і зараз», насичена паузами хезитаціями *(переклад наш)* [19, с. 277], перериванням та синтаксичною незавершеністю, перетворює прес-конференції та інтерв'ю на складний об'єкт для перекладу.

Ідіолект спікера. У сучасній лінгвістиці для опису індивідуальної мовної системи конкретної людини використовується термін «ідіолект» – індивідуальний різновид мови, що проявляється в сукупності формальних, стилістичних та інших ознак мовлення окремого носія [20].

Для нашого дослідження політичного дискурсу саме таке розуміння цього терміну є ключовим. У процесі виступу перед авдиторією політик світового рівня використовує не абстрактну (в нашому випадку, англійську) мову, а свій унікальний ідіолект. Його словниковий запас, улюблені граматичні конструкції, слова-паразити та темп мовлення формують ту саму «сукупність індивідуальних особливостей» [8, с. 11].

Розпочнімо з одного найобговорюваніших політиків сьогодення – Дональда Трампа, дослідники якого є одностайними в своїй оцінці домінантної ролі емоційної складової його виступів. Риторичний стиль 45-го та 47-го президента США, як зазначає В. Савчук, кардинально відрізняється від стилю його попередників, оскільки орієнтований на ЗМІ, перформативну (театралізовану) модель комунікації [21, с. 277]. До того ж, його риторика «демонструє надзвичайно характерне поєднання особистості, мови та політичної стратегії, завдяки чому його публічні виступи впізнавані з першого погляду» [21, с. 279].

Серед європейських лідерів, виступи яких є у фокусі нашого дослідження, учасник «Коаліції охочих», британський прем'єр-міністр Кір Стармер, котрий репрезентує в політичному дискурсі особливу модель збалансованої, соціально орієнтованої риторики. Як зазначають вітчизняні дослідники, його виступи є «прикладом ретельно структурованого та логічно послідовного політичного виступу»; через «використання повторів, емоційних апеляцій, метафор та інших риторичних прийомів» мовлення Кіра Стармера є «змістовно насиченим та переконливим» [9, с. 200–201].

Ще одним не менш цікавим спікером є президент Європейської Ради Антоніу Кошта, важливою рисою мовного портрета якого є його статус неносія англійської мови, чим і пояснюється відмова політика від складних ідіом та заплутаних синтаксичних конструкцій на користь максимальної мовної прозорості. Крім того, А. Кошта говорить у помірному, дещо сповільненому темпі, проте з суттєвим акцентом. Понад те, його вік також впливає на артикуляцію мовлення [22, с. 80].

Зі сказаного вище можна зробити висновок, що кожен із досліджуваних політиків володіє абсолютно унікальним ідіолектом – від емоційного популізму до виваженої дипломатії. Ця глибока лінгвістична різноманітність безпосередньо впливає на те, як їхні меседжі сприймає та інтерпретує міжнародна авдиторія. Водночас саме ці індивідуальні особливості мовлення (відповідна лексика, темп, павзи чи еліпсиси) створюють головні бар'єри для точного перекладу, стаючи викликом як для синхроністів, так і для алгоритмів ШІ.

Технологічні моделі автоматизованого перекладу: принципи роботи та відтворення мовлення. Глобальна цифровізація та стрімкий розвиток нейромережевих технологій зумовили справжню революцію в галузі авдіовізуального перекладу. Якщо впродовж десятиліть системи машинного перекладу сприймалися виключно як допоміжний інструмент для роботи з «сухими» текстовими документами, то сьогодні ШІ амбітно «заходить» на територію усного мовлення, що традиційно вважалася монополією людини.

В українському просторі такий технологічний «прорив» досліджував вітчизняний перекладознавець Б. Стасюк на прикладі інтерв'ю президента України В. Зеленського американському подкастеру Л. Фрідману у грудні 2024 року. Автор статті називає це «*гібридним видом усного перекладу з використанням технічних засобів*» [23, с. 371]. Таке твердження є абсолютно справедливим, оскільки наразі ще не існує систем ШІ, здатних ідеально та моментально відтворювати складне мовлення в режимі реального часу без попередньої підготовки або безпосереднього втручання людини-редактора. Причина технологічної обмеженості криється в складній природі самих алгоритмів.

Більшість систем «усного» машинного перекладу побудовані на каскадній архітектурі (Cascade Architecture) *(переклад наш)* [10, с. 591], у якій система автоматичного розпізнавання мови транскрибує мовлення (Automatic Speech Recognition) *(переклад наш)* [11, с. 857], і поки модель Large Language Models здійснює опрацювання діалогу на рівні тексту, система Text-To-Speech конвертує сформовану відповідь у мовлення *(переклад наш)* [24, с. 16667].

Однак цей лінійний ланцюжок є вкрай крихким, адже успіх перекладу залежить ще й від здатності ШІ розрізнити мовців до початку обробки тексту. У реальних умовах «дальнього поля» (Far-Field) звук спікера часто змішується з шумом або іншими голосами, що робить алгоритми підрахунку мовців (Speaker Counting) та виявлення перекриття мовлення (Overlapping Speech Detection) критично важливими *(переклад наш)* [25, с. 2].

Будь-яка похибка на цьому етапі призводить до викривлення транскрипту та подальших змістових «галюцинацій» моделі перекладу. Саме ці труднощі в розрізненні мовців та фільтрації «акустичного хаосу» залишаються головною перешкодою для повної автоматизації процесу [26, с. 1092], яку ми простежимо на прикладі роботи моделей Rask AI та HeyGen.

У фокусі нашого дослідження – порівняльний аналіз (що здійснювався на лексико-семантичному, граматико-синтаксичному, комунікативно-прагматичному та екстралінгвістичному рівнях) якості синхронного перекладу політичного дискурсу, виконаного професійними перекладачами й системами ШІ (HeyGen та Rask).

Матеріалами дослідження слугували автентичні відео- та авдіозаписи актуальних політичних пресконференцій та інтерв'ю, їхні офіційні авдіодоріжки з реальним синхронним перекладом, виконаним професіоналами, та текстовими транскриптами до них, а також результати цільового нейронного машинного перекладу та синтезу мовлення, згенеровані інструментами на базі технологій ШІ та транскриптами до них.

Проведене дослідження засвідчило наявність суттєвих розбіжностей у стратегічному інструментарії та тактиках, що застосовуються людиною та системами ШІ для репродукції вихідного повідомлення.

Розпочнімо аналіз *лексико-семантичного рівня* з найбільш критичного та когнітивно складного аспекту синхронного перекладу – відтворення прецизійної інформації:

*«...**below 2 dollars 50 cents** a **gallon**... **2 dollars and 30 cents** a **gallon**... **1 dollar 95 cents** a **gallon**... 1 dollar 99 cents»* [*LTWEF*]. – *«Зараз ціни на бензин **менш як 2 долари** за **барель** [...] **Можливо, вони... коштуватиме бензин 1 цілу 99 сотих чи 2 долар– до 99 сотих»*** [*ВТУД*]. – *«Ціна на бензин зараз нижча 2 доларів 50 центів за **галон** [...] 2 доларів 30-ти центів за **галон** [...] середня ціна буде меншою за 2 долари за **галон** [...] ще нижче до 1 долара 95ти центів за **галон** [...] ще нижче до 1 долара 99ти центів за **галон**»* [*HeyGen*]. – *«…менше ніж 2 долари 50 центів за **галон** [...] 2 долари 30 центів за галон [...] менше 2 доларів за **галон** [...] вже нижче – 1 долар 95 центів за **галон** [...] мають 1 долар 99 центів»* [*Rask*].

В аналізованому фрагменті з виступу Дональда Трампа людина-перекладач «повністю втрачає контроль» над цифровим масивом («*Можливо, вони... коштуватиме бензин 1 цілу 99 сотих чи 2 долар– до 99 сотих*»), застосовуючи екстремальну компресію «*менш як 2 долари*»; припускається фактичної помилки «*барель*» замість «*галон*» і артикуляційно збивається. Алгоритми ж працюють як бездоганний калькулятор, зберігаючи кожну цифру та одиницю виміру.

«*...air and missile defense […], **ammunition** […], **artificial intelligence**, cyber and **electronic warfare***» [*ERTDIF*]. – *«...**повітряна та протиракетна оборона** […], **амуніція** […], **штучний інтелект,** кібер- та **електронна війна**»* [*НРСЄС*]. – *«...**протиповітряна та протиракетна оборона** […], **боєприпаси** […], **штучний інтелект**, кібер та **електронна війна*** [*HeyGen*]. – *...**ППО** […], **боєприпаси** […], **ШІ**, кібер- та **радіоелектронна боротьба**»* [*Rask*].

У наведеному уривку із пресконференції Антоніу Кошти система Rask демонструє найвищий рівень володіння вузькою номенклатурою, використовуючи нормативні абревіатури «*ППО*», «*ШІ*» та лексичний відповідник «*радіоелектронна боротьба*». Натомість синхроніст та HeyGen припускаються однакової кальки, перекладаючи «*electronic warfare*» як «*електронну війну*». Крім того, у цьому ж фрагменті людина потрапляє у пастку «хибних друзів перекладача», перекладаючи «*ammunition*» (боєприпаси) як «*амуніція*».

*«Now we are **the hottest country** anywhere in the world»* [*LTWEF*]. – *«Зараз ми **найпривабливіша країна** в усьому світі»* [*ВТУД*]. – *«Тепер ми **найгарячіша країна** у світі»* [*HeyGen*], [*Rask*].

Лексема «*hottest*» у політико-економічному контексті є метафорою на позначення успішності й інвестиційної привабливості. Людина-перекладач, відтворюючи цільовою мовою цей уривок із виступу Дональда Трампа, застосовує вірний контекстуальний відповідник, «*найпривабливіша*», повністю зберігаючи первинний задум спікера, на противагу ШІ, який перекладає цю лексему прямим словниковим відповідником «*найгарячіша*», що створює стилістичний дисонанс.

*«Interviewer: This was supposed to be a **nice fire chat**. Uh, Mr. President. / Trump: **Yes. Good**»* [*LTWEF*]. – *«Інтерв'юер: Добре, ми тут маємо з вами ще **приємно поговорити**. / Трамп: **Я готовий. Готовий**»* [*ВТУД*]. – «*Інтерв'юер: Це мала бути **приємна розмова біля вогню**, пане Президент. / Трамп: Так, добре. Налаштувався»* [*HeyGen*]. – *[*Система *Rask* не розпізнала цей фрагмент*]*.

У цьому фрагменті з інтерв'ю Дональда Трампа журналісту використано англійськомовний вираз «*fireside chat*» (тут: скорочено «*fire chat*»), що означає дружню, неформальну бесіду. Система HeyGen калькує це словосполучення як «*розмову біля вогню*», що звучить зовсім неприродньо у форматі інтерв'ю. Синхроністка ж блискуче адаптує зміст *«(маємо) приємно поговорити»* і до того ж контекстуалізує відповідь Д. Трампа «*Я готовий*» замість дослівного «*Так. Добре*». Варто зазначити, що Rask взагалі не зміг перекласти цей фрагмент через алгоритмічну неспроможність розділити голоси (діаризацію), коли спікери перебивають одне одного.

Таким чином, можемо констатувати, що аналіз на лексико-семантичному рівні ілюструє фундаментальну різницю між когнітивними процесами людини та алгоритмічним опрацюванням тексту нейромережами. Окрім того, спостерігаються дві діаметрально протилежні стратегії: перекладачі вдаються здебільшого до генералізації, часто жертвуючи точністю деталей через когнітивне перевантаження, тоді як ШІ демонструє абсолютну термінологічну фіксацію, що супроводжується буквалізмом і втратою сенсу.

Під час порівняльного аналізу перекладу політичного дискурсу, здійснюваного людиною та ШІ, на *граматико-синтаксичному рівні* було виявлено різницю у підходах до структурування думки. Наприклад:

«When it goes bad, it goes bad. The whole we all you all follow us down and you follow us up» [*LTWEF*]. – «*І якщо все добре в США, то все добре і в інших державах. Якщо ж все погано в Америці, то, відповідно, це відчуває увесь світ»* [*ВТУД*]. – *«…коли все іде погано, все іде погано, ви всі ідете за нами і вниз, і вгору* [*HeyGen*]. – «*Коли погано – погано. Ми всі… Ви всі йдете за нами вниз, і ви йдете за нами вгору»* [*Rask*].

Людина-перекладач застосовує синтаксичну перебудову та антонімічний переклад при відтворенні аналізованого уривку із виступу Дональда Трампа. Усвідомлюючи, що дослівний переклад «*йти вниз і вгору*» українською звучить неприродньо, синхроністка вибудовує чітку причинно-наслідкову структуру *«якщо…, то…»*. Натомість обидві нейромережі вдаються до жорсткого синтаксичного калькування, зберігаючи англійську просторову метафору «*follow us down / up*», що перетворює політичну заяву на стилістично незрозумілу низку слів.

«And we're at a point that we've never I don't believe we've ever been I never thought we could do it this quickly...» [*LTWEF*]. – *«Насправді я навіть сам не знав, що ми досягнемо таких успіхів так швидко. Я думав, що це займе більше як один рік...»* [*ВТУД*]. – *«…ми зараз на рівні, на якому ніколи не були, не вірю, що ми колись досягали такого...»* [*HeyGen*]. – *«Ми в точці, якої ніколи я б не думав, що ми коли-небудь були...»* [*Rask*].

Цей фрагмент із виступу Дональда Трампа є класичним прикладом спонтанного мовлення з обірваними конструкціями (анаколуфами). Людина-перекладач застосовує тактику вилучення та лінеаризації [28, с. 44], «зшиваючи» розірвані думки оратора в одне логічне речення. ШІ намагається перекласти кожне самовиправлення, що призводить до граматичного колапсу. Показовою є помилка системи Rask, що продукує ненормативну для української мови підрядну конструкцію (*«в точці, якої ніколи я б не думав, що ми коли-небудь були...»*).

«…perhaps ***how you too and the places where you come from*** *can do much better by following what we're doing»* [*LTWEF*]. – *«Можливо,* ***і ваші держави*** *також можуть поглянути на те, що ми робимо»* [*ВТУД*]. – *«…можливо,* ***як і ви у тих місцях, звідки ви приїхали****. Можуть досягти набагато кращих результатів...»* [*HeyGen*]. – *«…можливо,* ***як ви теж і місця, звідки ви родом****, можете досягти набагато більшого...»* [*Rask*].

Даний приклад свідчить про те, що професійна перекладачка майстерно використовує синтаксичну компресію, замінюючи громіздке підрядне означальне речення «*the places where you come from*» з незрозумілою частиною «*how you too*» на лаконічне словосполучення *«ваші держави»*. Натомість, HeyGen генерує фразу *«як і ви у тих місцях, звідки ви приїхали»*, а Rask – *«як ви теж і місця, звідки ви родом»*. У результаті – обидві системи не вилучили обмовку Дональда Трампа, через що речення суттєво втратило логіку висловлення.

«So this is the political declaration that ***goes with it****, and we've made some real progress on those security guarantees»* [*LCW*]. – *«****Йдеться про*** *політичну декларацію. Ми також просунулися до питань гарантій безпеки»* [*СМПЗКО*]. – «*Отже, це політична декларація, яка* ***йде разом із цим****, і ми досягли реального прогресу щодо цих, гарантій безпеки»* [*HeyGen*]. – *[*Система Rask не розпізнала цей фрагмент*]*.

Аналізований фрагмент із пресконференції Кіра Стармера яскраво ілюструє стилістичну та прагматичну прірву між людським перекладом і машинною обробкою. Синхроністка успішно

застосовує синтаксичне членування та прагматичну адаптацію, розбиваючи складне речення, що є притаманним мовленню британського прем'єр-міністра, та замінюючи розмовні елементи на кліше офіційно-ділового стилю «*Йдеться про...*», що підвищує загальний регістр промови. Натомість система HeyGen продукує стилістично неприйнятний буквалізм: перевантажує синтаксис вказівними займенниками. Водночас повна втрата цього пасажу нейромережею Rask демонструє критичну нестабільність ШІ в умовах спонтанного мовлення.

На граматико-синтаксичному рівні «живий» переклад засвідчує беззаперечну перевагу в забезпеченні природності та зв'язності викладу думок. Синхроніст мислить цілими логічними блоками, активно застосовуючи стратегії синтаксичного членування, компресії та перебудови речень під норми цільової мови, що дозволяє перетворити спонтанне, часто плутане мовлення політика на цілісний та зрозумілий текст. Натомість системи ШІ, незалежно від їхньої архітектури, тяжіють до структурного буквалізму та синтаксичного калькування.

Комунікативно-прагматичний та екстралінгвістичний рівні. У політичному дискурсі, де вплив на авдиторію та емоційне переконання є первинними, інтонація, темп мовлення, логічні павзи та тембральне забарвлення важать не менше, ніж сам текст. Саме на комунікативно-прагматичному та екстралінгвістичному рівнях розкривається фундаментальна прірва між емпатичною гнучкістю синхроніста та механічною алгоритмікою ШІ.

«I always said it came from ***Wuhan****. It did come from Wuhan»* [*LTWEF*]. *– «Пам'ятаєте, в Ухані тоді почали помирати люди? Хоча вірус насправді, як ми знаємо, звідки він пішов»* [*ВТУД*]. – «*Я завжди казав, що це прийшло з* ***ВуханЯ****. Воно дійсно прийшло з* ***ВуханЯ****»* [*HeyGen*]. *– «...я б сказав, що це з* ***Уханю****, це з* ***Уханю****»* [*Rask*].

Цей уривок слугує яскравою ілюстрацією розбіжностей на комунікативно-прагматичному та екстралінгвістичному рівнях. Перекладачка-синхроністка здійснює радикальний відступ від лексико-синтаксичної структури оригіналу, вдаючись до так званого перекладацького коментаря. Замість самовпевненої заяви оратора, людина апелює до спільної пам'яті авдиторії «*Пам'ятаєте... почали помирати люди?*», щоб передати емоційну напругу повідомлення. Понад те, в оригіналі Дональд Трамп використовує емфазу наприкінці речень «*...from Wuhan. ...from Wuhan*», що виконує функцію посилення категоричності, ритмізації мовлення та фіксації уваги слухача на джерелі проблеми. Людина-перекладач, здійснюючи глибоку прагматичну адаптацію, повністю нівелює цю риторичну фігуру, розчиняючи чітке звинувачення у розлогому риторичному запитанні з апеляцією до пам'яті авдиторії. Натомість системи ШІ демонструють алгоритмічну здатність до бездоганного копіювання структурних елементів тексту та цілковиту «прагматичну сліпоту». Нейромережа HeyGen, попри загальну семантичну точність, зазнає краху на фонетико-інтонаційному рівні, генеруючи ненормативний наголос та назву міста «*ВуханЯ*», що створює неприйнятний комічний ефект. Водночас алгоритм Rask критично спотворює модальність висловлювання, перетворюючи категоричне твердження оратора на невпевнене припущення «*я б сказав*».

«This was the path that ***sleepy Joe Biden*** *administration and many other Western governments* ***very foolishly followed****,* ***turning their backs*** *on everything that makes nations* ***rich and powerful and strong****»* [*LTWEF*]. *– «І насправді це те, що робили багато західних урядів і адміністрація* ***сплячого****... Джо. Вони з... не робили те, що робить* ***країну процвітаючою****»* [*ВТУД*]. *– «Це був шлях, яким дуже нерозумно пішла адміністрація* ***сонного*** *Джо Байдена та багато інших західних урядів, відвернувшись від усього, що робить нації* ***багатими, могутніми та сильними*** [*HeyGen*]. *– «Яким пішла адміністрація* ***сонного*** *Джо Байдена та західні уряди? Дуже нерозумно, відвернувшись від усього, що робить нації* ***багатими, могутніми та сильними****»* [*Rask*].

Вищенаведений фрагмент із виступу Дональда Трампа демонструє суттєву різницю обробки людиною та ШІ емоційно-експресивних висловів, зокрема під час передачі риторичної агресії. Перекладачка здійснює масштабну деекспресивізацію та прагматичне пом'якшення тексту.

Це проявляється як у психологічній хезитації перед відтворенням прямої політичної образи «*сплячого.. Джо*», так і в повному згладжуванні агресивної метафорики: різкі формулювання оригінального виступу «*very foolishly followed*», «*turning their backs*» перетворюються на нейтральну, фактичну констатацію «*не робили те, що робить...*». Крім того, синхроністка вилучає потужний ораторський триколон наприкінці речення «*rich and powerful and strong*», стискаючи його до єдиного поняття «*процвітаючою*», що свідчить про підсвідому дію внутрішнього «критика», який під тиском когнітивного навантаження та прагнення до політичної коректності знижує градус конфліктності. Натомість нейромережа HeyGen демонструє ідеальну передачу афекту та емоційної напруги, відтворюючи експресивні конструкції настільки природно, що текст повністю зберігає перформативну силу політичного звинувачення. Відсутність у машини психологічного фільтра та «емпатії» в цьому випадку працює як перевага, дозволяючи згенерувати бездоганну риторичну кальку. Водночас система Rask, хоча й успішно розпізнає агресивну лексику, зазнає критичного синтаксичного збою: хибне інтонаційне членування перетворює першу частину стверджувального речення на запитання, що остаточно руйнує цілісність риторичного удару та перетворює пафосну заяву на розірваний, плутаний текст.

*«...The whole we all, you all follow us down and you follow us up [**laugh**]. And we're at a point...»* [*LTWEF*]. – *«Якщо ж все погано в Америці, то, відповідно, це відчуває увесь світ [...] Можливо, рік і місяць, а вийшло швидше [**сміх перекладачки**]»* [ВТУД]. – *«Це відбулося значно швидше, ніж я думав – ...ви всі ідете за нами і вниз, і вгору [**мав би бути сміх**] ми зараз на рівні…»* [*HeyGen*]. – *«…ви всі йдете за нами вниз і ви йдете за нами вгору [**мав би бути сміх**]. Ми в точці…»* [*Rask*].

Цей приклад демонструє паралінгвістичні компоненти мовлення, зокрема природні емоційні реакції оратора, Дональда Трампа, такі як сміх. Під час синхронного перекладу перекладачка стикається з об'єктивним часовим відставанням (декаляжем) та високим когнітивним навантаженням, через що фізично не може відтворити сміх «мілісекунда в мілісекунду», паралельно артикулюючи складне попереднє речення. Перекладачка майстерно застосовує стратегію асинхронної компенсації: вона переносить невербальну реакцію (сміх) на наступний логічний такт мовлення. Таке відтермінування не порушує комунікативного задуму, а, навпаки, дозволяє органічно зберегти розслаблену, харизматичну тональність виступу та демонструє глибоку емпатичну синхронізацію професіонала з оратором і авдиторією. Натомість системи ШІ засвідчують абсолютну «паралінгвістичну глухоту». Модулі розпізнавання мовлення (ASR) в алгоритмах HeyGen та Rask запрограмовані виключно на «витягування» вербальних одиниць, автоматично фільтруючи сміх як акустичний «шум». Більше того, технології машинного синтезу голосу (TTS) наразі позбавлені здатності генерувати спонтанні, не прописані текстом афективні реакції. Як наслідок, у машинному виконанні фрагмент повністю очищується від емоційного забарвлення, перетворюючи живу міжособистісну комунікацію політичного лідера на емоційно незабарвлений потік інформації.

Підсумовуючи проведений аналіз комунікативно-прагматичного та екстралінгвістичного рівнів, варто зазначити, що «людський» і нейромережевий переклад демонструють полярні стратегії обробки цих вимірів політичного дискурсу. Синхроністи виступають емпатичними комунікаторами: підсвідомо згладжуючи риторичну агресію, вони нейтралізують конфліктну лексику та органічно компенсують невербальні прояви (сміх), адаптуючи виступ до комфортного сприйняття авдиторією. Натомість системи ШІ, позбавлені психологічних фільтрів, значно ефективніше передають первинний афект, ідеологічну гостроту та гіперболізацію тексту, виступаючи точним дзеркалом оригінальної риторичної форми.

Висновки. У межах проведеного дослідження ми переконалися, що синхронний переклад на сьогодні залишається одним із найскладніших видів перекладацької діяльності через надзвичайно високий рівень когнітивного навантаження. Його складність полягає не лише в безперервному декодуванні іншомовного мовлення, а насамперед в одночасному виконанні кіль-

кох взаємопов'язаних операцій: слуханні, глибокому осмисленні, оперативному перекодуванні та породженні власного висловлювання в умовах гострого дефіциту часу.

Додатковим чинником ускладнення постає жанрова специфіка політичного дискурсу. У процесі вивчення пресконференцій та інтерв'ю було встановлено, що ці формати характеризуються високим рівнем непередбачуваності та значною насиченістю екстралінгвістичними сигналами. Аналіз мовленнєвих портретів провідних політичних діячів показав, що кожен спікер послуговується власним ідіостилем: від агресивно-популістської, насиченої розмовною лексикою риторики Д. Трампа до стриманого, інституційно маркованого мовлення європейських посадовців, що істотно посилює навантаження на оперативну пам'ять і механізми уваги перекладачів.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що попри стрімкий розвиток технологій ШІ, синхронний переклад політичного дискурсу залишається сферою, в якій вирішальна роль належить людині. Саме завдяки гнучкості мислення перекладач здатен виконувати функцію активного редактора мовлення, впорядковуючи фрагментарний або хаотичний потік інформації. Аналіз перекладацьких рішень засвідчив, що фахівець здатен зберігати зміст навіть у найнесприятливіших умовах. Нейромережеві моделі ж виявилися залежними від власних алгоритмічних патернів: одні тяжіють до структурного буквалізму та калькування, продукуючи громіздкі й неприродні для української мови конструкції, в той час як інші вдаються до надмірної компресії, що спричиняє втрату прецизійної інституційної термінології та змістових нюансів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Прокопенко А. В., Рава В. М. Кореляція когнітивних процесів та робочої пам'яті перекладача. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. *Серія : Філологія. Соціальні комунікації.* 2020. Т. 31 (70), № 4, ч. 3. С. 65–70. DOI: https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-3/12.

2. Setton R., Dawrant A. Conference interpreting: A complete course. John Benjamins Publishing Company, 2016. 500 p.

3. Raufov M. M. History of Simultaneous Interpretation. *International Journal of Advanced Multidisciplinary Research and Studies*. 2023. № 3 (1). P. 802–804. DOI: https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol4-iss3-pp39-43.

4. Gile D. Basic concepts and models for translator and interpreter training. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1995. 283 p.

5. Teun A. van Dijk. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach. Cambridge University Press, 2008. 283 p.

6. Пресконференція : веб-сайт. URL: https://stud.com.ua/11340/menedzhment/pres_konferentsiya (дата звернення: 11.01.2026).

7. Калита О. П. Жанрові особливості інтерв'ю на сторінках українських онлайн видань. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73), № 1, ч. 2. С. 308–312. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.2/48.

8. Ставицька Л.О. Про термін ідіолект. *Українська мова*. 2009. № 4. С. 3-17.

9. Ускова Т. О., Карабітськова Н. О., Ель Кассем О. В. Політичні виступи: мовні особливості промов Кіра Стармера та Ріші Сунака. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія : Філологія. Журналістика. 2024. Т. 35 (74), № 5, ч. 1. С. 196–209. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/33.

10. Shangguan Y., Li J., Qiao L., Alvarez R., McGraw I. Analyzing the Quality and Stability of a Streaming End-to-End On-Device Speech Recognizer. *Interspeech*, 2020. P. 591–595. DOI:10.21437/Interspeech.2020-1194.

11. Saeki T., Takamichi S., Saruwatari H. Incremental text-to-speech synthesis using pseudo lookahead with large pretrained language model. *IEEE Signal Processing Letters*. 2021. № 28. P. 857–861. DOI: https://doi.org/10.48550/arXiv.2012.12612.

12. Simultaneous interpreting: веб-сайт. URL: https://knowledge-centre-translation-interpretation.ec.europa.eu/en/conference-interpreting/simultaneous-interpreting (дата звернення: 23.01.2026).

13. The Nuremberg Trials: веб-сайт. URL: https://www.nationalww2museum.org/war/topics/nuremberg-trials.

14. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики : монографія. Київ : Світогляд, 2005. 315 с.

15. Chilton P. Analysing political discourse: Theory and practice. London ; New York : Routledge, 2004. 226 p.

16. Edelman M. Constructing the Political Spectacle. University of Chicago Press, 1988. 148 p.

17. Van Dijk T. A. What is Political Discourse Analysis? *Political Linguistics* / ed. J. Blommaert, C. Bulcaen. Amsterdam : Benjamins, 1997. P. 11–52.

18. Habermas J. Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats. Suhrkamp, 1992. 698 S.

19. Trager G. L. Paralanguage: A First Approximation. *Studies in Linguistics*. 1958. Vol. 13. P. 1–12.

20. Ідіолект. Енциклопедія сучасної України : веб-сайт. URL: https://esu.com.ua/article-13777 (дата звернення: 16.02.2026).

21. Savchuk V. Personality traits of U.S. presidents and their impact on the nature of public speaking. *Advanced Linguistics*. 2025. № 16. С. 274–287. DOI: https://doi.org/10.20535/.2025.16.343784.

22. Панченко І. Б. Місце і роль паралінгвістичних засобів у процесі спілкування. *Вісник Житомирського педагогічного університету*. 1999. № 4. С. 80–83.

23. Стасюк Б. В. Інструменти з елементами штучного інтелекту в сучасному усному перекладі. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. 2025. № 213. С. 371–376. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-54.

24. Torgashov N., Henter G. E., Skantze G. VoXtream : Full-Stream Text-to-Speech with Extremely Low Latency. *ICASSP 2026 – 2026 IEEE International Conference on Acoustics, Speech and Signal Processing (ICASSP)*, Barcelona, Spain, 2026. P. 16677-16681. DOI: https://doi.org/10.1109/ICASSP55912.2026.11464944.

25. Cornell S., Omologo M., Squartini S., Vincent E. Overlapped Speech Detection and speaker counting using distant microphone arrays. *Computer Speech & Language.* 2021. Vol. 72. P. 2-34. DOI: https://doi.org/10.1016/j.csl.2021.101306.

26. Kotti M., Moschou V., Kotropoulos C. Speaker segmentation and clustering. *Signal Process*. 2008. Vol. 88. P. 1091–1124.

27. Сидоренко Т. М., Стороженко Л. Г. *Структуризація тексту* : навч. посіб. Київ, 2018. 132 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

ВТУД – Виступ Трампа у Давосі | Мирний план та Гренландія | НАЖИВО : відео. URL: https://www.youtube.com/watch?v=SH-ThWQaJqk.

ERTDIF – Europe Rises to Defend Its Future! António Costa's Game-Changing Speech: відео. URL: https://www.youtube.com/watch?v=48JMZqmATB0.

HeyGen: веб-сайт. URL: https://sl1nk.com/6lzmuqa.

Rask.ai: веб-сайт. URL: https://www.rask.ai/.

LTWEF – LIVE: Trump speaks at World Economic Forum 2026 in Davos (full speech): відео. URL: https://www.youtube.com/watch?v=qo2-q4AFh_g.

НРСЄС – НАЖИВО результати Саміту ЄС щодо України | Пресконференція Кошти і фон дер Ляєн : відео. URL: https://www.youtube.com/watch?v=4fqOUW3lmW8.

LCW – Live: Coalition of the Willing – US agrees to support European troops in Ukraine: відео. URL: https://www.youtube.com/watch?v=xfSIbUwXFvE.

СМПЗКО – Спілкування з медіа після найбільш репрезентативного засідання Коаліції охочих : відео. URL: https://www.youtube.com/watch?v=jisqh2VFyyA.

Дата першого надходження статті до видання: 15.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 81’25:811.111’365:811.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-13

КОНТЕКСТ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ РІШЕНЬ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Ш. БРОНТЕ «ДЖЕЙН ЕЙР»

CONTEXT AS A FACTOR IN SHAPING TRANSLATION DECISIONS IN NOVEL “JANE EYRE” BY CHARLOTTE BRONTË TRANSLATION

Король Д. Т.,
orcid.org/0009-0004-2749-8117
магістрантка гуманітарно-мистецького факультету
Національного університету «Київський авіаційний інститут»

Сітко А. В.,
orcid.org/0000-0003-0071-038X
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології і перекладу
Національного університету «Київський авіаційний інститут»

Струк І. В.,
orcid.org/0000-0002-8128-0205
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови та комп’ютерних лінгвотехнологій
Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій

Стаття присвячена дослідженню впливу контексту на прийняття перекладацьких рішень під час перекладу роману Шарлотти Бронте «Джейн Ейр». Мета розвідки визначається важливістю вивчення ролі, типології та впливу контексту оригіналу на текст перекладу художнього твору.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу сучасної перекладознавчої науки до викликів інтерпретації художніх текстів і необхідністю детального аналізу факторів, які визначають вибір перекладацьких стратегій. Зосереджено увагу на лінгвістичному, ситуативному, соціальному, культурному та інтертекстуальному контекстах як взаємозалежних елементах, що впливають на точність відтворення тексту оригіналу мовою перекладу. Матеріалом дослідження слугував роман Шарлотти Бронте «Джейн Ейр» та його український переклад, виконаний Петром Соколовським. Під час аналізу встановлено, що різні види контексту впливають на вибір мовних відповідників по-різному, зокрема на збереження прагматичного потенціалу, стилістичних особливостей та авторської інтенції. Результати аналізу підтвердили, що контекст впливає не лише на переклад окремих мовних конструкцій, а й на сприйняття сюжетної лінії, фокалізацію, розкриття характерів персонажів та взаємодію між оповідачем і читачем. Виявлено, що відтворення контекстуальних компонентів художнього твору потребує комплексного застосування перекладацьких трансформацій, з яких найбільш поширеними є лексичні, граматичні, лексико-граматичні та лексико-семантичні. Результати дослідження засвідчують, що контекст є одним з важливих факторів під час формування перекладацьких рішень, оскільки забезпечує досягнення адекватності художнього перекладу. Отримані висновки можуть використовуватися в майбутніх дослідженнях в галузі перекладознавства та під час підготовки майбутніх професійних перекладачів.

Ключові слова: контекст, художній переклад, перекладацькі рішення, перекладацькі трансформації, «Джейн Ейр».

© Король Д. Т., Сітко А. В., Струк І. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The article sets out to provide the context influence due to the translation decisions in the literary translation of Charlotte Brontë's novel "Jane Eyre". The topicality of this research is determined by the importance of studying the role, types and the impact of the source text context on the target literary text translation.

The relevance of the study is determined by the growing interest in contemporary translation studies in the challenges of interpreting literary texts and the need for a detailed analysis of the factors that determine the choice of translation strategies. The focus is payed attention on linguistic, situational, social, cultural, and intertextual contexts as interrelated elements that influence the accuracy of the text rendering in the target language. The study is based on Charlotte Brontë's novel "Jane Eyre" and its Ukrainian translation done by Petro Sokolovsky. The analysis reveals that different types of context influence the choice of linguistic equivalents in various ways, particularly with regard to preserving pragmatic potential, stylistic features, and the author's intention. The findings confirmed context impact not only the translation of particular speech constructions, but it also affects the perception of storyline, focalization, character development as well as the interaction between narrator and reader. It was found that rendering the contextual components in the literary work requires the comprehensive application of translation transformations, the most common of which are lexical, grammatical, lexical-grammatical and lexical-semantic.

The results of the study proves that context is one of the key factors in shaping translation decisions and ensures the adequacy of literary translation. The findings can be used in future research in the field of translation studies and in the training of future professional translators.

Key words: context, literary translation, translation decisions, translation transformations, "Jane Eyre", rendering.

Постановка проблеми. Контекст набуває особливого значення в умовах міжмовної та міжкультурної комунікації, оскільки переклад передбачає не лише передачу мовної форми, але й інтерпретацію змісту з урахуванням культурних, соціальних та прагматичних чинників. Переклад є складним процесом інтерпретації, що відбувається в межах певного дискурсивного середовища, де контекст визначає як значення, так і функцію тексту. У цьому аспекті контекст виступає не лише як мовне оточення, але й як багаторівнева система факторів, що впливають на перекладацькі рішення. Контекст забезпечує правильне розуміння сенсу мовних одиниць, сприяє передачі авторського задуму, прагматичного потенціалу і стилістичної унікальності твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному перекладознавстві проблема адекватного відтворення художнього тексту розглядається як складне завдання, успіх якого залежить не тільки від мовної майстерності перекладача, але й від урахування контексту. Значної уваги заслуговують праці зарубіжних дослідників. Серед відомих дослідників контекстуального перекладу слід відзначити науковий доробок Сьюзен Басснетт, дослідниці культурного контексту, яка вивчала його вплив на перекладацькі рішення [1]. Праці Мони Бейкер поєднують лінгвістику, дискурс– аналіз та перекладацьку етику, показуючи, що переклад завжди перебуває між різними полюсами мови, влади та суспільства [2]. У вітчизняному перекладознавстві проблема контексту також посідає важливе місце. За визначенням І. М. Кочан, контекст слід розуміти як змістово закінчений відтінок усного та писемного мовлення, достатній для визначення смислу слова, виразу чи речення, що входять до його складу, для встановлення граматичних словоформ, характеристики синтаксичних структур і для з'ясування стилістичного або лінгвістичного функціонування слів (словоформ) виразу чи вислову. Контекст визначає вибір тієї чи іншої відповідності при перекладі або відмову від використання відомих відповідників і необхідність пошуку інших способів перекладу. Без урахування контексту правильне розуміння мовного твору і, отже, його переклад неможливий [3].

Незважаючи на те, що існує багато досліджень, присвячених проблем художнього перекладу, взаємозв'язок між різними видами контексту та конкретними перекладацькими рішеннями ще не отримав належного висвітлення. Українські науковці наголошують на необхідності врахування сукупності мовних і позамовних чинників у процесі перекладу. Зокрема, І. В. Корунець розглядає переклад як багаторівневий процес, у якому значну роль відіграє контекстуальна зумовленість значення мовних одиниць [4]. У той час В. В. Коптілов підкреслює значення контексту у виборі перекладацьких відповідників і застосуванні трансформацій [5]. О. В. Ребрій акцентує увагу на творчому характері перекладу, що безпосередньо пов'язаний з інтерпре-

тацією контексту [6]. В. Семенко аналізує різноманітні підходи вчених до контекстуального перекладу [7]. Відтак більшість наукових праць фокусується на окремих аспектах перекладу або аналізує певні типи контексту, тоді як їхня взаємодія в процесі перекладу художнього тексту потребує подальшого дослідження.

Роман Шарлотти Бронте «Джейн Ейр» становить значний науковий інтерес з цього погляду, оскільки об'єднує різнорівневі контекстуальні елементи – лінгвістичні, ситуативні, соціальні, культурні та інтертекстуальні. Аналіз їх відтворення в українському перекладі дає можливість простежити закономірності формування перекладацьких рішень, визначити особливості застосування перекладацьких трансформацій та зрозуміти роль контексту у збереженні змістової, прагматичної і стилістичної цілісності художнього твору.

Мета дослідження полягає у визначенні ролі контексту в прийнятті перекладацьких рішень під час перекладу роману Шарлотти Бронте «Джейн Ейр» українською мовою. Для досягнення цієї мети було проаналізовано, як відтворюються лінгвістичні, ситуативні, соціальні, культурні та інтертекстуальні види контексту, а також визначені закономірності у використанні перекладацьких трансформацій у залежності від типу контексту.

Виклад основного матеріалу. Контекст є одним із ключових чинників у художньому перекладі, оскільки він забезпечує правильне розуміння мовних одиниць і впливає на прийняття перекладацьких рішень [8]. На відміну від текстів інших стилів, художні твори відзначаються багаторівневою структурою, де значення формується не тільки лексичним складом окремих елементів мови, а й через взаємодію мовного контексту, комунікативної ситуації, соціокультурного середовища, інтертекстуальних зв'язків і прагматичного спрямування авторського висловлення. Під час перекладу художнього тексту перекладач фактично інтерпретує не окремі слова чи фрази, а цілісну систему взаємопов'язаних контекстуальних компонентів, оскільки контекст є «визначальним чинником актуалізації денотативних і конотативних значень мовних одиниць і розглядається, як лінгвістична ситуація, частина тексту, що обирається довільно для спостереження і аналізу особливостей мовних явищ» [9, с. 148].

Матеріалом дослідження слугував роман Шарлотти Бронте «Джейн Ейр» та його український переклад, здійснений Петром Соколовським. Для аналізу було відібрано контекстуально значущі фрагменти твору, і для яких вибір перекладацьких рішень залежав від врахування лінгвістичних, ситуативних, соціальних, культурних або інтертекстуальних аспектів. Кожен приклад аналізувався за уніфікованою схемою: визначали домінантний тип контексту, вивчали особливості його реалізації в оригіналі, досліджували перекладацькі рішення та визначали трансформації, застосовані для досягнення адекватності перекладу. Для забезпечення об'єктивності результатів дослідження разом із якісним аналізом застосовувалися елементи кількісного аналізу. Відібрані приклади були систематизовані за типами контексту та перекладацьких трансформацій, що дозволило виявити закономірності між контекстуальними особливостями художнього тексту та вибором перекладацьких рішень. Цей підхід дозволяє не лише описати окремі випадки перекладу, а й визначити тенденції, характерні для відтворення різних типів контексту в українському перекладі роману «Джейн Ейр». У дослідженні використовується класифікація контексту, що включає п'ять взаємопов'язаних типів: лінгвістичний, ситуативний, соціальний, культурний та інтертекстуальний. Саме вони найбільш повно відображають фактори, які впливають на інтерпретацію художнього тексту та формування перекладацьких стратегій. Такий підхід дозволив провести комплексний аналіз перекладу роману та простежити, як зміна контекстуальних умов впливає на вибір мовних засобів у перекладі.

У проаналізованих фрагментах роману «Джейн Ейр» вибір перекладацького рішення найчастіше визначається **лінгвістичним контекстом**. Це обумовлено тим, що значення окремих мовних одиниць формується у взаємодії з лексичним і синтаксичним середовищем. Їх дослівний переклад не завжди гарантує адекватне сприйняття художнього тексту українським читачем. У таких випадках перекладач враховує не тільки словникове значення слова, але і його

функцію в конкретному лінгвістичному контексті, як-от: *"Habitually obedient to John, I came up to his chair: he spent some three minutes in thrusting out his tongue at me as far as he could without damaging the roots:* ***I knew he would soon strike****, and while dreading the blow, I mused on the disgusting and ugly appearance of him who would presently deal it" [10]. – «Я звикла слухатись Джона і одразу підійшла до крісла, в якому він сидів; добрих три хвилини він показував мені язика, висолоплюючи його скільки міг. Я знала, що після цього* ***він неодмінно битиметься****, і, тремтячи зі страху, думала, який він гидкий і потворний…» [11].*

Епізод конфлікту між Джейн Ейр і Джоном Рідом є показовим, оскільки автор поступово підвищує психологічну напругу через послідовність дій персонажів. Вже у цьому уривку помітно відхід від буквального перекладу. Англійський вислів *"he would soon strike"* дослівно означає «він скоро вдарить», проте перекладач використовує вираз *«він неодмінно битиметься»*. У цьому випадку констатуємо використання перекладачем модуляції, оскільки змінюється спосіб розуміння ситуації: акцент переходить з окремої фізичної дії на звичний зразок агресивної поведінки Джона. Окрім цього, складна англійська синтаксична конструкція адаптується відповідно до норм української мови, що свідчить про застосування синтаксичної перебудови.

Використання перекладачем трансформації конкретизації демонструє наступний уривок: *"That is for your* ***impudence*** *in answering mama awhile since,' said he, 'and for your sneaking way of getting behind curtains, and for the look you had in your eyes two minutes since, you rat!" [10]. – «Це тобі за те, що ти* ***нагрубіянила*** *мамі, – сказав він, – і за те, що сховалася за завісою, і за те, що так подивилася на мене зараз… Жаба!» [11].*

Лексема *"impudence"* має загальне значення (*«нахабство», «зухвалість»*), але перекладач уточнює його з урахуванням попереднього мовного контексту, де вже описано конфлікт Джейн з місіс Рід. Це дозволяє читачеві без додаткових пояснень зрозуміти, про яку саме дію йдеться.

Проаналізовані приклади показують, що саме лінгвістичний контекст значно впливає на переважну більшість перекладацьких рішень у цих прикладах. Петро Соколовський часто вдається до таких прийомів, як модуляція, конкретизація, додавання, вилучення та прямий лексичний відповідник. Використання цих трансформацій спрямоване не на буквальне відтворення окремих мовних одиниць, а на збереження їхнього функціонального значення в системі художнього тексту. Завдяки цьому український переклад гарантує адекватне відтворення психологічної напруги, експресивності діалогу персонажів та прагматичного ефекту, закладеного автором оригіналу.

На відміну від лінгвістичного контексту, **ситуативний контекст** включає в себе сукупність зовнішньомовних факторів, які визначають значення висловлювання в певній комунікативній ситуації. Серед таких факторів можна виділити місце і час події, емоційний стан учасників, їхні взаємини, попередні події та цілі, яких намагається досягти мовник. У художньому перекладі ситуативний контекст часто відіграє важливу роль під час вибору адекватних перекладацьких відповідників, оскільки одна й та сама мовна одиниця може мати різне значення залежно від умов, у яких її використовують. Візьмемо до прикладу епізод, де Джон Рід жбурляє в Джейн книгу і попадає їй в голову. Після цього героїня, яка довго терпіла приниження, вперше відкрито протистоїть кривднику. Ця ситуація значно підвищує емоційність усіх подальших реплік, наприклад:

"…I fell, striking my head against the door and cutting it. The cut bled, the pain was sharp: my terror had passed its climax; other feelings succeeded. 'Wicked and cruel boy!' I said. 'You are like a murderer–you are like a slave-driver–you are like the Roman emperors!" [10]. – «…я впала і, вдарившись об одвірок, розбила собі голову. З рани потекла кров, я відчула гострий біль, – увесь мій страх відразу пропав, його заступили інші почуття. – Гидкий, жорстокий хлопчисько! – крикнула я. – Ти схожий на вбивцю! На рабовласника! На римського імператора!» [11].

Більшість слів перекладено відповідниками, але розуміння ситуативного контексту вплинуло на вибір перекладача. До цього моменту Джейн майже завжди погоджувалася з Джоном,

тому її вислів став кульмінацією накопиченого психологічного напруження. Перекладач зберігає короткі окличні речення, не поєднуючи їх, що допомагає передати уривчастий стиль мови наляканої та розгніваної дитини. Це збереження фрагментарної структури дозволяє передати емоційну напругу сцени без зайвих пояснень.

Отже, аналіз прикладів засвідчує, що Петро Соколовський під час перекладу орієнтується на розвиток сюжету та психологічний стан персонажів. Перекладач зазвичай використовує модуляцію, експресивні додавання та синтаксичне збереження емоційної структури тексту, що забезпечує відповідну передачу драматичної напруги та впливу оригіналу на читача.

Соціальний контекст у романі Jane Eyre формується головним чином завдяки системі суспільних відносин вікторіанської Англії, яка визначає характер взаємодії персонажів, їхнє мовлення та соціальні ролі. При перекладі саме цей аспект часто змушує відхилятись від буквального перекладу, оскільки багато висловлювань набувають значення через призму класової нерівності, гендерних норм та соціальної ієрархії. Тому перекладач повинен передати не лише зміст висловлювань, але й ті соціальні відносини, що лежать в їхній основі. Одним із найхарактерніших прикладів є сцена, у якій служниця Еббот намагається пояснити Джейн її місце в родині Рід. Звертаючись до дівчинки, вона говорить:

"'Master! How is he my master? Am I a servant?''No; you are less than a servant, ***for you do nothing for your keep.*** *There, sit down, and think over your wickedness.'" [10]. – «– Господар? Який такий господар? Хіба я служниця? – Ви гірше, ніж служниця,* ***ви живете на чужих харчах****. Ось посидьте тут і подумайте про свою поведінку.» [11].*

У даному випадку соціальний контекст впливає на вибір перекладацьких трансформацій значно більше, ніж словникове значення окремих слів. Конструкція *"for you do nothing for your keep"* в буквальному перекладі означає, що Джейн «нічого не робить за своє утримання». Однак перекладач застосовує модуляцію, замінюючи пояснення його результатом – *«живете на чужих харчах»*. Такий вислів є природним для української мови та одразу викликає асоціацію із соціальною залежністю людини від чужої волі. Завдяки цьому читач сприймає слова Еббот не лише як констатацію факту, а і як навмисне приниження героїні, що повністю відповідає авторському задуму.

Таким чином, соціальний контекст у романі «Джейн Ейр» формує не лише взаємини персонажів, але й їхню мовну поведінку, систему звертань і оціночні характеристики. Аналіз перекладу показує, що Петро Соколовський під час відтворення соціально маркованих частин часто використовує модуляцію, синтаксичну перебудову та прямі лексичні відповідники. Це забезпечує збереження соціальної семантики тексту і дозволяє українському читачеві адекватно зрозуміти систему суспільних відносин, характерних для вікторіанської Англії.

Культурний контекст включає в себе систему історичних, суспільних, релігійних та побутових реалій, що формують зміст художнього твору і визначають його сприйняття певною культурою. На відміну від лінгвістичного чи ситуативного контексту, він пов'язаний з позатекстовими знаннями, без яких окремі елементи мови можуть втрачати своє семантичне і прагматичне значення. У художньому перекладі культурний контекст часто диктує потребу в перекладацьких трансформаціях, спрямованих на збереження не тільки інформації, але й культурних асоціацій, закладених автором.

Культурний контекст стає особливо важливим під час перекладу релігійної лексики, яка є невід'ємною частиною художнього світу роману «Джейн Ейр». Світогляд багатьох персонажів формується під впливом протестантської традиції, тому біблійні образи, цитати з Біблії та релігійна символіка виконують не лише номінативну, а й характеротворчу функцію. Отже, перекладач має зберегти не тільки їх пряме значення, а й культурно-релігійні асоціації, які були зрозумілими англійському читачеві XIX століття.

Показовим прикладом є наступний діалог, коли Броклгерст реагує на слова Джейн: *"Psalms are not interesting,' I remarked. 'That proves you have a wicked heart; and you must pray to God to*

change it: to give you a new and clean one: to take away your ***heart of stone*** *and give you a* ***heart of flesh****'" [10]. «– Псалми не цікаві, – зауважила я. – Це свідчить про те, що в тебе недобре* ***серц****е, і ти повинна благати Бога, щоб він змінив його: забрав* ***твоє кам'яне*** *і дав тобі* ***людське*** *– нове, чисте» [11].*

Цей вислів є прямою алюзією на книгу пророка Єзекиїля (Єз. 36:26), де протиставляються «кам'яне серце» та «серце тілесне» як символи духовного переродження людини. Для англійського читача XIX століття така алюзія була легко впізнаваною завдяки широкому використанню Біблії в повсякденному житті та освіті. Перекладач застосовує прямий біблійний відповідник, повністю зберігаючи традиційний образ і не замінюючи його описовими конструкціями. Завдяки цьому український читач також може впізнати біблійне походження вислову, а текст не втрачає свого культурного та релігійного підґрунтя.

Аналіз прикладів показує, що Петро Соколовський, відтворюючи культурний контекст, переважно використовує прямі лексичні відповідники, транслітерацію та адаптацію. Ці підходи до перекладу допомагають зберегти історичний та культурний колорит роману, дозволяючи українському читачеві зрозуміти специфіку британської культури XIX століття, не втрачаючи при цьому задум автора.

Інтертекстуальний контекст відіграє значну роль у художньому перекладі, оскільки створює зв'язок літературного твору з іншими текстами, історичними подіями та культурною традицією. У романі «Джейн Ейр» Шарлотти Бронте багато посилань на інші художні твори, історичні постаті та біблійні тексти, що поглиблюють характеристики персонажів і додають нові смислові шари. Для перекладача важливо не лише передати буквальний зміст таких елементів, а й зберегти їхній інтертекстуальний потенціал, оскільки це забезпечує повноцінне розуміння авторської ідеї. Одним із початкових прикладів інтертекстуального контексту є згадка книги Томаса Б'юїка «Життя англійських птахів», яку Джейн читає на початку роману: *"I returned to my book–****Bewick's History of British Birds****..." [10]. – «Я знову взялася до своєї книги – це було* ***"Життя англійських птахів" Б'юїка****» [11].*

Згадка цієї праці виконує не лише номінативну функцію. Для англійського читача XIX століття книга Томаса Б'юїка була відомим науково-популярним виданням, тому її використання одразу створює образ Джейн як допитливої і схильної до самоосвіти дитини. Перекладач застосовує транслітерацію прізвища автора *("Bewick" – «Б'юїк»)* та використовує лексичний еквівалент для назви твору. Це дозволяє зберегти інтертекстуальне посилання на реальний літературний твір без його культурної адаптації. Іншим прикладом є згадка популярних англійських романів XVIII століття.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що при відтворенні інтертекстуального контексту Петро Соколовський здебільшого застосовує транслітерацію, прямі відповідники та лексичні додавання, уникаючи культурної адаптації або заміни першоджерел. Такий підхід дозволяє зберегти авторську систему літературних та історичних посилань, а також дозволяє українським читачам якомога глибше зануритися в інтертекстуальний простір роману.

Висновки. Відтак, кожен вид контексту виконує специфічну роль у процесі перекладу. Лінгвістичний контекст допомагає адекватно інтерпретувати значення слів і синтаксичних конструкцій. Ситуативний контекст впливає на вибір мовних засобів відповідно до подій, емоційного стану персонажів та комунікативної ситуації. Соціальний контекст відображає суспільні відносини, статус персонажів і особливості їхньої поведінки в мові. Одночасно культурний та інтертекстуальний контексти допомагають зберегти історичний, релігійний, літературний та національний характер твору, забезпечуючи коректне відтворення культурних особливостей і авторських алюзій. Аналіз фатичного матеріалу виявив, що при перекладі роману Петро Соколовський використовує різноманітні перекладацькі трансформації, найчастотнішими з яких засвідчено модуляцію, конкретизацію, додавання, вилучення, транслітерацію та заміну частин мови. Застосування таких трансформацій сприяє не лише передачі предметно-логічного змісту, але й адекватному відтворенню емоційного, стилістичного та прагматичного потенціалу художнього тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bassnett S. *Reflections on translation,* Bristol, UK, Multilingual matters, 2011, 193 p.
2. Baker, M. *Translation and Conflict: A Narrative Account*, London and New York, NY: Routledge, 2006, 208 p.
3. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 423 с.
4. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства : підручник. Вінниця : Нова книга, 2008. 512 с.
5. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ: Юніверс, 2003. 280 с.
6. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
7. Семенко В. Контекстуальний переклад та його значення. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини.* Спільний українсько-румунський науковий журнал. (АПСНІМ), 2025, № 2 (40), P. 119-123. DOI: https://doi.org/10.24061/2411-6181.2.2025.474
8. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
9. Сітко А.В. Роль контексту під час перекладу інтерогативних висловлювань. *Мовні і концептуальні картини світу*: зб. наук. праць. К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2009. Вип. 26 (3). С. 143–148.
10. Brontë Ch. Jane Eyre. URL: https://www.ucm.es/data/cont/docs/119-2014-04-09-Jane%20Eyre.pdf
11. Бронте Ш. Джейн Ейр / пер. з англ. П. Соколовський. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1310

Дата першого надходження статті до видання: 24.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 811.162.1’659.1
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-14

ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛЕКСИЧНИХ І МОРФОЛОГІЧНИХ ЗАСОБІВ У ПОЛЬСЬКІЙ РЕКЛАМІ МОРОЗИВА

PRAGMATIC POTENTIAL OF LEXICAL AND MORPHOLOGICAL MEANS IN POLISH ICE CREAM ADVERTISING

Коротич К. В.,
orcid.org/0000-0002-3084-5296
кандидат філологічних наук, доцент,
автор у науково-педагогічному проєкті «Інтелект України»

Статтю присвячено дослідженню прагматичного потенціалу мовних засобів у польському рекламному дискурсі. Мета статті – виявити, систематизувати та схарактеризувати лексичні й морфологічні засоби впливу в польській відеорекламі морозива. Об’єкт дослідження – польський рекламний дискурс, предмет – лексичні та морфологічні засоби впливу в польській відеорекламі морозива. Дослідження проведено на основі 60 рекламних відеороликів за 2000–2026 рр., які було дібрано з інтернет-ресурсу www.youtube.com методом суцільного добору. У роботі використано описовий метод, метод контекстуального аналізу та дискурсивний аналіз.

У розвідці виокремлено та схарактеризовано найчастіше використовувані в польській відеорекламі морозива лексико-семантичні та морфологічні засоби впливу. Лексико-семантичний рівень репрезентовано метафорами, позитивнооцінною, емоційною та гедоністичною лексикою, словами із сенсорним і соматичним значенням. Особливе місце в справлянні впливу посідають метафори світу та подорожі, що творять простір насолоди, вільний від звиклої буденності, та актуалізують архетип Першовідкривача. З’ясовано, що емоційна лексика часто функціонує в складі порівнянь, які апелюють до особистого позитивного досвіду адресата, і закликів, що накладають позитивні почуттєві асоціації на споживання смаколиків. Підкреслено, що сенсорна лексика може описувати смакові, дотикові, зорові, нюхові та слухові відчуття. Зазначено, що на морфологічному рівні найважливішими засобами впливу є іменники, прикметники, дієслова, які передусім виступають у формах наказового способу й майбутнього часу, а також займенники та кількісні числівники, що створюють дружній контакт із цільовою аудиторією реклами морозива, моделюють гедоністичний рекламний світ задоволення та втечі від буденності й спонукають до покупок.

Ключові слова: рекламний дискурс, польська відеореклама, лексичні засоби впливу, морфологічні засоби впливу, адресат.

The article is devoted to the investigation of the pragmatic potential of linguistic means of influence in Polish advertising discourse. The aim of the article is to identify, systematize, and characterize the lexical and morphological means of influence in Polish ice cream video advertising. The object of the research is Polish advertising discourse, the subject is lexical and morphological means of influence in Polish ice cream video commercials. The study was conducted on the basis of 60 video advertisements from 2000–2026, selected from the website www.youtube.com using the continuous sampling method. The research employs the descriptive method, contextual analysis, and discourse analysis.

The study identifies and characterizes the most frequently used lexical-semantic and morphological means of influence in Polish ice cream video advertising. The lexical-semantic level is represented by metaphors, positively evaluative, emotional, and hedonistic vocabulary, as well as words with sensory and somatic meanings. A special role in exerting influence is played by metaphors of the world and the travel, which model a realm of pleasure free from routine everyday life and actualize the Explorer archetype. It was established that emotional vocabulary often functions within similes that appeal to the addressee's personal positive experience, as well as calls to action that

© Коротич К. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

attach positive emotional associations to the consumption of treats. It is emphasized that sensory vocabulary can denote gustatory, tactile, visual, olfactory, and auditory sensations. It is noted that at the morphological level, the most important means of influence are nouns, adjectives, verbs – functioning primarily in the imperative mood and future tense, pronouns, and cardinal numerals. These elements establish friendly rapport with the target audience of ice cream advertising, model a hedonistic advertising world of pleasure and escapism from everyday life, and encourage purchasing action.

Key words: advertising discourse, Polish video advertising, lexical means of influence, morphological means of influence, addressee.

Постановка проблеми. Актуальність нашої розвідки зумовлена тим, що реклама є невід'ємним елементом життя сучасних людей, який помітно впливає на їхні дії та свідомість, показуючи ідеальний рекламний світ, змінюючи ставлення до зображуваного на екрані та моделюючи поведінку споживачів у потрібному ракурсі. Тому виявлення специфіки впливу в польській відеорекламі на матеріалі лексичних та морфологічних засобів і запровадження до наукового обігу нового іншомовного ілюстративного матеріалу дозволить ученим поглибити теоретичні уявлення про рекламне переконування та допоможе фахівцям-практикам розробляти ефективніші рекламні стратегії, використовуючи міжнародний досвід; натомість глядацька аудиторія зможе менше піддаватися рекламному впливу й свідоміше будувати купівельну поведінку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Морозиво є об'єктом дослідження в різних сферах, зокрема економіці, маркетингу та мовознавстві.

Серед економістів А. Палка за допомогою опитувань дослідила зміни уподобань польських споживачів і з'ясувала, що попри стабільну поопулярність традиційних смаків (вершкового, ванільного, полуничного й шоколадного) серед покупців зростає попит на нові смаки морозива та сорбети. Дослідниця також виявила, що для збільшення попиту виробники оновлюють асортимент, змінюють формати паковання та розширюють мережі кав'ярень із морозивом [1]. Польські економісти Я. Щепанський і Ш. Пйотровський проаналізували зміни в ринку морозива й описали його нові тренди: скажімо, це фокусування на екологічності, натуральних і безпечних для здоров'я складниках, а також попит на веганське морозиво [2, с. 24]. Натомість І. Кадирус і К. Перерва, аналізуючи український ринок, виявили такі чинники вибору морозива споживачами, як-от: зовнішній вигляд, смак, ціна та якість. Причому дослідники, підкреслюють, що, «знаючи мотиви купівлі, можна контролювати особистісні та психологічні фактори споживача, що впливають на його купівельну поведінку» [3, с. 93].

Польський філолог Є. Бральчик, описуючи засоби рекламного впливу на словотвірному та морфологічному рівнях, ілюструє їх кількома прикладами з реклами морозива межі XX–XXI століть [4, с. 75, 98]. Українська дослідниця І. Мойсеєнко, характеризуючи вербальні засоби маніпуляції в англомовній рекламі, згадує про «використання мови, яка стимулює відчуття та емоції споживачів, описуючи смак, запах, текстуру чи звук продукту, чи послуги» [5, с. 127], та ілюструє цю тезу прикладом із реклами морозива. Об'єктом дослідження Ж. Горіної стали комерційні назви українського морозива. Провівши асоціативний експеримент, вона підтвердила, що «ключовими інструментами впливу на емоційний стан споживача лишаються: а) апеляція до позитивних емоцій (радість, задоволення, довіра, розчулення); б) намагання привернути увагу, здивувати або в) навіяти приємні спогади» [6, с. 250]. Виконана на англомовному матеріалі стаття української науковиці А. Бєлової присвячена способам вираження смакової модальності. На думку вченої, «сприйняття морозива є складним процесом, що відрізняється мультисенсорністю», а «порівняння сенсорних лексем з позитивним та негативним оцінним значенням дозволяє дослідити розбіжності у характеристиках морозива, які підкреслюють у рекламі виробники та оцінюють споживачі» [7, с. 15].

Натомість індонезійські автори, залучаючи семіотичну модель Р. Барта для аналізу візуальних і вербальних текстів, розкривають складні багатошарові культурні та соціальні смисли

й мовні значення, вбудовані в образи з реклами морозива. Вважаємо важливим і висновок дослідників, що споживачі формують міцний емоційний зв'язок із рекламою, тому що вона робить акцент на сенсорному задоволенні, святкуванні та родині, які є важливими для адресатів реклами [8].

Як бачимо, хоча прагматично-комунікативний підхід, у якому ми працюємо, є популярним серед лінгвістів, але сучасна польська реклама на сьогодні є маловивченою, тож тема є актуальною.

Мета статті – виявити, систематизувати та схарактеризувати лексичні й морфологічні засоби впливу в польській відеорекламі морозива. *Об'єктом дослідження* є польський рекламний дискурс, а *предметом* – лексичні та морфологічні засоби впливу в польській відеорекламі морозива. *Фактичний матеріал* обсягом 60 рекламних відеороликів за 2000–2026 рр. дібрано з інтернет-ресурсу www.youtube.com методом суцільного добору. Під час дослідження використано такі *методи*, як-от: описовий метод, контекстуальний аналіз і дискурсивний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Відеореклама смаколиків має значний рівень прагматичного навантаження, оскільки є гедоністично спрямованою. Мовний код у польській рекламі морозива, поряд з аудіальним і візуальним, є важливим інструментом моделювання емоційного стану адресата, адже формує потребу в споживанні необов'язкового для життєдіяльності продукту та стимулює купівельну поведінку глядачів. Виділивши з транскрибованих текстів відеореклами морозива за 2000–2026 роки прагматично навантажені лінгвальні засоби, ми з'ясували, що вони виявляються більшою мірою на лексико-семантичному, морфологічному та синтаксичному мовних рівнях, меншою – на фонетичному, фразеологічному та словотвірному. Далі, зважаючи на обсяг статті, стисло проаналізуємо найважливіші засоби впливу з лексико-семантичного та морфологічного рівнів.

Як ми з'ясували, аналізуючи прагматику рекламних лексем, слова, використовувані в рекламі смаколиків, переважно мають **позитивну оцінку**, яка сприяє формуванню схвального ставлення адресата до рекламованого товару («***Uwielbiam*** *te chwile, gdy jesteśmy razem. I mam swój* ***wyjątkowy*** *sposób, by było ich jeszcze więcej. Lody Grycan. Na śmietance.* ***Pełnoręcznie selekcjonowanych***, ***chrupiących*** *bakalii. Kawałków* ***szlachetnej***, ***intensywnej*** *w smaku czekolady i* ***aksamitnego*** *sosu karmelowego. To wszystko sprawia, że smakują* ***doskonale****. Lody, które* ***łączą****. Grycan.* ***Niezapomniany*** *smak.* ***Tradycyjnie***»). Водночас слова із цього виду реклами можуть передавати й інші (часткові) види оцінки: емоційні та сенсорні (від лат. sensorium – орган чуттів [9, с. 828]).

Як слушно зауважує О. Карпенко, «завдання реклами – створювати у свідомості споживачів такі образи, які здобувають відгук у підсвідомому та спонукають людей купувати саме ці конкретні товари» [10, с. 31]. Відповідні образи та приємні почуття викликає **емоційна лексика**, яка асоціативно прив'язує продукт до базових цінностей і приємних спогадів: «*Bracia Coral. Lody jak dawniej. Prawdziwe, jak* ***radość*** *dziecka. Wyjątkowe, jak wakacyjna przygoda. Upragnione, jak* ***szczęśliwe*** *chwile. Bracia Coral, lody jak dawniej*»; «*Myśl o lodach to tak naprawdę myśl o* ***uczuciach****. O odkrywaniu zaskakującego świata smaków. O chwili dla siebie. O* ***radości*** *i zapomnieniu*»; «*Algida.* ***Poczuj*** *śmietankową* ***radość***». Як бачимо, емоційна лексика часто функціонує в складі майстерно дібраних порівнянь, що апелюють до особистого позитивного досвіду споживачів («*Upragnione, jak* ***szczęśliwe*** *chwile*»), і закликів, які накладають почуття на споживання смаколиків, асоціативно пов'язуючи їх («***Poczuj*** *śmietankową* ***radość***»), тож ця група слів має величезний прагматичний потенціал, вдало використовуваний польськими рекламістами.

Смакові рецептори адресатів реклами активізує дещо абстрактна гедоністична та більш конкретна сенсорна лексика. **Гедоністична лексика** (від грецького hēdonē – насолода [9, с. 246]) покликана описати найвищий ступінь задоволення від споживання рекламованого продукту («*A wszystko niesamowicie kremowe, połączone ze śmietanką kremówką. Można* ***się*** *nimi* ***delektować*** *bez końca*»; «***Przyjemność*** *zamknięta w rożku, która przenosi Cię do smakowitego świata*»), що

може на себе успішно спроєктувати адресат відеоролика. Натомість чіткіше розуміння глядачем, у чому ж полягає насолода від споживання морозива, забезпечує майстерно дібрана рекламістами сенсорна лексика, яка характеризує морозиво та його складники за різними видами відчуття (передусім смаковими, зоровими й дотиковими, меншою мірою – запаховими та слуховими), які найчастіше діють у комплексі.

Слова, що описують **смакові відчуття**, можуть називати як базовий смак («*Marletto, marletto,* ***słodko****, wolno, lekko*»; «*Ulubiony* ***słony*** *karmel*»), так і певні фруктово-ягідні смаки («*Środa –* ***truskawkowe***»; «*Spróbuj lodów śmietankowych Marletto z sorbetem* ***mango – maracuja*** *lub z* ***czarnej porzeczki***») або смак, подібний до інших солодощів («*Skosztuj lodów* ***o smaku słonego karmelu, tiramisu, sernika z jagodami*** *czy* ***białej czekolady z maliną***»). Перераховування однорідних членів, які називають різноманітні смаки морозива й пропонують безмежний вибір, що підкріплюється демонстрацією на екрані, спричинює ефект емоційного водоспаду й стимулює адресата до купівлі товару.

Слова, що передають **зорові відчуття**, описують загальний вигляд морозива, його складники («*Kuszące nadzienie w puszystym* ***lodzie*** *i* ***czekoladzie***»), колір («*Maliny w* ***białej*** *czekoladzie...*») та ін.

Слова, що описують **дотикові відчуття**, можуть характеризувати текстуру («*A wszystko niesamowicie* ***kremowe****, połączone ze śmietanką* ***kremówką***»; «*Do tego* ***aksamitny*** *słony karmel...*»), щільність («*Bigi to pyszne,* ***puszyste*** *lody śmietankowe na patyku*»), температуру («***Mroźna*** *śmietanka*») тощо.

Слова, що передають **запахові відчуття** («***Karmelizowany orzech macadamia****. Wyjątkowy* ***sernik*** *ze słodkimi* ***truskawkami****. Mistrzowska belgijska* ***czekolada****. Ulubiony* ***słony karmel***»), можуть описувати й візуальні чи смакові відчуття, але згадані інгредієнти (шоколад, горіхи, ягоди та ін.) актуалізують нюхову пам'ять адресата, викликаючи асоціації із запахом реальних продуктів.

Водночас слова, що описують **слухові відчуття** («*Lody Grycan. Na śmietance. Pełnoręcznie selekcjonowanych,* ***chrupiących*** *bakalii*»), є рідкісними в рекламі морозива, що можна пояснити специфікою рекламованого товару.

До того ж посилює ефект впливу в рекламному тексті й лексика, що називає частини тіла, пов'язані зі смаком (*usta*, *podniebienie*), і вербалізує тілесно-сенсорне сприйняття рекламованого продукту, додатково активізуючи смакові рецептори адресата («*Pyszna polewa* ***delikatnie rozpływa się w ustach***»; «*Lody Marletto to więcej niż lody. To zaproszenie w podróż po harmonijnych kompozycjach, które* ***poruszą podniebienie****. Mroźna śmietanka. Aksamitny karmel. Wspaniała czekolada. Idealne połączenie odkryto tworząc lody Marletto*»).

Метафора («вид тропа, що побудований на основі вживання слів або виразів у переносному значенні за подібністю, аналогією тощо і служить одним із засобів посилення образності й виразності мови» [11, с. 125]) у рекламі польського морозива вживається не надто часто, але є потужним інструментом впливу, який надає смаколику особливої привабливості, що додатково підкріплює й візуальний ряд. Метафори світу («***Odkryj świat smaku lodów deserowych Marletto****.* ***Oderwij się na chwilę od codzienności. Przenieś się do świata lodowych deserów***») та подорожі («*Lody Marletto to więcej niż lody. To* ***zaproszenie w podróż po harmonijnych kompozycjach****, które poruszą podniebienie. Mroźna śmietanka. Aksamitny karmel. Wspaniała czekolada. Idealne połączenie...* ***Odkryj nowy świat smaku*** *z lodami w rożku i na patyku w biedronkowych cenach. Lody Marletto*») створюють ефект масштабності, презентуючи споживачам цілий вимір насолоди, а не звичайний десерт. Імперативи («***Oderwij się*** *na chwilę od codzienności*. ***Przenieś się*** *do świata lodowych deserów*») пропонують адресатові реклами швидку втечу від сірих буднів дуже простим шляхом – за допомогою морозива. У цій моделі смаколик постає як метафоричний «транспортний засіб», здатний моментально змінити психоемоційний стан людини. Повторюваний імператив *odkryj* актуалізує архетип Першовідкривача, спонукаючи адресатів до покупки через задоволення своєї смакової цікавості. Такі метафори пом'якшують рекламний тиск і роблять

комунікацію схожою на дружнє запрошення відпочити та відволіктися від буденності. У результаті споживач сприймає купівлю морозива не як звичайну побутову витрату, а як доступне відкриття нового виміру задоволення.

На **морфологічному рівні** найбільше прагматичне навантаження, за нашими спостереженнями, мають проаналізовані вище іменники та прикметники, а також дієслова, числівники й займенники.

Дієслова в рекламі морозива переважно функціонують у наказовому способі та майбутньому часі, що мають найбільший впливовий потенціал.

Імперативи (дієслова, які в польському рекламному дискурсі найчастіше вживаються у формі другої особи однини наказового способу) покликані зменшити дистанцію між адресантом і адресатом рекламного повідомлення, маркувати комунікацію як неофіційну та схилити глядача до придбання рекламованого товару. Проте функцію спонукання творці польської реклами смаколиків реалізують завуальовано, використовуючи дієслово *kupić* обмежено, за нашими спостереженнями, лише в контекстах, де споживач нібито може отримати вигоду. Зазвичай це повідомлення про акції («*Miliony lodów do wygrania...* ***Kup jednego, wygraj drugiego****. Lody Doda*»; «*Odwiedź lodziarnię Grycan i* ***kup kulkę*** *lodów. Odbierz strapkę i* ***wygraj kulkę***»). Уникаючи прямого заклику *kup*, рекламісти використовують як його замінники дієслова́ зі значенням відчуттів і відкриттів часто в складі метафор і порівнянь («***Odkryj*** *świat smaku z lodami w rożku*»; «***Przenieś się*** *do świata lodowych deserów*»; «***Poczuj się*** *tak dobrze jak ja*»), про що ми писали вище, хоча активно вживають імперативи в складі повторів, посилюючи вплив на реципієнта («***Poczuj*** *magię,* ***poczuj*** *magię,* ***poczuj*** *magię...*»).

Другим активно використовуваним дієслівним засобом є форма **майбутнього часу** («*To zaproszenie w podróż po harmonijnych kompozycjach, które* ***poruszą*** *podniebienie*»), яка описує очікуваний позитивний ефект і доволі часто виступає в комплексі з формою наказового способу, що спонукає до дії, після чого споживач отримає сподіваний наслідок, описаний у рекламі («***Poczuj magię, poczuj magię, poczuj magię****. Bo to jest to, co* ***zmieni*** *twój świat*»).

Займенники в рекламі польського морозива функціонують обмежено, але продуктивно. Особливо звертає на себе увагу займенник другої особи однини *Cię* («*Przyjemność zamknięta w rożku, która przenosi* ***Cię*** *do smakowitego świata*»), що зменшує дистанцію між рекламістом і глядацькою аудиторією та водночас робить комунікацію неофіційною. Крім того, звертання на *Ty* підкреслює, що продукт адресований нібито саме окремому глядачеві.

Присвійний займенник *twój* виконує ті самі функції, проте показовим є його використання у формі множини, яка натякає споживачеві, що можна придбати не один вид морозива, а кілька («***Twoje*** *smaki w topniejących cenach*»).

Займенник *wszystko* («*Karmelizowany orzech macadamia. Wyjątkowy sernik ze słodkimi truskawkami. Mistrzowska belgijska czekolada. Ulubiony słony karmel. A* ***wszystko*** *niesamowicie kremowe, połączone ze śmietanką kremówką. Można się nimi delektować bez końca*») покликаний узагальнити смаки рекламованих видів морозива та їхніх інгредієнтів і навіяти думку, що абсолютно все це морозиво має винятковий смак.

Цікавим є й уживання займенника *sama* («***Sama*** *radość*»), за допомогою якого рекламісти прагнуть максимально ототожнити продукт з емоцією радості. Займенник у цьому контексті виконує роль інтенсифікатора, який акцентує позитивну емоцію.

Рекламісти зазвичай використовують кількісні **числівники** для називання цін і знижок, забезпечуючи інформування споживачів і підкреслюючи їхню вигоду («*Tylko* ***9,99*** *za opakowanie*»).

Проте вживання деяких числівників створює ілюзію вигоди («*Kup lody familijne Grycan i zachowaj dowód zakupu. Zarejestruj go na LoteriaGrycan.pl i wygrywaj nagrody. Do zdobiecia* ***sto tysięcy*** *złotych, a codziennie* ***sześćdziesiąt*** *nagród o wartości* ***sto*** *złotych*») чи ефект масштабності, що покликаний підкреслити статус фірми («*Z okazji 50-lecia działalności biznesowej* ***milion*** *kulek od Zbigniewa Grycana*»).

Висновки. У процесі дослідження ми з'ясували, що найбільша кількість потенційних вербальних засобів впливу в рекламному дискурсі виявляється на лексико-семантичному, морфологічному та синтаксичному мовних рівнях, натомість дещо менша – на фонетичному, фразеологічному та словотвірному. На лексико-семантичному рівні головними засобами впливу є метафори світу та подорожі, емоційна й позитивнооцінна лексика, слова із сенсорним і соматичним значенням. Окрім загальних позитивнооцінних значень, слова в рекламному дискурсі можуть передавати часткову оцінку: позитивну емоційну та позитивні сенсорні, описуючи смакові, дотикові, зорові, запахові та слухові відчуття. На морфологічному рівні важлива роль у справлянні впливу на адресата належить позитивнооцінним, сенсорним і соматичним іменникам та прикметникам, дієсловам у формах наказового способу й майбутнього часу, займенникам і кількісним числівникам, які створюють дружній контакт із глядачем, моделюють приємний рекламний світ задоволення та втечі від буденності й спонукають до покупок.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні засобів впливу на споживача в польському рекламному дискурсі на словотвірному мовному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Palka A. Zmiany w preferencjach konsumentów na rynku lodów. *Handel wewnętrzny.* 2015. № 2 (355). S. 308–319. URL: https://bazekon.uek.krakow.pl/gospodarka/171396737 (дата звернення: 10.07.2026).

2. Szczepański J., Piotrowski S. Branża lodów tradycyjnych w Polsce. *Przegląd ekonomiczny.* 2023. № 24. S. 20–25. URL: https://www.researchgate.net/publication/368441110_Branza_lodow_tradycyjnych_w_Polsce (дата звернення: 10.07.2026).

3. Кадирус І. Г., Перерва К. А. Маркетингове дослідження ринку морозива в Україні. *Економіка та держава.* 2022. № 8. С. 93–98. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.8.933

4. Bralczyk J. Język na sprzedaż, czyli o tym, jak język służy reklamie i jak reklama używa języka. Gdańsk : Gdańskie wydawnictwo psychologiczne, 2004. 150 s.

5. Мойсеєнко І. П. Вербальні засоби маніпуляції в рекламі. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського.* Сер. : Філологія. Журналістика. 2024. Т. 35 (74). № 1. Ч. 1. С. 126–130. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/21

6. Горіна Ж. Д. Комунікативно-прагматичний характер комерційних назв українського морозива. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського.* Сер. : Філологія. Журналістика. 2023. Т. 34 (73). № 5. С. 244–251. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.5/40

7. Belova A. Ice Cream In Sensory Experiences (Based On English). *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University.* Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching. № 99. P. 7–15. DOI: https://doi.org/10.26565/2786-5312-2024-99-01

8. Halim F. A. S., Saehu A., Sakinah M. N. Semiotic Elements of Barthes Model on Wall's Ice Cream Advertisement. *International Journal of English Linguistics, Literature, and Education (IJELLE)*. 2024. Vol. 6. № 2. P. 181–197. DOI: 10.32585/ijelle.v6i2.6024

9. Словник іншомовних слів / уклад.: Л. О. Пустовіт та ін. Київ : Довіра, 2000. 1018 с.

10. Карпенко О. Троянські коні телереклами : Мовні маніпуляції. Київ : Смолоскип, 2007. 114 с.

11. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.

Дата першого надходження статті до видання: 30.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 81'42:81'27:811.111
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-15

МОВНІ СТРАТЕГІЇ ВПЛИВУ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

LINGUISTIC STRATEGIES OF INFLUENCE IN CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURS

Кульчицький В. І.,
orcid.org/0000-0003-4646-6861
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Державного податкового університету

Волкова Л. В.,
orcid.org/0000-0002-7007-4377
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Державного податкового університету

Статтю присвячено дослідженню мовних стратегій впливу в сучасному англомовному медіадискурсі. Актуальність дослідження зумовлена посиленням ролі засобів масової інформації та цифрових медіа у формуванні громадської думки, інтерпретації суспільно значущих подій і впливі на сприйняття інформації аудиторією. Метою статті є вивчення особливостей реалізації мовних стратегій впливу в сучасному англомовному медіадискурсі та визначення мовних засобів, за допомогою яких здійснюється переконувальний вплив на реципієнта. Теоретичну основу дослідження становлять положення критичного дискурс-аналізу, прагмалінгвістики, медіалінгвістики, теорії фреймування та сучасних досліджень мовного впливу. Емпіричний матеріал представлено англомовними медіатекстами провідних міжнародних інформаційних видань Reuters та The Guardian, опублікованими у 2024–2025 роках. У дослідженні застосовано метод суцільної вибірки, дискурс-аналіз, описовий, контекстуально-інтерпретаційний та прагмалінгвістичний методи аналізу.

У результаті аналізу запропоновано класифікацію найбільш репрезентативних мовних стратегій впливу, що функціонують у сучасному англомовному медіадискурсі. Виокремлено сім стратегій: звернення до авторитетного джерела, емоційне фреймування, статистичне переконання, метафоричне фреймування, вираження впевненості та обов'язковості, залучення аудиторії та протиставлення. Встановлено, що їх реалізація забезпечується комплексом лексичних, граматичних, стилістичних і прагматичних засобів, які підсилюють переконувальний потенціал медіатекстів, формують певну інтерпретацію подій і впливають на оцінку інформації реципієнтами. Доведено, що мовні стратегії є важливим інструментом сучасної медіакомунікації, оскільки сприяють конструюванню суспільних смислів, формуванню громадської думки та реалізації прагматичних намірів авторів медіатекстів.

Ключові слова: медіадискурс, мовні стратегії, мовний вплив, прагмалінгвістика, фреймування, медіатекст.

The article is devoted to the study of language strategies of influence in contemporary English-language media discourse. The relevance of the research is determined by the growing role of mass media and digital communication platforms in shaping public opinion, interpreting socially significant events, and influencing the audience's perception of information. The aim of the study is to examine the specific features of the implementation of language strategies of influence in contemporary English-language media discourse and to identify the linguistic means through which persuasive influence is exerted on recipients. The theoretical framework of the research is

© Кульчицький В. І., Волкова Л. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

based on the principles of critical discourse analysis, pragmalinguistics, media linguistics, framing theory, and contemporary studies of persuasive communication. The empirical material consists of English-language media texts published by leading international news outlets, namely Reuters and The Guardian, during the period of 2024–2025. The research employs continuous sampling, discourse analysis, descriptive, contextual-interpretative, and pragmalinguistic methods.

The findings of the study make it possible to propose a classification of the most representative language strategies of influence functioning in contemporary English-language media discourse. Seven major strategies are identified: Appeal to Authority, Emotional Framing, Statistical Persuasion, Metaphorical Framing, Certainty and Obligation, Audience Inclusion, and Contrast and Opposition. It has been established that these strategies are realized through a combination of lexical, grammatical, stylistic, and pragmatic means that enhance the persuasive potential of media texts, shape the interpretation of events, and influence recipients' evaluation of information. The study demonstrates that language strategies constitute an essential instrument of contemporary media communication, contributing to the construction of social meanings, the formation of public opinion, and the realization of the communicative and pragmatic intentions of media authors.

Key words: media discourse, language strategies, linguistic influence, pragmalinguistics, framing, media text.

Постановка проблеми. Сьогодні медіапростір слугує не тільки джерелом інформації, а є потужним засобом формування суспільної думки, поглядів та цінностей. Усе завдяки тому, що сучасні ЗМІ не лише повідомляють інформацію про події, а й аналізують їх та оцінюють, таким чином, впливаючи на сприйняття інформації реципієнтами. У зв'язку з цим важливого значення набуває вивчення мовних засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на реципієнта.

Медійний дискурс англійської мови характеризується високою динамічністю та різноманітністю мовних прийомів. Журналісти і автори новинних текстів та статей активно застосовують різні стратегії, що дають змогу не тільки транслювати події, а й формувати певне ставлення реципієнтів до них. Особливо значущою роль мовного впливу стала в умовах активного розвитку цифрових медіа і соціальних мереж, коли конкуренція за увагу аудиторії змушує авторів дедалі частіше використовувати різноманітні комунікативні прийоми.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу мовних стратегій впливу, що функціонують у сучасному англомовному медіадискурсі. Вивчення особливостей їх реалізації дає змогу глибше зрозуміти механізми мовного впливу, простежити взаємозв'язок між мовними засобами та прагматичною метою повідомлення, а також визначити, яким чином медіатексти здатні впливати на формування громадської думки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика мовного впливу в медіадискурсі посідає важливе місце серед сучасних лінгвістичних досліджень. Це зумовлено зростанням ролі ЗМІ та соціальних мереж у поширенні суспільно важливої інформації та формуванні громадської думки. У працях українських та зарубіжних науковців медіадискурс аналізується з позицій прагмалінгвістики, критичного дискурс-аналізу, комунікативної лінгвістики тощо. Для прикладу, Т. А. Ван Дейк досліджував дискурс саме з позиції маніпулювання та впливу на аудиторію [1; 2]. Т. Цепкало, аналізуючи мовні стратегії у британському медійному дискурсі, виявила, що різні медіа-джерела (як-от газети, онлайн-медіа, телебачення) послуговуються власними підходами щодо впливу на реципієнтів [3]. О. О. Суська вивчала вплив інформаційного простору на формування особистості людини [4]. Н. Ферклаф [5], Т. Ван Левен [6], Р. Водак [7] та ін. детально аналізували різноманітні стратегії впливу на реципієнтів.

Мета статті полягає у вивченні особливостей реалізації мовних стратегій впливу в сучасному англомовному медіадискурсі та визначенні мовних засобів, за допомогою яких у медіатекстах здійснюється вплив на реципієнта.

Емпіричний матеріал дослідження складається з корпусу англомовних медіатекстів, опублікованих у провідних міжнародних новинних виданнях 2024–2025 років, зокрема статей, що присвячені політичним, економічним, міжнародним та соціальним питанням, виокремлених методом суцільної вибірки.

Виклад основного матеріалу. Медіадискурс є складником мовленнєвого процесу, який сигналізує про розвиток суспільства, суспільний стан, стан груп людей і людини як окремого індивіда. Його ретельне вивчення дає змогу людям знайти та зрозуміти особливості мислетворення один одного, певних груп, які являють собою споживачів інформації, медіа продукту [4, с. 220].

На основі ґрунтовного аналізу наукових праць, які розглядають та описують медіадискурс як різновид інструменту маніпулювання та впливу на аудиторію [1; 2]; взаємозв'язок мовних засобів, влади та ідеології [5]; а також вивчають стратегії легітимації, зокрема звернення до авторитетного джерела як один із ключових способів переконання [6]; дискурсивне конструювання колективної ідентичності та стратегії протиставлення [7]; переконувальний потенціал концептуальної метафори в політичному та медійному дискурсі [8] сформовано авторську систему аналізу шляхом узагальнення положень критичного аналізу дискурсу, медіалінгвістики, теорії фреймування та прагмалінгвістики.

Запропонована класифікація базується на способах реалізації мовного впливу на реципієнта. Відтак, виокремлено сім найбільш репрезентативних стратегій, що систематично функціонують у сучасному англомовному медіадискурсі: звернення до авторитетного джерела (Appeal to Authority), емоційне фреймування (Emotional Framing), статистичне переконання (Statistical Persuasion), метафоричний фреймування (Metaphorical Framing), вираження впевненості та обо'язковості (Certainty and Obligation), залучення аудиторії (Audience Inclusion) та протиставлення (Contrast and Opposition). Їх виокремлення ґрунтується на узагальненні підходів до вивчення медіа дискурсу, зазначених вище.

Стратегія звернення до авторитетного джерела (Appeal to Authority) передбачає використання авторитетних джерел для підтвердження рівня достовірності та надійності поданої інформації, а також підвищення довіри читачів та їх залученості. Прикладом застосування цієї стратегії є публікація Міжнародним агентством «Reuters» статті під заголовком «WHO's Tedros confident of finalising pandemic treaty in 2025» від 10 грудня 2024 року. Поданий нижче фрагмент демонструє стратегію звернення до влади, оскільки Reuters шляхом цитування Генерального директора Всесвітньої організації охорони здоров'я зміцнює довіру читачів: *«They (countries) are committed to finalising the agreement in time for the World Health Assembly next May. I remain confident that they will,» WHO Director-General Tedros Adhanom Ghebreyesus told a press club briefing in Geneva* [9]. Ця стратегія реалізується за допомогою визначених лінгвістичних засобів. На лексичному рівні дієслова *committed* та *remain confident* виражають рішучість та інституційну визначеність. Граматично використання теперішнього простого часу підкреслює постійну чинність твердження, тоді як декларативна структура речення представляє інформацію як фактичну та безперечну. У прагматичному аспекті Reuters уникає прямої оцінки та натомість передає інтерпретаційні повноваження всесвітньо шанованому експерту. Це зменшує журналістську суб'єктивність та підвищує довіру читачів до повідомленої інформації.

Стратегія емоційного фреймування (Emotional Framing) – це стратегія переконання, яка впливає на реципієнта за допомогою емоційно забарвленої мови. Зазвичай використовується оціночна та експресивна лексика, метафори, щоб викликати такі почуття, як-от: страх, співчуття, надію чи занепокоєння, тим самим формуючи конкретну інтерпретацію подій аудиторією. Прикладом може слугувати цитата взята зі статті «Life on Ukraine's front line: Worse than hell as Russia advances» від 29 травня 2024 р. опублікована Reuters Connect:

«I'd rather we fight, we spill our blood, we defeat our enemies, than our children.» [10]. Ця цитата ілюструє стратегію емоційного фреймування, війну зображено крізь глибоко особисту та емоційну перспективу, а не через військову статистику чи політичні події. Reuters висуває на перший план слова українського військовослужбовця, чия заява спрямована на ключові людські емоції, що пов'язані з сім'єю, жертвою та виживанням, демонструючи моральну боротьбу спрямовану на захист майбутніх поколінь. Стратегія реалізується за допомогою емоційно

забарвлених лексичних одиниць, як-от: *spill our blood, our children, and defeat our enemies.* Метафоричний вираз *«spill our blood»* символізує жертву та відданість, тоді як присвійний займенник «*our*» підсилює емоційну близькість та колективну ідентичність. Повторювана конструкція множини від першої особи (*we fight, we spill, we defeat*) посилює емоційну привабливість та підкреслює колективну відповідальність народу. Reuters навмисно висуває на перший план особисті переживання, дозволяючи читачам сформувати емоційний зв'язок, а не зосереджуватися виключно на геополітичних питаннях. Переконливий ефект полягає у заохоченні емпатії та моральної залученості, спонукаючи аудиторію сприймати війну переважно крізь досвід та жертви звичайних людей, а не крізь абстрактні політичні свідчення та події.

Щодо Стратегії статистичного переконання (Statistical Persuasion), переконання, яке базується на основі статистичних даних, передбачає використання числових даних, відсотків, порівнянь та фактичних доказів для підтвердження аргументів. Статистика створює враження об'єктивності та надійності, одночасно підкреслюючи масштабність, терміновість або важливість проблеми. Як приклад виокремимо цитату з новинної публікації «IMF lifts U.S. outlook, warns countries against protectionism, subsidies» від 17 січня 2025 року Reuters: *«The IMF projected global growth of 3.3% in both 2025 and 2026.»* [11]. У даному прикладі числові та відсоткові дані використовуються для підвищення довіри до журналістських тверджень. Замість того, щоб покладатися на суб'єктивну оцінку, Reuters підтверджує свій звіт кількісними даними, оприлюдненими Міжнародним валютним фондом.

Основними мовними засобами є кількісна лексика та точні числові вирази (3,3%, 2025, 2026). Дієслово Past Simple *projected* демонструє прогноз як офіційно опубліковану інституційну оцінку, тоді як розповідне речення формує сприйняття фактичної об'єктивності. У цьому випадку статистика функціонує як емпіричний доказ, що мінімізує емоційну інтерпретацію та заохочує раціональну оцінку. Переконливий ефект виникає завдяки зв'язку між числовою точністю та інституційною експертизою, що спонукає читачів сприймати інформацію як достовірну та засновану на доказах.

Стратегія метафоричного фреймування (Metaphorical Framing) передбачає використання метафор для спрощення розуміння складних явищ та впливу на сприйняття реципієнта, посилюючи емоційну взаємодію і якість запам'ятовування отриманої інформації. Прикладом є назва статті від 14 лютого 2025 року на сторінках Reuters: *«Vance attack on Europe overshadows Ukraine talks at security conference»* [12]. Дієслово *overshadows* яскраво демонструє стратегію метафоричного фреймування. Фізично тінь відсутня, але метафора передає розуміння затьмарення однієї політичної події іншою. Це образне представлення впливає на ієрархію важливості, яку сприймають читачі.

У цьому прикладі дієслово *overshadows* також передбачає домінування та знижену видимість, а метафоричність іменника *attack* наголошує на словесній критиці, а не на фізичному насильстві. Синтаксично заголовок лаконічний і динамічний та підкреслює причинно-наслідковий зв'язок між двома подіями. Метафора спрямовує читачів до інтерпретації конференції переважно через суперечки навколо зауважень Дж. Д. Венса, а не через дискусії про Україну. Отже, метафоричне фреймування спрямовує увагу громадськості та формує бажане сприйняття політичних подій.

Стратегія вираження впевненості та обов'язковості (Certainty and Obligation) передбачає використання модальних дієслів для вираження необхідності або неминучості (must, will, should, cannot), завдяки чому думки репрезентуються як незаперечні факти та спонукають читачів до прийняття певної точки зору. Наприклад, у заголовку статті від 6 червня 2024 р. опублікованої у Reuters, модальне дієслово *must* демонструє визначеність та зобов'язання надати безперервну військову допомогу. Таке твердження передає інституційну владу та підкреслює терміновість сталого союзницького зобов'язання: «*NATO's Stoltenberg: allies must ensure continuity of military support to Ukraine*» [13]. Формулювання *must ensure* підкреслює відповідальність за надання постійної підтримки. Розповідне речення демонструє зобов'язання

як об'єктивну необхідність, а не суб'єктивну рекомендацію. З точки зору прагматики твердження представляє безперервну допомогу як єдиний доцільний курс дій, тим самим заохочуючи читачів сприймати сталу військову підтримку як колективну відповідальність, а не як необов'язковий політичний вибір.

Стратегія залучення аудиторії (Audience Inclusion) спрямована на встановлення солідарності між медіа та аудиторією за допомогою особових займенників, як-от: *ми, наш* та *нас*. Ця стратегія сприяє відчуттю ідентичності, колективної відповідальності та взаємної участі у вирішенні соціальних проблем.

У статті від 7 квітня 2025 р. опублікованої у виданні The Guardian проілюстровано стратегію залучення аудиторії до колективної відповідальності шляхом вживання займенників *we* та *our* скорочує дистанцію між автором та аудиторією, тим самим позиціонуючи обох як учасників вирішення кліматичної кризи: *«We passed the 1.5C climate threshold. We must now explore extreme options»* [14]. Відчуття залученості до колективного вирішення глобальної проблеми збільшує готовність читачів підтримувати запропонований курс дій.

Стратегія протиставлення (Contrast Strategy) передбачає протиставлення точок зору, ідей та переконань. Маркерами цієї стратегії є зіставні сполучники, антитеза та паралельні конструкції, що демонструють відмінності та підсилюють основні аргументи.

Стаття *«Biden takes on Trump and Republicans in fiery State of the Union speech»* від 7 березня 2024 р. опублікована у Reuters ілюструє стратегію протиставлення відповідно до якої конкуруючі політичні позиції явно зіставляються: *«Biden ... drew sharp contrasts with his Republican rival.»* [15].

Фраза *«draw sharp contrasts»* першочергово демонструє ідеологічні відмінності між двома кандидатами в президенти та спонукає читачів до оцінки їхніх протилежних бачень. Основним мовним маркером використання цієї стратегії є словосполучення *«sharp contrasts*», яке сигналізує про опозицію, оскільки іменник *«contrasts»* та прикметник *«sharp»* посилюють сприйняття політичного розколу. Переконливий ефект полягає у виділенні відмінностей, а не подібностей, що робить кожну політичну позицію більш помітною та такою, що запам'ятовується.

Основні мовні стратегії впливу, що використовуються в сучасному англомовному медіадискурсі, та їхні основні характеристики представлено в таблиці 1.

Відтак, виокремлені мовні стратегії реалізуються за допомогою граматичних, лексичних та прагматичних засобів, які і є маркерами їх застосування у медіа дискурсі. Відповідно до мети, яку переслідує автор, відбувається застосування комплексу мовних засобів, що й здійснює бажаний вплив на реципієнта.

Таблиця 1

Класифікація мовних стратегій впливу в сучасному англомовному медіа дискурсі

Мовна стратегія	Основна мета	Типові мовні засоби
Звернення до авторитетного джерела	Підвищення довіри до інформації	Цитування експертів, офіційних організацій, дієслова *state, confirm, emphasize*, пряма мова
Емоційне фреймування	Виклик емоційної реакції	Емоційно забарвлена лексика, оцінні слова, метафори, експресивні конструкції
Статистичне переконання	Створення враження об'єктивності	Числівники, відсотки, статистичні показники, фактичні дані
Метафоричне фреймування	Формування певної інтерпретації подій	Концептуальні метафори, образні дієслова, переносне значення слів
Вираження впевненості та обов'язковості	Демонстрація необхідності або неминучості	Модальні дієслова (*must, should, will, cannot*), категоричні твердження
Залучення аудиторії	Формування відчуття спільності	Особові та присвійні займенники (*we, our, us*), інклюзивні конструкції
Протиставлення	Підкреслення відмінностей між позиціями	Антитеза, протиставні конструкції, зіставні сполучники, паралельні структури

Висновки. Отже, мовні стратегії впливу, будучи важливим складником сучасного англомовного медіа дискурсу, формують сприйняття інформації реципієнтом. У результаті аналізу виокремлено сім мовних стратегій впливу: звернення до авторитетного джерела, емоційне фреймування, статистичне переконання, метафоричне фреймування, вираження впевненості та обов'язковості, залучення аудиторії та протиставлення. Аналіз матеріалу дослідження підтвердив, що мовні стратегії є невід'ємним інструментом сучасної медіакомунікації та відіграють важливу роль у конструюванні громадської думки. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у здійсненні порівняльного аналізу мовних стратегій впливу в англомовному та україномовному медіа дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Van Dijk T. A. Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse & Society*. 1993. № 4 (2). P. 249–283. DOI: https://doi.org/10.1177/0957926593004002006

2. Van Dijk T. A. Critical Discourse Analysis. *The Handbook of Discourse Analysis*. Wiley. 2015. DOI: https://doi.org/10.1002/9781118584194.ch22

3. Цепкало Т. Мовні стратегії в медійному дискурсі: аналіз та інтерпретація. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство).* 2024. № 38. С. 65–71. DOI: https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-38-08

4. Суська О. О. Розвиток інформаційно-комунікативних теорій мас-медіа та вивчення впливу інформаційного простору на особистість людини. *Слово. Символ. Текст*. 2006. С. 211–226

5. Fairclough N. Media Discourse. London : Edward Arnold, 1995. 224 p.

6. Van Leeuwen T. Legitimation in Discourse and Communication. *Discourse & Communication*, 2007. Vol. 1 (1). P. 91–112. https://doi.org/10.1177/1750481307071986

7. Wodak R. The Discourse of Politics in Action: Politics as Usual. *Language Policy.* 2009. Vol. 8 (3). P. 323–325. DOI:10.1007/s10993-009-9143-x

8. Charteris-Black J. Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor (2nd ed.). Palgrave Macmillan , 2011. 384 p.

9. Farge M. WHO's Tedros confident of finalising pandemic treaty in 2025. *Reuters*. URL: https://www.reuters.com/business/healthcare-pharmaceuticals/whos-tedros-confident-finalising-pandemic-treaty-2025-2024-12-10/ (дата звернення: 20.07.2026)

10. 10. Life on Ukraine's front line: 'Worse than hell' as Russia advances. *Reuters*. URL: https://www.reutersconnect.com/item/life-on-ukraines-front-line-worse-than-hell-as-russia-advances/dGFnOnJldXRlcnMuY29tLDIwMjQ6bmV3c21sX1ZBMjU2MzE0MDUyMDI0UlAx?utm (дата звернення: 20.07.2026)

11. Shalal A. IMF lifts US outlook, warns countries against protectionism, subsidies. *Investing*. URL: https://www.investing.com/news/economy-news/imf-lifts-us-outlook-warns-countries-against-protectionism-subsidies-3819042 (дата звернення: 20.07.2026)

12. Gray A., Rinke A., Siebold S. Vance attack on Europe overshadows Ukraine talks at security conference. *Reuters.* URL: https://www.reuters.com/world/europe/zelenskiy-expected-meet-vance-munich-security-conference-begins-2025-02-14/ (дата звернення: 21.07.2026)

13. Kauranen A., Luoma E. NATO's Stoltenberg: allies must ensure continuity of military support to Ukraine. *Reuters*. URL: https://www.reuters.com/world/europe/natos-stoltenberg-allies-must-ensure-continuity-military-support-ukraine-2024-06-06/ (дата звернення: 21.07.2026)

14. King D. We passed the 1.5C climate threshold. We must now explore extreme options. *The Guardian*. URL: https://www.theguardian.com/commentisfree/2025/apr/07/climate-solutions-extreme-options (дата звернення: 22.07.2026)

15. Mason J., Borter G., Ali I. Biden takes on Trump and Republicans in fiery State of the Union speech. *Investing*. URL: https://www.investing.com/news/world-news/in-state-of-the-union-biden-to-sharpen-contrast-with-trump-3328098 (дата звернення: 22.07.2026)

Дата першого надходження статті до видання: 20.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 811.134.2'373.6:796.332]:070
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-16

ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ НА БАЗІ ТЕКСТІВ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

ETYMOLOGICAL ANALYSIS OF SPANISH FOOTBALL LEXICON BASED ON PUBLICISTIC DISCOURSE TEXTS

Літвіх А. В.,
orcid.org/0009-0008-4556-3372
викладач кафедри романської філології
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Дана стаття присвячена етимологічному аналізу футбольної лексики іспанської мови, здійсненому на основі текстів сучасного іспаномовного публіцистичного дискурсу. Цей аналіз націлений показати загальні закономірності утворення та функціонування лексичних одиниць, пов'язаних із концептом футболу. Значна частина пов'язаних з футболом слів проникла до іспанської мови в результаті лексичних запозичень з інших мов чи калькування іншомовних термінів, проте деякі лексеми були утворені з допомогою морфологічних словотвірних засобів іспанської мови (афіксів, абревіації). Актуальність даної теми зумовлена стрімким розвитком спортивної сфери, глобалізаційними процесами та взаємодією мов, що безпосередньо впливає на лінгвістичні процеси в іспанській мові такі як оновлення та розширення лексичного складу. Також варто зазначити, що футбол є національним спортом та окремим соціокультурним феноменом як в Іспанії, так і в країнах Латинської Америки, що бере початок з кінця XIX століття. Тому не дивно, що іспаномовний футбольний дискурс набув значної популярності та стрімкого розвитку в XX і XXI століттях. Метою статті є здійснення етимологічного аналізу сучасної іспаномовної футбольної лексики, використовуючи за основу тексти періодичних інтернет-видань. У дослідженні застосовано методи описового, етимологічного та контекстуального аналізу, що дозволяє простежити основні тенденції утворення та вживання даних лексем. Також у статті зосереджено увагу на встановленні етимологічного походження футбольних термінів, визначенні джерел їх запозичень та особливостей адаптації в іспанській мові. У статті розглянуто особливості утворення і вживання кальок, міжнародних спортивних абревіацій та власне іспаномовних термінів, які вживаються у сучасному футбольному дискурсі. Результати дослідження свідчать, що етимологічний аналіз іспаномовної футбольної лексики є важливим інструментом для вивчення закономірностей утворення та функціонування футбольного лексикону іспанської мови.

Ключові слова: етимологія, іншомовні запозичення, іспанська мова, лексика, лінгвістика, лексичний фонд, лексикологія.

This article is dedicated to the etymological analysis of Spanish football vocabulary based on texts of contemporary Spanish-language journalistic discourse. The analysis aims to identify the general peculiarities of formation and functioning of lexical units related to the concept of football. A considerable number of football-related words entered the Spanish language through lexical borrowings from other languages or by means of loan translations (calques), while other lexical items were created using the morphological word-formation resources of Spanish, including affixation and abbreviation. The relevance of this research is determined by the rapid development of the sports sphere, globalization processes, and the interaction of languages, which directly affects linguistic processes in the Spanish language such as renewal and expansion of its lexicon. It should also be noted that football is both the national sport and a distinct sociocultural phenomenon in Spain as well as in the countries of Latin America, with its origins dating back to the late XIX century. Consequently, Spanish-language football discourse has gained considerable popularity and has undergone rapid development in the XX and XXI centuries. The purpose of

© Літвіх А. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

this article is to conduct an etymological analysis of contemporary Spanish football vocabulary using texts from online periodical publications. The study uses methods of descriptive, etymological and contextual analysis in order to identify the principal tendencies in the formation and usage of football-related lexical units. The article also focuses on establishing the etymological origin of football terms, identifying the sources of their borrowings and the peculiarities of adaptation in the Spanish language. The article also investigates the formation and use of loan translations (calques), international sports abbreviations, and proper Spanish football terms functioning in contemporary football discourse. The results of the study indicate that the etymological analysis of Spanish-language football vocabulary is an important tool for investigating the peculiarities of formation and functioning of the football lexicon of the Spanish language.

Key words: etymology, language borrowings, Spanish, lexicon, linguistics, loanwords, vocabulary, lexicology.

Постановка проблеми. Публіцистичний дискурс є досить сприятливою сферою для появи та вкорінення нових лексичних одиниць, адже він не лише відображає актуальні події сьогодення, але й реагує на економічні, соціальні чи політичні зміни в суспільстві. Неологізми чи іншомовні терміни найчастіше першочергово виникають саме в текстах періодичних видань в результаті впливу модних тенденцій, політики чи нових суспільних реалій. Не є виключенням і тексти, присвячені темі футболу, так як даний вид спорту є соціокультурним феноменом у Іспанії та іспаномовних країнах американського континенту. Певно важко знайти особу, яка би не цікавилася футболом, оскільки протягом XX та XIX століть десятки іспанських та латиноамериканських футбольних клубів і футболістів досягли світового визнання та слави, закарбувавши свої імена на сторінках історії. Власне значна популярність даного спорту й перетворення його на потужне соціально-економічне явище призвели до формування окремого пласту футбольної лексики іспанської мови. Дана лексика виникла в результаті калькування, запозичення іншомовних слів чи створення нових лексем словотвірними засобами власне іспанської мови, ставши яскравим прикладом лінгвістичних процесів та поступального розвитку мови.

Актуальність даної статті зумовлена зростанням популярності футболу в іспаномовному світі, що, у свою чергу, сприяє формуванню іспаномовного футбольного лексикону, внаслідок взаємодії з іншими мовами та використання наявних засобів словотвору.

Дане дослідження, що має міждисциплінарну спрямованість, покликане проаналізувати етимологічний склад футбольної лексики іспанської мови на прикладі статей з іспаномовних періодичних інтернет-видань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що багато науковців займалися вивченням іспаномовної спортивної термінології, досліджували англомовні запозичення у публіцистичному спортивному дискурсі чи аналізували футбольну термінологію іспанської мови з перспективи її утворення та використання в сучасних ЗМІ. Так, наприклад, наукова група у складі таких авторів як Рафаель Алейшандре-Бенавент (Rafael Aleixandre-Benavent), Рекаредо Агульйо Альбуйшек (Recaredo Agulló Albuixech), Віктор Агульйо Калатаюд (Víctor Agulló Calatayud) та Хуан Карлос Вальдеррама-Суріан (Juan Carlos Valderrama-Zurián) у статті «Terminología y lenguaje deportivo del fútbol.» досліджували футбольну лексику іспанської мови з етимологічної перспективи та розглядали метафоричні й фразеологічні вирази, що використовуються в сучасному футбольному сленгі [1].

У свою чергу Марія Васкес-Амадор (María Vázquez-Amador) та М. Кармен Ларіо-де-Оньяте (M. Carmen Lario-de-Oñate) у роботі «Anglicismos en la prensa deportiva de principios del siglo XX y XXI: estudio contrastivo» здійснювали аналіз англомовних запозичень у сучасних іспаномовних спортивних періодичних виданнях. На основі двох корпусів текстів, зібраних у період з 1906 по 1910 роки та протягом 2010 року, вони вивчали способи адаптації англіцизмів та їх закріплення в лексичному фонді іспанської мови [2].

Також Марія Хесус Родрігес-Медіна (María Jesús Rodríguez-Medina) у дослідженні «Anglicismos en el léxico de las actividades deportivas de los gimnasios españoles» аналізувала запозичення з англійської мови з точки зору їх адаптації в іспанській мові та використання

у сфері діяльності іспанських спортзалів [3]. Кармен Лухан-Гарсія, Еугенія (Carmen Luján-García Eugenia) та Есперанса Нуньєс Ногеролес (Esperanza Núñez Nogueroles) у статті «Analysis of specialized sports-related anglicisms: Their use in the European Spanish press nowadays» вивчали англомовні запозичення та особливості їх використання у текстах сучасних іспаномовних періодичних видань [4].

Метою даної статті є здійснення етимологічного аналізу сучасної футбольної лексики іспанської мови, використовуючи за основу тексти сучасних іспаномовних періодичних інтернет-видань.

Об'єктом дослідження є лексика сучасного іспаномовного футбольного дискурсу, представлена на основі публіцистичних текстів.

Предметом дослідження виступає етимологічна структура футбольної лексики іспанської мови, закономірності її формування та функціонування в текстах періодичних видань.

Завдання статті:

– окреслення теоретичних засад етимологічного аналізу лексики, історії та особливостей розвитку футбольної термінології іспанської мови;

– аналіз і класифікація футбольної лексики з перспективи її походження, сфери вжитку, морфологічних характеристик та способу словотвору;

– аналіз основних джерел іншомовних лексичних запозичень, що пов'язані з тематикою футболу, та особливостей їх адаптації у лексичній системі іспанської мови;

– виокремлення загальних принципів утворення іспаномовної футбольної лексики та її застосування в текстах публіцистичного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Даний розділ буде складатися з двох частин: теоретичної та практичної. У першій частині буде представлена теоретична база роботи, тобто визначення поняття етимологічного аналізу, розкриття історії виникнення футболу та футбольної лексики в Іспанії і країнах Латинської Америки. Друга частина передбачає аналіз знайдених прикладів лексичних одиниць, пов'язаних з футбольним дискурсом та зібраних на основі іспаномовних періодичних інтернет-видань, залежно від їх етимології, морфологічних характеристик, ступеня адаптації, лексико-семантичного поля та способу словотвору.

Королівська академія іспанської мови (RAE) визначає поняття «етимологія (etimología)» як наука, що досліджує походження слів, причини їхнього існування, їхнє значення та форму [5].

Тому етимологічний аналіз передбачає вивчення слів іспаномовної футбольної лексики з перспективи їх походження та причин появи в лексичному фонді іспанської мови.

Історія виникнення футболу в Іспанії тісно пов'язана з британськими робітниками, які працювати на шахтах та залізничних компаніях у містах Віго й Уельва ще в кінці XIX ст. Саме тут в автономних спільнотах Галісія та Андалусія були створені перші футбольні клуби (Real Club Recreativo de Huelva 1889 рік). На початку XX ст. футбол, відомий в Іспанії під назвою balompié, набув популярності в інших провінціях, що призвело до створення 1913 року la Real Federación Española de Fútbol (RFEF) та перетворення Іспанії на одну з ключових фігур футбольного світу. 1929 року був започаткований турнір La Liga, що об'єднав найкращі іспанські футбольні клуби, які й сьогодні залишаються всесвітньовідомими, такі як Real Madrid (заснований 1902 року) і F.C. Barcelona (заснований 1899 року). 1920 року була створена національна збірна команда Іспанії, що взяла участь в Олімпійських іграх в Антверпені, а 1984 року була заснована la Liga Nacional de Fútbol Profesional (LFP) [6].

У країнах Латинської Америки футбол з'явився в другій половині XIX століття завдяки впливу британських моряків, інженерів та іммігрантів. Спочатку даний спорт був своєрідною розвагою для вищих класів суспільства, проте з часом, завдяки своїй простоті та дешевизні (потрібен лише м'яч та вільний простір), футбол поширився серед бідних прошарків суспільства. На межі XIX–XX століть виникають перші латиноамериканські футбольні клуби: Boca Juniors 1905 року в Аргентині, Vasco da Gama 1915 року в Бразилії, Alianza Lima 1901 року

в Перу, Montevideo Wanderers Fútbol Club 1902 року, Albion Football Club та Club Atlético Peñarol 1891 року в Уругваї. 1916 року була створена CONMEBOL – Південноамериканська футбольна конфедерація та цього ж року в Аргентині був проведений перший Чемпіонат Південної Америки з футболу. 1924 та 1928 року збірна Уругваю стала переможцем футбольного турніру на Олімпійських іграх, а вже 1930 року в Уругваї пройшов перший Кубок світу з футболу (Mundial), де перемогу також здобув Уругвай. У другій половині XX століття латиноамериканські країни відзначилися футбольними зірками такими як Пеле та Дієго Марадона. Ця історія розвитку футболу демонструє той факт, що для Іспанії та країн Латинської Америки футбол був і залишається не лише спортом, а й частиною культури та проявом національної ідентичності.

Етимологічно значна частина спортивної лексики іспанської мови має латинське походження, що зумовлено тим фактом, що власне іспанська мова сформувалася на основі латини. Як приклад можна навести наступні слова: árbitro, grada, jugar, jugador, portero, césped, capitán, defensa, disputar, pelota, portería, torneo, título, triunfo чи vencer [1].

Проте саме англійська мова історично домінувала у футбольному світі починаючи з другої половини XIX століття, впродовж XX століття та залишається домінуючою навіть зараз у XXI столітті. У результаті цього історичного процесу, іспанська мова запозичила та адаптувала такі англомовні футбольні терміни як referí від англ. referee, chutar від англ. to shoot, driblar від англ. to dribble [1].

Проте, завдяки тому, що французька мова відігравала провідну роль у міжнародних відносинах та політичному світі впродовж XIX та першої чверті XX століття, лексичний фонд іспанської мови поповнився такими словами французького походження як: balón, chándal, debutar, début, élite, entrenar, comité, equipo, amateur [1].

Британське походження футболу та вплив британської спільноти на його розвиток в іспаномовному світі сприяли тому, що значна частина футбольної лексики іспанської мови представлена англомовними запозиченнями чи кальками.

Королівська академія іспанської мови (RAE) визначає поняття «лексичне запозичення (préstamo lingüístico чи extranjerismo)» як слова, які одна мова запозичує з іншої, незалежно від того, чи служать вони для позначення нових реалій, чи конкурують із вже існуючими в даній мові термінами [5].

За ступенем адаптації іншомовні запозичення поділяються на:

– адаптовані (пристосовані до фонетичних та граматичних норм мови-реципієнта);

– неадаптовані (ті, що зберегли своє початкове написання, вимову та значення з мови-донора;

– кальки (терміни утворені шляхом калькування чи дослівного перекладу компонентних частин іншомовного слова з допомогою вже існуючих у мові-реципієнті ресурсів) [7].

Як приклад адаптованих англіцизмів можна навести наступні слова: gol, penalti, réferi, chut, club, córner, driblar, líder, linier, míster (в значенні entrenador), orsay/orsai, récord [1].

Адаптація загалом передбачає пристосування до фонетичних та граматичних норм іспанської мови, які включають появу категорії роду та числа, спрощення написання чи використання графічного наголосу.

Серед прикладів неадаптованих англомовних запозичень можна виділити наступні слова: ball, doping, hat-trick, play-off, pressing, sporting, team, trainer, ranking, break, challenger, challenge, draw, wedge, pick, skipper, training, tackling, drop, game, head coach, refresher, workout [4].

Використання неадаптованих англіцизмів не обмежується лише сферою футболу, а загалом охоплює тему спорту, занять у спортзалі, назв вправ чи спортивного інвентаря: ciclo indoor, clases express, gimnasio express, kit de recuperación, club, coaching, doping free, golf, group training, gym, master trainers, performance, personal trainer, pull-ups, sport, trigger point, windsurf, exercise mat, fit ball, flex band, aerobics, fitness, kick boxing, training, snowboarding [3].

Кальки (дослівний переклад) англомовних виразів значною мірою поширені серед іспаномовної футбольної термінології, наприклад: tiempo extra (extra time), juego limpio (fair play), ase de grupos (group stage), fase eliminatoria (knockout stage), eliminación directa (direct elimination), saque de esquina (corner kick), saque de meta (goal kick), tiro libre (free kick), tiro penal (penalty kick), posesión del balón (ball possession), presión alta (high pressing), tarjeta roja (red card,), tarjeta amarilla (yellow card).

Варто зазначити, що в спортивних періодичних виданнях у XX столітті переважали неадаптовані (bobs sleigh, boxing, cheque, club, confort, corner, cricket, dribling, flyer, foot-ball, freekick, goal, goal keeper, hockey, interview, jockey, juniors, knock-out, leader, linesman, match, meeting, off-line, penalty, performance, record, referee, reporter, ring, rounds, rugby, shoot, show, skating rink, sport, sprinter, team, tennis) та частково чи повністю адаптовані англомовні запозичення (boxeador, boxear, boxeo, intervievar, mitín, yate, foot-ballistas, footballístico, sportivo, tourismo) [2].

У той час як на початку XXI століття в спортивних ЗМІ почали з'являлися не лише неадаптовані (aces, break, cash flow, champions, cheerleader, cross, cyborgs, Dream Team, fifa world player, film, hat trick, high-side, hockey, indoor, kick, king, playoff, prime time, sports-man, sprint, sprinter, team, tests, boss, ticket) та адаптовані (córner, club, fan, máster, míster, ránking, récord, eslogan, dólar, dopaje, dopar, gol, líder, penalti, poquer, tenis) англіцизми, а й кальки (guarda, guardameta, centrocampista, juego limpio, balompié) та іспаномовні слова похідні від англомовних лексем (golazo, golea, goleador, golear, liderar, liderato) [2].

У сучасних спортивних періодичних виданнях використання неадаптованих англіцизмів зумовлене виключно відсутністю слова-аналога в іспанській мові для позначення певного явища чи виключно питанням моди / престижу. В інших випадках, використовують адаптовані англомовні запозичення, іспаномовні відповідники чи кальки англомовних виразів [4].

Говорячи про іспаномовні відповідники англомовних виразів, можна навести наступні приклади: tanto замість gol, balompié замість fútbol чи football, penal замість penalti чи penalty, portero / guardameta замість goalkeeper, centrocampista, mediocampista замість midfielder, partido замість match, falta замість foul, fuera de juego замість offside, pase замість pass.

У іспаномовних публіцистичних текстах загалом зберігаються оригінальні назви або абревіатури спортивних організацій та нагород (la FIFA, la International Football Association Board (IFAB), la Premier League, la UEFA) чи використовують дослівний переклад / калькування назв (la Unión de Asociaciones Europeas de Fútbol (UEFA), la Bota de Oro, la Copa del Mundo, el Balón de Oro).

Також серед іспаномовної футбольної лексики значного поширення набули метафоричні вислови, наприклад: abrir la cuenta en el marcador, colgar las botas, fusilar al portero, ganar a domicilio, gol de consolación, gol fantasma, gol olímpico, gol psicológico o tempranero, hacer la bicicleta, hilvanar una jugada, lamer el poste, lamer el palo, ley de la ventaja, once titular, peinar la pelota, reencontrarse con el gol, rematar a placer, tener olfato goleador, tirarse a la piscina [1].

Практична частина даного дослідження передбачає аналіз та класифікацію термінів іспаномовної футбольної лексики взятих із текстів сучасного іспаномовного публіцистичного дискурсу залежно від морфологічних характеристик, етимології, способу словотвору, ступеня адаптації та сфери вжитку (лексико-семантичного поля).

Було проаналізовано 20 статей, пов'язаних із сферою футболу та Чемпіонатом Світу з футболу FIFA 2026 [8]. На основі публіцистичних текстів взятих з сайту іспаномовного інформаційного агентства BBC Mundo та опублікованих у період між 11 червня та 12 липня 2026 року, було відібрано 174 терміни, які класифікувалися за лексико-семантичним принципом залежно від функції лексичної одиниці в межах футбольного дискурсу.

Усі лексичні одиниці можна класифікувати за наступними сферами вжитку (лексико-семантичними полями):

– професії та позиції на футбольному полі (23 слова): ariete, árbitro, arquero, atacante, capitán, centrocampista, defensa, defensa central, delantera, delantero, entrenador, exdefensor, exdelantero,

exfutbolista, futbolista, guardameta, jugador, lateral derecho, mediocampista, portero, seleccionador, suplente, volante;

– частини футбольного поля та інвентар (16 слів): arco, balón, banderín de córner, banquillo, campo de fútbol, cancha, centro de entrenamiento, estadio, grada, palo, pelota, portería, poste, puerta, red, terreno de juego;

– ігрові дії, прийоми та тактика гри (32 слова): asistencias, atajada, baza, batir, cabecear, cabezazo, cambio, controlar, disparo, finta, golear, igualar, jugar, lanzamiento, marcar, parada, pase, posesión de la pelota, posesión del balón, potencia, presionar, rematar, remate, remate de cabeza, saque de banda, saque de esquina, saque de meta, sustitución, tiro, tiro de esquina, tiro libre, córner;

– правила, суддівство та хронометраж матчів (20 слів): arbitral, descalificar, expulsión, estándar, la International Football Association Board (IFAB), pausa de hidratación, penal, penalti, primera mitad, prórroga, sistema de videoarbitraje (VAR), tanda de penales, tanda de penaltis, tarjeta amarilla, tarjeta roja, tiempo, tiempo de descuento, tiempo extra, tiempo reglamentario, videoarbitraje;

– футбольні турніри, перебіг та результати матчів (57 слів): campeón, campeona, campeonato, capitanear, chance, clasificación, clasificarse, competencia, competición, Copa, debut, debutar, derrota, derrotar, disputar, división, doblete, eliminar, eliminatorias, empatado, empatar, empate, fase de clasificación, fase de eliminación directa, fase de eliminatorias, fase de grupos, fase eliminatoria, final, ganado, ganador, ganar, gol, golazo, goleada, goleador, goleadora, hat-trick, la Copa del Mundo, la Premier League, líder, liderar, liga, marcador, Mundial, mundialista, partido, perder, punto, ranking, récord, semifinal, tanto, torneo, trayectoria, triunfo, vencer, victoria;

– футбольні організації, нагороди та пов'язані з футболом терміни (26 слів): aficionados, el Balón de Oro, bar deportivo, boletos, cantera, capital, club, élite, entrenamiento, equipo, Eurocopa, fans, futbolero, futbolística, fútbol, hincha, la Bota de Oro, la FIFA, la UEFA, la Unión de Asociaciones Europeas de Fútbol (UEFA), lista, participar, plantel, selección, show, título [8].

Як видно з даної класифікації, найбільше лексичних одиниць пов'язано з лексико-семантичними полями турнірів, перебігу та результатів матчів, ігрових дій, прийомів та тактики гри, нагород, професій та позицій на футбольному полі, а найменше термінів наявно серед слів, що позначають частини футбольного поля, інвентар, суддівство та хронометраж матчів.

Із морфологічної точки зору серед аналізованих лексичних одиниць переважають іменники (107 слів), проте є також приклади прикметників (7 слів: arbitral, futbolero, futbolística, goleadora, mundialista, empatado, ganado), дієслів (22 слова: batir, cabecear, capitanear, clasificarse, controlar, debutar, descalificar, disputar, eliminar, empatar, ganar, igualar, jugar, liderar, marcar, participar, perder, presionar, rematar, vencer, golear, derrotar) та абревіатур, складених термінів чи словосполучень (38 лексичних одиниць: el Balón de Oro, banderín de córner, centro de entrenamiento, defensa central, fase de clasificación, fase de eliminación directa, fase de eliminatorias, fase de grupos, fase eliminatoria, la Bota de Oro, la Copa del Mundo, la FIFA, la International Football Association Board (IFAB), la Premier League, la UEFA, la Unión de Asociaciones Europeas de Fútbol (UEFA), lateral derecho, pausa de hidratación, posesión de la pelota, posesión del balón, primera mitad, remate de cabeza, saque de banda, saque de esquina, saque de meta, sistema de videoarbitraje (VAR), tanda de penales, tanda de penaltis, tarjeta amarilla, tarjeta roja, terreno de juego, tiempo de descuento, tiempo extra, tiempo reglamentario, tiro de esquina, tiro libre, bar deportivo, campo de fútbol) [8].

Етимологічно всі проаналізовані лексичні одиниці можна класифікувати наступним чином, залежно від мови їх походження та ступеня адаптації до фонетичних та граматичних норм іспанської мови (у випадку запозичень):

– іспанська лексика латинського походження: ariete – центральний нападник, форвард, від лат. aries; arbitral – пов'язаний з арбітром, від лат. arbitrālis; árbitro – арбітр, від лат. arbĭter; arquero – воротар, від лат. arcus; asistencias – гольові передачі, від лат. assistere; atajada – відбиття м'яча, від лат. taleare; aficionados – фанати, від лат. affectio; batir – бити, перемагати, від лат. battuĕre, cabecear – вдарити головою, від лат. caput; cabezazo – удар головою, від лат.

caput; cambio – заміна, від лат. cambium; cantera – молодіжна збірна, від лат. cantus; capitanear, capitán – очолювати та капітан, від лат. capitanus; capital – капітал клубу, від лат. capitālis; clasificación – турнірна таблиця, кваліфікація, від ісп. clacificar + ción; clasificarse – кваліфікуватися, від ісп. clacificar + se; competencia – змагання, від лат. competentia; competición – змагання, від лат. competitio; Copa – кубок, від лат. cuppa; defensa – захисник, від лат. defensa; delantero, delantera, exdelantero – нападник, лінія нападу, колишній нападник, від ісп. delante + ero; derrota, derrotar – поразка, завдавати поразки від лат. rota; descalificar – дискваліфікувати від ісп. des + calificar; disputar – змагатися, проводити матч, від лат. disputāre; disparo – удар, від лат. disparāre; división – дивізіон, від лат. divisio; doblete – дубль (два голи), від лат. duplus; eliminar, eliminatorias – вибивати з турніру / матчі на виліт (плей-оф), від лат. eliminăre; estadio – стадіон, від лат. stadĭum; Eurocopa – Єврокубок , від ісп. Euro + copa; exdefensor – колишній захисник, від лат. defensor; expulsión – вилучення гравця, від лат. expulsio; grada – трибуна, від лат. gradus; guardameta – воротар, від ісп. guardar + meta; hincha – фанат, вболівальник, від лат. inflāre; igualar – зрівнювати (рахунок), від лат. aequalis; jugador, jugar – гравець, грати, від лат. iocari; lateral derecho – правий захисник, від ісп. lateral + derecho; lanzamiento – удар / вкидання, від лат. lanceāre; liga – ліга, від лат. ligāre; Mundial, mundialista – Мундіаль (Чемпіонат світу), учасник чемпіонату світу, від лат. mundiālis; palo – штанга, від лат. palus; parada – відбиття м'яча, від лат. parare; participar – брати участь, від лат. participāre; partido – матч, від лат. partīri; pase – пас, передача, від лат. passus; pelota – м'яч, від лат. pila; penal – пенальті, від лат. poenālis; plantel – склад команди (ростер), від лат. plantarium; portería, portero – ворота, воротар, від лат. portarius; poste – стійка воріт (штанга), від лат. postis; potencia – сила (удару), від лат. potentia; prórroga – додатковий час (овертайм), від лат. prorogāre; punto – гол, очко, від лат. punctum; puerta – ворота, від лат. porta; red – сітка, від лат. rete; rematar, remate – пробивати, удар, від re + лат. mactāre; remate de cabeza – удар головою, ісп. словосполучення; saque de banda – вкидання, ісп. словосполучення; selección, seleccionador – національна збірна, головний тренер збірної, від лат. selectio; semifinal – півфінал, від semi + лат. finālis; suplente – запасний гравець, від лат. supplēre; sustitución – заміна, від лат. substitutio; tanto – гол, від лат. tantus; torneo – турнір, від лат. tornare; título – титул, від лат. titŭlus; triunfo – тріумф, від лат. triumphus; vencer – перемогти, від лат. vincĕre; victoria – перемога, від лат. victoria; volante – півзахисник, від лат. volāre; arco – ворота, від лат. arcus; final – фінал, від лат. finālis; perder – програвати, від лат. perdĕre; presionar – пресингувати, від лат. pressio;

– адаптовані запозичення італійського походження: atacante – нападник, від італ. attaccare; baza – козир, тактичний хід, від іт. bazza; boletos – квитки, від іт. bolletta; campeona, campeón – чемпіон, від іт. campione; campeonato – чемпіонат, від іт. campione; empatar, empatado, empate – зіграти внічию, рівний рахунок, нічия, від іт. impattare; finta – фінт, обманний рух, від іт. finta;

– адаптовані слова французького походження: balón – м'яч, від фр. balle; chance – гольовий момент (шанс), від фр. chance; controlar – контролювати, від фр. contrôler; debut – дебют, від фр. début; debutar – дебютувати, від фр. débuter; élite / elite – еліта, від фр. élite; entrenador, entrenamiento – тренер, тренування, від фр. entraîner; equipo – команда, від фр. équiper; trayectoria – траєкторія, шлях, від фр. trajectoire;

– кальки франкомовних виразів: El Balón de Oro – Золотий М'яч, від фр. Ballon d'Or; la Bota de Oro – Золотий бутс, від фр. Soulier d'Or; la Unión de Asociaciones Europeas de Fútbol / la UEFA – УЄФА, від фр. Union Européenne de Football Association;

– адаптовані германізми: banquillo – лава запасних, від герм. banki; ganado, ganar, ganador – виграний, вигравати, переможець, від герм. / готського ganan; lista – список, від герм. lîsta; marcar, marcador – забивати гол, табло / рахунок матчу, від герм. mark;

– кальки англомовних виразів: banderín de córner – кутовий прапорець, від англ. corner flag; centro de entrenamiento – тренувальний центр, від англ. training center; defensa central – центральний захисник, від англ. central defender; fase de clasificación – кваліфікаційний етап, fase

de eliminación directa – плей-оф (пряме вибування), fase de eliminatorias – стадія матчів на виліт, fase de grupos – груповий етап, fase eliminatoria – стадія плей-оф, від англ qualifying stage, knockout phase / stage, group stage; la Copa del Mundo – Кубок світу, від англ. the World Cup; pausa de hidratación – перерва на гідратацію, від англ. hydration break; posesión de la pelota, posesión del balón – володіння м'ячем, від англ. possession of the ball; primera mitad – перший тайм, від англ. first half; saque de esquina, saque de meta – кутовий удар, удар від воріт, від англ. corner kick, goal kick; sistema de videoarbitraje (VAR) / videoarbitraje – система відеодопомоги арбітрам / відеопомічник арбітра (ВАР), від англ. Video Assistant Referee (VAR) system; tanda de penales, tanda de penaltis – серія пенальті, від англ. penalty shootout; tarjeta amarilla, tarjeta roja – жовта картка, червона картка, від англ. yellow card, red card; terreno de juego – ігрове поле, від англ. playing field; tiempo, tiempo de descuento, tiempo extra, tiempo reglamentario – тайм, компенсований час, додатковий час, основний час, від англ. time, stoppage time, extra time, regulation time; tiro, tiro de esquina, tiro libre – удар, кутовий удар, штрафний / вільний удар, від англ. kick, corner kick, free kick; bar deportivo – спорт бар, від англ. sports bar; campo de fútbol – футбольне поле, від англ. football field; centrocampista, mediocampista – півзахисник, від англ. midfielder;

– запозичення з мови кечуа: cancha – спортивне поле, від кечуа. kancha;

– адаптовані англомовні запозичення: club – клуб, від англ. club; córner – кутовий удар, від англ. corner; estándar – стандарт, від англ. standard; exfutbolista, futbolista – колишній футболіст, футболіст, від англ. football + ista; fans – фанати, фани, від англ. fan; fútbol, futbolero, futbolística – футбол, футбольний, від англ. football; gol, golazo, goleada, goleador, goleadora, golear – гол, видовищний гол, розгромна перемога, бомбардир, головий, забити гол (особливо неодноразово) від англ. goal; líder, liderar – лідер, лідирувати, від англ. leader; penalti – пенальті, від англ. penalty; récord – рекорд, від англ. record;

– неадаптовані англомовні запозичення: hat-trick – хет-трик (три голи), від англ. hat-trick; la International Football Association Board (IFAB) – Міжнародна рада футболу, від англ. International Football Association Board; la Premier League – Прем'єр-ліга, від англ. Premier League; ranking – рейтинг, від англ. ranking; show – шоу, видовище, від англ. show;

– неадаптовані франкомовні запозичення: la FIFA – ФІФА, від фр. Fédération Internationale de Football Association.

На основі етимологічного аналізу 174 термінів футбольної лексики можна зазначити, що лексеми латинського чи іспанського походження налічують 84 слова, адаптовані запозичення з італійської мови – 10 слів, адаптовані запозичення з французької мови – 10 слів, кальки з французької мови – 4 терміни, адаптовані германізми – 7 слів, кальки з англійської мови – 33 терміни, 1 запозичення з мови кечуа, адаптовані англіцизми – 19 слів, неадаптовані англіцизми – 5 слів та 1 неадаптоване запозичення з французької мови.

За способом словотвору серед проаналізованих лексичних одиниць переважає морфологічний спосіб словотворення, що виражений префіксами та суфіксами, проте наявні кілька випадків абревіації (FIFA, UEFA, IFAB, VAR) та складання основ слів (centrocampista, mediocampista, guardameta, videoarbitraje).

Також значна кількість проаналізованої футбольної лексики представлена кальками англомовних термінів чи адаптованими іншомовними лексичними запозиченнями, в той час як неадаптовані запозичення зустрічаються нечасто.

Певна кількість пов’язаних із темою футболу слів значно розширила свою семантику та набула нового значення, характерного виключно для футбольного дискурсу, наприклад: asistencias – гольові передачі, а не допомоги, banquillo – лава запасних, а не маленька лавочка, cambio – заміна, а не зміна, cantera – молодіжна збірна, а не кар’єр, ariete – форвард, а не таран, defensa – захисник, а не захист, disparo – удар, а не постріл, palo – штанга, а не палиця, suplente – запасний гравець, а не замісник, volante – півзахисник, а не руль чи воланчик, selección – національна збірна, а не відбір, seleccionador – головний тренер збірної, а не сортувальник, tiro –

удар, а не кидок, presionar – пресингувати, а не тиснути, parada – відбиття м'яча, а не зупинка, arco – ворота, а не арка чи лук, vestuario – група гравців чи команда, а не гардероб.

Висновки. Отже, дослідження показало, що футбольна лексика іспанської мови формувалася переважно протягом другої половини XIX та XX століть під впливом англійської мови, як основної в сфері футболу, проте з використанням лексем французького походження та слів, що походять з латини.

Усі іншомовні лексичні запозичення, що наявні у сучасному іспаномовному футбольному дискурсі, можна поділити на адаптовані, неадаптовані та кальки.

Адаптовані терміни були пристосовані до фонетичних та граматичних норм іспанської мови, в той час як неадаптовані слова зберегли своє початкове написання. Кальки ж являють собою буквальний переклад іншомовних виразів, використовуючи наявні в мові-реципієнті лексеми.

Також значного поширення серед іспаномовного футбольного дискурсу набули метафоричні вислови, а переважна більшість англомовних термінів отримала іспаномовні відповідники.

Практична частина дослідження показала, що етимологічно футбольна лексика поділяється на слова латинського чи іспанського походження, адаптовані запозичення з французької, англійської, італійської мов, кальки франкомовних та англомовних висловів, адаптовані германізми, запозичення з мови кечуа, неадаптовані англіцизми та слова французького походження.

Дані лексеми можна класифікувати за наступними лексико-семантичними полями: турніри, перебіг та результати матчів, ігрові дії, прийоми й тактики гри, нагороди, професії та позиції на футбольному полі, частини футбольного поля, інвентар, суддівство й хронометраж матчів.

Із морфологічної перспективи серед запозичених слів переважають іменники, проте наявні запозичені прикметники, дієслова, абревіатури та словосполучення.

За способом словотвору серед проаналізованих лексем переважає морфологічний спосіб словотворення, що виражений префіксами, суфіксами, абревіацією та складанням основ слів. Також значного поширення серед текстів іспаномовних періодичних виданнях набув дослівний переклад чи калькування англомовних термінів і використання англомовних лексичних запозичень.

Із семантичної перспективи деякі лексичні одиниці набули нового значення, яке характерне виключно для футбольного дискурсу.

Це дослідження є корисним інструментом, що показує загальні тенденції утворення та використання футбольної лексики в сучасному іспаномовному публіцистичному дискурсі на прикладі статей із періодичних видань.

Перспективи подальших розвідок у даному науковому напрямку вбачаю в детальному дослідженні етимології, історії формування та особливостей використання спортивної лексики іспанської мови в сучасному публіцистичному дискурсі на прикладі текстів із іспаномовних періодичних інтернет-видань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Terminología y lenguaje deportivo del fútbol. (Terminology and sport language of Soccer) / R. Aleixandre-Benavent et al. *Cultura_Ciencia_Deporte*. 2007. Т. 2, № 6. С. 117–123. URL: https://doi.org/10.12800/ccd.v2i6.179

2. Vázquez-Amador M., Lario-de-Oñate M. C. Anglicismos en la prensa deportiva de principios del siglo XX y XXI: estudio contrastivo. *Epos : Revista de filología.* 2015. № 31. С. 359. URL: https://doi.org/10.5944/epos.31.2015.17371

3. Rodríguez-Medina M. J. Anglicismos en el léxico de las actividades deportivas de los gimnasios españoles. *Lexis.* 2014. Т. 38, № 2. С. 401–427. URL: https://doi.org/10.18800/lexis.201402.006

4. Luján-García C., Nuñez Nogueroles E. E. An analysis of specialized sports-related anglicisms: Their use in the European Spanish press nowadays / Uma análise de anglicismos especializados relacionados ao esporte: seu uso na imprensa espanhola europeia na atualidade. *REVISTA DE ESTUDOS DA LINGUAGEM*. 2024. Т. 31, № 3. С. 1071. URL: https://doi.org/10.17851/2237-2083.31.3.1071-1115

5. Diccionario de la lengua española | Edición del Tricentenario | RAE – ASALE. URL: https://dle.rae.es/espanglish (дата звернення: 19.07.2026).

6. El origen del fútbol en España: entre la influencia británica y el misterio Huelva-Vigo – ESPN. ESPN Deportes. URL: https://espndeportes.espn.com/futbol/mundial/nota/_/id/10669008/espana-origen-futbol-historia-copa-del-mundo-mundial-qatar-2022-perfil-grupo-e (дата звернення: 19.07.2026).

7. Tratamiento de los extranjerismos | Diccionario panhispánico de dudas. URL: https://www.rae.es/dpd/ayuda/tratamiento-de-los-extranjerismos (дата звернення: 19.07.2026).

8. Fútbol – BBC News Mundo. BBC News Mundo. URL: https://www.bbc.com/mundo/topics/cwr9j2pqx6jt?page=1 (дата звернення: 19.07.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 20.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 811.161.2’22:004.738.5
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-17

ЗМІНИ НА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОМУ РІВНІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПЕРІОДУ ВІЙНИ 2022–2026 РР.

CHANGES AT THE LEXICAL AND SEMANTIC LEVEL OF THE UKRAINIAN LANGUAGE DURING THE WAR PERIOD OF 2022–2026

Овчиннікова І. І.,
orcid.org/0009-0000-3132-2406
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовознавства та методики викладання іноземних мов
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Леута О. І.,
orcid.org/0009-0007-6125-6324
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри мовознавства та методики викладання іноземних мов
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

У статті досліджено лексико-семантичні зміни в українському медійному мовленні періоду повномасштабної російсько-української війни. Матеріалом слугували лексичні одиниці, зафіксовані у публікаціях інтернет-видання «Українська правда» від 23 квітня 2022 року до 20 липня 2026 року. Мета дослідження полягає у з’ясуванні взаємозв’язків між появою нових номінацій, воєнно зумовленою неосемантизацією загальновживаних слів, оновленням військової термінології, освоєнням іншомовних назв і розширенням сфери функціонування субстандартної та стилістично маркованої лексики. Для інвентаризації та систематизації матеріалу застосовано описовий метод; значення одиниць та характер семантичних змін визначено за допомогою контекстуально-семантичного й компонентного аналізів; особливості будови, стилістичного маркування та медійного вживання з’ясовано із залученням словотвірного і функційно-стилістичного аналізів. Зіставлення хронологічно віддалених контекстів дало змогу простежити зміни форми, семантики й комунікативного статусу окремих одиниць. Установлено, що лексичні інновації аналізованого періоду утворюють рухомі зони перетину. Нові номінації постають унаслідок словотвірної компресії, абревіації, афіксації та освоєння запозичених основ; загальновживані слова набувають воєнно зумовлених значень через метафоричне й метонімійне перенесення. Назви озброєння функціонують у латинографічних і кириличних формах, виявляють різний ступінь графічного та граматичного освоєння й можуть входити до української синтаксичної сполучуваності, не втрачаючи технічної точності. Окремо визначено, що заголовкова позиція або вживання без пояснення свідчать про комунікативне освоєння, однак не обов’язково про детермінологізацію. З’ясовано, що субстандартні одиниці з’являються в прямій мові, метамовному викладі та авторській колонці; така медійна видимість свідчить про їхню суспільну впізнаваність, але не про нормативне закріплення. Зроблено висновок, що лексичне оновлення українського медійного мовлення воєнного періоду має багатовекторний характер і охоплює взаємопов’язані номінаційні, семантичні, словотвірні, граматичні та функційно-стилістичні зміни.

Ключові слова: українське медійне мовлення, лексико-семантичні інновації, неосемантизація, військова термінологія, іншомовні запозичення, субстандартна лексика, російсько-українська війна.

The article examines lexical and semantic changes in Ukrainian media discourse during the full-scale Russian-Ukrainian war. The material comprises lexical items identified in fifteen publications of the online newspaper

© Овчиннікова І. І., Леута О. І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Ukrainska Pravda issued between 23 April 2022 and 20 July 2026. The study aims to clarify the interrelations among new nominations, war-related neosemanticisation of common words, the renewal of military terminology, the adaptation of foreign-language names, and the expanded use of substandard and stylistically marked vocabulary. The descriptive method was used to systematise the material. Contextual-semantic and component analyses established the meanings of the selected items and the nature of their semantic changes; word-formation and functional-stylistic analyses revealed their structure, stylistic marking, and media use. Chronologically distant contexts were compared to trace changes in the form, meaning, and communicative status of particular units. The findings show that the lexical innovations form overlapping and shifting categories. New nominations arise through compression, abbreviation, affixation, and the adaptation of borrowed stems, whereas common words acquire war-related meanings through metaphorical and metonymic transfer. Names of weapons occur in Latin-script and Cyrillic forms, display different degrees of graphic and grammatical adaptation, and enter Ukrainian syntactic patterns while retaining technical precision. Substandard units appear in reported speech, metalinguistic discussion, and an author's column. Their increased media visibility indicates public recognisability but does not prove their acceptance as part of the standard language. The study concludes that lexical renewal in Ukrainian wartime media discourse is multidirectional and involves interconnected nominative, semantic, word-formational, grammatical, and functional-stylistic changes.

Key words: Ukrainian media discourse, lexical and semantic innovations, neosemanticisation, military terminology, foreign-language borrowings, substandard vocabulary, Russian-Ukrainian war.

Постановка проблеми. Повномасштабна російсько-українська війна істотно вплинула на словниковий склад української мови. Упродовж 2022–2026 років до активного вжитку ввійшли назви нових видів озброєння та військової техніки, терміни й професіоналізми, запозичення, похідні від власних назв, експресивні номінації ворога, сленгізми та субстандартні та стилістично марковані одиниці. Водночас уже наявні слова набули нових, зумовлених війною значень. Частина цих мовних одиниць так і залишилася прив'язаною до конкретних подій, назв окремих операцій, видів озброєння чи суспільних ситуацій, тобто їхнє функціонування виявилося обмеженим часовими й комунікативними рамками. Деякі лексичні одиниці почали вживатися поза первинним контекстом, поступово розширили коло своїх значень, увійшли до нових синтаксичних моделей, змінили типову сполучуваність, перестали потребувати пояснення для адресата і, що не менш показово, самі стали словотвірною базою для наступних номінацій. Війна змінює словниковий склад не лише через появу нових назв. Значно глибшими виявляються процеси, які відбуваються всередині вже відомих слів: вони переосмислюються, набувають інших стилістичних відтінків, змінюють прагматичне навантаження, переходять між функціональними різновидами мовлення, іноді майже непомітно для мовців, хоча саме ці поступові зрушення й формують нову конфігурацію сучасної української лексики.

Саме тому особливого значення набуває медійний дискурс, адже він опиняється в ситуації, коли мовна норма ще не встигла закріпити нові явища, а потреба їх назвати вже стала щоденною. Журналістський текст працює не лише як своєрідний архів перших фіксацій. Він бере участь у подальшій долі слова. Одні номінації повторюються дедалі частіше, інші переміщуються із цитованого мовлення до авторського викладу, з'являються в заголовках, уживаються без будь-яких пояснень – і саме ці, на перший погляд, незначні редакторські рішення поступово змінюють їхній статус. Межа між випадковою мовною новацією та повноцінною одиницею активного словника виявляється нечіткою. Вона формується не в один момент і не одним мовцем, а через багаторазове відтворення в різних комунікативних ситуаціях, де медіа, фактично, стають одним із головних механізмів закріплення нової лексики в мовній практиці. У медійному просторі перетинаються процеси запозичення, термінологізації, детермінологізації, словотворення, неосемантизації та переходу субстандартної лексики до публічного мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження зумовлена тим, що сучасні наукові праці докладно висвітлюють окремі аспекти лексичних змін, спричинених російсько-українською війною, зокрема способи словотворення, семантичну деривацію, функціонування назв озброєння, поширення військової термінології, іншомовних запозичень, сленгової, субстандартної та стилістично маркованої лексики. Водночас недостатньо дослідже-

ними залишаються взаємозв'язки між цими процесами. Іншомовна назва може набути ознак військового терміна, термін – вийти за межі фахового спілкування і стати основою новотвору, загальновживане слово – розвинути воєнно зумовлене значення, а ситуативний сленгізм чи субстандартна та стилістично маркована лексика – перейти із соціальних мереж або цитованого мовлення до журналістського тексту. Актуальним є не тільки розподіл інновацій за окремими групами, а й простеження зміни їхнього мовного статусу впродовж певного часу.

Лексичні інновації воєнного періоду вже стали предметом різноаспектних мовознавчих студій. С. Гриценко розглядає мовні інновації, що виникли після початку повномасштабного вторгнення, визначає їхні основні мотиваційні джерела та наголошує на виразній оцінності новотворів. Дослідниця показує, що основами для їх творення стають прізвища політичних діячів, географічні назви, назви іноземного озброєння та запозичені лексеми [1]. С. Бузько поєднує лексико-семантичний і структурно-словотвірний підходи, аналізуючи суфіксацію, конфіксацію, осново- і словоскладання, контамінацію, графічну гру, а також появу нових значень у вже наявних словах [2]. Такий підхід засвідчує, що формальне оновлення слова та зміна його семантики нерідко становлять взаємопов'язані явища.

Г. Гримашевич безпосередньо пов'язує неологізацію з неосемантизацією, простежуючи, як воєнні реалії зумовлюють появу нових номінацій і водночас активізують нові значення загальновживаних лексем [3]. О. Герасименко та С. Кобзарь розглядають воєнні неологізми в ширшому часовому проміжку – від початку російської агресії 2014 року. Науковці пов'язують їхнє виникнення не лише з потребою називати нові явища, а й із вираженням емоційного стану, формуванням групової ідентичності та спільного культурного коду [4].

Окремий напрям становить вивчення назв іноземного озброєння. М. Гдакович аналізує Джавелін і Байрактар як армоніми – власні назви видів зброї – та описує їхню семантику, прагматику, апелятивацію й участь у неономінації [5]. Результати цієї розвідки підтверджують, що запозичення не завершується передаванням іншомовної назви українською графікою. Одиниця поступово пристосовується до граматичної системи української мови, набуває переносних значень, культурних асоціацій і словотвірних похідних.

Не менш важливим є дослідження субстандартної лексики. О. Павлушенко характеризує словотвірні моделі воєнних сленгових неологізмів і простежує їх поширення з інтернет-комунікації до публіцистичного мовлення [6]. О. Мітчук звертається до субстандартної лексики не як до периферійного явища, а як до повноцінного складника військового й медійного мовлення. У цих умовах вона виконує різні функції, причому далеко не лише експресивні: через неї вибудовується оцінка, позначається належність до «своїх», окреслюється дистанція щодо «чужих», а мовлення набуває інтонації безпосередності, яка для журналістського тексту ще донедавна була нетиповою [7].

С. Гриценко та Н. Мединська пишуть про мовні зміни останніх років як про процес, у якому важко провести чіткі межі між лексичними, семантичними, словотвірними, графічними й стилістичними явищами, тим більше що й термінологія для їх опису ще не виробила остаточної сталості [8]. Через це більшість праць фіксує окремий фрагмент змін. Одні дослідники аналізують новотвори, інші – семантичні зрушення чи функціонування лексики в медіа. Натомість шлях окремого слова – від першої фіксації до зміни його форми, значення, стилістичного статусу й словотвірних можливостей – майже не простежується як єдиний процес. Саме цей розрив між окремими описами і потребує докладнішого аналізу.

Мета дослідження – простежити взаємопов'язані лексико-семантичні зміни в українському медійному мовленні 2022–2026 років і з'ясувати, як неологізми, військові терміни, іншомовні назви, субстандартні одиниці змінюють значення, форму, стилістичне маркування і сферу функціонування в текстах «Української правди». Досягнення поставленої мети передбачає розмежування номінаційного, семантичного, словотвірного та функційно-стилістичного складників зафіксованих змін; визначення ступеня графічного й морфологічного освоєння

іншомовних одиниць; аналіз виходу військової лексики за межі фахової комунікації; виявлення способів воєнної неосемантизації загальновживаних слів; простеження переходу сленгізмів та субстандартної лексики із цитованого, групового або мережевого мовлення до журналістського викладу.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували лексичні одиниці, зафіксовані у 15 публікаціях інтернет-видання «Українська правда» за період від 23 квітня 2022 року до 20 липня 2026 року. Вибірка охоплює 8 новинних повідомлень, 8 новинних повідомлень, 5 розгорнутих публікацій, 1 інтерв'ю та 1 авторську колонку. До вибірки залучено публікації, у яких зафіксовано воєнно зумовлене значення слова, нову номінацію, графічний або граматичний варіант запозичення чи стилістично марковану одиницю.

Добір текстів здійснено цілеспрямовано, з урахуванням наявності лексичних інновацій, військової термінології, іншомовних запозичень, семантично переосмислених слів, субстандартної лексики. Одиницею аналізу визначено лексему або термінологічне словосполучення в контексті медійної публікації. Вибірка має цілеспрямований якісний характер і не претендує на кількісну репрезентативність щодо всього українського медійного мовлення. Результати дослідження відображають особливості функціонування аналізованих одиниць у відібраних публікаціях.

Для систематизації матеріалу використано описовий метод. Контекстуально-семантичний і компонентний аналізи застосовано для встановлення значень та виявлення семантичних змін. Словотвірний аналіз дав змогу визначити способи творення нових одиниць, а функційно-стилістичний – з'ясувати їхнє стилістичне маркування та особливості вживання в медійному мовленні. Зіставлення хронологічно віддалених контекстів уможливило простеження змін форми, семантики та функційного статусу досліджуваної лексики упродовж 2022–2026 років.

Виклад основного матеріалу. Аналіз матеріалу 15 публікацій «Української правди» засвідчив взаємопов'язаність лексико-семантичних процесів у досліджуваній вибірці. Неологізм може постати внаслідок семантичного переосмислення загальновживаного слова; іншомовна власна назва, увійшовши до військового словника, набуває українських граматичних показників; фахова абревіатура виходить за межі професійного спілкування; субстандартна одиниця переходить із прямої мови до авторського викладу. Через це взаємовиключний розподіл матеріалу спрощував би реальну картину: провідна ознака потрібна для впорядкування, проте мовний статус одиниці визначається поєднанням її походження, значення, будови, стилістичного забарвлення та позиції в медійному тексті. Багатовекторність мовних змін воєнного періоду, яку відзначають С. Гриценко та Н. Мединська [8], у вибірці «Української правди» виявляється ще й послідовно – як перехід від одного способу функціонування до іншого.

Подальший аналіз здійснено за трьома напрямами: номінаційно-словотвірним, семантичним і функційно-стилістичним.

Потреба швидко називати нові воєнні реалії активізує не один спосіб поповнення словника, а поєднання словотворення, семантичної деривації, абревіації, запозичення та творення складених найменувань. Межа між цими процесами часто є рухомою. Нова одиниця може виникнути на базі вже відомого слова, а потім розвинути власне словотвірне гніздо; абревіатура – перейти зі спеціального мовлення до загального; власна назва – набути ознак загальної. Тому номінаційний процес у матеріалах «Української правди» охоплює не лише появу формально нового слова, а й пристосування наявних мовних ресурсів до позначення зміненої дійсності.

Одним із помітних механізмів є словотвірна компресія. Іменник *повномасштабка* згортає словосполучення *повномасштабне вторгнення* до однослівної розмовної номінації. Суфіксальна модель із формантом *-к–* не лише скорочує назву, а й переводить її з офіційно-нейтрального регістру до повсякденного мовлення. У публікації «Слова війни» ця одиниця позначає не окрему воєнну дію, а весь суспільний досвід, що розпочався після 24 лютого 2022 року [9]. Окремі абревіатури, насамперед *КАБ*, після виходу за межі фахового мовлення набувають

відмінкових форм і функціонують як самостійні медійні номінації. Проте в їхньому разі скорочується не лише форма: після виходу за межі фахового середовища вони починають функціонувати як самостійні слова, здатні відмінюватися, поєднуватися з означеннями та набувати додаткових значень.

Суфіксальна та префіксально-суфіксальна деривація в аналізованому матеріалі здебільшого поєднана з вираженою оцінністю. Від семантично переосмисленої лексеми бавовна утворено демінутив *бавовнятко*. Формант *-ятк-* не стільки вказує на малий розмір, скільки передає іронічно-позитивну оцінку вибуху на території противника. Словотворення закріплює нове значення твірної основи: похідне мотивується вже не назвою рослини або волокна, а воєнною семемою слова. Дієслова *задвохсотити* і *закобзонити*, наведені в метамовному огляді воєнної лексики, мають результативну семантику. Перше пов'язане з кодовою назвою загиблого *двохсотий*, друге – із прізвищем померлого російського співака Йосипа Кобзона та поширеним у воєнному дискурсі евфемістично-іронічним образом «концерту Кобзона». Поєднання префікса *за-* з дієслівним формантом *-ити* перетворює назву особи або стану на позначення завершеної дії. В обох випадках словотвірна модель водночас евфемізує смерть і надає висловленню експресивного, зневажливого забарвлення.

Іншу групу становлять похідні, мотивовані абревіатурами та назвами предметів. Форма *ТЦКшники* утворена від абревіатури *ТЦК* за допомогою розмовно маркованого форманта *-шник-* і називає працівників установи через її скорочену назву. У репортажі 2024 року одиниця функціонує в прямій мові, тоді як журналіст послуговується нейтральним словосполученням працівники *ТЦК* [10]. Така пара демонструє, що словотвірна стислість супроводжується стилістичним зниженням. У лексемі *бусифікація* основа *бус* поєднується з формантом *-ифікація* під семантичним впливом слова *мобілізація*. Внутрішня форма зосереджує увагу на транспортному засобі як символі примусового затримання й доправлення до ТЦК. У колонці 2026 року поряд із назвою процесу вжито субстантивовану форму *бусифіковані*, що позначає осіб за результатом цієї дії [11].

Окремий номінаційний ресурс становить перехід між власними й загальними назвами. Назви озброєння *Shahed, «Шахед», «Кинджал», «Бандероль»* первісно виконують ідентифікаційну функцію, позначаючи конкретну модель або тип зброї. Форма *три «Бандеролі»* демонструє граматичне вживання власної назви у множині та заголовкову мовну гру, але не доводить її переходу до загальних назв. Зворотний напрям репрезентує *закобзонити*: прізвище стає твірною основою дієслова, а позначення конкретної особи – джерелом узагальненого воєнного евфемізму. Такі переходи показують, що власні назви в період війни активно залучаються не лише до називання техніки, а й до творення експресивної дієслівної лексики.

Продуктивною є також аналітична номінація, за якої нове поняття виражене словосполученням або складною назвою. У сполуці *м'ясні штурми* прикметник *м'ясний* утрачає прямий зв'язок із харчовим продуктом і характеризує тактику масованих атак живою силою без урахування значних втрат. У публікації 2024 року ця одиниця винесена в заголовок, а в авторському викладі її значення конкретизоване повідомленням про використання мобілізованих і колишніх в'язнів за одночасного збереження техніки [12]. Термінологічні сполуки *дрон-камікадзе, баражуючий боєприпас, керована авіабомба, високоточне озброєння* виконують насамперед класифікаційну функцію. Водночас вони співіснують з образними або коротшими відповідниками, тому вибір назви залежить від того, чи має повідомлення точно визначити вид зброї, стисло ідентифікувати загрозу або передати її суспільне сприйняття.

Неосемантизація не створює нової зовнішньої форми, однак перебудовує співвідношення між уже відомим словом і позначуваною ним реалією. У воєнному мовленні цей процес охоплює як однослівні назви, так і сполуки, у яких нового змісту набуває лише один компонент або вся конструкція. Г. Гримашевич розглядає неологізацію та неосемантизацію як взаємозумовлені реакції лексичної системи на воєнні події й наголошує на переважанні іменників

серед семантичних неологізмів [3]. Для медійного аналізу самого факту переносного вживання недостатньо: випадкова образність ще не дорівнює сформованому лексико-семантичному варіантові. Про його закріплення в межах досліджуваної вибірки свідчать повторюваність, відтворення в різних текстах, зміна сполучуваності, поява похідних, винесення в заголовок і послаблення потреби в поясненні.

Найвиразніший випадок зміни денотативної співвіднесеності становить *бавовна*. Первинне значення назви рослини, волокна й матеріалу не зникає, але поряд із ним формується воєнне – «вибухи на території Росії або на тимчасово окупованих територіях». Його поява зумовлена не подібністю між двома предметами, а міжмовною грою, побудованою на омографії російських слів *хло́пок* і *хлопо́к* та навмисному буквальному перекладі другого з них. Через це бавовну точніше трактувати як іронічне семантичне калькування, а не як звичайну предметну метафору. У публікації 2022 року слово вже винесене в заголовок, але в основному тексті його походження і значення ще пояснено [13]. Поєднання високої заголовкової помітності з довідковим супроводом відбиває проміжний стан: редакція розраховує на впізнаваність одиниці, проте не вважає її цілком прозорою для кожного читача.

Семантичний зсув у *бавовні* охоплює й оцінний компонент. Вибух як загроза та руйнування в новому значенні подано з позиції української мовної спільноти – як подію на території противника, яку повідомлення кодує іронічно. Похідне *бавовнятко* утворюється вже від воєнного, а не від первинного значення твірного слова. Це важлива ознака відносної самостійності нової семеми: вона не лише відтворюється в готовій формі, а й стає основою подальшої деривації. Демінутивний формант не зменшує фізичний обсяг названої події; він підсилює іронічну, емоційно прихильну оцінку вибуху на боці ворога. Семантична й словотвірна зміни тут розгортаються майже одночасно.

Інакше розвивається воєнне значення слова *мопед*. Тут підставою для переосмислення стала не зовнішня подібність предметів, а їхня спільна акустична ознака: характерний звук двигуна ударного безпілотника виявився настільки впізнаваним, що побутова назва двоколісного транспорту почала виконувати нову номінативну функцію. Уже в заголовку 2022 року словосполука *літаючі смертоносні мопеди* поєднує, здавалося б, несумісні семантичні компоненти. Саме ця несподівана комбінація й дає змогу без додаткових пояснень співвіднести слово з новим референтом [14]. Через рік метафора вже поводиться значно вільніше. У повідомленні 2023 року *«мопед» припаркувався* – і це дієслово, звичне для наземного транспорту, переноситься на безпілотник без відчутної семантичної суперечності [15]. Власне, змінюється не лише значення іменника. Разом із ним перебудовується його сполучуваність, а нове предикатне оточення підтримує сформовану метафоричну модель і поступово закріплює її в мовній практиці. У 2025 році *мопед* уже входить до метамовного переліку слів, якими українці називають досвід повномасштабної війни [9]. Три хронологічно віддалені фіксації засвідчують більшу стійкість, ніж мала б одноразова журналістська метафора. Водночас слово не витісняє назв *Shahed, «Шахед», дрон-камікадзе* чи *баражуючий боєприпас*. Новий лексико-семантичний варіант функціонує поруч із технічними й родовими номінаціями, зберігаючи розмовно-іронічне забарвлення.

На рівні словосполучення неосемантизацію виявляє назва *м'ясні штурми*. Прикметник м'ясний у цій сполуці характеризує не продукт і не його властивості, а спосіб ведення бойових дій, за якого особовий склад масово використовують як витратний ресурс. Перенесення ґрунтується на знеособленні людського тіла до «матеріалу» й містить різко негативну оцінку відповідної тактики. У повідомленні 2024 року сполуку винесено в заголовок, а зміст конкретизовано через опис застосування мобілізованих і колишніх ув'язнених під час наступальних дій [12]. Семантична інновація закріплена саме за цілісним словосполученням: на підставі одного контексту немає підстав приписувати прикметникові *м'ясний* самостійне нове значення в усіх можливих сполуках.

Не кожне зіткнення традиційного і воєнного змісту засвідчує сформований семантичний неологізм. Заголовок про *атаку трьох «Бандеролей»* на поштовий термінал активізує первинне значення загальної назви бандероль і водночас використовує офіційну власну назву ракети *S8000 «Бандероль»* [16]. На цьому збігові постає контекстуальна мовна гра.

У проаналізованих одиницях зміна денотативного компонента майже завжди супроводжується прагматичною перебудовою. *Бавовна* й *мопед* іронічно перекодовують небезпечні воєнні явища; *м'ясні штурми* виражають осуд і дегуманізаційний характер тактики противника. Оцінність не є другорядним нашаруванням після появи нового значення – часто вона бере участь у самому перенесенні та визначає, чому з кількох можливих назв у публічному мовленні закріплюється саме образна.

Матеріал «Української правди» фіксує різні ступені неосемантизації. Повторюваність *мопеда*, поява похідного від *бавовни* у хронологічно віддалених текстах засвідчують відтворюваність нових значень у межах вибірки. *М'ясні штурми* демонструють семантичне оновлення сталої сполуки, тоді як «*Бандероль*» лишається прикладом межової взаємодії власної назви та заголовкової гри. Первинні значення при цьому не зникають. Вони співіснують із воєнними, а конкретну семему активізують жанр, найближче лексичне оточення й ширший суспільний контекст. Медіа роблять такі значення видимими та впізнаваними, однак їхня фіксація в публікації сама по собі не засвідчує лексикографічного чи нормативного закріплення.

Воєнний медіатекст рідко обмежується одним найменуванням бойового засобу. Поряд опиняються індекс моделі, власна назва, родовий військовий термін, абревіатура, перекладний відповідник і неофіційна назва, причому кожна одиниця висвітлює іншу ознаку того самого об'єкта. Через це поповнення військової термінології не зводиться до механічного додавання нових назв зброї. Змінюється сама організація номінаційних рядів: іншомовне позначення входить до українського тексту, співвідноситься з уже наявним терміном, пристосовується до письма й граматики, а інколи виходить за межі суто ідентифікаційної функції. М. Гдакович, аналізуючи назви *Джавелін* і *Байрактар*, описує участь іншомовних армонімів у процесах вторинної номінації [5]. Матеріал «Української правди» засвідчує подібну рухливість, хоча для новіших назв її ступінь неоднаковий.

Найповніше варіантність виявляє номінаційний ряд, пов'язаний з іранськими ударними безпілотниками. У публікаціях 2022–2024 років співіснують *Shahed-136, Shahed-136/131, «Шахед», «Шахеди», дрон, БПЛА / БпЛА, дрон-камікадзе, баражуючий боєприпас* і розмовне *мопед* [17; 18; 19]. Латинографічна форма з цифровим індексом точно визначає модель; кирилична відтворює назву засобами українського письма; родові терміни зараховують його до певного класу техніки або боєприпасів. У заголовку 2024 року форма множини «*Шахеди*» уже називає не модель як одиничний різновид, а сукупність запущених апаратів. Закінчення *-и* вводить запозичену основу до української числової парадигми, хоча велика літера й лапки ще підтримують зв'язок із власною назвою. Адаптація не усуває первісної форми: в основному тексті тієї самої публікації зберігається позначення *Shahed-136/131*. Дві графічні реалізації розподілено між стислим заголовком, адресованим широкому читачеві, і точнішим повідомленням про тип застосованої зброї.

Графічне освоєння, граматичне освоєння та зрозумілість терміна не завжди відбуваються одночасно. *Шахед* легко набуває форми множини й сполучається з числівником, тоді як абревіатурні назви *HIMARS* і *ATACMS* у метамовній публікації 2025 року збережено латиницею [9]. Їхня впізнаваність у воєнному словнику не спричиняє обов'язкової кирилізації. Окремі абревіатури, зокрема *КАБ*, після виходу за межі фахового мовлення набувають відмінкових форм і функціонують як самостійні медійні номінації. Сам перелік таких форм не дає підстав вважати їх однаково освоєними: показовими стають контекст, синтаксичні зв'язки, відмінювання й те, чи потребує скорочення розшифрування.

Абревіатура *КАБ* демонструє перехід від фахового позначення до самостійної медійної номінації особливо виразно. У розгорнутій публікації 2024 року повна назва *керована авіабомба* встановлює

значення скорочення, після чого в тексті функціонують форми *КАБи, КАБів, КАБом;* абревіатуру винесено й у заголовок *Війна КАБів*. Основа отримує відмінкові закінчення за моделлю іменника чоловічого роду, а форма родового відмінка множини стає зрозумілою без повторного розгортання. Поряд із нею вжито індексні назви *ФАБ-250, ФАБ-500, ФАБ-1500* та абревіатуру *УМПК*. Тут вибудовується внутрішня ієрархія: родове найменування позначає клас зброї, скорочення забезпечує стислий повтор, цифрові індекси диференціюють окремі різновиди. Вихід *КАБ* у заголовок свідчить про розширення адресата терміна, але не про втрату спеціального значення. Точніше говорити про його медійну популяризацію та комунікативне освоєння, а не про завершену детермінологізацію.

Аналітичні назви зберігають важливість навіть за наявності короткого запозичення або абревіатури. Сполуки *керована авіабомба, високоточне озброєння, далекобійні дрони, ударні БпЛА* не тільки пояснюють маловідому одиницю, а й розміщують її в понятєвій системі за способом керування, точністю, дальністю або бойовою функцією. Через них медійний текст поєднує спеціальну точність із доступністю. Читач може не знати технічних характеристик конкретної моделі, але родова назва подає мінімальний набір класифікаційних ознак. Водночас різні терміни не є повними синонімами: *дрон, ударний БпЛА, дрон-камікадзе* й подана в джерелі назва *баражуючий боєприпас* мають неоднаковий обсяг і наголошують на різних характеристиках об'єкта. Їхнє чергування в журналістському тексті не слід сприймати як довільну заміну.

Пізніші запозичення *мідлстрайк* і *кілзона* показують іншу стадію входження до медійного мовлення. Обидві англомовні основи передано кирилицею й об'єднано в цілісні слова, однак формальна пристосованість не усуває потреби в семантизації. У матеріалі 2025 року *мідлстрайк* пояснено через опис відповідних спроможностей, високоточного озброєння та засобів розвідки. У публікації 2026 року *кілзону* винесено в заголовок, а далі розмежовано її вужче й ширше розуміння [20]. Форма *кілзона* має українське закінчення *-а*, набуває жіночого роду й узгоджується з прикметником у сполуці щільна кілзона. Граматичне пристосування вже відбулося на рівні форми та синтаксичної сполучуваності, тоді як понятєві межі ще доводиться окреслювати в самому тексті. Заголовкова позиція тут не дорівнює повній загальнозрозумілості: незнайома назва може бути винесена наперед саме тому, що становить тему пояснення.

Оновлення військової термінології в досліджених публікаціях відбувається через кілька взаємопов'язаних процесів: входження міжнародних назв та індексів, кириличне передавання іншомовних основ, абревіацію багатокомпонентних термінів, граматичне пристосування скорочень і власних назв, творення аналітичних класифікаційних сполук. Результатом стає не однорідний набір цілком освоєних одиниць, а багаторівневий словник. Одні назви вже відмінюються й функціонують у заголовку без розшифрування; інші мають українську графічну оболонку, але потребують докладного пояснення; ще інші зберігають латинське написання, залишаючись упізнаваними для широкого адресата. Межа між терміном, власною назвою і загальновживаним позначенням рухається, хоча не зникає: медіа розширюють сферу функціонування військової лексики, не обов'язково позбавляючи її спеціалізованого змісту.

Функційний статус субстандартної одиниці визначає не лише її значення, а й позиція в медіатексті. У публікації 2024 року слово *ТЦКшники* зафіксовано в прямій мові, тоді як в авторському викладі вжито нейтральну назву *працівники ТЦК*. Таке розмежування дає змогу передати мовлення героя, зберігши дистанцію між його оцінною номінацією та редакційним способом називання.

У статті *Слова війни* одиниці *орки, русня, бусифікація* стають об'єктами метамовного осмислення. Перші дві виконують пейоративну та ідентифікаційну функції, протиставляючи «своїх» і «чужих». *Бусифікація* стисло називає суспільно чутливу практику, водночас виражаючи її негативну оцінку. Однак метамовне згадування таких слів ще не означає їх нейтралізації.

Хронологічне зіставлення контекстів не виявляє єдиної послідовності, за якою розвиваються всі досліджені одиниці. Послідовну зміну дискурсивного статусу переконливо простежено на прикладі лексеми *рашизм*. Інші одиниці переважно демонструють співіснування

графічних, термінологічних і стилістичних варіантів. Так, *рашизм*, поданий 2022 року як нове поняття, уже 2023-го функціонує в повідомленні про офіційне рішення Верховної Ради. Зміна стосується передусім суспільно-політичного статусу номінації.

Контексти 2024–2026 років репрезентують різні способи введення субстандартної лексики до медійного тексту: у прямій мові, метамовному викладі та авторській колонці. Оскільки йдеться про різні лексеми, ці приклади не утворюють послідовної хронологічної траєкторії однієї мовної одиниці. Ознаками динаміки виступають уживання без пояснення, заголовкова позиція, відмінювання, поява похідних і перехід від цитованого до авторського мовлення. Жодна з них окремо не доводить нормативного закріплення. Найраніша фіксація у вибірці так само не є першим уживанням слова в українській мові; вона лише позначає вихідну точку тієї траєкторії, яку дають змогу простежити п'ятнадцять проаналізованих публікацій.

Висновки. Аналіз матеріалу із 15 публікацій «Української правди» засвідчив, що зміни в українському медійному мовленні 2022–2026 років мають взаємопов'язаний характер. Неологізація поєднується зі словотворенням і неосемантизацією, іншомовні назви входять до військової термінології, а фахові й субстандартні одиниці розширюють сферу функціонування. Тому належність слова до певної групи не є незмінною: його статус залежить від значення, форми, стилістичного маркування та позиції в медійному тексті.

У досліджуваній вибірці зафіксовано словотвірну компресію, абревіацію, афіксацію, творення похідних від власних назв і освоєння запозичених одиниць. Аналізовані приклади репрезентують метафоричне, метонімійне та міжмовно зумовлене семантичне перенесення. Освоєння іншомовної військової лексики охоплює кириличне передавання, відмінювання, утворення форм множини, українську синтаксичну сполучуваність і появу похідних. Латинографічні й кириличні форми можуть співіснувати, виконуючи різні функції: перші забезпечують технічну точність, другі – доступність для широкого читача. Вихід військового терміна в заголовок або його вживання без розшифрування засвідчує комунікативне освоєння, але не обов'язково завершену детермінологізацію.

Субстандартні одиниці переходять із прямої мови до метамовного аналізу та авторського викладу, набуваючи більшої медійної видимості й словотвірного потенціалу. Проте їх поширення не означає входження до літературної норми. Інші одиниці переважно демонструють співіснування графічних, термінологічних і стилістичних варіантів. Перспективним є розширення корпусу за рахунок інших медіа та кількісний аналіз частотності досліджених одиниць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика.* 2022. 32(2). С. 9–13. https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.32.02

2. Бузько С. А. Поповнення словникового складу української мови неологізмами сучасного воєнного періоду. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія.*. 2024. №5. С. 11–15. https://doi.org/10.32782/philspu/2024.5.2

3. Гримашевич Г. І. Семантичні неологізми періоду російсько-української війни. *Лінгводидактичні та філологічні студії в умовах викликів сьогодення:* Матеріали міжрегіонального науково-методичного online-семінару викладачів та здобувачів вищої освіти до Дня Соборності України. 2025. С. 79–88.

4. Герасименко О. Ю., Кобзарь С. С. Неологізми російсько-української війни: Аналіз та специфіка використання. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2024. Вип. 2(209). С. 82–86. DOI 10.32782/2522-4077-2024-209-

5. Гдакович М. С. Хрематоніми *Джавелін* і *Байрактар* у сучасному українському мілітарному дискурсі: семантика, прагматика та функційне навантаження. *Ономастика.* 2023. Т. 67. С. 285–303. DOI: 10.17651/ONOMAST.67.17

6. Павлушенко О. Сленгові неологізми в українському комунікативному полі періоду російсько-української війни. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія.* 2023. Вип. 37. С. 25–36. https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37-25-36

7. Мітчук О. А. Функціональна роль лінгвопрагматичного аспекту ненормативної лексики у військовому дискурсі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36(75), №6, ч. 2. С. 405–410. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.6.2/58

8. Гриценко С., Мединська Н. «Мова – хронікер російсько-української війни» (Олександр Михед). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика.* 2025. 1(37). С. 28–36. https://doi.org/10.17721/1728-2659.2025.37.05

ДЖЕРЕЛА ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ:

9. Дубинянський М. Слова війни. Українська правда. 22 лютого 2025 року. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2025/02/22/7499515/.

10. Халілов Р. Тече річка Тиса. Як українці намагаються втекти від мобілізації через державний кордон. Українська правда. 22 квітня 2024 року. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2024/04/22/7452287/.

11. Рясний Д. Що відбувається після «бусифікації», якщо ви з грошима чи без них. Українська правда. 20 липня 2026 року. URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2026/07/20/8044885/.

12. Мазуренко А. У Часовому Яру бої не вщухають, росіяни продовжують м'ясні штурми – «Хортиця». Українська правда. 14 травня 2024 року. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2024/05/14/7455708/.

13. Романенко В. Генштаб прогнозує більше «бавовни» у росіян в 2023 році. Українська правда. 29 грудня 2022 року. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2022/12/29/7382862/.

14. Будерацький Є. Літаючі смертоносні мопеди. Звідки взялися іранські безпілотники «Шахеди» та «Мохаджери», як вони працюють та чим з ними боротися. Українська правда. 6 жовтня 2022 року. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2022/10/06/7370552/.

15. Романенко В. Військові розповіли, чим відрізняється «модернізований» Shahed-136 від старого «мопеда». Українська правда. 28 вересня 2023 року. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2023/09/28/7421791/.

16. Тищенко К. Поштовий термінал у передмісті Харкова атакували три «Бандеролі» – прокуратура. Українська правда. 19 липня 2026 року. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2026/07/19/8044827/.

17. Будерацький Є. Війна КАБів. Чому в Україні заговорили про власне виробництво керованих авіабомб. Українська правда. 12 червня 2024 року. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2024/06/12/7460320/.

18. Романенко В. «Мопед» припаркувався без вибуху: прикордонники показали нутрощі збитого «Шахеда». Українська правда. 20 квітня 2023 року. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2023/04/20/7398728/.

19. Балачук І. Росія запустила по Україні 33 «Шахеди», 22 – збили. Українська правда. 18 січня 2024 року. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2024/01/18/7437757/.

20. Кириленко О. «У 2026 році кілзона сягатиме 20 кілометрів». На що перетворилося життя та робота піхотинців. Українська правда. 22 січня 2026 року. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2026/01/22/8017280/.

Дата першого надходження статті до видання: 29.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 811.161.2’373.2
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-18

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЗИВНИХ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ ОФІЦІЙНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ)[1]

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF MILITARY CALL SIGNS USED BY UKRAINIAN SERVICE MEMBERS (BASED ON CURRENT OFFICIAL INFORMATION RESOURCES OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE)

Олександрук І. В.,
orcid.org/0000-0003-2701-1714
доктор філософії, молодший науковий співробітник
Інституту мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України

У статті на матеріалі сучасних офіційних інформаційних ресурсів Збройних Сил України проаналізовано особливості функціонування позивних українських військовослужбовців в умовах російсько-української війни. Встановлено основні мотиваційні ознаки творення позивних українських захисників і захисниць. Здійснено систематизацію позивних за лексико-семантичними групами.

Мета статті – здійснити аналіз позивних українських військовослужбовців, репрезентованих у сучасних офіційних засобах масової інформації Збройних Сил України в період повномасштабного вторгнення; визначити основні мотиваційні ознаки творення позивних; виокремити лексико-семантичні групи.

На основі аналізу виокремлено основні лексико-семантичні групи позивних з окреслено мотиваційною основою: утворені від назв професій, посад, освіти або захоплення носія до війни; рис характеру та зовнішніх особливостей людини; назв особових імен, прізвищ та імен по батькові; імен богів, міфічних і фантастичних істот; географічних назв та етнокультурної належності носія; імен літературних героїв, персонажів кіно-, мультфільмів і казок; позивні, що виникли внаслідок певної ситуації, випадку, події, діяльності, пов’язаної з військовим. В окрему групу виділено позивні, мотиваційну основу яких виявити не вдалося: позивні, утворені від назв тварин; рослин; історичних постатей; військових звань і посад; природних явищ і стихій; планет і небесних світил; родинних зв’язків; номінацій транспортних засобів; оронімів.

У результаті аналізу виокремлено позивні англомовного походження. Установлено, що позивні українських військовослужбовців формуються на основі різних мотиваційних ознак. З’ясовано, що важливу роль під час аналізу позивних відіграє мотиваційна основа, оскільки семантика твірної лексеми не завжди відображає реальну причину виникнення номінації. Усе це підтверджує багатоаспектність сучасної військової номінативної системи, а також зв’язок із традиціями найменування в українській армії.

Ключові слова: військова лексика, позивний, лексико-семантична група, мова української армії, українська мова.

This article, based on contemporary official information sources of the Armed Forces of Ukraine, analyzes the characteristics of how Ukrainian military personnel’s call signs function in the context of the Russian-Ukrainian war. The main motivational factors behind the creation of call signs by Ukrainian defenders have been identified. The call signs have been categorized into lexical-semantic groups.

The purpose of this article is to analyze the call signs of Ukrainian military personnel as presented in the Armed Forces of Ukraine’s current official media outlets during the full-scale invasion; to identify the main motivational factors behind the creation of these call signs; and to distinguish lexical-semantic groups.

[1] Статтю підготовлено в межах наукового проєкту «Мова української армії: учора, сьогодні, завтра» (державний реєстраційний номер 0125U001288 від 20.02.2025).

© Олександрук І. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The based on the analysis, the main lexical-semantic groups of call signs have been identified, along with their underlying motivational basis: those derived from the speaker's pre-war professions, job titles, education, or hobbies; character traits and physical characteristics; names, first names, last names, and patronymics; names of gods, mythical, and fantastical creatures; geographical names and the bearer's ethnocultural affiliation; names of literary heroes, characters from movies, cartoons, and fairy tales; nicknames arising from a specific situation, incident, event, or military-related activity. A separate group consists of call signs for which the motivational basis could not be identified: call signs derived from the names of animals; plants; historical figures; military ranks and positions; natural phenomena and elements; planets and celestial bodies; family relationships; names of vehicles; and place names.

The analysis identified call signs of English origin. It was found that the call signs of Ukrainian military personnel are formed based on various motivational factors. It has been established that the motivational basis plays an important role in the analysis of appellatives, since the semantics of the root lexeme does not always reflect the actual reason for the origin of the term. All of this confirms the multifaceted nature of the modern military naming system, as well as its connection to naming traditions in the Ukrainian army.

Key words: military vocabulary, call sign, lexical-semantic group, language of the Ukrainian army, Ukrainian language.

Постановка проблеми. Одним із актуальних напрямів сучасного мовознавства є дослідження військового дискурсу в умовах російсько-української війни, невід'ємним елементом якого є позивні військовослужбовців. Незважаючи на значний науковий інтерес до цієї проблематики, питання дослідження позивних українських військовослужбовців, особливо проблеми їхньої класифікації, потребують комплексного аналізу.

У сучасних умовах збройного протистояння важливу роль відіграє інформаційний простір. У зв'язку з цим підвищується значення офіційних військових засобів масової інформації, які не лише оперативно висвітлюють події війни, а й виконують інформативну, мотиваційну, пропагандистську та психологічну функції. Мова офіційних військових медіа насичена військовою термінологією, військовими професіоналізмами, містить позивні та відомості про історію їх виникнення, а тому становлять цінний матеріал для дослідження особливостей функціонування сучасної військової лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському мовознавстві особливості функціонування позивних у військовому середовищі різних історичних періодів висвітлено у працях М. Лесюка [1], Н. Павликівської [2], Н. Сокіл-Клепар [3] та ін. Проте особливого зацікавлення ця тема набула в умовах російсько-української війни. Дослідники аналізують особливості функціонування та способи творення позивних, з'ясовують їхні функції [4; 5], досліджують лексико-семантичну організацію та мотиви номінації [6; 7; 8; 9], аналізують динаміку змін у військовому середовищі [10]. Водночас, попри важливі напрацювання в цьому напрямі, тема позивних залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, як нам відомо, позивні українських захисників та захисниць на матеріалі сучасних офіційних інформаційних ресурсів Збройних Сил України дотепер не були предметом окремого комплексного лексико-семантичного дослідження.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням наукового інтересу до вивчення та аналізу позивних українських військовослужбовців як важливої складової сучасного військового дискурсу. Особливу увагу привертають питання лексико-семантичної систематизації та класифікації позивних, а також мотиви їхньої номінації під час російсько-української війни.

Мета статті – виявлення та аналіз позивних українських військовослужбовців, репрезентованих в офіційних інформаційних ресурсах Збройних Сил України в умовах повномасштабного вторгнення; встановлення основних мотиваційних ознак їх творення та виокремлення лексико-семантичних груп.

Дослідження здійснено у межах наукового проєкту «Мова української армії: учора, сьогодні, завтра», одним із основних завдань якого є аналіз сучасних офіційних інформаційних ресурсів Збройних Сил України.

Матеріалом дослідження стали 350 позивних українських захисників та захисниць, зафіксованих в офіційних інформаційних засобах Збройних Сил України за 2023–2026 роки. Лише для невеликої частини позивних (14%) вдалося встановити мотив номінації на основі інтерв'ю з військовослужбовцями або історії про них, оскільки обмеження відомостей про мотивацію зумовлене специфікою позивного як номінації, значення та функціонування якого відомі лише окремому колу і не завжди доступні в публічному інформаційному матеріалі.

Джерельною базою дослідження стали тексти офіційних військових медіа, зокрема інтерв'ю з військовими на інформаційній платформі «АрміяInform», офіційному сайті Міністерства оборони України, офіційних сторінках підрозділів Збройних Сил України, а також в інформаційних повідомленнях Генерального штабу Збройних Сил України та ін.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі функціонують поняття *псевдонім*, *псевдо* та *позивний*. Л. Підкуймуха розглядає ці поняття як близькі за значенням, оскільки їх об'єднує спільне призначення – приховати або замаскувати справжнє ім'я носія. На думку дослідниці, термін *псевдонім* має найширшу сферу застосування, охоплюючи не лише військово-політичну сферу, а й мистецтво, літературу. Термін *псевдо* використовували стосовно учасників національно-визвольних змагань, зокрема ОУН і УПА, а нині ним послуговуються бійці добровольчих батальйонів. Проте найуживанішим у сучасному військовому дискурсі є поняття *позивний*, який слугує для ідентифікації військовослужбовця під час радіозв'язку, щоб не називати його персональних даних [5, с. 138].

Основна мета позивних – приховати справжнє ім'я та прізвище. Позивні виконують багато функцій. На думку Г. Мацюк, найважливішими функціями позивного як різновиду антропоніма є такі: номінативна, що виокремлює бійця чи командира; езотерична, яка полягає в маскуванні та приховуванні носія офіційного імені та прізвища носія; диференційна, призначена для відрізнення носія неофіційного імені від інших членів соціогрупи [10, с. 95–96]. Окрім зазначених функцій, Н. Павликівська виокремлює ще оцінну та символічну функції, а також функції самоіронії та стилізації, які трапляються рідше [2, с. 34].

Під час аналізу та класифікації позивних виникає проблема встановлення їхньої мотивації, оскільки мотиваційна ознака часто відома лише вузькому колу військовослужбовців і не завжди відображена у відкритих джерелах, зокрема засобах масової інформації. Як зазначає Н. Шульська, відносити позивні імена до конкретної мотиваційної групи потрібно умовно, оскільки твірна лексема може бути помилково витлумачена, якщо враховувати лише власні асоціації [8, с. 345].

Складність встановлення мотиваційної основи підтверджують також випадки функціонування однакових позивних у різних військовослужбовців, мотивація яких різна. Наприклад, військова отримала позивний «Бусінка» (розмовний варіант слова «бусинка») через захоплення вишивати бісером, тоді як військовослужбовцю позивний «Бусінка» дали побратими жартома.

У мовознавчих дослідженнях використовують різні підходи до класифікації позивних [2; 3; 4; 5; 6; 8 та ін.].

Аналізуючи семантико-мотиваційні основи псевдонімів УПА, Н. Сокіл-Клепар, зазначає, що найчастіше мотиваторами національного псевдонімікону виступають імена, прізвища, етноніми, імена історичних осіб, видатних діячів. З-поміж відапелятивних псевдонімів дослідниця виокремлює одиниці, мотивовані флорономенами, зоономен ами, орнітономенами, орономенами, а також кольоративами, назвами побутової та абстрактною лексикою на позначення почуттів і емоцій [3, с. 973–974].

У нашому дослідженні класифікацію позивних здійснено за мотиваційною ознакою, встановленою на основі інтерв'ю з військовослужбовцями, а також розповідей про них, відомих з офіційних військових медіа. Такий підхід зумовлений тим, що лексико-семантичне значення номінації не завжди збігається з реальними мотивами виникнення. Віднесення позивного до певної групи було здійснено лише за наявності в джерелі інформації про його походження.

У випадках, коли зазначена інформація була відсутня, позивний було зараховано до окремої групи, мотиваційну основу яких виявити не вдалося.

Під час аналізу у нашому дослідженні враховано підхід, запропонований у праці [7], відповідно до якого номінації розмежовано на дві групи: позивні з окреслено мотиваційною основою, та позивні, мотиваційну основу яких виявити не вдалося.

На основі досліджуваного матеріалу виокремлено такі основні лексико-семантичні групи з окресленою мотиваційною основою – 49 (14%). Найбільшу групу становлять позивні, утворені від назв професій, посад, освіти або захоплення носія до війни – 14 (29%). Такі позивні виникають на основі асоціативного перенесення назви професії, діяльності на людину. Наприклад, військовослужбовець має позивний «Менеджер», оскільки до війни керував мережею магазинів; «Сантехнік» – за фахом слюсар-сантехнік; «Артист» – до війни мав акторську кар'єру; «Юрист» – має вищу юридичну освіту; «Китаєць» – працював перекладачем з китайської мови; «Ді-Джей» –займався музичною діяльністю; «Фізрук» – працював учителем фізичної культури; «Художник» – має художні здібності та ін.

Позивні, що виникли внаслідок певної ситуації, випадку, події, діяльності, пов'язаної з військовим – 10 (19%). Такі номінації зазвичай відображають особливості поведінки, їх дають побратими, командири в армії, або ж позивний виникає через цікавий випадок. Наприклад, військова отримала позивний «Мауглі», оскільки під час перевірки робила розминку. Військовослужбовець отримав позивний «Тринадцятий» після того, як під час одного з боїв знищив тринадцять ворожих піхотинців: «У районі Дебальцевого він разом із побратимом перебував на позиції в напівоточенні, а сама позиція зазнавала інтенсивних штурмових атак. Під час одного з боїв він знищив тринадцять ворожих піхотинців» [11].

Позивні, пов'язані з рисами характеру, зовнішніми особливостями людини, поведінкою носія – 8 (17%). Такі номінації формуються внаслідок асоціативного перенесення на особу назви або певної ознаки за її зовнішніми чи внутрішніми рисами. Інколи вони мають іронічний відтінок. Наприклад, позивний «Гном» має військовослужбовець високого зросту. Військовослужбовець із позивним «Танк» пояснює історію виникнення позивного так: «– Я дядя немаленький був, то так і причепилося» [12]. Цей приклад показує, що за асоціативними ознаками зазначений позивний можна було б віднести до групи назв військової техніки, проте мотивом номінації стала зовнішність носія. Отже, визначення мотивів номінації лише за асоціативними зв'язками та припущеннями, без урахування історії виникнення позивного, не завжди дає змогу точно встановити його мотивацію.

Позивні, утворені від особових імен, прізвищ та по батькові – 5 (10%): «Тоха» від імені Антон, «Боря» від імені Борис, «Миколайович», «Петрович». Така традиція номінацій має давню історію й не завжди збігається з реальним іменем носія. Творення позивних на цій основі часто супроводжується фонетичними та словотвірними змінами, зокрема усіченням, утворенням пестливих або розмовних форм. Процес творення позивних зумовлений не лише екстралінгвальними чинниками, пов'язаними з військовою службою, а й внутрішньомовними зв'язками, що можуть бути розглянуті з погляду епідигматики. У межах епідигматичних відношень позивні формуються на основі асоціативно-деривaційних зав'язків між лексемами, коли нова номінація виникає як результат звукової подібності або словотвірної зміни наявної мотивувальної основи. У таких випадках простежуємо деривaційний ланцюг, у якому позивний твориться від мотивованої основи, що зазнає фонетичної або семантичної трансформації. Наприклад, позивний «Дрон» виник через скорочення від імені військовослужбовця: «Позивний "Дрон" прив'язався до Андрія від початків служби – ще з 2020 року. Військовий розповідає, що пов'язаний він не з БПЛА, а зі скороченням від його імені. Андрій – "Андрон", "Дрон" – так уже повелося поміж побратимами» [13].

Позивні, утворені від імен богів, міфічних і фантастичних істот 4 – (8%). Як дізнаємося з інтерв'ю військовослужбовців, вибір таких позивних зазвичай зумовлений прагненням носія

ототожнити себе з образом відповідного персонажа, вказати на певні особисті якості. Так, захисниця Наталя розповідає: «Мій позивний – «Фенікс», і він точно відображає мій шлях. Як цей міфічний птах, я знаю, що після падіння завжди можна піднятися ще сильнішою. Кожне випробування робить нас витривалішими, а справжня сила – у здатності відроджуватися, йти вперед і боротися до кінця» [14]. А військовослужбовець Максим із позивним «Фенікс» «дарує друге життя техніці» [15]. Така мотивація символічно співвідноситься з образом міфічного птаха. Військовослужбовець Роман розповідає, що позивний «Цербер» з'явився через його імпульсивний характер, любов до свого народу та ненависть до окупантів [16].

Позивні, утворені від географічних назв та етнокультурної належності носія 3 – (6%). До цієї групи входять номінації, мотивовані назвами топонімів, етнонімів, а також назвами жителів певної місцевості, що пов'язані з місцем народження, тривалим перебуванням, проживанням або іншими важливими місцями для військовослужбовця. Водночас географічна назва не завжди вказує на місце походження військовослужбовця. Наприклад, позивний «Харон» виник через асоціативне переосмислення назви міста Харків, яке військовий часто відвідував: « – Часто їздив у Харків. І от звідти прилетіло оце "Харон". Бо був перевізником того, що допомагало знищувало наших ворогів» [17].

Позивні, утворені від імен літературних героїв, персонажів кіно- та мультфільмів, казок 5 – (10%). Такі номінації часто виникають на основі асоціативного зв'язку, шляхом перенесення образу персонажа на особу. Як розповідає військовослужбовець Іван із позивним «Ґрінч»: «– Такий позивний мені дали тому, що я схожий на персонажа з мультфільму. Побратим з позивним "Салют" якось побачив, як я посміхаюся, коли щось задумую, і каже: "О, я знаю, хто ти! Ти Ґрінч, який украв Різдво!". Так воно до мене і причепилося, – посміхається військовий» [18].

Позивні, мотиваційну основу яких виявити не вдалося 301 – (86%). З-поміж них широку групу становлять позивні, утворені від назв тварин, що репрезентують традиційну зоонімну модель номінації: «Рись», «Кіт», «Тигр». Позивні, пов'язані з назвами рослин (фітоніми): «Дуб», «Мальва», «Ружа», «Барвінок», «Калина». Такі позивні можуть відображати асоціативні та символічні значення, закріплені за відповідним образом в українській культурі. Номінації, пов'язані з історичними постатями: «Бандера», «Мазепа». Позивні, утворені від назв військових звань і посад, що відображають історичні військові найменування: «Козак», «Гетьман», «Отаман». Позивні, похідні від назв природних явищ та стихій: «Блискавка», «Грім», «Туман», «Вітер». Позивні, утворені від назв планет, небесних світил: «Марс», «Комета», «Юпітер», «Сонце». Позивні, пов'язані з назвами родинних зав'язків: «Дід», «Внук», «Вуйко». Номінації від назв транспортних засобів: «Джип», «Тесла», «Камаз». Позивні, похідні від назв оронімів: «Карпати», «Говерла» та ін.

У досліджуваному матеріалі також активно функціонують номінації англійськомовного походження на позначення позивних українських захисників і захисниць, які виділяємо окремо – 30 (8%). Вони подані як латиницею, так і в адаптованому українському написанні: «Fox» та «Фокс», «Wolf» та «Вовк», «Док» та «DOC», «Лакі» та «Lucky», «Rocky», «Спайдер», «Хантер», «Смузі». Такі позивні пов'язані з назвами героїв кінофільмів, комп'ютерних ігор та коміксів: «Бетмен», «Спайдермен», «Аватар», «Халк», а також лексемами на позначення особистих рис: «Лакі», «Крейзі», а також назв військової техніки та озброєння: «Дрон», «Джавелін». Наведені ілюстрації засвідчують паралельне функціонування іншомовних номінацій та їхніх адаптованих українських відповідників, що характерно для процесу освоєння новітніх запозичень у сучасній українській мові.

Висновки. Досліджуваний матеріал засвідчує, що позивні військовослужбовців є важливим елементом сучасного військового дискурсу. Виокремлені лексико-семантичні групи позивних базуються на антропоцентричному характері сучасної військової номінації. Значна частина позивних, мотиваційна основа яких відома, пов'язана з особистістю військовослужбовців,

їхніми рисами характеру, зовнішніми особливостями, поведінкою, професійною діяльністю, а також захопленнями до початку військової служби – 46 (94%). Водночас простежуємо вплив військового середовища на вибір позивних. Результати дослідження засвідчують, що позивні поєднують давні традиційні способи номінації української армії, зокрема творення від особових імен, прізвищ та по батькові із використанням сучасної лексики та іншомовних запозичень. Динаміка оновлення військової лексики, зокрема позивних, потребує дальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лесюк М. П. Псевда вояків Української Повстанської Армії. *Studia Slawistyczne* 1; Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych. Biaystok, 1999. S. 117–184.

2. Павликівська Н. М. Питання української псевдонімії XX століття. Вінниця: Глобус-Прес, 2009. 338 с.

3. Сокіл-Клепар Н. Семантико-мотиваційні основи псевдонімів УПА. *Народознавчі зошити*. 2021. № 4 (160). С. 971–976. DOI https://doi.org/10.15407/nz2021.04.971

4. Белей Л. Позивні учасників АТО й ООС – творення та функціонування. *Мовознавство*. 2020. № 3. С. 49–62. DOI 10.33190/0027-2833-312-2020-3-003.

5. Підкуймуха Л. М. Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі: спроба аналізу. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2016. № 2. С. 135–144.

6. Кравченко Л. Лексична база позивних українських бійців – учасників озброєного конфлікту на сході України в 2014 р. *Тенденції розвитку української лексики та граматики*. Варшава, 2015. Ч. 2. С. 224–237.

7. Хрустик Н. М., Петрова С. А., Серкал С. А. Позивні українських військовослужбовців: мотиви номінації. *Вісник Одеського національного університету*. *Серія: Філологія.* 2021. № 26. 2(24). С. 104–114. DOI: https://doi.org/10.18524/2307-8332.2021.2(24).251860.

8. Шульська Н. М. Номінативна характеристика позивних імен бійців АТО, уживаних у мові ЗМІ. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. *Серія: Мовознавство*. 2017. № 1(27). С. 342–347.

9. Шульська Н. М., Кирилюк О. Л., Салтан В. Л. Неофіційна антропонімна лексика воєнного медіадискурсу: специфіка творення й номінація. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. *Серія: Філологія. Журналістика.* 2024. Т. 35 (74). № 6. С. 27–32. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.6/05

10. Мацюк Г. Лексична база військових псевдонімів українських захисників: динаміка змін. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна.* 2024. Випуск 76. С. 93–107. DOI: http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2024.76.12568

11. Один проти тринадцяти: історія бійця, який у бою під Дебальцевим знищив 13 ворожих піхотинців. *Armyinform*. URL: https://surl.li/nnjjry (дата звернення 27.08.2026).

12. «Я або в армії до перемоги, або вперед ногами»: історія десантника, сапера і бойового медика з позивним «Танк». *Armyinform*. URL: https://surl.li/bgqoht (дата звернення 20.07.2026).

13. «Ковбойська дуель» на РСЗВ: як «Дрон» на «Урагані» випереджає окупантів на секунди. *АрміяInform*. URL: https://surl.li/ffwwxs (дата звернення 23.07.2026).

14. 5 окрема важка механізована бригада. Facebook. URL: https://surl.li/xtjhfp (дата звернення 20.07.2026).

15. Дає друге життя «радєйкам»: історія зв'язківця «Фенікса». *Armyinform*. URL: https://surl.li/tzfggi (дата звернення 20.07.2026).

16. Насипали в міномет піску – і міна розірвалась прямо у стволі: лайфсторі піхотинця «Цербера». *АрміяInform*. URL: https://lnk.ua/2fcTmvV63 (дата звернення 15.06.2026).

17. «Харон» і його «окрема» рота: історія офіцера-піхотинця 44-ї окремої механізованої бригади. *АрміяInform*. URL: https://surl.li/ihcapi (дата звернення 20.07.2026).

18. «Ґрінч» зустрічає Різдво на фронті вже вдруге: РЕБ під Покровськом працює бездоганно. *АрміяInform*. URL: https://lnk.ua/53YGvxxwh (дата звернення 11.06.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 23.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 811.111'373:340.137](4-672ЄС)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-19

РЕЗЮМЕ АКТІВ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: PROVENANCE-КЛАСИФІКАЦІЯ ЛЕКСИКОНУ (НА МАТЕРІАЛІ РЕГЛАМЕНТІВ (ЄС) 2017/745 І 2017/746)

SUMMARIES OF EU LEGAL ACTS: A PROVENANCE CLASSIFICATION OF THE LEXICON (BASED ON REGULATIONS (EU) 2017/745 AND 2017/746)

Олійник О. С.,
orcid.org/0000-0002-5701-7132
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

Верезубенко М. М.,
orcid.org/0000-0002-3533-8525
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

У статті представлено провенанс-класифікацію лексикону в текстах резюме актів права Європейського Союзу (EUR-Lex Summary of legislation), згідно з якою лексичні одиниці структуровано за джерелом походження, а не за їхнім значенням чи функцією в тексті. Провенанс-підхід виходить із тези, що лексикон резюме формується не шляхом скорочення лексикону відповідного акта, а внаслідок послідовного застосування певних текстотвірних операцій, кожна з яких формує власний тип лексичних одиниць. На матеріалі резюме до Регламенту (ЄС) 2017/745 про медичні вироби і Регламенту (ЄС) 2017/746 про медичні вироби для діагностики in vitro виокремлено п'ять операцій: пряме перенесення лексики з дефініційної статті акта (успадкована юридична лексика: *notified body, manufacturer, harmonised standard*); згортання переліку чи технічної ознаки (переформульована юридична лексика: *instrument, apparatus, appliance… reagent* стягнуто до *products*); додавання одиниць, які відсутні в акті, з двома підтипами (редакторська лексика): оцінним (*high-quality, clearer and more stringent, rigorous, tightens the rules, end up on the market*) та ілюстративним (*bandages, hip replacements, pacemakers, HIV or hepatitis tests, coloured contact lenses*); застосування жанрового шаблону EUR-Lex (жанрово-шаблонна лексика: KEY TERMS, BACKGROUND, RELATED DOCUMENTS); відсилання до інших актів законодавства ЄС (інтертекстуальна лексика, зокрема лексика міжактових відсилань). Установлено, що лише дві операції з п'яти: пряме перенесення з дефініційної статті акта й згортання безпосередньо спираються на текст відповідного акта, тоді як решта виникають унаслідок дій редактора або визначаються жанровою моделлю резюме. На підставі цього вважаємо, що лексикон резюме не є результатом виключно згортання вихідного тексту. Об'єднання оцінної та ілюстративної лексики в одну операцію обґрунтовано спільністю їхнього походження: обидва підтипи з'являються в резюме внаслідок додавання того, чого в акті немає, і різняться лише характером доданого. Зроблено висновок, що резюме доцільно описувати як текст із композитною лексичною архітектурою, а створення резюме – як лексичне конструювання нового вторинного тексту, у якому згортання оригіналу акта є лише однією з декількох текстотвірних операцій.

Ключові слова: резюме актів права ЄС, provenance-класифікація лексикону, композитна лексична архітектура, успадкована юридична лексика, переформульована юридична лексика, редакторська лексика, жанрово-шаблонна лексика, інтертекстуальна лексика.

© Олійник О. С., Верезубенко М. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The article presents a provenance-based classification of the lexicon in EUR-Lex Summaries of EU legislation, according to which lexical units are structured by their origin rather than by their meaning or textual function. The provenance approach is based on the premise that the summary lexicon is formed not by reducing the vocabulary of the corresponding act, but through the consistent application of specific text-producing operations, each of which forms its own type of lexical units. Based on the material of summaries to Regulation (EU) 2017/745 on medical devices and Regulation (EU) 2017/746 on in vitro diagnostic medical devices, five operations have been identified: direct transfer of vocabulary from the definitions article of the act (inherited legal lexicon: *notified body, manufacturer, harmonised standard*); condensation of a list or technical feature (reformulated legal lexicon: *instrument, apparatus, appliance… reagent* compressed into *products*); insertion of units absent from the act, with two subtypes (editorial vocabulary): evaluative (*high-quality, clearer and more stringent, rigorous, tightens the rules, end up on the market*) and illustrative (*bandages, hip replacements, pacemakers, HIV or hepatitis tests, coloured contact lenses*); application of the EUR-Lex genre template (genre-template vocabulary: *KEY TERMS, BACKGROUND, RELATED DOCUMENTS*); and cross-referencing to other EU legal acts (intertextual lexicon, specifically the vocabulary of inter-act references). It has been established that only two of the five operations (direct transfer from the definitions article of the act and condensation) rely directly on the text of the corresponding act, while the rest result from editorial actions or are determined by the genre model of the summary. Based on this, we argue that the summary lexicon is not exclusively the result of source text condensation. Combining evaluative and illustrative vocabulary into a single operation is justified by the fact that both subtypes share the same origin (insertion) and differ only in the nature of the introduced content. It is concluded that a summary is appropriately described as a text with a composite lexical architecture, and summary creation as the lexical construction of a new secondary text, in which the condensation of the original act is merely one of several text-producing operations.

Key words: summaries of EU legislation, provenance classification of the lexicon, composite lexical architecture, inherited legal vocabulary, reformulated legal vocabulary, editorial vocabulary, genre-template vocabulary, intertextual vocabulary.

Постановка проблеми. Резюме актів права Європейського Союзу (далі – ЄС) (Summaries of EU legislation), оприлюднені на порталі EUR-Lex [1], уособлюють редакційний контент, підготовлений Бюро публікацій ЄС (Publications Office of the European Union) з метою зробити складне законодавство доступним для нефахової аудиторії [2; 3]. Стаття 288 Договору про функціонування Європейського Союзу [4] розрізняє акти ЄС (зокрема регламенти) за юридичною дією, але жодним чином не окреслює статус резюме, який зумовлюється суто редакційною практикою Бюро публікацій. До того ж резюме не мають обов'язкової юридичної сили, на відміну від відповідних актів.

Традиційно лексикон текстів права ЄС стратифікують за значенням чи функцією: виокремлюють термінологічний, оцінний, структурний шари всередині тексту, який імпліцитно тлумачать як єдине, однорідне текстове поле. Такий підхід до опису лексики резюме не відповідає на питання про походження лексичних одиниць (генезис лексичних пластів) у процесі створення цього типу тексту. Відповідь на нього вимагає генетичної класифікації (за походженням одиниці тексту), а не семантичної (за її словниковим значенням). У зв'язку з цим вважаємо доцільним застосування аналізу походження (*provenance analysis*), версії якого на часі широко застосовуються в різних галузях знань, зокрема в корпусній, прикладній та контрастивній лінгвістиці (див. джерела: [5; 6; 7]).

У випадку аналізу лексикону тексту через призму *provenance*, з'ясуванню підлягає не просто *які* слова вжито, а звідки вони походять, як вони потрапили до тексту / який шлях трансформації пройшли. Традиційно резюме актів права ЄС (Summaries of EU legislation) сприймалися як медіативний або скорочений матеріал. Для доведення припущення, що резюме є не просто «скороченим текстом оригінального регламенту», а принципово новим, складним текстом із композитною лексичною архітектурою застосовано провенанс-класифікацію його лексикону. Розуміння того, *як саме* укладачі Бюро публікацій ЄС трансформують складну мову регламентів у доступну (plain language), допомагає вдосконалити практики укладання подібних резюме та їх перекладу мовами країн-кандидатів (зокрема українською).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою статті є концепція внутрішньомовного перекладу (intralingual translation) Р. Якобсона [8], тобто перекодування вер-

бального знака засобами тієї самої мови, зумовлене розбіжністю комунікативних цілей та адресата між вихідним і похідним текстом.

В аспекті жанрології резюме актів ЄС функціонує як текст із подвійною комунікативною настановою: воно орієнтоване водночас на змістову відповідність актові й доступність для нефахового читача. Ці настанови конкурують: перша тяжіє до збереження термінологічного апарату, друга – до його редукції та заміни загальномовними засобами. Оскільки резюме не має обов'язкової юридичної сили, пріоритет належить другій настанові, що й уможливлює текстотвірні операції, описані нижче.

С. Д'Аванцо [9] на матеріалі резюме директив ЄС з питань довкілля й імміграції описує резюме законодавства як окремий жанр популяризаційного дискурсу, який виконує інформативну, а не роз'яснювально-дидактичну функцію: резюме повідомляє про існування норми, а не навчає читача розпізнавати правові категорії.

Процедури переформулювання спеціального знання для нефахової аудиторії докладно описано в працях Дж. Чапушо [10] і А. Муньйос-Мікель [11]: збереження терміна з додаванням пояснень чи прикладів; вилучення терміна та заміну його перифразою; денормалізацію; передавання абстрактних понять конкретнішими засобами. Провенанс-класифікація не заперечує цієї типології, однак те, що семантична типологія описує як «збереження терміна з додаванням прикладів», у провенанс-класифікації розпадається на дві різні за походженням операції: перенесення терміна з акта і додавання прикладу, відсутнього в акті.

На великому корпусі пар «акт ЄС – резюме» встановлено, що резюме мають сталу, шаблонну структуру незалежно від тематики акта [12]: ці дані побічно підтверджують гіпотезу про існування в резюме жанрово, а не змістовно зумовленого лексичного шару.

Попри чинні наукові здобутки, саме походження лексичних одиниць резюме, тобто розмежування того, що перенесено з відповідного акта, від того, що привнесено редактором, шаблоном жанру чи відсильною мережею права ЄС, дотепер не було предметом окремого системного опису.

Мета дослідження полягає в розробленні й апробації провенанс-класифікації лексикону резюме актів права ЄС, тобто у встановленні того, які текстотвірні операції формують пласти лексики за походженням у тексті резюме, на матеріалі двох парних актів у сфері регулювання медичних виробів. Досягнення означеної мети передбачає розв'язання таких завдань: визначити критерії розмежування типів лексики резюме за походженням, а не за значенням; виокремити й описати текстотвірні операції, що формують лексикон резюме; з'ясувати комунікативний ефект кожної операції.

Об'єктом дослідження є лексичний склад резюме Регламенту (ЄС) 2017/745 і Регламенту (ЄС) 2017/746 у зіставленні з текстами означених актів. *Предмет* дослідження становлять походження лексичних одиниць резюме та відповідні текстотвірні операції, які формують генетичні пласти лексики.

Матеріал і методи дослідження. Матеріал дослідження охоплює тексти двох резюме системи EUR-Lex: *Ensuring the safety and performance of medical devices* [13] до Регламенту (ЄС) 2017/745 [14] і *Ensuring the safety and performance of in vitro diagnostic medical devices* [15] до Регламенту (ЄС) 2017/746 [16] у зіставленні з повними текстами означених регламентів, зокрема з їхніми статтями *Definitions*, які охоплюють 71 і 74 терміни з дефініціями відповідно, (далі – дефініційні статті) та додатками.

Мета, завдання й специфіка об'єкта зумовили застосування таких **методів**: *метод суцільної вибірки* – для формування інвентарю лексичних одиниць резюме; *зіставний аналіз* – для встановлення наявності чи відсутності одиниці в тексті акта; *контекстуальний аналіз* – для розмежування генетично різнорідних, але формально подібних одиниць; елементи *дефініційного аналізу* – для зіставлення обсягу поняття в дефініційній статті акта й у тексті резюме; *класифікаційний аналіз* – для розподілу виявлених одиниць за операціями походження.

Виклад основного матеріалу. Суцільний розгляд лексики двох резюме дає змогу виокремити п'ять текстотвірних операцій, у результаті застосування яких при створенні резюме можна виокремити пласти лексики за походженням.

1. **Пряме перенесення**. Одиниці, перенесені з дефініційної статті акта в резюме практично без формальних змін відносимо до успадкованої юридичної лексики, напр.: *notified body, manufacturer, authorised representative, importer, health institution, user, conformity assessment, market surveillance, incident* тощо (обидва резюме); *harmonised standard, putting into service* (резюме до Регламенту 2017/746); *distributor, economic operator* (лише резюме до Регламенту 2017/745). Означену групу кваліфіковано як юридичну попри те, що за походженням чимало її одиниць є медичними або технічними термінами (*implantable device, clinical investigation, invasive device*). Критерієм тут є не галузь походження одиниці, а її статус у тексті акта. Дефініції одиниць містяться в статті 2 відповідного регламенту, тобто їхній обсяг є обов'язковим для всіх адресатів акта. Медичний термін у дефініційній статті набуває функції юридичного, а тому не допускає синонімічної заміни.

Комунікативний ефект цієї операції полягає в передачі юридичної точності: такі терміноодиниці відсилають читача до конкретної, юридично визначеної категорії, якою оперує акт.

2. **Згортання.** До переформульованої юридичної лексики відносимо терміноодиниці, перенесені з дефініційної статті акта, однак після згортання, наприклад, перелік термінів стягнуто до гіпероніма, а синтаксичну структуру спрощено. Стаття 2(1) Регламенту 2017/745 визначає *medical device* через перелік предметних класів *any instrument, apparatus, appliance, software, implant, reagent, material or other article*. Натомість резюме пропонує єдину узагальнену форму: *A term covering a wide variety of products used for medical purposes*. Так само стаття 2(2) Регламенту 2017/746 перелічує *a reagent, reagent product, calibrator, control material, kit, instrument, apparatus, piece of equipment, software or system*, тоді як резюме стягує цей перелік до формули *a wide variety of devices*.

Згортання може стосуватися не лише переліку, а й розгорнутої технічної ознаки. Так, стаття 2(15) Регламенту 2017/745 визначає *Unique Device Identifier* як: *series of numeric or alphanumeric characters that is created through a globally accepted device identification and coding standard*; резюме передає це як *a unique device identifier*, поданий з малої літери, без жодної технічної ознаки. Згортання тут не лише скорочує дефініцію, а й позбавляє її диференційних ознак, залишаючи саму назву механізму. Сюди ж належить заміна юридичного терміна загальномовним відповідником. В акті послідовно вжито термін minors, причому не лише в декларативній частині, а й у нормативній: у пункті 72 преамбули Регламенту 2017/745 зазначено, що «Incapacitated subjects, minors, pregnant women and breastfeeding women require specific protection measures», а стаття 65 має заголовок Clinical investigations on minors і встановлює умови проведення такого дослідження. У резюме натомість цей термін передано словосполученням people under the age of 18, яке в тексті акта не вживається в жодній формі. Комунікативний ефект операції згортання полягає у спрощенні тексту резюме шляхом вилучення диференційних ознак дефініції терміна.

3. **Додавання.** Пласт редакторської лексики охоплює лексичні одиниці, які відсутні в тексті акта взагалі й поява яких в резюме пояснюється винятково втручанням редактора. Терміном редактор резюме далі позначаємо суб'єкта текстотвірних операцій: укладача резюме в Бюро публікацій ЄС. Оскільки критерієм провенанс-класифікації є походження, а не функція, до цієї групи належать два підтипи, що різняться лише характером доданого, але не джерелом: оцінна редакторська лексика та ілюстративна (екземпліфікаційна) редакторська лексика.

Приклади **оцінної редакторської лексики**, знайдені в результаті суцільної перевірки обох резюме за повним текстом відповідних регламентів, охоплюють оцінні одиниці, які відсутні в актах: *high-quality / high quality (standards), clearer, more stringent / stricter (obligations, procedures), rigorous (evidence), improve (patient safety), tighten (the rules), successfully (perform),*

rapidly, а також дієприкметникове означення заголовка резюме *Ensuring the safety and performance of…* як оцінна рамкова номінація, якої немає в нейтральній офіційній назві акта (*on medical devices*, *on in vitro diagnostic medical devices*). Інший приклад ілюструє вживання оцінного дієслова *tighten* (*посилювати* про правила, контроль, заходи) для опису повноважень нотифікованих органів у текстах обох резюме: *The regulation **tightens** the rules concerning how the independent notified bodies –<…> are designated, organised and monitored* (резюме до Регламенту 2017/745; Регламенту 2017/746). У текстах регламентів *tighten* не вживається. Показовим є й випадок додавання прикметника *rapid* (*швидкий, стрімкий* про події, зміни, розвиток) до словосполучення *the **rapid** scientific progress in the field* у тексті резюме до Регламенту 2017/746, тоді як у регламенті вжито словосполучення *scientific progress*. Редакторське втручання, відтак, реалізується не лише як введення нового слова, а й додавання оцінного означення до наявної в акті сполуки. Комунікативний ефект означеного підтипу полягає в оцінці: резюме описує норму не нейтрально, а характеризує її як суворішу, чіткішу й прогресивнішу порівняно з попередньою редакцією.

Ілюстративна (екземпліфікаційна) редакторська лексика охоплює приклади, введені для конкретизації юридичного поняття, які відсутні в тексті акта. Так, пояснюючи термін *medical device*, редактор резюме Регламенту 2017/745 наводить нові ілюстративні одиниці: *Examples range from bandages to hip replacements to pacemakers.* Жодного з цих найменувань у текстах обох регламентів не виявлено. Аналогічно до терміна *in vitro diagnostic medical device* додано такі приклади: *Examples range from self-tests for pregnancy to tests for highly transmissible agents.*

Найпоказовіше цей підтип ілюструє конкретизація класів ризику в резюме Регламенту 2017/746: *for higher risk devices such as HIV or hepatitis tests (class D) and certain influenza tests (class C), the transition period ends on 26 May 2025 and 26 May 2026 respectively*. Жодного з найменувань *HIV, hepatitis, influenza* не виявлено в тексті Регламенту 2017/746: акт визначає класи ризику через абстрактні критерії призначення в додатку VIII, а не через перелік конкретних захворювань. Редактор самостійно добирає до юридично визначеної категорії найвпізнаваніші конкретні найменування.

Прикметно, що обидва випадки розгорнутої екземпліфікації прив'язано саме до тих термінів, які в другій операції зазнали найглибшого гіперонімічного стягнення (*medical device, in vitro diagnostic medical device*): що сильніше редуковано перелік предметних класів, то докладніші приклади наводить редактор. Ілюстративна лексика не є випадковим стилістичним додатком, а компенсує втрату, спричинену згортанням, і тому системно пов'язана з його мірою.

4. **Застосування жанрового шаблону.** Жанрово-шаблонну лексику становлять назви рубрик, задані редакційною моделлю: *SUMMARY OF, WHAT IS THE AIM OF THE REGULATION?, KEY POINTS, FROM WHEN DOES THE REGULATION APPLY?, BACKGROUND, KEY TERMS, MAIN DOCUMENT(S), RELATED DOCUMENTS*, а також внутрішня перехресна вказівка *see summary* (у формулюванні Directive 85/374/EEC on product liability (*see summary*)). Ці одиниці не описують зміст акта, а позначають інформаційні блоки самого резюме, тобто є метатекстовими.

Жанрово-шаблонна лексика в обох резюме збігається дослівно; як засвідчує аналіз великого корпусу резюме, вона наявна в будь-якому резюме цієї системи незалежно від тематики акта [12]. Її джерелом є не акт (у якому рубрика KEY TERMS відсутня), а сама редакційна модель жанру: редактор не обирає, чи буде в резюме рубрика BACKGROUND, оскільки це обов'язковий елемент. Комунікативний ефект від уведення жанрово-шаблонної лексики полягає в організації тексту резюме як рубрикованої структури для швидкого перегляду, а не послідовного читання. Саме ця операція найпереконливіше засвідчує, що резюме є жанрово заданою формою, а не довільним переказом.

5. **Відсилання до інших актів права ЄС.** Ця операція вводить до тексту резюме інтертекстуальну лексику, тобто назви інших правових актів ЄС: *Directive 2001/83/EC, Regulation (EC) No 178/2002, Decision (EU) 2025/2371, Commission Decision 2010/227/EU, Implementing*

Decision (EU) 2021/1195 тощо. У резюме до Регламенту 2017/746 таких покликань особливо багато: у рубриці *RELATED DOCUMENTS* зазначено сім пов'язаних актів, тоді як у резюме до Регламенту 2017/745 – лише три.

У межах цієї операції доцільно виокремити підклас – лексику міжактових відсилань, тобто випадки, коли посилання на інший акт є не бібліографічною приміткою, а способом визначення терміна. Найпоказовіший приклад міститься не в резюме, а в самому акті: у статті 2(1) Регламенту 2017/746 замість дефініції *medical device* наведено посилання на дефініцію в іншому нормативному документі: *'medical device' means 'medical device' as defined in point (1) of Article 2 of Regulation (EU) 2017/745*. Це засвідчує, що інтертекстуальність притаманна самому дефініційному апаратові права ЄС, а не привнесена до резюме ззовні: один акт визначає термін через покликання на інший. У резюме до Регламенту 2017/746 ця відсильна залежність, однак, не відтворена жодним чином: термін *medical device* вживається як самостійна категорія, без вказівки на визначення його юридичного змісту в іншому акті.

Резюме, відтак, успадковує інтертекстуальність права ЄС вибірково: вона наявна у бібліографічному вияві (список пов'язаних документів), але відсутня у дефініційному (відсильні визначення термінів). Комунікативний ефект операції полягає в тому, щоб показати зв'язок акта з іншими актами права ЄС, які він замінив, доповнив чи змінив.

Зведення виявлених операцій в одну таблицю унаочнює провенанс-класифікацію лексикону резюме: лише дві операції з п'яти (1–2) спираються безпосередньо на текст акта (табл. 1).

Таблиця 1

Текстотвірні операції та пласти лексики за походженням у текстах резюме актів права ЄС

№ п/п	Текстотвірна операція	Походження лексики	Приклади одиниць	Комунікативний ефект
1	Пряме перенесення з дефініційної статті	Акт (без змін)	*notified body, harmonised standard*	юридична точність
2	Згортання переліку чи ознаки	Акт (переформульовано)	*instrument, apparatus, reagent… → products; minors → people under the age of 18*	спрощення сприйняття
3	Додавання а) оцінної одиниці б) прикладів	Редактор резюме	*a) high-quality, tightens, rigorous, rapidly;* б) *bandages, pacemakers, HIV or hepatitis tests, coloured*	оцінка; конкретизація
4	Застосування жанрового шаблону EUR-Lex	Редакційна модель жанру	*KEY TERMS, BACKGROUND, see summary*	орієнтування читача
5	Відсилання до інших актів права ЄС	Інші акти права ЄС	*Directive 98/79/EC*; відсильна дефініція *medical device*	зв'язок із масивом актів права ЄС

Отримані дані (див. табл. 1) уможливлюють висновок, суттєво відмінний від інтуїтивного уявлення про резюме як «стиснений переказ акта своїми словами». Якби резюме було лише переказом, слід було б очікувати, що вся його лексика (з незначними винятками) походить з акта (текстові операції 1–2) або принаймні описує його зміст. Натомість три операції з п'яти (3, 4, 5) не спираються на текст акта. Оцінна й ілюстративна лексика, яка з'являється в резюме внаслідок додавання, в актах відсутня: у результаті перевірки за повним текстом обох регламентів одиниці high-quality, tightens, rigorous, rapidly, bandages, pacemakers, HIV, hepatitis не виявлено. Показово, що акти самі послуговуються і оцінною лексикою (high level of, legal certainty), і прикладами (сполука such as трапляється в них десятки разів), отже, ідеться не про несумісність із жанром нормативного тексту, а про вибір редактора. Відсилання до інших актів частково спирається на акт, однак рубрика RELATED DOCUMENTS містить і документи, ухвалені пізніше за резюмований регламент (Regulation (EU) 2020/561, Decision (EU) 2025/2371), а отже, відсутні в його тексті. Застосування жанрового шаблону полягає не в стисненому переказуванні акта, а у створенні тексту резюме.

Висновки. Провенанс-класифікація лексикону резюме актів права ЄС, апробована на матеріалі резюме до Регламенту (ЄС) 2017/745 і Регламенту (ЄС) 2017/746, охоплює п'ять текстотвірних операцій, які структурують лексику за походженням на: пряме перенесення з дефініційної статті (успадкована юридична лексика, що забезпечує юридичну точність); згортання переліку чи технічної ознаки (переформульована юридична лексика, яка сприяє розумінню тексту); додавання одиниць з оцінним і ілюстративним підтипами (редакторська лексика, яка оцінює або конкретизує зміст), відсутніх у акті; застосування жанрового шаблону EUR-Lex (жанрово-шаблонна лексика, яка не описує зміст акта, а організовує текст резюме); відсилання до інших актів права ЄС (інтертекстуальна лексика, зокрема лексика міжактових відсилань, яка вказує на зв'язки конкретного документа з іншими актами права ЄС).

Оцінну та ілюстративну лексику об'єднано в одну операцію, бо походження в них спільне: редактор додає те, чого в акті немає. Різняться підтипи лише характером доданого.

Головний висновок полягає в тому, що резюме не є ані скороченням, ані переказом акта. Створення резюме тлумачимо як процес лексичного конструювання нового вторинного тексту з композитною лексичною архітектурою. Лише дві текстотвірні операції з п'яти (перенесення та згортання) спираються на текст акта, тоді як решта операцій (додавання оцінної та ілюстративної лексики, застосування жанрового шаблону, відсилання до інших актів права ЄС) додають до резюме те, чого в акті немає.

Обмеженням дослідження є матеріал двох резюме актів ЄС однієї предметної галузі. Виокремлені операції текстотворення потребують перевірки на резюме інших тематичних напрямів права ЄС, зокрема тих, які мають факультативну рубрику *KEY TERMS*, а також резюме директив. Перспективу вбачаємо в зіставленні провенансу лексики резюме з провенансом лексики їхніх перекладів офіційними мовами ЄС, зокрема в контексті відсутності усталеної практики системного перекладу таких текстів українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. EUR-Lex : Access to European Union Law. URL: https://eur-lex.europa.eu/homepage.html (date of access: 16.07.2026).

2. Interinstitutional Style Guide / Publications Office of the European Union. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2023. URL: https://style-guide.europa.eu (date of access: 16.07.2026).

3. European Commission, Directorate-General for Translation. How to write clearly / illustr. Z. Field. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2015. 26 p. DOI: https://doi.org/10.2782/022405

4. Договір про функціонування Європейського Союзу (консолідована версія). Ст. 288. OJ C 326, 26.10.2012. С. 47. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT (дата звернення: 11.07.2026).

5. Moreau L. The Foundations for Provenance on the Web. *Foundations and Trends in Web Science*. 2010. Vol. 2, no. 2–3. P. 99–241. DOI: https://doi.org/10.1561/1800000010

6. Teixeira C. S. C. The Handling of Translation Metadata in Translation Tools : PhD thesis / Universitat Rovira i Virgili. Tarragona, 2014. URL: https://www.tdx.cat/handle/10803/284988 (date of access: 11.07.2026).

7. Provenance for Linguistic Corpora Through Nanopublications / T. Lek, A. de Groot, T. Kuhn, R. Morante. *Proceedings of the 12th Language Resources and Evaluation Conference*. Marseille : Association for Computational Linguistics, 2020. P. 5275–5280. URL: https://aclanthology.org/2020.lrec-1.649 (date of access: 11.07.2026).

8. Jakobson R. On linguistic aspects of translation. On Translation / ed. by R. A. Brower. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1959. P. 232–239. DOI: https://doi.org/10.4159/harvard.9780674731615.c18

9. D'Avanzo S. Popularizing while Implementing EU Legislation on Environmental Issues. *Anglistica AION.* 2018. Vol. 22, No. 1. P. 193–203. DOI: https://doi.org/10.6093/2035-8504/6328.

10. Ciapuscio G. E. Formulation and Reformulation Procedures in Verbal Interactions between Experts and (Semi)laypersons. *Discourse Studies.* 2003. Vol. 5, No. 2. P. 207–233. DOI: https://doi.org/10.1177/1461445603005002004.

11. Muñoz-Miquel A. From the Original Article to the Summary for Patients: Reformulation Procedures in Intralingual Translation. *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies.* 2012. Vol. 11. P. 187–206. DOI: https://doi.org/10.52034/lanstts.v11i.303.

12. Zmiycharov V., Chechev M., Lazarova G., Tsonkov T., Koychev I. A Comparative Study on Abstractive and Extractive Approaches in Summarization of European Legislation Documents. Proceedings of the Conference Recent Advances in Natural Language Processing – Deep Learning for Natural Language Processing Methods and Applications. 2021. P. 1645–1651. DOI: https://doi.org/10.26615/978-954-452-072-4_184.

13. Ensuring the Safety and Performance of Medical Devices. Summary of: Regulation (EU) 2017/745. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:4321683 (date of access: 11.07.2026).

14. Regulation (EU) 2017/745 of the European Parliament and of the Council of 5 April 2017 on medical devices, amending Directive 2001/83/EC, Regulation (EC) No 178/2002 and Regulation (EC) No 1223/2009 and repealing Council Directives 90/385/EEC and 93/42/EEC. OJ L 117, 5.5.2017. P. 1–175. URL: http://data.europa.eu/eli/reg/2017/745/oj (date of access: 11.07.2026).

15. Ensuring the Safety and Performance of In Vitro Diagnostic Medical Devices. Summary of: Regulation (EU) 2017/746. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/ensuring-the-safety-and-performance-of-in-vitro-diagnostic-medical-devices.html (date of access: 11.07.2026).

16. Regulation (EU) 2017/746 of the European Parliament and of the Council of 5 April 2017 on in vitro diagnostic medical devices and repealing Directive 98/79/EC and Commission Decision 2010/227/EU. OJ L 117, 5.5.2017. P. 176–332. URL: http://data.europa.eu/eli/reg/2017/746/oj (date of access: 11.07.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 03.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 811.111’374
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-20

АНГЛОМОВНІ ФОЛЬКЛОРНІ ТВОРИ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ

ENGLISH FOLKLORE TEXTS IN THE CONTEXT OF TRANSLATION

Пеліван О. К.,
orcid.org/0000-0002-2708-9514
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено комплексному дослідженню англомовних фольклорних творів в аспекті перекладу. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю поглибленого вивчення особливостей відтворення національно-культурної специфіки англійського фольклору українською мовою в умовах активізації міжкультурної комунікації. Метою статті є виявлення особливостей перекладу англомовних фольклорних творів, визначення основних труднощів їх відтворення українською мовою, аналіз перекладацьких стратегій і трансформацій, а також оцінювання ступеня збереження культурної та художньої своєрідності оригіналу. Матеріалом дослідження стали 50 англомовних фольклорних творів, представлених народними казками, легендами, міфами, баладами та переказами, відібраними з електронної бібліотеки Folklore, Folktales, and Fairy Tales from England та збірки English Fairy Tales, а також їх українські переклади. У роботі використано описовий, порівняльно-перекладознавчий, контекстуальний методи, метод аналізу перекладацьких трансформацій та елементи кількісного аналізу. У результаті дослідження встановлено, що англомовні фольклорні твори характеризуються жанровою різноманітністю, використанням культурно маркованої лексики, реалій, архаїзмів, фольклорних формул, фразеологізмів і символічних образів, які створюють значні труднощі під час перекладу. Визначено, що найпоширенішими способами відтворення таких одиниць є описовий переклад, функціональна заміна, транскрипція, транслітерація, калькування, конкретизація, генералізація та компенсація. Доведено, що вибір перекладацької стратегії залежить від ступеня культурної маркованості мовної одиниці та необхідності збереження її прагматичного навантаження. Встановлено, що сучасні українські переклади загалом забезпечують адекватне відтворення змісту, жанрових особливостей і художньої своєрідності англомовних фольклорних творів, хоча окремі культурно специфічні елементи зазнають адаптації відповідно до норм української лінгвокультури. Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання в перекладознавстві, лінгвокультурології, фольклористиці, а також у процесі професійної підготовки майбутніх перекладачів і філологів.

Ключові слова: англомовний фольклор, фольклорний твір, художній переклад, перекладознавство, перекладацькі трансформації, культурно маркована лексика, реалії, лінгвокультурний аспект, міжкультурна комунікація.

The article presents a comprehensive study of English folklore texts from the perspective of translation. The relevance of the research is determined by the need for an in-depth investigation of the reproduction of the national and cultural specificity of English folklore in Ukrainian within the context of increasing intercultural communication. The aim of the study is to identify the specific features of translating English folklore texts, determine the major difficulties encountered in their translation into Ukrainian, analyse the translation strategies and transformations employed, and assess the degree to which the cultural and artistic uniqueness of the source texts is preserved. The research material comprises 50 English folklore texts, including folk tales, legends, myths, ballads, and traditional narratives, selected from the digital library Folklore, Folktales, and Fairy Tales from England and the collection English Fairy Tales, together with their Ukrainian translations. The study employs descriptive, comparative translation, and contextual methods, as well as translation transformation analysis and elements of quantitative

© Пеліван О. К., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

analysis. The findings demonstrate that English-language folklore texts are characterised by genre diversity and extensive use of culturally marked vocabulary, culture-specific items, archaisms, folklore formulae, phraseological units, and symbolic images, all of which create considerable challenges for translators. The study reveals that the most frequently applied translation techniques include descriptive translation, functional substitution, transcription, transliteration, calquing, concretisation, generalisation, and compensation. It is established that the choice of a translation strategy depends primarily on the degree of cultural markedness of a linguistic unit and the necessity to preserve its pragmatic function. The analysis also shows that contemporary Ukrainian translations generally ensure an adequate rendering of the content, genre characteristics, and artistic originality of English-language folklore texts, although certain culture-specific elements undergo adaptation in accordance with the norms of Ukrainian linguoculture. The practical significance of the research lies in the possibility of applying its findings in translation studies, linguocultural studies, folklore studies, and the professional training of future translators and philologists.

Key words: English folklore, folklore text, literary translation, translation studies, translation transformations, culturally marked vocabulary, culture-specific items, linguocultural aspect, intercultural communication.

Постановка проблеми. Фольклорні твори є важливим складником культурної спадщини кожного народу, оскільки відображають його світогляд, систему цінностей, історичний досвід і національну специфіку мовної картини світу. Англомовний фольклор, представлений народними казками, легендами, баладами, міфами, прислів'ями та іншими жанрами усної народної творчості, характеризується високим рівнем культурної маркованості, наявністю реалій, символів, архетипних образів, фольклорних формул, діалектних елементів і стилістичних особливостей, що формують його мовну та художню своєрідність. Саме ці характеристики значною мірою ускладнюють процес перекладу, оскільки потребують не лише адекватного відтворення змісту, а й збереження культурної, прагматичної та естетичної цінності оригіналу. Особливої уваги потребує дослідження взаємодії мовних і культурних чинників, які визначають вибір перекладацьких рішень та впливають на збереження національної своєрідності фольклорного тексту в перекладі. Це і зумовлює актуальність дослідження англомовних фольклорних творів в аспекті перекладу та необхідність системного вивчення способів відтворення їхніх лінгвокультурних особливостей у цільовій мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження англомовних фольклорних творів у сучасній лінгвістиці та перекладознавстві ґрунтується на широкому спектрі праць, присвячених теорії фольклору, жанровій класифікації усної народної творчості, лінгвокультурним особливостям фольклорних текстів та проблемам їх інтерпретації. Важливе значення для розуміння специфіки англійського фольклору має класифікація його жанрової системи, у межах якої визначено основні жанри народної творчості, окреслено їх структурні, тематичні та функціональні особливості, а також проаналізовано характерні мовні ознаки різних типів фольклорних текстів [1].

Сучасні тенденції розвитку фольклору розглядаються також крізь призму популярної культури, де фольклор трактується як динамічна культурна система, здатна адаптуватися до нових соціальних умов, трансформувати традиційні сюжети та функціонувати в сучасному інформаційному просторі. Такий підхід дає можливість розширити уявлення про особливості функціонування фольклорних текстів у сучасній міжкультурній комунікації та їх подальшу рецепцію в перекладі [2].

Порівняльний аспект дослідження фольклору висвітлено у працях, присвячених методології компаративної фольклористики. У них обґрунтовано принципи зіставлення фольклорних традицій різних народів, визначено закономірності розвитку універсальних сюжетів, мотивів та архетипів, що створює теоретичне підґрунтя для аналізу перекладних відповідників англомовних фольклорних творів і виявлення особливостей передачі їхньої національно-культурної специфіки [3].

Методологічні засади дослідження фольклору суттєво доповнюють праці, присвячені музичній фольклористиці, у яких сформульовано основні принципи польового дослідження, класифікації, систематизації та аналізу фольклорного матеріалу. Запропоновані підходи можуть бути

ефективно застосовані під час комплексного аналізу словесного фольклору, зокрема вивчення його мовної організації та перекладацької інтерпретації [4].

Значний внесок у вивчення природи фольклору становлять узагальнювальні праці, у яких розкрито походження, жанрову систему, функції та художні особливості народної творчості. Особлива увага приділяється взаємозв'язку фольклору з національною культурою, традиціями, ментальністю та мовною картиною світу, що є важливим для дослідження культурної інформації, закладеної у фольклорних текстах, та її відтворення засобами іншої мови [5].

Окремий напрям сучасних досліджень пов'язаний із розвитком фольклорної лексикографії, яка розглядається як перспективний інструмент систематизації мовних одиниць фольклору. Аналіз фольклорної лексики, її семантики, варіантності та функціонування сприяє глибшому розумінню мовної специфіки фольклорних творів і створює підґрунтя для вибору адекватних перекладацьких стратегій під час відтворення культурно маркованої лексики [6].

Водночас сучасні дослідження демонструють тенденцію до переосмислення ролі фольклору в умовах глобалізації та цифрового суспільства. Відзначається відродження інтересу до традиційної народної творчості, її інтеграція в сучасний культурний простір та активне функціонування у різних формах художньої комунікації. Це зумовлює необхідність нових підходів до перекладу фольклорних творів, які мають забезпечувати збереження не лише їхнього змісту, а й культурної ідентичності та художньої своєрідності [7].

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей перекладу англомовних фольклорних творів українською мовою, визначенні основних перекладацьких стратегій і трансформацій, що застосовуються під час відтворення їхніх мовних, стилістичних та лінгвокультурних особливостей, а також встановленні специфіки передачі національно-культурного компонента фольклорного тексту. Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких *завдань:* охарактеризувати жанрові та мовностилістичні особливості англомовних фольклорних творів; визначити основні труднощі перекладу англомовного фольклору українською мовою; проаналізувати способи відтворення культурно маркованої лексики, реалій, власних назв, фразеологічних одиниць і фольклорних формул; встановити найбільш поширені перекладацькі трансформації, використані під час перекладу англомовних фольклорних текстів; оцінити ступінь збереження національно-культурної специфіки та художньої своєрідності оригіналу в українських перекладах.

Матеріалом дослідження стали 50 англомовних фольклорних творів, представлених народними казками, легендами, міфами, баладами та переказами, відібраними з електронної бібліотеки Folklore, Folktales, and Fairy Tales from England [8] та збірки English Fairy Tales [9]. Для зіставного аналізу використано їхні українські переклади, опубліковані в електронній збірці «Англійські народні казки» [10].

Виклад основного матеріалу. Аналіз корпусу англомовних фольклорних творів засвідчив, що їх жанрова система охоплює народні казки, легенди, міфи, балади, перекази, прислів'я та народні оповіді, кожен із яких характеризується власними структурними, мовними та стилістичними особливостями. Найчисленнішу групу становлять народні казки, для яких типовими є традиційна композиційна побудова, наявність сталих зачинів (Once upon a time…), фінальних формул (They lived happily ever after), триразових повторів, архетипних персонажів, магічних предметів, символічних чисел та мотивів випробування героя. Англійські легенди відзначаються поєднанням історичних фактів із художнім вимислом, тоді як народні балади характеризуються ритмічною організацією тексту, великою кількістю діалогів, повторів і паралельних конструкцій.

Мовностилістичний аналіз показав, що англомовні фольклорні тексти вирізняються широким використанням архаїчної лексики, діалектизмів, історизмів, емоційно-експресивних епітетів, традиційних порівнянь, метафоричних образів і фразеологічних одиниць. Значну роль у побудові тексту відіграють формульні конструкції, які забезпечують ритмічність оповіді,

полегшують запам'ятовування та виконують композиційну функцію. Водночас важливою рисою англійського фольклору є використання культурно зумовлених реалій, назв історичних місцевостей, міфологічних персонажів, назв предметів побуту, традиційних одиниць виміру, звертань та етикетних формул, що формують його національну своєрідність.

Дослідження перекладів засвідчило, що найбільші труднощі виникають під час відтворення культурно маркованих мовних одиниць, які не мають прямих відповідників в українській мові. До них належать назви історичних адміністративних одиниць (shire), предметів традиційного англійського побуту (pudding, ale, hearth), міфологічних істот (brownie, pixie, banshee), а також власні назви, історичні реалії, архаїчна лексика й діалектні елементи. Додаткові труднощі спричиняє переклад фольклорних формул, римованих повторів, стилізованих звертань і народної гумористичної гри слів, які часто не можуть бути повністю відтворені без зміни структури тексту.

Аналіз способів перекладу культурно маркованих одиниць показав, що перекладачі використовують різні стратегії залежно від типу мовної одиниці. Реалії найчастіше передаються за допомогою описового перекладу або функціонального відповідника. Наприклад, shire перекладається як графство, ale – як традиційне англійське пиво, hearth – як домашнє вогнище або камін. Власні назви переважно відтворюються шляхом транскрипції або транслітерації (Robin Hood – Робін Гуд, King Arthur – король Артур), тоді як назви міфологічних персонажів можуть перекладатися як транскрипцією (pixie – піксі), так і функціональними аналогами (fairy – фея). Фразеологічні одиниці здебільшого передаються українськими еквівалентами або аналогами, а за їх відсутності – описовим перекладом із максимальним збереженням прагматичного значення.

Особливу увагу приділено відтворенню традиційних фольклорних формул. Встановлено, що англійський зачин Once upon a time майже в усіх перекладах передається українською формулою Жив-був або Колись давно, що забезпечує адекватне сприйняття тексту українським читачем. Завершальна формула They lived happily ever after перекладається як І жили вони довго й щасливо, що також є функціональним еквівалентом української казкової традиції. Подібні перекладацькі рішення свідчать про орієнтацію на збереження жанрових особливостей фольклорного тексту та його відповідність традиціям цільової культури.

Проведений аналіз дозволив встановити, що найчастіше під час перекладу англомовних фольклорних творів використовуються такі перекладацькі трансформації, як функціональна заміна, описовий переклад, конкретизація, генералізація, калькування, транскрипція, транслітерація, компенсація та перестановка компонентів речення. Найбільш продуктивними виявилися описовий переклад і функціональна заміна, оскільки саме вони забезпечують передачу культурної інформації за відсутності прямих лексичних відповідників. Калькування використовується переважно для відтворення символічних образів і стійких словосполучень, тоді як компенсація дає можливість частково відшкодувати втрату стилістичного ефекту або експресивності в інших фрагментах тексту.

Оцінювання українських перекладів показало, що в більшості випадків вдається успішно зберегти сюжетну організацію, жанрову специфіку, систему образів, композиційні формули та основне прагматичне навантаження англомовних фольклорних творів. Водночас окремі національно-культурні компоненти, пов'язані з історичними реаліями, локальними традиціями, діалектною лексикою, мовною грою та стилістичними відтінками, зазнають часткової нейтралізації або адаптації до української мовної картини світу. Це підтверджує, що переклад англомовного фольклору є не лише мовним, а й лінгвокультурним процесом, у якому важливого значення набуває пошук балансу між збереженням національної своєрідності оригіналу та забезпеченням зрозумілості тексту для читача цільової культури.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що англомовні фольклорні твори характеризуються жанровою різноманітністю, усталеними композиційними моделями, культурно маркованою лексикою, фольклорними формулами та яскраво вираженою національною специфікою, що значною мірою визначає особливості їх перекладу. Встановлено, що найбільші

труднощі виникають під час відтворення реалій, архаїзмів, власних назв, фразеологізмів і культурно зумовлених образів.

Доведено, що найефективнішими способами перекладу англомовних фольклорних текстів є описовий переклад, функціональна заміна, транскрипція, калькування та компенсація, які забезпечують максимально повне відтворення змісту й прагматичного потенціалу оригіналу. Водночас повне збереження національно-культурної специфіки не завжди можливе, що зумовлює необхідність адаптації окремих мовних одиниць до української лінгвокультурної традиції.

Перспективним напрямом подальших досліджень є зіставний аналіз перекладів англомовних фольклорних творів різними перекладачами, а також застосування корпусних методів для виявлення закономірностей використання перекладацьких стратегій у різних жанрах англійського фольклору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бачинська Н. Я. Класифікація жанрів англійського фольклору**.** Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2017. № 29. Т. 2. С. 15–17.

2. Гурова І. Новітній фольклор як форма популярної культури в сучасних українських реаліях: культурологічний аналіз. Fine Art and Culture Studies. 2025. Вип. 1. С. 341–349. DOI: https://doi.org/10.32782/facs-2025-1-49.

3. Давидюк В. Студії з порівняльної фольклористики : навч.-метод. посіб. / Волинський національний університет імені Лесі Українки, факультет філології та журналістики, кафедра української літератури. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 156 с.

4. Іваницький А. І. Українська музична фольклористика (методологія і методика): Навчальний посібник. Київ: Заповіт, 1997. 392 с.

5. Руснак І. Є. Український фольклор : навч. посіб. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. 304 с.

6. Сердега Р. Фольклорна лексикографія як новий вектор розвитку українського словникарства. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2023. Вип. 206. С. 128–135. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-206-19.

7. Ткач А. А. Відродження фольклору в сучасному просторі українців. *Мистецтвознавчі записки:* зб. наук. праць. 2020. Вип. 37. С. 134-138. https://doi.org/10.32461/2226-2180.37.2020.221784

8. Ashliman D. L. Folklore, Folktales, and Fairy Tales from England: A Digital Library. URL: https://sites.pitt.edu/~dash/england.html (дата звернення: 20.07.2026).

9. English Fairy Tales. London: David Nutt. URL: https://www.gutenberg.org/files/7439/7439-h/7439-h.htm (дата звернення: 20.07.2026)

10. Англійські народні казки. URL: https://derevo-kazok.org/anglijski-narodni-kazki/ (дата звернення: 20.07.2026)

Дата першого надходження статті до видання: 31.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 81’253:81’27
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-21

ІНТЕРАКЦІЯ В ДІАЛОГІЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ: ФУНКЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЧА

INTERACTION IN DIALOGUE INTERPRETING: INTERPRETER FUNCTIONS

Поліщук Г. В.,
orcid.org/0000-0002-9547-4959
доктор педагогічних наук,
професор кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

У статті здійснено теоретичне обґрунтування та систематизацію функціоналу усного перекладача як активного координатора й ко-конструктора смислу в процесі тріадичної інтеракції у діалогічному перекладі (ДП). Підкреслено, що ДП у медичній, юридичній та соціальній сферах докорінно відрізняється від монологічного конференц-перекладу очною взаємодією віч-на-віч і спільним творенням дискурсу. За інтеракційним і технічним форматом ДП охоплює переклад у сфері державних послуг і громадський переклад, які відбуваються в інституційно-соціальному контексті надання перекладацьких послуг. Спираючись на синтез концепцій інтеракційної компетенції, конверсаційного аналізу та моделі тріадичної взаємодії, розроблено типологію функцій перекладача, яка охоплює вербальний і невербальний рівні комунікативної діяльності.

На вербальному рівні виокремлено чотири взаємопов’язані функції усного перекладача в ДП: трансляційну, координатора розмови (регулятивно-диспетчерську), корекційно-фасилітативну, соціопрагматичної та міжкультурної медіації. Трансляційна функція забезпечує базову координацію через міжмовне відтворення реплік первинних комунікантів за допомогою системи реплік-відповідників (*renditions*). Функція координатора розмови (регулятивно-диспетчерська) трансформує канонічну двосторонню модель чергування реплік, перетворюючи фахівця на регулятора черги та розширюючи суміжні пари. Корекційно-фасилітативна функція реалізує механізми виправлення комунікативних збоїв (*repair*) шляхом перепитування, формулювань та ініціювання латеральних секвенцій (*side-sequences*). Функція соціопрагматичної та міжкультурної медіації спрямована на подолання асиметрії влади, соціокультурних лакун і балансування статусних розбіжностей за допомогою метакомунікативних неперекладних реплік (*non-renditions*).

Невербальний рівень представлено функціями мультимодального та психоемоційного (само-)контролю. Перша реалізується через синхронне залучення тілесних семіотичних ресурсів (динаміки погляду, жестів, проксемічного розташування), що оптимізує зоровий контакт і запобігає накладанню мовлення. Друга функція ґрунтується на макростратегії емоційного контейнерування, яка дає змогу витримувати високий рівень афекту, агресії чи травматичного досвіду, знижувати ризики вторинної травматизації та зберігати когнітивну стійкість. Розроблена типологія функцій уможливлює комплексний аналіз інтеракційної й мультимодальної ефективності тріадичного спілкування та окреслює вектори дидактичної підготовки усних перекладачів у діалогічному перекладі в інтрасоціальній сфері.

Ключові слова: діалогічний переклад, тріадична взаємодія (інтеракція), трансляційна функція, регулятивно-диспетчерська функція, корекційно-фасилітативна функція, соціопрагматична медіація, мультимодальний контроль, психоемоційний самоконтроль.

The study provides a theoretical substantiation and systematic categorization of the interpreter’s functions as an active coordinator and co-constructor of meaning within triadic encounters in dialogue interpreting (DI). The study emphasizes that DI across medical, legal, and social settings fundamentally differs from monologic conference interpreting due to its face-to-face nature and the collaborative co-construction of discourse. In terms of interactional

© Поліщук Г. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

and technical formats, public service interpreting and community interpreting which are situated within an institutional and social service-provision framework, are classified under the umbrella of DI. Drawing on a conceptual synthesis of interactional competence, conversation analysis, and triadic interaction modeling, the author develops a typology of interpreter functions that spans both verbal and non-verbal levels of communicative activity.

At the verbal level, four interrelated interpreter functions in DI are identified: translational, conversation coordinator (regulatory and dispatching), corrective-facilitative, and sociopragmatic and intercultural mediation. The translational function provides basic coordination via cross-linguistic reproduction of primary interlocutors' utterances through a system of renditions. The conversation coordinator (regulatory and dispatching) function restructures the canonical two-party turn-taking mechanism, positioning the interpreter as a turn-allocator who expands adjacency pairs. The corrective-facilitative function governs repair mechanisms through clarification requests, formulations, and the initiation of side-sequences. The sociopragmatic and intercultural mediation function aims to address power asymmetries, sociocultural lacunae, and status disparities by utilizing meta-communicative non-renditions.

The non-verbal level comprises multimodal control and psycho-emotional (self-)control functions. The former is realized through the synchronized deployment of embodied semiotic resources (gaze trajectories, kinesic cues, and proxemic positioning), which optimizes eye contact and prevents speech overlaps. The latter relies on the macro-strategy of emotional containment, enabling the interpreter to withstand heightened affect, client aggression, or traumatic accounts, thereby mitigating the risk of secondary trauma and preserving cognitive stability. The proposed functional typology facilitates a comprehensive analysis of the interactional and multimodal efficacy of triadic encounters and outlines didactic trajectories for training dialogue interpreters in intra-social settings.

Key words: dialogue interpreting, triadic interaction, translational function, regulatory and dispatching function, corrective-facilitative function, sociopragmatic mediation, multimodal control, psycho-emotional self-control.

Постановка проблеми. Діалогічний переклад (англ. *dialogue interpreting*) (далі – ДП) зазвичай означає очну, тріадичну (тристоронню) комунікацію, у якій перекладач забезпечує живий діалог між двома сторонами (наприклад, «лікар – пацієнт», «адвокат – клієнт» або «поліцейський – свідок» тощо) [1; 2]. Формат перекладу, який здійснюється в медичному, юридичному, освітньому контекстах та у сфері надання притулку, за своєю суттю є діалогічним і докорінно відрізняється від монологічного конференц-перекладу [3, с. 66], де перекладач працює в звукоізольованій кабіні, перекладаючи односторонню промову.

Визнання усних перекладачів активними, помітними учасниками, які спільно конструюють значення у процесі ДП [4, с. 1], на противагу їх сприйняттю як нейтральних «машин для перекладу» під час конференцій, акцентує увагу на питанні спеціальних функцій, якими мають володіти перекладачі для координації усної взаємодії / інтеракції (*spoken interaction*) і досягнення взаєморозуміння між первинними комунікантами (*primary parties*). Хоча багато з останніх змін у характері усного перекладу стали можливими лише завдяки використанню цифрових технологій (симультанно-послідовний переклад, віддалений синхронний переклад та відеопереклад), виконання завдань у всіх цих технологічно опосередкованих видах усного перекладу зрештою покладається безпосередньо на людину-перекладача: «<…> task performance in all of these technologically mediated types of interpreting rests essentially on a human agent» [5, с. 157]. Штучному інтелекту бракує специфічних інтеракційних і соціальних умінь, необхідних для орієнтування в емоційно напружених тріадичних обмінах репліками, керування накладенням мовлення або регулювання черговості реплік. Аналізуючи функції перекладача в діалогічному перекладі, ця праця визначає те, що робить перекладача-людину незамінним у діалогічній інтеракції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кінець XX століття позначився переходом від переважного використання конференц-перекладу в міжнародній сфері до розвитку усного перекладу у внутрішньосуспільній (інтрасоціальній) сфері [5, с. 151]. І. Мейсон визначає термін «діалогічний переклад» (*dialogue interpreting / DI*) як родову категорію (*generic term*) для всіх видів перекладу віч-на-віч, де комуніканти ділять спільний комунікативний простір [1; 6]. У зарубіжному усному перекладознавстві також функціонують терміни *public service interpreting (PSI)* (переклад у сфері публічних послуг) та *community interpreting* (громадський /

комунальний / інтрасоціальний переклад), які часто вживаються як синоніми для позначення усного перекладу. Термін «переклад у сфері державних послуг» уведено у 2000-х роках у Великій Британії, щоб відмежувати професійно підготовлених перекладачів від перекладачів на громадських засадах [7, с. 20]. В українському усному перекладознавстві вживається термін «громадський переклад» [8; 9; 10].

Назви «переклад у сфері державних послуг» і «громадський переклад» вказують на інституційно-соціальний контекст надання перекладацьких послуг, однак за інтеракційним і технічним форматом ці види відносять до діалогічного перекладу, а саме послідовної тріадичної взаємодії [11, с. 199-200].

У класичній праці *Interpreting as Interaction* Сесилія Ваденше (Wadensjö) довела, що в інтрасоціальній сфері ДП реалізується через покрокову взаємодію в тріаді, де перекладач поєднує дві функції: відтворення змісту (*translating/relaying*) та координацію інтеракції /взаємодії (*coordinating*) [2, с. 105]. Сучасні дослідження розглядають ДП як самостійний динамічний вид комунікації, де створення смислу є результатом колективної ко-конструкції (*co-constructed sense-making*) [12; 13]. ДП здійснюється послідовно, переважно віч-на-віч, коли комуніканти ділять спільний інтеракційний простір (фізичний або віртуальний, як у випадку відеоопосередкованого перекладу) [14, с. 8]. При цьому всі учасники, включно з перекладачем, взаємодіють безпосередньо за допомогою багатьох вербальних і тілесних семіотичних ресурсів (таких як погляд і рухи голови, постава й орієнтація тіла, жести, міміка) [там само, с. 8].

У цьому контексті ключового значення набуває поняття інтеракційної компетенції (ІК) (*interactional competence*) як здатності мовця ефективно конструювати діалог у реальному часі за допомогою мовних і немовних ресурсів. Відповідно до концепції Р. Янга (Young), інтеракційна компетенція: 1) реалізується в безпосередньому або візуальному усному спілкуванні (віч-на-віч); 2) передбачає розуміння учасниками прагматичних значень мовленнєвих актів; 3) не є статичним надбанням одного індивіда, а спільно конструюється всіма учасниками дискурсу; 4) реалізується як участь мовців у конкретній дискурсивній практиці, тобто в епізодах усної взаємодії, які мають соціокультурне значення [15, с. 96].

Конверсаційний аналіз (*Conversation Analysis*) визнає чергування реплікових кроків (*turn-taking*) базовою систематичною рисою мови як засобу взаємодії у двосторонній розмові «*мовець 1 – мовець 2*» [16, с. 331]. Мікроструктура такої взаємодії мовців охоплює механізми чергування реплік, точки переходу ініціативи (*transition relevance places*) та подолання збоїв у комунікації (*repair*) [17, с. 700–701]. У ситуації ДП перекладач не перебуває «поза» розмовою, а вписаний у систему черговості реплік. Кожна його дія (коли він вступає в розмову, робить паузу чи перебиває) також підпорядковується правилам усного діалогу. У практиці ДП перекладач виконує важливу функцію координації інтеракції (як базової, так і рефлексивної / метакомунікативної, напр., ініціює уточнення, згладжує непорозуміння, адаптує мовлення) [13, с. 2].

ДП не відбувається у «соціальному вакуумі»: він нерозривно пов'язаний з інституційним і соціальним середовищем (медичні заклади, судові установи, соціальні служби тощо), його нормами, балансом влади й потребами сторін [13, с. 3]. Перекладач у діалозі діє як «фасилітатор комунікації та експерт із міжкультурної взаємодії», що допомагає подолати культурний і мовний розрив між сторонами та сприяє досягненню спільного розуміння [там само, с. 4–5].

Створення смислу в діалогічному перекладі охоплює не лише вербальні елементи, а й невербальні (погляди, жести, розташування в просторі, міміку), де перекладач є «тілом у взаємодії» (*body in interaction*), а не просто беземоційним «голосом» [13, с. 2–3].

В українському перекладознавстві теоретичні та методичні засади тріадичної комунікації, діалогічного перекладу активно розробляються у працях Л. М. Черноватого, А. С. Ольховської [19], О. В. Ребрія [20], Р. В. Поворознюк [9], Н. В. Зінукової [21] та інших науковців.

Наведені наукові результати свідчать, що аспект інтеракції є центральним для розуміння діалогічного перекладу, а функції перекладача як координатора взаємодії виходять далеко за

межі традиційного лінгвістичного посередництва. Проте, попри вагомі напрацювання, цілісний функціонал перекладача в ДП й досі систематизовано не повною мірою. Потребує детальнішого теоретичного осмислення механізм поєднання базової і рефлексивної координації, регулювання черговості реплік і використання тілесних семіотичних ресурсів перекладача як повноправного ко-конструктора смислу.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та систематизації функцій перекладача як активного координатора й ко-конструктора смислу в процесі тріадичної інтеракції в діалогічному перекладі.

Виклад основного матеріалу. З огляду на міжмовний і міжкультурний характер взаємодії у ДП, а також складну інтеракційну та когнітивну природу перекладацької діяльності, методологія опису функціоналу перекладача має бути міждисциплінарною, об'єднуючи наукові надбання прикладної лінгвістики, конверсаційного аналізу, прагматики, вербальної та невербальної комунікації. У контексті ДП та інтеракційного підходу (зокрема, за концепцією Сесилії Ваденше) функції перекладача охоплюють конкретні комунікативні ролі, завдання та види дій, які перекладач виконує в реальному часі для забезпечення успішної тріадичної взаємодії.

На основі концептуального синтезу соціолінгвістичної концепції інтеракційної компетенції Р. Янга [15], моделі «усний переклад як інтеракція» (*Interpreting as Interaction*) С. Ваденше [2], теорії конверсаційного аналізу й мультимодального аналізу Е. Давітті [14] запропоновано комплексну типологію функцій перекладача в ДП, яка охоплює на вербальному рівні: 1) трансляційну функцію; 2) функцію координатора розмови (регулятивно-диспетчерську); 3) корекційно-фасилітативну функцію (управління збоями під час спільного конструювання смислу); 4) функцію соціопрагматичної та міжкультурної медіації; а на невербальному рівні: 5) функцію мультимодального контролю й 6) функцію психоемоційного (само-)контролю. Розглянемо їх детальніше.

Базова дихотомія функцій (за С. Ваденше) охоплює функцію перекладу (*translating function*), тобто вербальну передачу змісту реплік між первинними комунікантами (репродукування, трансформація або адаптація змісту), а також функцію координації (*coordinating function*), тобто керування самим процесом спілкування. Водночас, координація в ДП поділяється на два типи: імпліцитна / неявна координація (*implicit (tacit) coordination*) та експліцитна / явна координація (*explicit (interaction-oriented) coordination*) [2, с. 108–110].

Implicit (tacit) coordination, тобто координація через сам акт міжмовного перекладу (*translating*), відбувається, коли перекладач забезпечує зв'язок між учасниками суто через переклад висловлювань первинних сторін від першої особи, які С. Ваденше називає *renditions*. *Explicit (text-oriented / interaction-oriented) coordination* охоплює явну метакомунікативну координацію, яка містить експліцитні репліки від власного імені перекладача, спрямовані на моніторинг розуміння, переривання, запити на роз'яснення термінів тощо. Власні висловлювання перекладача, які не мають відповідника у вихідному тексті й створюються за його власною ініціативою, називаються *non-renditions*. Такі репліки спрямовано на: метакомунікативне маркування (вживання коротких нейтральних фраз третьою особою «*Перекладач уточнює*: ...» або від свого імені «*Дозвольте перекласти цю частину*», «*Секунду, я передам це лікарю/клієнту*»); семантичну експлікацію (парафразування, адаптацію вузькоспеціальної термінології під рівень реципієнта тощо); фасилітацію взаєморозуміння, запобігання накладанню мовлення (*overlap management*) та структурування інформаційного потоку).

Згідно з К. Баральді та Л. Гавіолі, розмежування між неявною та явною координацією, запропоноване С. Ваденше, можна розглядати як розрізнення між базовою та рефлексивною координацією, кожна з яких потенційно досягається як за допомогою реплік-відповідників (*renditions*), так і за допомогою неперекладних реплік (*non-renditions*) [4, с. 5–6]. Перекладознавство традиційно зосереджувалося на ролі та функції базової координаційної діяльності, водночас рефлексивна координація так само важлива в ДП, адже перекладач виконує не лише

функцію транслятора (*translating*), а й активного координатора (*coordinating*), забезпечуючи взаємне розуміння між первинними комунікантами [22, с. 41].

Функція координатора розмови (регулятивно-диспетчерська) (*Turn-taking Coordinator*). Окрім перекладу змісту розмови, перекладач керує структурою діалогу. Тристороння взаємодія у ДП «*мовець 1 – перекладач – мовець 2*» суттєво трансформує канонічну модель чергування реплік Сакса, Щеґлоффа і Джефферсон «*мовець 1 – мовець 2*» [17, с. 700–701]. У процесі регулювання черговості реплік (*turn-taking*), перекладач стає постійним розподільником права на репліку (*turn-allocator*). Первинний мовець спрямовує репліку на співрозмовника, але фізично чергу майже завжди перебирає перекладач, який стає «диспетчером черги», визначаючи, коли передати зміст адресату, а коли взяти слово для власного коментаря (*non-rendition*).

Мінімальною одиницею вербальної інтеракції є суміжна пара (*adjacency pair*) [18, с. 41], напр.: «питання – відповідь», «прохання – згода / відмова» тощо. У ДП внутрішня структура суміжної пари розширюється за рахунок проміжних реплікових кроків, а саме: 1) ініціювальний крок (перша частина суміжної пари): напр., *Запитання*; 2) трансляційний крок: *Переклад запитання*; 3) друга частина суміжної пари: *Відповідь*; 4) фінальний крок: *Переклад відповіді*. Однак така лінійність може перериватися у разі потреби в рефлексивній координації (*non-renditions*): коли в поточній мовленнєвій дії виникає перешкода (проблема розуміння, помилка, потреба у верифікації), комуніканти призупиняють основну лінію розмови, відкриваючи «побічну гілку», латеральну секвенцію (*side-sequence*, за Г. Джефферсон [23, с. 294]) між перекладачем та одним із учасників.

Корекційно-фасилітативна функція (управління збоями під час спільного конструювання смислу) (*Repair*). Під час ДП перекладач ініціює та проводить процедури відновлення розуміння (*repair sequences*), активуючи механізми перепитування та формулювання з метою гарантування спільного порозуміння сторонами діалогу. Теорія конверсаційного аналізу розрізняє самоініційоване самовиправлення (*self-initiated self-repair*), самовиправлення, ініційоване іншим співрозмовником (*other-initiated self-repair*), та виправлення співрозмовником (*other-repair*) [24, с. 61]. У тріадичному діалозі перекладач виступає не лише як агент виправлення власних мовленнєвих помилок, але й як інтеракційний фільтр, який діагностує прагматичні збої, культурні лакуни або колізії між первинними сторонами. Під час подолання комунікативних збоїв перекладач ініціює коригування (*other-initiated repair*), тимчасово призупиняючи трансляцію висловлювання для з'ясування термінології, перепитування або роз'яснення культурно маркованих понять. У ДП переривання не розглядається як порушення етикету, а виступає як професійний інструмент регулювання когнітивного навантаження перекладача.

Функція соціопрагматичної та міжкультурної медіації (*sociopragmatic and intercultural mediation*) полягає у здатності перекладача згладжувати статусні, прагматичні або культурні розбіжності між сторонами. Перекладач повинен: ураховувати статусно-рольові відмінності комунікантів, шляхом коригування регістру мовлення й ступеня формальності залежно від ситуації (напр., судове засідання vs. лікарський прийом): надавати лаконічну й доречну експлікацію соціокультурних та інституційних реалій; дотримуватись субординації й професійного етикету.

Як стверджує Чо (Cho) [25, с. 4], «влада є центральним елементом перекладу, де взаємодія відбувається між індивідами, які володіють домінантними формами мовного й культурного капіталу, та тими, хто їх не має». Гейл (Hale) наголошує на важливості для перекладачів усвідомлювати владні відносини, які вона відносить до «екстрадискурсивних знань» (*«discourse-external» knowledge*), що здатні допомогти мінімізувати потенційні джерела непорозумінь [3, с. 17]. Екстрадискурсивні знання охоплюють розуміння ролей кожного учасника дискурсивного процесу, а також ситуативного контексту й умов спілкування [там само, с. 17]. Ці характеристики впливають на те, як розгортається перекладацьки опосередкована інтеракція в таких умовах. Завдяки своїй білінгвальній та бікультурній експертизі перекладачі можуть реалізову-

вати владу через соціальні дії як співрозмовників (*co-interlocutors*), агентів розширення прав і можливостей (*empowerment figures*) або у зайнятті не нейтральної позиції [26].

Жодна інша професія «не має більшого досвіду в царині міжкультурного спілкування, ніж усні перекладачі, адже вони безпосередньо залучені до щоденних інтеракцій, де постійно перетинаються питання культури, мови та влади» [25, с. 2]. Функція перекладача як міжкультурного медіатора полягає в поясненні та культурних контекстів: введення короткого пояснення (парафрази), якщо один із учасників вживає соціокультурне поняття, незрозуміле іншому.

Функції мультимодального та психоемоційного (само-)контролю (*multimodal and emotional (self-)regulation*). Успішна фасилітація тріадичної взаємодії вимагає від перекладача активного залучення тілесних семіотичних ресурсів та інструментів емоційного менеджменту. Регуляція черговості реплік досягається за допомогою динаміки зорового контакту: прямий погляд на адресата сигналізує про завершення перекладу, зосередження на мовцеві маркує готовність перехопити ініціативу, а фіксація погляду на блокноті легітимізує паузу для нотування [6; 27; 28]. Проксемічна організація взаємодії (зокрема розміщення рівностороннім трикутником) у поєднанні з кінесичними маркерами (стриманий жест відкритої долоні як знак очікування) оптимізує зоровий контроль і запобігає накладанню мовлення. Паралінгвістична вокалізація (*backchanneling*) слугує мостом між слуханням і вступом у розмову.

Оскільки перекладач перебуває в безпосередньому контакті віч-на-віч з первинними учасниками, він стає не лише мовним, а й емоційним буфером між ними. Дослідження афективних вимірів перекладу свідчать про те, що «емоційно напружені бесіди або складні теми, з якими стикаються перекладачі, можуть бути стресовими й емоційно виснажливими, зумовлюючи схильність цих фахівців до вікарної (вторинної) травми» [29, с. 275]. Високий рівень афекту під час ДП (конфлікти, допити, кризові консультації) спроможний провокувати виклики, як-от: емоційний сплеск, який блокує оперативну пам’ять перекладача; втягування перекладача однією зі сторін в коаліцію з метою зробити його своїм емоційним союзником; емоційне зараження, коли перекладач переймає тривогу мовця й починає говорити квапливо або розгублено тощо. Ключовою макростратегією подолання цих викликів вважаємо *емоційне контейнерування* (термін із психіатрії) як здатність перекладача приймати, витримувати й професійно обробляти високий рівень афекту, травматичного досвіду чи агресії учасників тристоронньої взаємодії, не руйнуючи комунікативний канал. Інструменти перекладача охоплюють чітке дотримання метакомунікативних правил і професійних меж, внутрішній самомоніторинг, витримування вербальної агресії, паніки, сліз або відчаю клієнта без зустрічної емоційної реакції, зниження деструктивного емоційного напруження за допомогою спокійного, рівного тону й контрольованого темпу мовлення, контроль дихання, розуміння болю чи гніву мовця без повного «злиття» з його станом тощо.

Синтез окреслених функцій підтверджує, що функціонал перекладача в діалогічному перекладі є динамічною мультимодальною системою, де вербальні й невербальні ресурси діють синхронно для забезпечення взаєморозуміння між первинними комунікантами.

Висновки. Діалогічний переклад докорінно відрізняється від монологічних видів перекладу своєю тріадичною природою та спільним конструюванням смислу (*co-constructed sense-making*). Перекладач постає не пасивним каналом передачі інформації, а повноправним координатором і регулятором комунікативного процесу, наділеним розвиненою інтеракційною компетенцією. Комплексна модель діяльності перекладача в ДП охоплює два нерозривні рівні: вербальний і невербальний. На вербальному рівні реалізується базова координація тристороннього спілкування засобами трансляційної функції, яка забезпечує міжмовний зв’язок шляхом безпосереднього відтворення реплік первинних комунікантів, а основними інструментами слугують репліки-відповідники перекладача (*renditions*). Також на вербальному рівні здійснюється рефлексивна координація засобами регулятивно-диспетчерської, корекційно-фасилітативної функцій та функції соціопрагматичної медіації, де інструментом метакомунікативної

корекції (*repair mechanisms*) та експлікації культурно маркованих понять стають власні неперекладні репліки (*non-renditions*), а у випадках виникнення когнітивного навантаження чи збоїв розуміння лінійність розмови санкціоновано переривається відкриттям латеральних секвенцій (*side-sequences*). На невербальному рівні застосовується функція мультимодального контролю, яка ґрунтується на мультимодальних ресурсах (окулесика, кінесика, проксеміка, паралінгвістика), що дозволяє керувати накладанням мовлення (*overlap management*), вибудовувати точки переходу ініціативи (*transition relevance places*). Функція психоемоційного (само-)контролю здійснюється засобами емоційної саморегуляції з метою збереження когнітивної стійкості, деескалації напруги в конфліктних/травматичних бесідах, дотримання нейтралітету.

Запропонована типологія може слугувати теоретичною основою для переходу від суто лінгвістичного оцінювання якості діалогічного перекладу до комплексного аналізу інтеракційної та мультимодальної ефективності тріадичної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розвитку інтеракційного функціоналу майбутніх усних перекладачів шляхом впровадження симулятивних рольових ігор із тріадичною структурою, тренінгів механізмів рефлексивної координації та метакомунікації, формування мультимодальної грамотності, навичок емоційного контейнерування та стресостійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Triadic Exchanges: Studies in Dialogue Interpreting / ed. by I. Mason. 1st ed. London; New York: Routledge, 2001. 220 p. DOI: https://doi.org/10.4324/9781315759982.

2. Wadensjö C. Interpreting As Interaction. 1st ed. London; New York: Routledge, 1999. 312 p. DOI: https://doi.org/10.4324/9781315842318.

3. Hale S. B. Community Interpreting. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007. 317 p. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230593442.

4. Baraldi C., Gavioli L. Introduction. *Coordinating participation in dialogue interpreting* / ed. by C. Baraldi, L. Gavioli. Amsterdam: John Benjamins, 2012. P. 1–21. DOI: https://doi.org/10.1075/btl.102.

5. Pöchhacker F. Interpreters and interpreting: shifting the balance? *The Translator*. 2022. Vol. 28, iss. 2. P. 148–161. DOI: https://doi.org/10.1080/13556509.2022.2133393 .

6. Mason I. Introduction. Dialogue Interpreting. *The Translator. Studies in Intercultural Communication*. 1999. No. *5*(2). P. 147-160. DOI: https://doi.org/10.1080/13556509.1999.10799038.

7. Vyzas T. Interpreting for Public Services and the Community: Towards conceptual accuracy and terminological stability. *International Journal of Language, Translation and Intercultural Communication*. 2025. Vol. 9. P. 18-36. DOI: https://doi.org/10.12681/ijltic.39033.

8. Лук'янова Т. Г., Ольховська А. С. Громадський переклад в теорії та практиці. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 2 (214). С. 57–61. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.2-7.

9. Povoroznyuk R. V., Poduholnikova Z. O. Міжкультурні виміри громадського перекладу. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 215. С. 58–64. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-215-7.

10. Поворознюк Р. В. Відтворення акцентно-контамінованого мовлення як проблема громадського перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2019. № 42, том 3. С. DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.42.3.16.

11. Pöchhacker F. Interpreting. *The Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies* / ed. by F. Pöchhacker. London; New York: Routledge, 2015. P. 199–200. DOI: https://doi.org/10.4324/9781315670461.

12. Dal Fovo E., Falbo C. Non-Close Renditions: Ways and Consequences of Saying Something Different in Interpreter-Mediated Healthcare Interactions. *Health Communication*. 2021. Vol. 36, No. 9. P. 1091–1100. DOI: https://doi.org/10.1080/10410236.2020.1735704**.**

13. Dal Fovo E., Niemants N. Studying Dialogue Interpreting: an Introduction. *The Interpreters' Newsletter*. 2015. No. 20. P. 1–8. URL: https://hdl.handle.net/10077/12481**.**

14. Davitti E. Methodological explorations of interpreter-mediated interaction: novel insights from multimodal analysis. *Qualitative Research*. 2019. No. *19*(1). P.7-29. DOI: https://doi.org/10.1177/1468794118761492.

15. Young R. F. Interactional competence and L2 pragmatics. *The Routledge Handbook of Second Language Acquisition and Pragmatics* / ed. by N. Taguchi. London; New York: Routledge, 2019. P. 93–110. DOI: https://doi.org/10.4324/9781351164085.

16. Tiselius Elisabet, Englund Dimitrova Birgitta. Turn-taking in dialogue interpreting: Coping with cognitive constraints. *Cognitive Linguistic Studies*. 2021. Volume 8, Issue 2. P. 328–355. DOI: https://doi.org/10.1075/cogls.00081.tis

17. Sacks H., Schegloff E. A., Jefferson G. A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language*. 1974. Vol. 50, No. 4. P. 696–735. DOI: https://doi.org/10.2307/412243.

18. Littlejohn, Stephen. Theories of human communication.Third edition. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company, 1989. 309 p.

19. Черноватий Л. М., Ольховська А. С. Компонентна модель технологічної компетентності майбутнього фахівця з усного перекладу. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Том 87, №1. С. 320–335. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4138.

20. Ребрій О. В. *Сучасні концепції творчості у перекладі* : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 388 с.

21. Зінукова Н. В. Формування фахової компетентності усного перекладача у зовнішньоекономічній сфері: результати експерименту. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2018. № 1 (15). С. 113–119. DOI: https://doi.org/10.32342/2522-4115-2018-0-15-113-119.

22. Gavioli L. Negotiating Renditions in and through Talk: Some Notes on the Contribution of Conversation Analysis to the Study of Interpreter-mediated Interaction. *Lingue Culture Mediazioni – Languages Cultures Mediation*. 2014. Vol. 1, no. 1–2. P. 37–55. DOI: https://doi.org/10.7358/lcm-2014-0102-gavi.

23. Jefferson G. Side sequences. *Studies in Social Interaction* / ed. by D. Sudnow. New York: Free Press, 1972. P. 294–338.

24. Hutchby, Ian, Wooffitt, Robin. Conversation Analysis. Cambridge: Polity Press, 1998. 273 p.

25. Cho J. *Intercultural Communication in Interpreting: Power and Choices*. London; New York: Routledge, 2021. 142 p. DOI: https://doi.org/10.4324/9781003179993.

26. Mason Ian, Ren Wen. Power in face-to-face interpreting events. *Translation and Interpreting Studies*. 2012. Volume 7, Issue 2. P. 234 – 253. DOI: https://doi.org/10.1075/tis.7.2.08mas

27. Davitti E. Gaze and gesture in dialogue interpreting: Insights from a multimodal corpus of interpreter-mediated interaction. *Interpreting in a Changing Landscape: Selected papers from Critical Link 6* / ed. by C. Schäffner, K. Kredens, Y. Fowler. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2013. P. 85–104. DOI: https://doi.org/10.1075/btl.109.

28. Tiselius E., Sneed K. Gaze and eye movement in dialogue interpreting: An eye-tracking study. *Bilingualism: Language and Cognition*. 2020. Vol. 23 (4). P. 780–787. DOI: https://doi.org/10.1017/S1366728920000309.

29. Korpal P., Mellinger C. D. Self-care strategies of professional community interpreters: An interview-based study. *Translation, Cognition & Behavior*. 2022. Vol. 5, Iss. 2. P. 275–299. DOI: https://doi.org/10.1075/tcb.00069.kor .

Дата першого надходження статті до видання: 31.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 821.124'02-1:81'38:82.091
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-22

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ОБРАЗИ У «ГЕОРГІКАХ» ВЕРГІЛІЯ: ЛІНГВОПОЕТИЧНИЙ ТА ЕКОКРИТИЧНИЙ ВИМІРИ

AGRICULTURAL IMAGERY IN VIRGIL'S GEORGICS: LINGUOPOETIC AND ECOCRITICAL DIMENSIONS

Савула А. М.,
orcid.org/0000-0002-8583-4818
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри класичної філології
Львівського національного університету імені Івана Франка

Пилипів О. Г.,
orcid.org/0000-0001-9651-7343
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри класичної філології
Львівського національного університету імені Івана Франка

Карбовнік І. В.,
orcid.org/0000-0002-6231-3075
старший викладач кафедри філології імені Якима Яреми
Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Ґжицького

У статті здійснено комплексний лінгвопоетичний та екокритичний аналіз поетики праці в поемі Вергілія «Георгіки». Обґрунтовано, що аграрний дискурс пам'ятки постає не лише практичним порадником із землеробства, а й філософсько-етичним маніфестом гармонізації взаємин людини з довкіллям. Проаналізовано специфіку функціонування аграрної лексики та метафоричного комплексу, що розкривають глибинний зв'язок між працею та природним середовищем. На основі детального філологічного аналізу латинського оригіналу доведено, що категорія праці (labor improbus) у Вергілія набуває онтологічного та соціокультурного значення, виступаючи важливим інструментом подолання мілітарної травми та шляхом до морального й духовного відродження римського суспільства. Уточнено специфіку функціонування чотирибічної образної системи поеми: плуга (aratrum) як символу етично виправданої перетворювальної діяльності; дерева (arbor) як просторового й естетичного медіатора між землею й космосом; тваринного світу (pecus) як повноправного суб'єкта аграрного процесу; бджолиного рою (apes) як метафори ідеального соціуму, солідарності та незнищенності життєвого духу. Особливу увагу приділено звукописовій системі віршів тексту (зокрема, алітераційним та асонансним комбінаціям) та атрибутивному ряду епітетів, які вербалізують чуттєве сприйняття природи й підсилюють загальну екопоетичну виразність твору. Висвітлено роль поетичної ритмомелодики у формуванні цілісного екокритичного наративу пам'ятки. Залучено здобутки української рецептивної традиції, зокрема перекладознавчий і коментаторський доробок А. Содомори. Доведено високу актуальність вергіліївського екоцентризму в контексті сучасних екологічних, безпекових та екзистенційних викликів.

Ключові слова: Вергілій, «Георгіки», екокритика, labor improbus, аграрний дискурс, лінгвопоетика, А. Содомора.

The article delivers a comprehensive linguopoetic and ecocritical analysis of the poetics of labor in Virgil's Georgics. It is substantiated that the agrarian discourse of the monument serves not merely as a practical farming guide, but as

© Савула А. М., Пилипів О. Г., Карбовнік І. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

a profound philosophical and ethical manifesto for harmonizing human-environmental relations. The study examines the specific functioning of agrarian vocabulary and the metaphorical complex that reveal the deep-seated connection between human labor and the natural environment. Based on a detailed philological analysis of the Latin original, it is demonstrated that the category of labor (labor improbus) in Virgil acquires ontological and sociocultural significance, functioning as a vital instrument for overcoming military trauma and as a pathway to the moral and spiritual regeneration of Roman society. The article clarifies the functional specifics of the poem's fourfold symbolic system: the plough (aratrum) as a symbol of ethically justified transformative activity; the tree (arbor) as a spatial and aesthetic mediator between earth and cosmos; the animal kingdom (pecus) as a full-fledged agent of the agricultural process; and the swarm of bees (apes) as a metaphor for an ideal polity, solidarity, and the imperishability of the vital spirit. Special attention is paid to the text's soundscape (specifically, alliterative and assonant combinations) and the attributive range of epithets that verbalize the sensory perception of nature and enhance the overall ecopoetic expressiveness of the work. The role of poetic rhythm and melody in shaping the monument's cohesive ecocritical narrative is highlighted. Furthermore, the findings incorporate the achievements of the Ukrainian receptive tradition, notably the translation and commentary heritage of A. Sodomora. Ultimately, the high relevance of Virgilian ecocentrism is proven within the context of contemporary ecological, security, and existential challenges.

Key words: Virgil, Georgics, ecocriticism, labor improbus, agrarian discourse, linguopoetics, A. Sodomora.

Постановка проблеми. На межі XX–XXI століть у межах провідних європейських та американських лінгвофілологічних шкіл суттєво актуалізувався інтерес до ідіостилю Вергілія. Сучасні дослідники інтерпретують його спадщину не лише як класичний канон, а й як унікальний об'єкт для багатовимірного стилістичного та екокритичного аналізу. Досліджуючи категорію інтенсивності в латинській мові на матеріалі поезії Горація, Вергілія та Овідія, у попередніх працях ми вже розглядали експресивну поетику античного епосу [1]. Водночас витоки вітчизняного рецептивного осмислення «Георгік» як екокритичного тексту сягають ґрунтовного науково-перекладацького доробку А. О. Содомори [2]. Аналізуючи Вергілієві «Буколіки» та «Георгіки», дослідник ще на початку 2010-х років – без прямого залучення інституціоналізованого західного термінологічного апарату – фактично атрибутував Вергілія як поета з глибинним екологічним мисленням. Спираючись на біографічні джерела, що висвітлюють глибоку відданість поета сільському способу життя та його ідейну прихильність до ідеалів імперії Авґуста, А. О. Содомора переконливо довів, що саме в «Георгіках» найвиразніше втілено любов до землі. Дидактичним завданням Вергілія було не стільки систематизувати агрономічні приписи, скільки розкрити моральну цінність хліборобської праці, прославивши сільськогосподарську діяльність як фундаментальну форму людського буття та віднайдення екзистенційного сенсу.

Актуальність теми зумовлена стрімким розвитком екокритичного напряму в сучасному антикознавстві (Green Studies), що спонукає до переосмислення класичних текстів. У контексті глобальних екологічних викликів XXI століття, урбанізації та деструкції традиційного аграрного устрою, коли технологічний прогрес поступово витісняє живий зв'язок людини із землею, поетика праці у «Георгіках» постає як фундаментальна філософська рефлексія.

Особливої аксіологічної ваги коментарі А. О. Содомори щодо «Георгік» набувають в сучасній Україні в умовах повномасштабної російської агресії. Громадянські війни в Стародавньому Римі визрівали довкола гострих земельних суперечок, а кожен етап конфлікту завершувався болісним перерозподілом італійських орних земель на користь ветеранів – зокрема й конфіскацією мантуанських володінь Вергілія Октавіаном. Політична стабільність держави залежала від того, чи зможуть колишні воїни адаптуватися до мирної праці на землі. Ця проблема виходила за межі суто економічної площини, сягаючи морально-політичного виміру: праця хлібороба мала відродити громадянську мораль та етичні орієнтири давніх орачів і воїнів [2, с. 10, с. 23–38]. У такому контексті «Георгіки» постають як актуальний текст про подолання мілітарної травми та відновлення соціуму через екологічно відповідальну працю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний дискурс класичної філології кінця XX – початку XXI сторіччя, представлений потужними національними школами Європи та

США (зокрема вітчизняною, італійською й англо-американською), демонструє помітне розширення методологічних ракурсів вивчення Вергілієвого тексту. Поетична майстерність та стилістична архітектоніка його творів сьогодні аналізуються на перетині традиційної філологічної герменевтики, когнітивної лінгвістики та новітніх літературознавчих підходів.

Вагомим імпульсом за останні два десятиліття у екокритиці та аграрній тематиці стають дослідження американської вченої Лори Сейр. Вона стверджує, що «*проживання на землі* – це давня тема, яка втілена в віршах «Георгік»». Дослідниця визначає взаємопов'язаний світ поеми таким чином: матеріальні умови сільського господарства – погоду, ґрунт, рослини, тварин, інструменти – це все засоби поєднання минулого й теперішнього, далеких земель і близького оточення, процесів життєдіяльності землі та зірок, що панують на небесах [3]. Інший американський дослідник Бенджамін Р. Коен – відомий професор екологічних студій, його наукові інтереси є на стику історії науки та технологій, екологічної гуманітаристики, філософії сільського господарства та харчових систем. Його думки дуже схожі на позицію А. О. Содомори. Дослідник зазначає, що ««Георгіки» Вергілія написані наприкінці римських громадянських воєн, що прославляють життя та труди фермера, є гарним прикладом того, як проживання на землі пов'язує хлібороба з ширшими суспільними процесами. Ця поема також може запропонувати важливу екологічну етику, що ґрунтується на досвіді та сільськогосподарській діяльності, яка здатна протистояти сучасним загрозам виснажливого землекористування та небезпечним агроекологічним практикам, таким як використання генетично модифікованих культур. Вона здатна генерувати різні види екологічних знань, що виробляються практикою суб'єктів сільського господарства, а також нову аграрну політику, яка не просто займається матеріальним виробництвом із землі, а еволюціонує з взаємодії між людьми та землею»» [4].

Яскравим свідченням зацікавлення до «Георгік» є масштабне колективне дослідження «The Cambridge Companion to Virgil» під редакцією Ф. Мак Горана та Ч. Мартіндейла, яке консолідувало напрацювання провідних представників британської, ірландської та американської шкіл класичної філології навколо багатовекторного переосмислення Вергілієвого тексту. Вільям В. Бетстоун досліджує Вергілія крізь філософію та етику праці.: «Праця (*labor*) у Вергілія – це не просто фізична дія, а фундаментальний спосіб існування, де знаряддя (наприклад, плуг) стають точками перетину матеріального світу та людського духу» [5, с. 125–130]. Сюзанна Браунд розглядає екоцентризм та «космічну симпатію»: «Взаємозв'язок людини і природи ґрунтується на релігійно-філософській ідеї єдності космосу. Бджолина спільнота у 4-й книзі виступає як екоцентрична модель, що застерігає людину від надмірного втручання» [5, с. 204–208]. Джеймс О'Хара заглиблюється в лінгвопоетику та стилістику: «Використання Вергілієм епітетів, наприклад, *laetas* – радісні поля, –демонструє лінгвістичне стирання межі між суб'єктивним сприйняттям людини та об'єктивним станом природи» [5, с. 78–82]. Л. Б. Т. Хоутон вивчає візуалізацію аграрних образів: «Образ орача та виноградаря у рецепції Вергілія закріплює ідею переходу людства до цивілізації саме через екологічно відповідальну працю на землі» [5, с. 386–389].

Наступною фундаментальною колективною працею присвяченою саме «Георгікам» є книга «Reflections and New Perspectives on Virgil's Georgics». Автори розділів також детально аналізують, як у «Георгіках» відображено травматичний досвід громадянських воєн у Римі, руйнацію італійських земель та намагання відновити знищений світ. Ніколас Фрір розглядає, як Вергілій використовує технічні описи сільського господарства не лише для навчання, а для створення емоційної напруги: наприклад, як боротьба з бур'янами постає метафорою етичної стійкості людини [6, с. 21–25]. Френсіс Мек Горан аналізує лінгвопоетику: метафори та технічну лексику. У розділі досліджується, як Вергілій запозичує «низьку» аграрну лексику і через поетичні фігури (метафори, метонімії) підносить її до рівня високого епосу. Особлива увага приділяється образу «землі, що відчуває», де аграрні процеси описуються через емоційні стани (радість, гнів, виснаження) [6, с. 73–78]. Крістофер Шліпаке висвітлює екокритику

у «Георгіках» як екологічний маніфест: Автор аналізує текст через призму «Green Studies». Він стверджує, що сільськогосподарські образи Вергілія демонструють «крихкість екосистеми» та необхідність обережного, ненасильницького втручання людини. Образ плуга тут трактується як межа між цивілізацією та дикою природою [6, с. 187–192]. Елені Філіппакі аналізує рослинний світ та аграрну релігійність, а саме образи дерев та винограду. Вона доводить, що для Вергілія рослина – це не просто ресурс, а жива істота, що має свою «волю». Лінгвопоетично це підкреслюється використанням дієслів дії щодо рослин (вони «навчаються», «страждають», «дякують») [6, с. 112–117]. Джакомо Заватта аналізує тварин як дзеркало людського суспільства, а саме образи худоби та бджіл. Сільськогосподарська праця з догляду за тваринами розглядається як модель соціального управління. Хвороби тварин у Вергілія – це екокритичне застереження про те, що порушення природного балансу веде до загибелі всього суспільства [6, с. 145–150].

Завершує список Джамбаттіста Скафольйо – відомий італійський філолог-класик, який активно досліджує творчість Вергілія. У цьому дослідженні послуговуємось двома найактуальнішими його статтями [7; 8]: вчений допомагає зрозуміти, що Вергілій використовує аграрну тематику для глибших завдань: Вергілій обирає «низькі» образи сільського побуту і надає їм глибини та експресивної сили, поєднуючи їх із міфологією та філософією. Наприклад, опис хвороби бджіл або плуга перетворюється на метафору стану людського суспільства. У центрі «Георгік» стоїть взаємодія людини з землею, яка, за Скафольйо, у Вергілія є значно складнішою, ніж просте наслідування грецьких зразків. Образи сільської праці – це не просто опис техніки, а свідоме конструювання ідеалу «працюючої людини» в опозиції до міського хаосу [7, с. 54–56].

Серед загальних теоретичних екокритичних праць мусимо згадати дві монографії: першу, під керівництвом Шеріла Глотфелті, другу Лоуренс Б'юелл, які згадують та простежують, як уся західна традиція «зелених студій» та екологічної уяви історично виростає з античної пасторальної та георгічної поезії, де вперше було зафіксовано складні відносини між людиною, її локальним простором та природою [9; 10].

Мета дослідження полягає у проведенні комплексного лінгвопоетичного та екокритичного аналізу поетики праці в усіх чотирьох книгах «Георгік» Вергілія для експлікації філософсько-етичного потенціалу аграрного дискурсу поеми та його актуалізації у вимірі сучасного соціокультурного й мілітарного контекстів. Поставлена мета передбачає розкриття синтезу філософсько-гуманістичної думки та поетичних образів-символів (плуг, дерево, тварина, бджола), а також з'ясування образотворчої ролі звукопису (алітерацій та асонансів) у формуванні екоцентричного світогляду поета.

Виклад основного матеріалу. Сучасний гуманітарний дискурс дедалі частіше звертається до екокритичного інструментарію як продуктивного методу інтерпретації класичного та сучасного письменства. Як стверджують дослідниці Л. Горболіс та О. Жихарєва, «мультидисциплінарні знання про природу і людину, що їх ефективно застосовує екокритика, употужнюють актуальний міждисциплінарний вектор сучасного літературознавства. Літературознавство переважно спрямоване на екокритичний аналіз різножанрових художніх творів, а культурологія розглядає екопоетику з позицій взаємодії культури і природи з метою формування екологічної свідомості людства, лінгвопоетика передбачає, зокрема, встановлення екоконцептів та екомотивів, характерних для різних лінгвокультур» [11, с. 11; 12]. У цьому контексті залучення античної спадщини дозволяє простежити генезу екоцентричного мислення в європейській традиції, де екоцентричність світогляду автора на літературному рівні виявляється у низці мотивів та образів, що відображають інтенції гармонізувати взаємодію людини й довкілля [13, с. 124]. Репрезентативним майданчиком для апробації такого підходу є поема Вергілія «Георгіки», яка постає не просто як практичний порадник із сільського господарства, а як глибокий екопоетичний маніфест.

«Георгіки» сповнені живописної образності і різноманітних відтінків настрою, у які автор вкладає процес сільськогосподарської діяльності: особливо цікаво зображено тварин і олюднено їхню психіку. Детальні картини сільського життя і праці становлять чіткий план чотирьох книг: про хліборобство (I), про садівництво і виноградарство (II), про тваринництво (III) та про бджільництво (IV): *Quid faciat laetas segetes, quo sidere terram / vertere, Maecenas, ulmisque adiungere vitis / conveniat, quae cura boum, qui cultus habendo / sit pecori, apibus quanta experientia parvis, hinc canere incipiam* [14, I, 1–5; 15, I, 1–5]. *Що робить врожайними посіви, під яким сузір'ям землю / орати, Меценате, і до в'язів приєднувати лози / належить, який догляд для биків (волів), яке плекання для утримання / який великий досвід притаманний маленьким бджолам, / звідси співати я почну»*[1].

Вергілій усвідомлював, що людина – це зовсім не центр Всесвіту й не предмет постійної опіки богів. Тогочасні римські реалії свідчили: вона жила аж надто нерозумно та зазнавала надмірних страждань. Людина – лише частина великого природного світу, причому далеко не головна; у світовому кругообігу вона підкоряється загальним законам, і що вона покірніша, то краще для неї самої. Це провідна ідея всієї античності. На запитання людини: «У чому щастя?», філософ відповідав: «У тому, щоб жити в гармонії з природою». Вергілій мислитель умів абстрагуватися й уявляв будову світу як небесну геометрію та причинно-наслідкову метафізику; поет мислив конкретно – бачив її як горбисті рівнини Італії, де пасуться отари, а хлібороб повільно йде за плугом. Він належав до покоління, яке виснажили громадянські війни і яке тепер прагнуло побачити чи хоча б вселити собі надію на проблиск порятунку. Його поема – не про неминучість смерті, а про неминучість відродження по той бік загибелі. У реальність такого відродження Вергілія переконують не філософські умогляди, а сама повсякденність, про яку він пише: адже кожне зерно сівача спершу вмирає в борозні, аби згодом зародитися новим колосом: «Повертається до хліборобів праця, проведена по колу, і у свої ж власні сліди повертається рік (II, 401–402)».

Вергілій – поет, тісно пов'язаний з землею. Земля є основним об’єктом сільської праці – її орють плугом, на ній саджають дерева, зернові культури, на ній випасається худоба, з рослин, які ростуть на ній, бджоли збирають потрібний їм нектар; це якщо глянути лише з дидактичної точки зору. А якщо вникнути у філософський світогляд автора, то побачимо, що ці чотири образи-символи поеми: **плуг, дерево, робоча тварина, бджола** – поєднані з «надобразом» землею: земля виступає істинним знанням, суттю, до якої треба дійти і якої варто дотримуватись, а наші чотири образи є ключами (тобто підходами до знань, концепціями), які тепер не лише виступають як інструмент для орання, як пожива, як робоча сила, як тягач плуга, як виробник меду, а як філософські символи: символ праці, – тобто символ правильного підходу до істини (плуг); символом єднання духовного (Всесвіту) з матеріальним (з Землею) з допомогою дерев; образ правильного розвитку у роді, правильної еволюції протягом життя (з допомогою опису догляду за тваринами, опису схожості в деяких якостях із людиною ця ідея стосується насамперед людства); образ якісного соціально-економічного ладу та роздуми над високими матеріями (про те, що смерті не існує) зображені з допомогою бджіл. Отже, розглянемо чотири основні образи-символи.

Плуг (aratrum) – символ праці, передусім праці на ріллі. Vomis, vomer (*attritus vomer* [14, V. Georg. I, 46] – *стертий леміш*) – леміш може вживатися у значенні плуга. Хлібороб, ведучи плуг, налягає на чепіги, а взявшись, не випускає з рук, поки не доведе до кінця останньої борозни. За нашими прикметниками наполегливий, завзятий – образ нагнутого над плугом рільника; *incumbere aratris* [14, V. Georg. I, 213] – *налягати на плуг*, загалом працювати на землі. Епітети до плуга такі: curvum (*et filicem curvis invisam pascit aratris* [14, V. Georg. II, 189] – і живить папороть, ненависну вигнутим плугам), incurvum (*incurvo aratro* [14, V. Georg. I,

[1] Тут і далі переклад латинських віршів подаємо власний.

494] – *кривим плугом*»; *incurvo aratro* [14, V. Georg. II 513] – *кривим плугом*), inflexum, aduncum (*et facilem pecori et patientem vomeris unci* [14, V. Georg. II, 223] – *і прихильну для худоби, і терплячу до загнутого лемеша*) – кривий, зігнутий; durum (*durum procudit arator/vomeris obtunsi dentem* [14, V. Georg. I, 261–262] – *орач виковує твердий зубець затупленого лемеша*), validum, grave (*vomis et inflexi primum grave robur aratri…* [14, V. Georg. I, 162] – *леміш і важка сила вигнутого плуга насамперед*) – міцний, твердий. Метафорично плуга зображають, як образ сили – aratri robur, pondus; а також синонімом є aratri vulnera – рани плуга. Dens aratri (метафора) – це леміш [16, с. 88].

Плуг є своєрідним ключем до землі, з допомогою якого рільник пізнає її, байдуже, чи щасливий, чи трохи сердитий – не те головне, чи він усвідомлює своє істинне щастя, а те, що він має свій клаптик землі, постійно трудиться, отримує за це конкретний результат і десь інтуїтивно, підсвідомо розуміє своє щастя. Можливо, в цьому й криється велике значення – десь не до кінця усвідомлювати, що ти на правильному шляху: *Vere novo gelidus canis cum montibus umor / liquitur et zephyro putris se glaeba resolvit, / **depresso** incipiat iam tum mihi taurus **aratro** / ingemere et **s**u**l**c*o attritus **spl**ende**sc**ere vomer. / Illa seges demum votis respondet avari / **agricolae**, bis quae solem, bis frigora sensit; /illius immensae **r**upe**r**unt ho**rr**ea messes.* [14, V. Georg. I, 43–49] *Навесні, коли вологий холод сходить із засніжених гір / і вогкий ґрунт розпушується під західним вітром (зефіром), / вже тоді нехай мій віл почне стогнати під важким плугом, / і леміш, стертий об борозну, почне блищати. / Лише та нива відповідає сподіванням скупого / землероба, яка двічі відчула сонце і двічі – холод; / її безмірні врожаї розривають засіки.* Читач відчуває ту ніжність та тепло зефіру, а наголошений іменник glaeba виразно постає перед очима; до того ж прикметник putris з українським пухкий; depresso aratro стоїть в особливій полярній позиції, яку ще й прикрашає алітерація pr, tr; разом вони утворюють потужний образ відчуття руки рільника на чепігах. S, lc, spl, sc (*укр*. блиск) – геніальна алітерація, де блистить і леміш, і скиба немовби йому відблискує. Agricolae – об'єкт звернення стоїть під особливим акцентом на початку вірша. Алітерація звука r створює образ тієї навали зерна. Тут Вергілій наголошує на чотириразовому оранні на рік: двічі восени та по разу влітку і навесні, хоча римляни переважно орали тричі на рік – тільки тоді *земля відповість – seges respondet*; мовиться про філософські погляди автора про живу природу, зокрема землю. Avarus – скупий, ненаситний Вергілій вжив у позитивному значенні, як заповзятий.

Дерево (arbor) – у центрі другої книги. Синонімами дерева є іменники arbustum, virgultum (*silvestria virgulta* [14, V. Georg. II, 2–3] – *лісові кущі*), frutex – кущі, зарослі та silva – ліс. Частини дерева: radix – корінь, stirps – гілка, корінь, стовбур, truncus – стовбур (*truncos valentis* [14, V. Georg. II, 426] – *здорові стовбури*), frons, folia – листя (*foliis tenuia* [14, V. Georg. II, 121] – *з тонких листків*), vertex – крона, pomum – плід. Епітетами до дерева є ardua (*ardua palma* [14, V. Georg. II, 67] – *висока пальма*), alta (*altae castaneae* [14, V. Georg. II, 14–15] – *високі каштани*), celsa, procera – високе; virens, viridis – зелене, frondens – листяне (*semper frondentis acanthi* [14, V. Georg. II, 119] – *з вічнозеленого аканта*), comans – поет. листяне, umbrosa (*Herculeaeque arbos umbrosa coronae* [14, V. Georg. II, 66] – *тінисте дерево з вінком Геракла* (тополя)), ораса – тінисте, patula – розлоге; fertilis (*fertilis arbos* [14, V. Georg. IV, 142] – *плодюче дерево*), fecunda – плодюче. Метафорично вживається у значенні: *frondentia hospitia* – турбота дерева, *arboreum gens* – деревний рід (*tenero de corpore matrum* [14, V. Georg. II, 23] – *з ніжного тіла матері*). Зауважмо, що всі дерева в латинській мові жіночого роду, чим підкреслюється образ матері [16, с. 88].

З турботою та радістю Вергілій описує, як виростає дерево, як дозріває «щасливий» виноград; алітерація звуків *c, r, t* (cura, cultus) створює чіткий образ догляду, обробітку: ***C**u**r**a sit a**c** pa**t**ri*os *c*ul*t*usque hab*i**t**usque lo**c**o**r**um, / et quid quaeque ferat regio et quid quaeque recuset. / Hic segetes, illic veniunt felicius uvae, arborei fetus alibi atque iniussa virescunt / gramina* [14, V. Georg. I, 52–56]. *Хай буде турбота (дослідити) і предківські способи обробки, і властивості місць, /*

і що кожен край приносить, а що кожен відкидає. / Тут збіжжя, там щасливіше росте виноград, / в іншому ж місці – плоди дерев і без наказу зазеленіють / трави.

Образ **робочої тварини**, насамперед образ бика – у центрі третьої книги. Ті, що тягнуть плуг, і ті – білосніжні, добірні, що йдуть на величну жертву богам. Бик (bos, taurus, iuvencus) – і міцний – fortis (*fortes tauri* [14, V. Georg. I, 65] – *дужі воли*), validus (validis iuvencis [14, V. Georg. II, 237] – *дужі бики*), durus, robustus, і терплячий – patiens, і грізний – torvus, minax, ferox, і слухняний – placidus, і повільний – tardus (*tardis iuvencis* [14, V. Georg. II, 206] – *повільні воли*), lentus, piger [16, с. 143]. Тут і коні (equi, caballi) – робочі та бойові, рисаки на змаганнях і ті, що ними в'їжджали у Рим тріумфатори. В цій книзі автор найбільше акцентує на турботі про здорове потомство: *atque aliam ex alia generando suffice prolem – і шляхом розмноження поповнюй потомство, вирощуючи наступне замість попереднього* [14, V. Georg. III, 65].

Tantus amor florum… – пише Вергілій, – *така любов до квітів...* – і з таким же подивом закінчує гекзаметр: *... і слава вироблення меду! ...et generandi gloria mellis* [14, V. Georg. IV, 205]. Об'єкт цього здивування – **бджола**. Бджоли – подив у прямому значенні слова – «видовище» (spectacula). Бджола – відвічний символ клопіткої, безнастанної, дисциплінованої, фанатично відданої праці. Вона – в центрі четвертої книги. Образ бджоли передано багатьма важливими епітетами: florilega – та, що збирає мед, mellifera – медоносна, melliflua – та, що виробляє мед, vigil – активна, sedula – працьовита, sollicita – зациклена, studiosa – старанна, ingeniosa – здібна, parca – ощадлива (*apibus parcis* [14, V. Georg. I, 4] – *ощадливим бджолам*). Бджоли – величні створіння – творці меду: gens opifex mellis; mellis, nectaris artifices. Вони – *ingentis animos angusto in pectore versant* [14, V. Georg. IV, 83] *велику відвагу носять вони у своїх вузьких грудях* (прекрасний контраст). Бджолиний рій – examem, agmen; метафорично – nubes [16, с. 81].

Висновки. У дидактичному епосі «Георгіки» Вергілій здійснює глибоку концептуальну трансформацію античного екопоетичного дискурсу, конструюючи нову етико-філософську парадигму взаємодії людини та довкілля. Інтегруючи медитативно-споглядальний модус пасторальної традиції у прагматичний, матеріально насичений простір аграрного епосу, поет підносить буденний досвід землероба – боротьбу з негодою, добір ґрунтів, догляд за худобою та інструментарій (arma agrestia) – до рівня високої філософської рефлексії. Натурфілософія Вергілія ґрунтується на концепті labor improbus як неперервного, етично виправданого діалогу з природою, де людина змушена адаптувати власну діяльність до іманентних законів ландшафту (habitus locorum, quid quaeque recuset).

Композиційно-семантична архітектоніка «Георгіків» вибудувана на системі глибоких структурно-тематичних антитез, що віддзеркалюють динаміку космічного та соціального буття. Дихотомія жорсткої, драматичної боротьби з матеріалом у першій книзі (що закономірно фінішує катастрофічною візією громадянських міжусобиць) урівноважується у другій книзі солярною, життєствердною естетикою італійського ландшафту та оспівуванням гармонійного vita rustica. Трагічний фінал третьої книги – епізод епізоотії (чуми), що показує вразливість біологічного світу, – отримує своє есхатологічне та соціальне долання у четвертій книзі, де впорядкована спільнота бджіл постає як вищий екосоціальний аналог ідеального державного устрою, рухомий незацікавленою любов'ю до краси й праці (tantus amor florum et generandi gloria mellis).

Специфіка поетики дидактичного епосу зумовлена високою конвергенцією лінгвостилістичних та фонопоетичних засобів. Систематичне використання асонансів та алітерацій виконує не лише декоративну, а й онтологічно-образотворчу функцію: звукова тканина гекзаметра синестетично відтворює фізичну присутність у матеріальному світі твору (тупіт копит, брязкіт металу, шум вітру, дзижчання). Тілесність та органіка природи реконструюються через багату вибірковість лексичного репертуару – від уникнення низьких прозаїзмів до високої поетичної замінності та персоніфікації (зокрема у висвітленні фауни як повноправного суб'єкта праці/labor).

Синтезуючи утилітарні приписи агрономічної практики з глибинною гуманістичною філософією, Вергілій створює унікальний тип екологічного епосу. У ньому людська праця постає не як варварське підкорення чи інструментальна експлуатація довкілля, а як онтологічне покликання, де слово, пісня та аграрний ритуал відновлюють утрачену гармонію між соціумом, космосом і природою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Савула А. М. Інтенсивність атрибутивної ознаки в латинській мові (на матеріалі поезії Августа) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.14. Київ, 2019. 200 с.

2. Вергілій. Буколіки. Георгіки. Малі поеми / пер. з латин. А. Содомори. Львів : Літопис, 2011. 403 с.

3. Sayre L. Apocalyptic? No, Georgic! Literary Agroecology from Virgil to Silent Spring. Toward a Literary Ecology: Places and Spaces in American Literature / ed. by K. E. Waldron, R. Friedman. Lanham : Scarecrow Press, 2010. P. 103–120.

4. Cohen B. R. The Once and Future Georgic: Agricultural Practice, Environmental Knowledge, and the Place for an Ethic of Experience. *Agriculture and Human Values.* 2009. Vol. 26, no. 3. P. 153–165. DOI: https://doi.org/10.1007/s10460-008-9172-2

5. The Cambridge Companion to Virgil / ed. by F. Mac Góráin, C. Martindale. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 480 p. DOI: https://doi.org/10.1017/CCOL0521498856

6. Reflections and New Perspectives on Virgil's Georgics / ed. by B. Xinyue, N. Freer. London ; New York : Bloomsbury Academic, 2019. 288 p. DOI: https://doi.org/10.5040/9781350070547

7. Scafoglio G. The Pastoral from Theocritus to Virgil: Constructing and Deconstructing a Literary Genre. *Philologia Antiqua. 2*017. Vol. 10. P. 31–58. DOI: https://doi.org/10.19272/201704601003

8. Scafoglio G. Realism and Idealization in the Representation of Peasants in Virgil's Georgics. *Res Historica.* 2025. No. 60. P. 41–60. DOI: https://doi.org/10.17951/rh.2025.60.41-60

9. The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology / ed. by C. Glotfelty, H. Fromm. Athens ; London : University of Georgia Press, 1996. 415 p. DOI: https://doi.org/10.1353/book.114138

10. Buell L. The Future of Environmental Criticism: Environmental Crisis and Literary Imagination. Malden ; Oxford ; Victoria : Blackwell Publishing, 2005. 195 p.

11. Горболіс Л. М. Екокритика: методологічна інтеграція, взаємодія, інтерпретація : монографія. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2024. 209 с.

12. Жихарєва О. Екопоетика: аспекти дослідження. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство).* 2015. Вип. 21. С. 151–156.

13. Вертипорох О. Екокритика як модель інтерпретації сучасного художнього тексту (на матеріалі романістики Євгена Пашковського). *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвуз. зб. наук. пр. молодих учених Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. 2021. Вип. 36, т. 1. С. 122–126.https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-1-18

14. Vergilius Maro P. Bucolica et Georgica / ed. S. Ottaviano, G. B. Conte. Berlin ; Boston : Walter de Gruyter, 2013. 220 p. (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana). DOI: https://doi.org/10.1515/9783110331004

15. Vergil. Bucolica, Georgica / Hirtengedichte, Landwirtschaft : lateinisch-deutsch / hrsg. und übers. von N. Holzberg. Berlin ; Boston : De Gruyter, 2016. 371 p. (Sammlung Tusculum). DOI: https://doi.org/10.1515/9783110515664

16. Quicherat L. Thesaurus poeticus linguae Latinae. Paris : Hachette, 1899. 1251 p.

Дата першого надходження статті до видання: 24.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 811.111'373.60:81'373.46:37
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-23

СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛАТИНСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ ОСВІТНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

SEMANTIC TRANSFORMATIONS OF LATIN BORROWINGS IN ENGLISH EDUCATIONAL TERMINOLOGY

Салюк Б. А.,
orcid.org/0000-0002-9952-2399
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов і методики викладання
Бердянського державного педагогічного університету

Полуляхов А. С.,
orcid.org/0009-0004-3171-9154
старший викладач кафедри іноземних мов і методики викладання
Бердянського державного педагогічного університету

У статті здійснено зіставний аналіз значень латинських лексичних запозичень та їх еквівалентів у сучасній англійській освітній термінології. Корпус з 20 лексем, відібраних із галузі освіти та педагогіки, класифіковано за чотирма основними типами семантичних трансформацій: звуження (спеціалізація), розширення (генералізація), пейорація та амеліорація. Дослідження спирається на теоретичне розмежування причин, природи та результатів семантичного зсуву, а також на концепцію семасіологічних механізмів і нижньорівневих моделей семантичних трансформацій за класифікацією Д. Гіраертса. Також увага приділяється комбінованим трансформаціям, в яких денотативні зміни поєднуються з емотивними компонентами (наприклад, звуження і амеліорація). Значення латинських слів подаються за Oxford Latin Dictionary, тоді як значення їх англійських відповідників – за Oxford Dictionary of Education. Дослідження здійснюється методом порівняльного аналізу значення латинських лексем із значеннями їх сучасних англійських термінологічних еквівалентів, що дозволяє визначити характер семантичної трансформації без урахування проміжних етапів запозичення. Результати свідчать про те, що в освітній термінології звуження значення переважає над його розширенням (70%), пейорація не виявлена, тоді як амеліорація присутня тільки у 2 випадках. Метафоричне та метонімічне перенесення виступають головними когнітивними механізмами трансформації. Практичне значення роботи полягає у розробленні інструментарію для аналізу латинських запозичень в англійській академічній лексиці та в можливості використання матеріалу в курсах з латинської мови та лексикології англійської мови. Результати сприяють розумінню когнітивних механізмів термінологізації та інституціалізації академічної лексики англійської мови, зокрема в освітньому дискурсі.

Ключові слова: латинські запозичення, семантичні трансформації, англійська освітня термінологія, значення.

The article presents a comparative analysis of the meanings of Latin lexical borrowings and their equivalents in contemporary English educational terminology. A corpus of 20 lexemes selected from the field of education and pedagogy is classified according to four main types of semantic transformations: narrowing (specialization), broadening (generalization), pejoration, and amelioration. The study is grounded in a theoretical distinction between the causes, nature, and results of semantic shift, as well as in the concept of semasiological mechanisms and lower-level models of semantic transformations following Geeraerts' classification. Particular attention is paid to combined transformations, in which denotative changes are coupled with emotive components (e.g., narrowing and amelioration). Latin word meanings are provided according to the Oxford Latin Dictionary, while the meanings

© Салюк Б. А., Полуляхов А. С., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

of their English equivalents are taken from the Oxford Dictionary of Education. The study employs a comparative analysis, examining Latin lexeme meanings alongside their contemporary English terminological equivalents, which allows for precise determination of the nature of semantic transformation without accounting for intermediate stages of borrowing. The results demonstrate that in educational terminology, narrowing of meaning predominates over broadening (70%), pejoration was not detected, while amelioration is present in only 2 cases. Metaphorical and metonymic transfer emerge as the principal cognitive mechanisms of transformation. The practical significance of the work lies in developing analytical tools for examining Latin borrowings in English academic vocabulary and in enabling the use of this material in courses on Latin language and English lexicology. The results contribute to understanding the cognitive mechanisms of terminologization and institutionalization of English academic vocabulary, particularly in educational discourse.

Key words: Latin borrowings, semantic transformations, English educational terminology, meaning.

Постановка проблеми. Латинська мова посідає унікальне місце серед джерел англійської лексики. Протягом багатовікового розвитку англійської мови запозичення з класичних мов сформували фундамент її термінологічного та академічного (загальнонаукового) фонду. Взаємодія англійської мовної системи з латиною мала не спорадичний, а глибоко закономірний характер, зумовлений ключовими поворотами європейської історії.

Як зазначає Г. Джексон, проникнення латинізмів в англійську мову відбувалося кількома потужними хвилями: перше значне «культурне вторгнення» латини датується 597 роком (місія святого Августина та прийняття християнства), що принесло церковно-освітню лексику, а після епохи Ренесансу латина стала загальновизнаною мовою науки та вищої освіти [1, с. 27–28].

В освітній галузі частка латинізмів є особливо високою, оскільки європейський університет як інституція виник у латиномовному середовищі та успадкував його термінологічний апарат. Слова *curriculum, campus, seminar, thesis* щодня вживаються в академічному дискурсі по всьому світові.

Значний шар латинських запозичень у науковій та освітній сферах легко розпізнається завдяки збереженню типових латинських морфем: *-um* (*forum, centrum*), *-us* (*campus*), *-a* (*diploma, formula*), а також *-ex / -ix* (*index, matrix*) [1, с. 28]. Проте за збереженою зовнішньою морфологічною формою часто приховується глибока семантична перебудова.

Попри очевидну присутність латинізмів в англійській освітній термінології, питання про те, наскільки сучасне термінологічне значення цих слів відповідає їхньому класичному латинському значенню, і які типи семантичної трансформації є продуктивними, залишається малодослідженим у порівняльному аспекті, що й визначає актуальність теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження семантики слів має тривалу наукову традицію: від фундаментальних робіт М. Бреаля та А. Карнуа, що заклали підвалини семантики як науки, до класичної праці із загальної семантики С. Ульмана «Semantics: An Introduction to the Science of Meaning» (1962) [2].

Сучасний етап розвитку лексичної семантики та англійського термінознавства характеризується глибоким переосмисленням фахових терміносистем крізь призму когнітивного та соціокогнітивного підходів. Так, у своїй монографії «Theories of Lexical Semantics» (2010) Д. Гіраертс здійснює системний історико-хронологічний аналіз еволюції лексичної семантики, послідовно висвітлюючи п’ять ключових парадигм дослідження значення слова – від історико-філологічної та структурної до генеративної, неоструктурної й когнітивної лексикології [3]. Натомість, напрям досліджень М. Лінн Мерфі «Semantic Relations and the Lexicon» (2008) орієнтований на міждисциплінарний соціокогнітивний та прагматичний аналіз парадигматичних семантичних відношень (синонімії, антонімії, гіпонімії), у межах якого лексичні зв’язки розглядаються як металінгвістичні й концептуальні структури ментального лексикону [4]. У своїй монографії «Lexical Semantics for Terminology: An Introduction» (2020) М.-К. Л’Омм обґрунтовує та систематизує застосування лінгвістичного апарату лексичної семантики в термінознавстві, розкриваючи методи ідентифікації термінів, аналізу їхньої багатозначності, предикатно-аргумент-

ної структури, парадигматичних і синтагматичних зв'язків та концептуальної еквівалентності у спеціалізованих дискурсах [5].

Водночас, попри високий ступінь теоретичної розробленості загальних питань лексичної семантики і термінознавства, суттєвого переосмислення потребує генезис і семантична еволюція конкретних фахових терміносистем, зокрема освітньої, що й зумовлює необхідність нашого дослідження.

Мета статті – зіставити значення 20 латинських лексичних запозичень у сучасній англійській освітній термінології, класифікувати виявлені результати семантичних трансформацій.

Для досягнення мети поставлено такі завдання: відібрати корпус з 20 латинських запозичень, що функціонують як терміни в англійській освітній галузі; зіставити їхні класичні латинські значення (за Oxford Latin Dictionary [6]) із сучасними англійськими термінологічними значеннями (за Oxford Dictionary of Education [7]); класифікувати виявлені семантичні трансформації, зокрема із застосуванням типології Д. Гіраертса; проілюструвати найбільш показові приклади кожного типу.

Виклад основного матеріалу. У сучасній лінгвістиці семантична трансформація (зсув/зміна) трактується як неминучий еволюційний процес. За висловом Д. Крістала, «everyone knows that words can change their meaning. <...> Semantic change is a fact of life» [8, с. 148].

Під час дослідження еволюції лексичного значення важливо чітко розмежовувати три тісно пов'язані аспекти проблеми: причини (*causes* – чому слово змінило значення), природу (*nature* – як саме відбувся процес) та результати (*results* – що саме змінилося у структурі денотативного та конотативного компонентів значення) [9, с. 92].

Виокремлюють екстралінгвістичні та суто лінгвістичні чинники причин семантичних трансформацій [9, с. 97]. До екстралінгвістичних Й. Гжега та М. Шенер відносять, зокрема, появу нових концептів, зміну самого референта, зміни у світогляді та культурна зумовленість важливості понять [цит за: 9, с. 93–96]. До лінгвістичних причин належать диференціація синонімів (витіснення або перерозподіл семантичних ніш між питомими та запозиченими словами), вплив зв'язаного контексту та еліпсис [9, с. 97].

Щодо типології природи семантичних трансформації, то Д. Гіраертс поділяє зміни денотативного значення на аналогічні та неаналогічні, залежно від того, чи копіює нове значення семантику іншого, спорідненого виразу [3, с. 26]. У межах денотативних неаналогійних змін він виокремлює «класичний квартет» трансформацій, що становлять основу більшості класифікацій: спеціалізація (звуження), генералізація (розширення), метафора та метонімія. При цьому розмежування між метафорою та метонімією спирається на опозицію подібності та суміжності, де остання може бути просторовою, часовою або причинно-наслідковою [3, с. 26–27].

Крім того, Д. Гіраертс акцентує на існуванні нижньорівневих моделей семантичних трансформацій, які уточнюють когнітивну природу зсуву. Зокрема, серед метафоричних моделей є:

1) метафори на основі зовнішньої форми та вигляду;
2) метафори на основі структурного положення;
3) метафори на основі функціональної подібності;
4) просторово-темпоральні метафори;
5) просторово-кількісні метафори;
6) метафори, що стосуються сенсорних сфер;
7) метафори, що пов'язують тілесні та когнітивні явища [3, с. 34–35].

Метонімічні моделі систематизовані за формулами двостороннього асоціативного зв'язку: spatial part & spatial whole, temporal part & temporal whole, location & located, effect & cause, subevent & complex event, characteristic & characterized entity, producer & product, controller & controlled, container & contained, temporal container & contained, material & object, location & product, possessor & possessed, action & participant, action & instrument, piece of clothing & person, member entity & collection [3, с. 32–33].

Неденотативні семантичні зміни найчастіше виявляються у трансформації емотивного значення лексем. Д. Гіраертс виокремлює два основні типи таких змін: пейорацію/погіршення (набуття негативно-оцінного відтінку) та амеліорацію/покращення (зсув у бік позитивного значення). На прикладі слова *silly* (від «безпорадний, що викликає співчуття» до «дурний») ілюструється пейоративне погіршення семантики. Натомість еволюція лексеми *knight* (від «хлопець, слуга» до шляхетного стану) демонструє амеліоративне підвищення соціально-оцінного статусу слова [3, с. 28].

Результати зіставного аналізу 20 латинських лексичних одиниць з їх еквівалентами у сучасній англійській мові представлено в таблиці 1.

Як бачимо, *спеціалізація (звуження)* значення є домінантним типом семантичної трансформації (70% лексем). Причиною цього є інституційний характер академічної мови, що вимагає чіткої термінологічної однозначності. Коли латинське слово входить до офіційного академічного регістру, воно втрачає широту вихідного значення й фіксується в одному, найбільш функціональному значенні.

Якщо проаналізувати когнітивну природу цієї трансформації через призму нижньорівневих моделей Гіраертса, виокремлюємо такі приклади метафор:

– метафора на основі функціональної подібності: *seminarium* – це аграрний термін зі значенням розсадника для вирощування молодих рослин, а *seminar* – це зустріч викладача і студентів, де «вирощують, розвивають» ідеї;

– метафора на основі структурного положення: *gradus* у латині позначало сходинку драбини, крок. В освітній термінології *grade* набуло значення оцінки чи рівня знань у структурі оцінювальної шкали, повторюючи модель вищої/нижчої сходинки в ієрархії;

– *curriculum* є прикладом просторово-темпоральної метафори, де рух у просторі та послідовність часових етапів структурують наше розуміння абстрактного процесу навчання. На думку С. Воллеса, ця метафора співвідносна з поглядом Дарвіна на формальна освіту як змагання [9, с. 69].

Водночас, звуження семантики на основі метонімії просторової суміжності (модель spatial part & spatial whole) відбулось із латинським запозиченням *campus* – від відкритого поля до конкретних меж території та будівель університету.

Генералізація (розширення) значення, яке Д. Крістал визначає як розширення семантичного обсягу лексеми [7, с. 148], спостерігається у 30% лексем. Основна причина цього полягає, вважаємо, у виході лексичної одиниці за межі вузькоспеціального контексту у загальнонауковий ужиток. Наприклад:

– *methodos* означав конкретний спосіб дії, шлях пересування; *method* розширився до позначення будь-якої педагогічної стратегії, активності або процедури для навчання, охоплюючи не лише один конкретний спосіб, а весь спектр можливих підходів пізнання;

– в латині facultas позначало конкретну індивідуальну здатність або владу людини зробити щось; значення слова faculty розширилося від особистої якості до назви організаційної одиниці університету, що охоплює викладацький персонал і структурний підрозділ за предметною областю, таким чином поширивши значення з індивідуального на інституційне.

Аналіз семантичних трансформацій за емотивно-ціннісним критерієм засвідчує відсутність явищ *пейорації*, що є цілком очікуваним результатом для освітнього дискурсу. Оскільки освітня термінологія за своєю суттю є нейтральним, нормативним регістром академічної мови, вона заперечує негативно-ціннісні коливання, а емотивна нейтральність виступає фундаментальною передумовою самої термінологізації.

Натомість *амеліорація* простежується в мінімальному обсязі (2 лексеми), однак демонструє показові приклади культурно-контекстуального зсуву значення. Зокрема, лексема *diploma* трансформувалася від позначення формального офіційного документа з привілеями до символу персонального досягнення та академічної гордості. Латинське *inclusio* означало ув'язнення,

Таблиця 1

Семантичні трансформації латинських запозичень в англійській освітній термінології

Latin word	Oxford Latin Dictionary meaning	English equivalent	Oxford Dictionary of Education meaning	Type of a semantic shift
campus	a flat expanse of land, plain, field	campus	the grounds and buildings of a school, university or college	narrowing
curriculum	the action of running; a race; a race-track; a chariot	curriculum	the content and specifications of a course of programme of study	narrowing
diploma	a letter of recommendation, certificate of grant of privileges	diploma	an award conferred on successful students at the end of their course of study	narrowing
disciplina	teaching, instruction, training; a branch of study, discipline	discipline	a field of academic study, which constitutes an area of teaching and research	narrowing
dissertatio	a disquisition	dissertation	a lengthy piece of academic writing based on research undertaken by the candidate and submitted by them in partial fulfilment of the requirement for an award	narrowing
doctor	a teacher, instructor, trainer	doctorate	the highest postgraduate degree award made by a university or other institution of higher education	narrowing
educator	one who nurtures or brings up (children); (esp.) a foster-father	educator	used as an alternative word for 'teacher', particularly in the context of adult and community education, where the emphasis is upon facilitative rather than didactic teaching	narrowing
facultas	ability, power, capacity, skill; the potential field of one's power, scope, range	faculty	A subdivision of a university or college according to subject or field; the teaching and research staff	extension
gradus	a step, a pace; a step, a stair	grade	the category of mark awarded in the assessment of a candidate's performance	narrowing
inclusio	imprisonment, confinement	inclusion	a term used to describe and promote policies, strategies, and practices which aim to enable all learners to participate fully in education	extension
lectio	the action of picking, choosing, selection; a reading, perusal	lecture	a method of teaching used mainly in higher education, where students are taught in large groups	narrowing
methodos	a mode of proceeding, method	method	a strategy, activity, or procedure for teaching or supporting learning	extension
modulus	a unit adopted as a standard of measurement	module	a self-contained subdivision of a programme of study which is taught and assessed as a discrete unit	extension
principalis	a leading citizen	principal	the title given to the chief executive of a college of further education	narrowing
professor	one who claims to be an expert in some art or science; a teacher	professor	the title given in institutions of higher education to the most highly ranked teaching posts, where the teachers in question are an acknowledged authority in their field	extension
schola	an exposition by a teacher of his views on a subject; a place or establishment in which a teacher expounds his views	school	institution in which pupils are taught	narrowing
seminarium	a nursery of young trees	seminar	a meeting between a tutor and a small group of students for the purposes of teaching and learning	narrowing
semenstris	of six months duration; six-monthly, half-yearly	semester	an alternative method of dividing up the academic year into periods of student activity	extension
thesis	a general or abstract question	thesis	a lengthy piece of academic writing presenting an argument based on research, and presented for assessment towards an academic award	narrowing
tutor	one appointed to look after a person considered incapable of managing his own affairs, a guardian; a protector	tutor	teachers responsible for supporting the work or welfare of a group of pupils	narrowing

несло негативний образ обмеження й замикання. В освітній термінології значення *inclusion* докорінно змінилось – позитивна політика й стратегія, спрямована на забезпечення рівного доступу до освіти для всіх учнів, особливо для осіб із особливими освітніми потребами та із маргіналізованих груп.

Висновки. Проведений аналіз 20 латинських лексичних одиниць та їх еквівалентів у англійській освітній термінології дозволяє сформулювати такі висновки.

Звуження значення є основним типом семантичної трансформації в освітній термінології і охоплює 70% аналізованих одиниць. Це є закономірним процесом, адже термінологічний вжиток вимагає однозначності, і університетська традиція фіксувала з широкого спектру значень латинського слова те, що найточніше відповідало інституційній потребі. Розширення значення, притаманне 30% одиниць, характерне для слів, що перейшли з вузькоспеціальних контекстів до загальноакадемічного вжитку.

Аналіз за емотивно-ціннісним критерієм засвідчив відсутність пейорації, оскільки емотивна нейтральність є фундаментальною передумовою термінологізації в нормативному академічному дискурсі. Натомість амеліорація зафіксована у 2 випадках (*diploma*, *inclusion*), де позитивний зсув значення реалізується переважно в культурно-контекстуальному вимірі вищої освіти. Це підтверджує стійкість освітньої терміносистеми до негативно-оцінних трансформацій при її здатності аксіологічно збагачуватися.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розширенні корпусу матеріалу, насамперед за рахунок юридичної термінології англійської мови, а також у зіставленні стратегій семантичної адаптації латинізмів в англійській та інших європейських мовах, що дозволить виявити універсальні та специфічні закономірності цього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Jackson H. Words and Their Meaning. New York : Routledge, 2013. 279 p.
2. Ullmann S. Semantics: An Introduction to the Science of Meaning. Oxford : Blackwell, 1962. 278 p.
3. Geeraerts D. Theories of Lexical Semantics. Oxford : Oxford University Press, 2010. 341 p.
4. Murphy M. Lynne. Semantic Relations and the Lexicon: Antonymy, Synonymy and Other Paradigms. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 304 p.
5. L'Homme Marie-Claude. Lexical Semantics for Terminology: An Introduction. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2020. 263 p.
6. Glare P. G. W. (ed.) Oxford Latin Dictionary. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2012. 2400 p. URL: https://surl.lt/sltmrz (дата звернення: 27.07.2026)
7. Wallace S. Oxford Dictionary of Education. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2015. URL: https://surl.li/dxtxpk (дата звернення: 27.07.2026)
8. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. 3rd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2018. 573 p.
9. English Lexicology: tutorial / O. L. Ilienko, I. A. Kamienieva, Ye. S. Moshtagh. Kharkiv : Publishing House I. Ivanchenka, 2020. 218 p.

Дата першого надходження статті до видання: 03.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 81'373.42:340.113.1=111
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-24

СИНОНІМІЯ ТА ТЕРМІНОЛОГІЧНА ВАРІАНТНІСТЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ ЮРИДИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

SYNONYMY AND TERMINOLOGICAL VARIATION IN THE ENGLISH LEGAL TERMINOLOGICAL SYSTEM

Смолій І. П.,
orcid.org/0009-0009-1384-2593
старший викладач кафедри
загальнотеоретичних правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту Київського університету права
Національної академії наук України

Микитин І. С.,
orcid.org/0009-0003-6212-6872
старший викладач кафедри іноземних мов
Національного університету водного господарства та природокористування

У статті комплексно досліджено синонімічні відношення в англійській юридичній терміносистемі та їх співвідношення з термінологічною варіантністю. Обґрунтовано, що вимога точності й однозначності юридичного терміна не усуває синонімії як об'єктивного наслідку історичної багатошаровості правничої англійської мови, співіснування різних правових систем і юрисдикцій, галузевої диференціації, розвитку правових понять та інституційної багатомовності. Запропоновано розмежовувати абсолютну, функціональну, контекстуальну й дефініційну синонімію. Показано, що абсолютна взаємозамінність у правничому дискурсі є винятковою, тоді як переважають відносні відповідники, семантичний обсяг яких збігається лише в конкретній галузі, жанрі або процесуальній ситуації. Окремо систематизовано графічно-орфографічні, морфологічні, синтаксичні й абревіатурні варіанти термінів та визначено критерії їх відмежування від синонімів. На матеріалі авторської вибірки з 456 англійських юридичних термінів уточнено зміст синонімічних рядів lawyer – attorney – counsel; claimant – plaintiff – applicant – petitioner; judgment – decision – ruling – order; agreement – contract – covenant; crime – offence – wrongdoing; damages – compensation – indemnity – restitution – reparation. Кількісний аналіз засвідчив, що 40% досліджених одиниць залучені до синонімічних відношень, а 11% представлені варіантними формами. Зроблено висновок, що для правотворення, перекладу й професійної комунікації важливим є не формальне усунення всіх паралельних найменувань, а їх функціональне маркування, дефініційне впорядкування та послідовний вибір нормативного терміна в межах конкретного документа.

Ключові слова: юридична термінологія, англійська юридична мова, синонімія, термінологічна варіантність, правничий дискурс, юридичний переклад, дефініція, правова комунікація.

The article provides a comprehensive analysis of synonymous relations in the English legal terminological system and distinguishes them from terminological variation. It is argued that the requirements of precision and relative unambiguity do not eliminate synonymy because legal English has developed through historical layering, the coexistence of common-law jurisdictions, sectoral differentiation, conceptual change and institutional multilingualism. The study proposes a four-part classification comprising absolute, functional, contextual and definitional synonymy. Absolute interchangeability is shown to be exceptional, whereas most legal synonyms share only a conceptual core and differ in jurisdiction, procedural status, genre, collocational behaviour or legal consequences. The paper examines the sets lawyer – attorney – counsel; claimant – plaintiff – applicant – petitioner;

© Смолій І. П., Микитин І. С., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

judgment – decision – ruling – order; agreement – contract – covenant; crime – offence – wrongdoing; and damages – compensation – indemnity – restitution – reparation. It also systematises graphic and orthographic, morphological, syntactic and abbreviated variants and formulates criteria for distinguishing variants of one designation from separate synonymous signs. The empirical sample comprises 456 English legal terms and fixed terminological units selected from contemporary American specialist literature, textbooks and teaching manuals used in higher legal education, and legal terminology dictionaries. The quantitative results reported for the author's sample show that 40 per cent of the analysed units participate in synonymous relations, while 11 per cent have variant forms. These percentages characterise the sample and should not be treated as estimates for the entire English legal terminological system. The article concludes that effective terminology management should not mechanically remove all parallel designations. Instead, legal drafting, translation and teaching should identify a preferred term, define its conceptual scope, mark jurisdictional and functional restrictions, record admissible variants and maintain terminological consistency within each document.

Key words: legal terminology, legal English, synonymy, terminological variation, legal discourse, legal translation, definition, legal communication.

Постановка проблеми. Юридична термінологія нині постає не просто окремим лексичним пластом, а фундаментальним інструментом вербалізації, акумуляції та трансляції нормативно-правового змісту. Саме за допомогою термінів правова система формалізує суб'єктний і об'єктний склад, юридичні факти, процедурні алгоритми, інститути відповідальності та механізми захисту прав. З огляду на це до правничої лексики висуваються суворі вимоги щодо понятійної точності, системної впорядкованості, стилістичної нейтральності та однозначності. Сучасні стандарти термінознавчої діяльності також акцентують на необхідності чіткого структурування відношень між об'єктом, поняттям, дефініцією та термінознаком; зокрема, ISO 704:2022 [1] закріплює методичні засади опису зв'язків у концептуальних системах, а ISO 1087:2019 [2] визначає понятійний апарат поняттєво-термінологічної сфери.

Утім, реальний юридичний дискурс не є статичною й замкненою номенклатурною системою з ізоморфною відповідністю між поняттям та його мовним вираженням. Формуючись під впливом історичних чинників, галузевої диференціації, жанрової різноманітності та взаємодії із загальновживаним і суміжними лексичними шарами, правова мова демонструє наявність паралельних найменувань. Поряд із кодифікованими одиницями функціонують дублети, варіанти й абсолютні синоніми, а також уявна синонімія, за якою приховано істотні відмінності правових конструкцій.

В англійській юридичній терміносистемі зазначена проблема набуває особливої гостроти. Багаторівнева конвергенція германських, англо-нормандських та латинських пластів, розбіжності між національними варіантами (у Великій Британії, США тощо), паралельне існування інститутів *common law* і *equity* спричинили виникнення розгалуженого поля семантично близьких одиниць. Нерозрізнення чи хибне ототожнення подібних термінів здатне викривити процесуальний статус суб`єкта, кваліфікацію правового акта або обсяг юридичної відповідальності. Відтак синонімія в правничій мові потребує осмислення не як стилістичний прийом, а як вагома системна проблема юридичної семантики, порівняльного термінознавства, перекладознавства та нормотворчої техніки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційна термінознавча парадигма спиралася на первинність поняття щодо його найменування та орієнтувалася на принцип моносемії – «одне поняття – один термін». На противагу цьому, М. Кабре обґрунтовує тривимірну природу термінологічної одиниці, порівнюючи її з багатогранником, у якому синтезуються когнітивний (поняттєвий), лінгвістичний (власне термінологічний) та комунікативний (ситуативний) виміри [3, с. 187]. Посилює увагу до категоризації, прототипності та реальної варіативності спеціальної мови соціокогнітивний підхід Р. Теммерман. Дослідниця зауважує, що «зацікавлення термінологічними дослідженнями гальмувалося інтересами стандартизації» [4, с. 15]. Для правничої мови ці підходи мають принципове значення, оскільки юридичне поняття формується не тільки завдяки логічній класифікації, а й під впливом правової традиції, інституцій-

ного контексту і судового тлумачення. У юридичній лінгвістиці особлива увага приділяється історико-порівняльній та системній зумовленості правничої лексики. Як зазначають С. Шарчевич та Г. Маттіла, юридична мова є специфічним різновидом мови для спеціальних цілей (LSP), а її переклад давно вийшов за межі простого мовного декодування [5; 6]. Багатовікова історія англійської правової термінології та її етимологічна гетерогенність (поєднання германських, латинських і французьких запозичень) зумовили «виражену полісемію та синонімію» [7, с. 38]. У цьому контексті М. Хрома наголошує, що синоніми в юридичному дискурсі є самостійними мовними знаками, а отже, використання загальномовних замінників у біюридичному перекладі потребує особливої обережності [7]. Оскільки термінологічна точність є базисом правотворчості й інституційної діяльності (В. Лазарєв) [8], синоніми слід розглядати як самостійні знаки (Н. Коротка, О. Литвинко) [9]. Попри значний масив праць з обраної тематики, у багатьох із них недостатньо системно розмежовано дві близькі, але не тотожні категорії – синонімію та варіантність. Нерідко приклади подаються як повні синоніми без перевірки їх юрисдикційної, жанрової та процесуальної сумісності.

Метою статті є комплексне з'ясування природи синонімії в англійській юридичній терміносистемі, класифікація її основних типів, установлення критеріїв відмежування синонімів від термінологічних варіантів і визначення практичних засад упорядкування близьких найменувань у правотворенні, юридичному перекладі та професійному навчанні.

Виклад основного матеріалу. У загальному мовознавстві синонімами вважають різні мовні знаки, значення яких повністю або частково збігаються. Для спеціальної лексики цього визначення недостатньо. Юридичний термін корелює не просто з предметом дійсності, а з нормативно або доктринально сконструйованим поняттям [10]. Тому два слова можуть позначати подібне явище в побутовому розумінні, але належати до різних правових інститутів. Наприклад, damages, compensation, indemnity, restitution і reparation пов'язані з відновленням порушеної майнової або немайнової сфери, однак відрізняються підставами, функцією, способом обчислення та процесуальною формою. Їх не можна оголосити повними синонімами лише на підставі спільного перекладу «відшкодування».

Синонімічність юридичних термінів доцільно встановлювати за сукупністю критеріїв. По-перше, вони повинні мати спільне понятєве ядро. По-друге, має існувати хоча б часткова можливість заміни в одному типі контексту без зміни юридично значущого змісту. По-третє, відмінність не повинна стосуватися конститутивної ознаки правового інституту. По-четверте, необхідно брати до уваги юрисдикцію, галузь, жанр, часовий зріз і статус джерела. Відповідно, юридична синонімія є не бінарною властивістю «тотожне / нетотожне», а градуальною системою семантичного зближення [9].

Важливо також розрізняти мовну й правову еквівалентність. Мовні одиниці можуть бути близькими за словниковою семантикою, але нееквівалентними у праві. І навпаки, різні за походженням і структурою терміни можуть виконувати еквівалентну функцію в конкретному документі. Така функціональна еквівалентність особливо характерна для перекладу між правовими системами, де прямого концептуального відповідника часто немає.

Основними чинниками виникнення синонімії в англійській юридичній терміносистемі є її історична багатошаровість, множинність англомовних правових систем, еволюція правових інститутів, міждискурсна взаємодія та інституційна багатомовність. Історичний розвиток і взаємодія германської основи англійської мови з французькою та латиною зумовили появу паралельних назв і парних синонімічних формул (*cease and desist*, *terms and conditions* тощо), які виконують стилістичну й гарантійну функції та вимагають обережності при скороченні. Специфіка юрисдикцій і процесуальних моделей спричиняє диференціацію термінів для позначення юристів (*lawyer*, *attorney*, *solicitor*, *barrister*, *counsel*), де формальна взаємозамінність у побуті поступається чіткому статусному розмежуванню в офіційних документах. Динаміка законодавства та судової практики формує діахронну синонімію, коли застарілі й нові назви

понять тимчасово співіснують у професійному дискурсі. Крім того, загальновживані слова (*act*, *claim*, *consideration*, *party*) набувають у праві спеціальних значень, утворюючи поняттєві перетини з вузькогалузевою лексикою. Насамкінець, перекладацька практика в міжнародних організаціях та ЄС сприяє виникненню нових кальок і перифразів для забезпечення юридичної еквівалентності текстів. Як підсумовує Е. Клей, «термінологічну варіативність можна визначити як явище використання різних термінів для позначення одного й того самого поняття» [11, с. 143].

З урахуванням ступеня семантичного збігу та умов взаємозамінності доцільно розрізняти абсолютну, функціональну, контекстуальну й дефініційну синонімію, представлену нами у таблиці 1 «Основні типи синонімічних відношень у юридичній терміносистемі».

Як бачимо, абсолютні синоніми мають збігатися за поняттєвим обсягом, стилістичним статусом, юрисдикційною належністю та сполучуваністю. У юридичній мові такі пари є рідкісними й зазвичай тимчасовими: у процесі нормалізації одне найменування стає переважним або між одиницями формується спеціалізація. Навіть *will i testament*, які в багатьох контекстах позначають заповіт, мають різну історію вживання та неоднакову продуктивність у похідних формах.

Водночас функціональні синоніми називають близьку професійну роль, акт або юридичну дію, але відрізняються інституційним чи юрисдикційним компонентом. До них належать *lawyer – attorney – counsel; claimant – plaintiff – applicant – petitioner; statute – act – enactment; judgment – decision – ruling.* Їх можна об'єднати в один ряд на рівні широкої функції, проте заміна в конкретному процесуальному документі потребує перевірки.

Винятково в межах конкретного комунікативного акту реалізуються контекстуалізовані синонімічні відношення. Наприклад, лексеми *agreement* та *contract* слугують для позначення домовленостей між сторонами, проте *contract* акцентує на наявності юридично зобов'язального характеру, тоді як *agreement* охоплює ширший семантичний обсяг. Аналогічно, одиниці *crime* та *offence* в загальнокримінальному контексті зазвичай адаптуються як «злочин» чи «правопорушення», хоча їхнє точне термінологічне співвідношення зумовлене специфікою відповідної нормативно-правової системи.

Окрему категорію становить дефініційна синонімія, що виникає між терміноодиницею та її дескриптивним описом (*testator – person who makes a will*; *minor – person under the age of majority*; *assignee – person to whom a right is assigned*). Незважаючи на те, що подібний зв'язок не належить до лексичної синонімії у класичному розумінні, він відіграє вагому термінографічну й прагматичну роль. Дефініційний відповідник дозволяє експлікувати зміст спеціального поняття для нефахової аудиторії, зберігаючи при цьому нормативне терміновживання в основному тексті документа.

Таблиця 1

Основні типи синонімічних відношень у юридичній терміносистемі

Тип	Критерій	Приклади	Обмеження взаємозамінності
Абсолютна	Повний збіг поняттєвого обсягу та функції	will / testament (в окремих сучасних контекстах)	Рідкісна; можливі історичні й деривaційні відмінності
Функціональна	Спільна правова функція за різного інституційного статусу	lawyer / attorney / counsel; claimant / plaintiff	Залежить від юрисдикції, виду провадження, професійної ролі
Контекстуальна	Збіг лише в конкретному жанрі або висловлюванні	agreement / contract; crime / offence; damages / compensation	Поза контекстом виявляються відмінності в обсязі та правових наслідках
Дефініційна	Еквівалентність терміна й пояснювального опису	testator / person who makes a will	Перифраз пояснює, але не завжди замінює нормативний термін

Аналіз основних синонімічних рядів, як-от: lawyer – attorney – counsel – *legal practitioner,* – демонструє, чому синонімічність у праві має бути градуальною. *Lawyer* є найширшим позначенням особи з юридичною професією або кваліфікацією. *Attorney* у сучасній американській англійській часто позначає правника, уповноваженого представляти клієнта; водночас у словосполуці power of attorney слово attorney входить до іншої конструкції й не може автоматично перекладатися як «адвокат». *Counsel* акцентує функцію юридичного радника або представника у справі й може бути як злічуваним, так і збірним найменуванням. *Legal practitioner* є формальнішим родовим терміном. Отже, спільним ядром є професійне надання правничої допомоги, а диференційними ознаками – юрисдикція, допуск до практики, характер представництва та жанр тексту.

Ряд *claimant – plaintiff – applicant – petitioner* об'єднує ініціатора юридичної процедури. Проте *plaintiff* традиційно пов'язаний із позовним провадженням; *claimant* є ширшим або нормативно переважним позначенням у певних цивільних процедурах; applicant використовується тоді, коли особа звертається із заявою; petitioner – коли процесуальна форма передбачає petition. У загальному описі всі ці одиниці можуть бути передані словом «заявник» або «позивач», але у процесуальному документі така нейтралізація неприпустима без звірення з видом провадження.

Ряд *judgment – decision – ruling – order* відображає близькість найменувань актів суду або іншого органу. *Decision* є родовим словом для результату вирішення питання; judgment зазвичай пов'язаний із судовим вирішенням справи та його мотивованим оформленням; ruling часто стосується вирішення конкретного правового чи процесуального питання; order містить владне розпорядження або формалізований припис. У журналістському чи оглядовому тексті ці одиниці можуть чергуватися, але в перекладі назви документа необхідно відтворювати його юридичний статус, а не лише загальну семантику «рішення».

Ряд *agreement – contract – covenant – deed* ґрунтується на спільній ідеї юридично значущої домовленості або оформленого волевиявлення. *Agreemen*t є найширшим терміном; *contract* зазвичай позначає зобов'язувальну домовленість, що відповідає вимогам певної правової системи; *covenant* історично виражає урочисте або спеціально забезпечене зобов'язання і зберігає продуктивність у майновому та фінансовому праві; *deed* є формальним актом, юридична сила якого пов'язана з особливою формою. Цей ряд демонструє небезпеку «словникової синонімії»: спільний переклад «договір» не робить одиниці взаємозамінними.

Як зауважує О. Мартиняк, «важливою проблемою є розмежування синонімів і варіантів у термінологічній лексиці» [12, с. 102]. Підкреслимо, що варіантність охоплює видозміни формальної структури одного й того ж терміна, тоді як синонімія передбачає функціонування абсолютно різних мовних знаків (різнокореневих одиниць), пов'язаних спільністю чи близькістю значення. Ключовий критерій розмежування полягає в ідентичності лексичної основи та понятт̀євої функції: якщо пари на зразок *lawyer / attorney* становлять синонімічний ряд (оскільки побудовані на різних лексемах), то співвідношення *offence / offense* чи *limitation period / period of limitation* репрезентують варіантність. Залежно від мовного рівня, на якому виникають формальні розбіжності, у сучасній юридичній термінології доцільно виокремити кілька взаємопов'язаних типів варіантності.

Найбільш поверхневий рівень репрезентує графічно-орфографічна варіантність. Вона не торкається морфологічної будови чи синтаксичних зв'язків, а виникає внаслідок конкуренції національних стандартів правопису (передусім британського й американського варіантів англійської мови), історичної еволюції графічної норми або неусталеної практики дефісного та суцільного написання (*offence / offense*, *defence / defense*, *judgment / judgement*, *non-disclosure / nondisclosure*). Головною вимогою до опрацювання цього типу в перекладацькій практиці є дотримання внутрішньотекстової когерентності: у межах одного документа чи корпусу слід обрати єдиний правописний стандарт і послідовно його реалізовувати.

Якщо графічні відмінності стосуються виключно форми запису, то на глибшому рівні мовної структури розгортається морфологічна варіантність. Вона полягає у варіюванні словотвірних або формотворчих афіксів у межах однієї кореневої морфеми за збереження повної понятєвої тотожності терміна. Показовими прикладами слугують паралельні ад'єктивні утворення: *preventive / preventative measures*, *interpretive / interpretative rule*. Кваліфікація таких пар вимагає особливої аналітичної обережності: необхідно верифікувати, чи не призводить модифікація форманта до зміщення категорійного значення або звуження правової дефініції.

Перехід від внутрішньослівної будови до зв'язків між компонентами терміносполучення формує синтаксичну варіантність. Цей тип реалізується через структурну перебудову термінологічного словосполучення зі збереженням інваріантного понятєвого ядра. Найчастіше вона виражається в конкуренції препозитивного прикметникового/іменникового зв'язку та постпозитивної прийменникової конструкції: *court decision / decision of the court*, *limitation period / period of limitation*. Подібні трансформації зумовлені не так зміною змісту, як факторами стилістичної доцільності, ритмомелодики речення, інформаційного навантаження або жанрової традиції (наприклад, статутне право частіше тяжіє до конструкцій з офомленням через прийменник *of*, тоді як правнича публіцистика віддає перевагу компактним атрибутивним сполукам).

Окрему лінію розвитку варіантності зумовлює закон мовної економії, у результаті дії якого виникає абревіатурна варіантність. Вона полягає у співіснуванні повної назви юридичного концепту та його ініціального еквівалента: *alternative dispute resolution / ADR*, *non-disclosure agreement / NDA*, *limited liability company / LLC*. Повна й скорочена форми ідентичні за понятєвим наповненням, проте мають суттєво відмінну прагматичну дистрибуцію. Перше вживання терміна в нормативному, судовому чи договірному тексті вимагає обов'язкової фіксації повної форми із зазначенням скорочення в дужках; використання ж лише абревіатури допустиме тільки за умови однозначності контексту та гарантованої обізнаності адресата. Коли трансформація терміноодиниці поєднує ознаки кількох вищенаведених рівнів, ідеться про комбіновану варіантність. Яскравим прикладом є трансформації на кшталт *choice-of-law clause / clause on choice of law*, де синтаксична перебудова супроводжується зміною пунктуаційно-графічного оформлення компонентів (дефісне сполучення атрибутивного комплексу). Робота з комбінованими варіантами потребує перевірки не лише формальної відповідності синтаксичній моделі, а й збереження неподільності правового поняття.

Систематизацію виділених типів, їх мовних проявів та практичних правил уніфікації наведено в таблиці 2.

Природа юридичної синонімії є дефініційною та контекстуальною. Легальне визначення слугує головним засобом подолання понятєвої невизначеності: воно жорстко фіксує значення терміна (як-от *covered person*, *relevant authority* чи *qualifying agreement*) у межах конкретного

Таблиця 2

Основні типи варіантності юридичних термінів

Тип варіантності	Приклади	Рекомендація
Графічно-орфографічна	offence / offense; defence / defense; non-disclosure / nondisclosure	Обрати одну редакційну норму й дотримуватися її послідовно
Морфологічна	preventive / preventative measures; interpretive / interpretative rule	Перевіряти тотожність поняття; словотвірна зміна не повинна змінювати правову функцію
Синтаксична	limitation period / period of limitation; court decision / decision of the court	Надавати перевагу формі, усталеній у відповідному жанрі
Абревіатурна	alternative dispute resolution / ADR; non-disclosure agreement / NDA	Перше вживання – повна форма зі скороченням у дужках
Комбінована	choice-of-law clause / clause on choice of law	Перевіряти не лише форму, а й стабільність понятєвого обсягу

акта, унеможливлюючи його довільну заміну загальномовними відповідниками. Своєю чергою, контекст та типові моделі сполучуваності виявляють специфіку поняття або зближують значення слів (наприклад, *counsel* у значеннях «порада» чи «процесуальна роль», або *judgment* як «судовий акт» чи «оціночна здатність»).

З огляду на це, фахова термінографія вимагає від словникової статті комплексного висвітлення терміна – із зазначенням галузі, юрисдикції, дефініції, статусу, колокацій та застережень щодо вживання. У практиці професійного перекладу словникові еквіваленти обов'язково перевіряються за першоджерелами та відповідним контекстом.

У правотворчості ключовим принципом є сувора термінологічна послідовність. На відміну від художньої літератури, де урізноманітнення лексики є перевагою, у нормативних текстах стилістичне чергування синонімів неприпустиме, оскільки воно створює хибне припущення про позначення різних правових явищ. Використання синонімів є обґрунтованим лише тоді, коли вони виконують чітку функцію: уточнюють зміст, відтворюють офіційну термінологію іншої юрисдикції або нормативно розмежовують поняття.

Висновки. Таким чином, синонімія в англійській юридичній термінології є закономірним наслідком історичного розвитку правничої мови, розмаїття англомовних юрисдикцій, міжгалузевої диференціації, еволюції правових інститутів та перекладацької практики. Це явище не порушує системності терміносистеми, проте вимагає відходу від спрощеного сприйняття близьких за значенням слів як абсолютних тотожностей чи повністю відмінних одиниць. Найбільш обґрунтованим є виокремлення абсолютної, функціональної, контекстуальної та дефініційної синонімії. Оскільки повна взаємозамінність у юридичному дискурсі є поодиноким явищем, переважна більшість синонімів має відносний характер і зумовлена юрисдикційними, галузевими, жанровими, процесуальними й дистрибутивними обмеженнями. При цьому від синонімії слід чітко розмежовувати термінологічну варіантність (графіко-орфографічну, морфологічну, синтаксичну, абревіатурну та комбіновану), де зберігається тотожність мовного знака. Перспективи подальших розробок полягають у розширенні корпусних досліджень англомовних правових текстів із урахуванням їхньої жанрової специфіки, статистичного аналізу термінології законодавчого, договірного, судового й міжнародно-правового дискурсів, а також у створенні двомовного термінографічного ресурсу синонімічних рядів із зазначенням юрисдикційних параметрів, рівнів еквівалентності та нормативних українських відповідників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ISO 704:2022. Terminology work – Principles and methods. Geneva : ISO, 2022. 82 p.

2. ISO 1087:2019. Terminology work and terminology science – Vocabulary. Geneva : ISO, 2019. 42 p.

3. Cabré M. T. Theories of Terminology: Their Description, Prescription and Explanation. *Terminology*. 2003. Vol. 9, no. 2. P. 163–199. DOI: https://doi.org/10.1075/term.9.2.03cab

4. Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2000. 258 p. Terminology and Lexicography Research and Practice ; vol. 3. DOI: https://doi.org/10.1075/tlrp.3.

5. Šarčević S. New Approach to Legal Translation. The Hague ; London ; Boston : Kluwer Law International, 1997. 308 p.

6. Mattila H. E. S. Comparative Legal Linguistics: Language of Law, Latin and Modern Lingua Francas. 2nd ed. Farnham : Ashgate, 2013. 504 p.

7. Chromá M. Synonymy and Polysemy in Legal Terminology and Their Applications to Bilingual and Bijural Translation. *Research in Language*. 2011. Vol. 9, no. 1. P. 31–50. DOI: https://doi.org/10.2478/v10015-011-0004-2

8. Лазарєв В. В. Концептуалізація юридичної термінології: необхідність прозорого термінологічного підходу. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 73–80. DOI: https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.08

9. Коротка Н. В. Проблема синонімії в перекладі юридичних текстів англійської мови під час навчання студентів немовних вишів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 79, т. 1. С. 119–123. DOI: https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.79.1.24

10. Сковронська І. Ю., Юськів Б. М. Особливості смислової синонімії термінів в англо-українському юридичному дискурсі. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 2 (8). С. 166–171. DOI: https://doi.org/10.32518/2617-4162-2020-2-166-171

11. Clay E. A Corpus-Based Approach to Examining Terminological Variation in EU Law. *International Journal of Language & Law*. 2022. Vol. 11. P. 142–162. DOI: https://doi.org/10.14762/jll.2022.142

12. Мартиняк О. Явище синонімії у термінологічній лексиці. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2008. № 620. С. 100–103.

13. Бондарчук Ю. А., Бороліс І. І., Вишневська М. О. Англо-український словник юридичних термінів: понад 5000 слів : навч. посіб. Київ : КНУТД, 2021. 256 с. ISBN 978-617-7506-93-4.

Дата першого надходження статті до видання: 04.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 82.09:821.112.2
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-25

МЕНТАЛЬНІ ПРОСТОРИ ТА КОГНІТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ МОЖЛИВОСТІ В РОМАНІ РОБЕРТА МУЗІЛЯ «ЛЮДИНА БЕЗ ВЛАСТИВОСТЕЙ»

MENTAL SPACES AND COGNITIVE MODELLING OF POSSIBILITY IN ROBERT MUSIL'S NOVEL THE MAN WITHOUT QUALITIES

Соколовська С. Ф.,
orcid.org/0000-0002-2335-1765
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології та зарубіжної літератури
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Статтю присвячено дослідженню когнітивних механізмів моделювання можливості в романі Роберта Музіля «Людина без властивостей» крізь призму теорії ментальних просторів (Mental Space Theory) Жиля Фоконьє та теорії концептуальної інтеграції (Conceptual Blending Theory), розробленої Жилем Фоконьє і Марком Тернером. Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу сучасної когнітивної лінгвістики до процесів конструювання значення, моделювання альтернативних сценаріїв і функціонування когнітивних структур у художньому дискурсі.

Метою статті є з'ясування ролі ментальних просторів у когнітивній організації художнього світу в романі Роберта Музіля та дослідження механізмів концептуального моделювання можливості. Теоретичну основу становлять праці Жиля Фоконьє, Марка Тернера, Рональда Лангакера, Елізабет Ціми, Барбари Данциг'єр, Вів'єна Еванса, а також сучасні дослідження української когнітивної школи.

У статті виявлено, що категорія Möglichkeitssinn функціонує не лише як філософська характеристика світогляду Ульріха, а й як когнітивний механізм конструювання альтернативних, гіпотетичних і контрфактичних ментальних просторів. Встановлено, що художній дискурс роману організований через постійне співіснування актуального та можливих світів, між якими здійснюються концептуальні проекції. Особливу увагу приділено аналізу контрфактичних конструкцій, умовних моделей і модальних висловлювань, які забезпечують розгалуження альтернативних сценаріїв розвитку подій та формують відкриту смислову структуру роману.

Обґрунтовано, що у пізніх розділах твору когнітивна організація художнього світу виходить за межі окремих ментальних просторів і реалізується у формі концептуальної інтеграції. На матеріалі взаємин Ульріха і Аґати проаналізовано концепт der andere Zustand як інтегрований концептуальний простір, що виникає внаслідок взаємодії кількох вхідних просторів і породжує нові емерджентні смисли, відсутні у вихідних концептуальних структурах. Доведено, що цей концепт репрезентує відкриту модель людського досвіду, яка не зводиться до традиційних психологічних, соціальних чи філософських категорій.

Зроблено висновок, що застосування теорії ментальних просторів і концептуальної інтеграції істотно розширює можливості когнітивно-лінгвістичного аналізу модерністського художнього тексту, дозволяючи описати механізми породження смислу, моделювання можливих світів і концептуалізації людського досвіду в романі Роберта Музіля.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, теорія ментальних просторів, концептуальна інтеграція, Роберт Музіль, Möglichkeitssinn, der andere Zustand.

The article investigates the cognitive mechanisms of modelling possibility in Robert Musil's novel *The Man Without Qualities* through the framework of Gilles Fauconnier's Mental Space Theory and the Conceptual Blending Theory developed by Gilles Fauconnier and Mark Turner. The relevance of the study lies in the growing interest

© Соколовська С. Ф., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

of contemporary cognitive linguistics in construction of meaning, the modelling of alternative scenarios, and the functioning of cognitive structures in literary discourse.

The aim of this article is to examine the role of mental spaces in the cognitive construction of fictional world in Musil's novel and to analyze the mechanisms through which possibility is conceptually constructed. The theoretical framework is based on the works of Gilles Fauconnier, Mark Turner, Ronald Langacker, Elisabeth Zima, Barbara Dancygier, Vivien Evans, as well as contemporary research by the Ukrainian cognitive school.

The article reveals that the category of *Möglichkeitssinn* functions not only as a philosophical category defining Ulrich's worldview, but also as a cognitive mechanism for constructing hypothetical, alternative and counterfactual mental spaces. It has been established that the novel's artistic discourse is organized through the constant coexistence of the actual and possible worlds, between which conceptual projections take place. Particular attention is paid to the analysis of counterfactual constructions, hypothetical models and modal utterances, which enable the branching out of alternative scenarios for the development of events and shape the novel's open semantic structure.

It is argued that, in the later chapters of the work, the cognitive organization of the fictional world extends beyond the boundaries of individual mental spaces and takes the form of conceptual integration. Based on the relationship between Ulrich and Agathe *der andere Zustand* concept is analyzed as an integrated conceptual space that arises from the interaction of several constituent spaces and generates new emergent meanings non-present in the original conceptual structures. It is demonstrated that this concept represents an open model of human experience that goes beyond traditional psychological, social or philosophical categories.

The findings demonstrate that Mental Space Theory and Conceptual Blending Theory provide an effective methodological framework for analyzing modernist fiction. Their application makes it possible to explain the mechanisms of construction of meaning, the modelling of possible worlds and the cognitive organization of literary discourse in Robert Musil's *The Man Without Qualities*.

Key words: cognitive linguistics, Mental Space Theory, Conceptual Blending Theory, Robert Musil, Möglichkeitssinn, der andere Zustand.

Постановка проблеми. Сучасна когнітивна лінгвістика розглядає мову не як автономну формальну систему, а як механізм концептуалізації, що забезпечує конструювання, організацію та інтерпретацію людського досвіду. У центрі уваги когнітивних досліджень перебувають процеси конструювання значення, ментального моделювання та динамічного породження смислів у комунікативній взаємодії. У цьому контексті особливого значення набуває проблема дослідження когнітивних механізмів, які забезпечують формування складних смислових структур у художньому тексті та побудову альтернативних, гіпотетичних або символічних світів. Одним із найпродуктивніших підходів до аналізу цих процесів стала теорія ментальних просторів (Mental Space Theory), розроблена французьким лінгвістом Жилем Фоконьє у 1980–1990-х роках XX століття [1]. У межах когнітивно-лінгвістичних досліджень ця теорія постає ефективним інструментом аналізу процесів смислотворення, конструювання альтернативних сценаріїв і когнітивної репрезентації можливості в художньому тексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя дослідження становить теорія ментальних просторів (ТМП), розроблена Жилем Фоконьє та викладена в монографіях «Ментальні простори» (1985) і «Відображення у мисленні та мові» (1997) [1; 2]. Згідно з ТМП, значення розуміється не як статична властивість мовних одиниць, а як результат динамічної концептуалізації, що формується через взаємодію ментальних просторів у процесі дискурсивної інтерпретації. Подальший розвиток цього підходу пов'язаний із концепцією концептуальної інтеграції, представленою Жилем Фоконьє та Марком Тернером у книзі «Спосіб нашого мислення: концептуальна інтеграція та приховані складності свідомості» [3]. Важливу роль у становленні когнітивної семантики відіграли також дослідження Рональда Лангакера, присвячені когнітивній граматиці та механізмам концептуалізації [4].

Одним із сучасних напрямів розвитку ТМП є роботи Елізабет Ціми, у яких цей підхід інтерпретується з позицій когнітивної лінгвістики, орієнтованої на мовне вживання. Дослідниця наголошує на процесуальному характері формування значення, розглядаючи мовні структури як інструкції для концептуального конструювання смислу, тоді як когнітивні процеси, що забезпечують його формування, відбуваються імпліцитно та не піддаються безпосередньому

спостереженню [5, с. 103]. Сучасне бачення когнітивної семантики та концептуалізації репрезентоване також у дослідженнях Вів'єна Еванса, де когнітивне значення постає як результат взаємодії мовних, концептуальних і енциклопедичних структур [6].

Важливим напрямом розвитку зазначених підходів є когнітивна наратологія та дослідження художнього дискурсу. У роботах Барбари Данциґ'єр художній текст аналізується як простір конструювання множинних перспектив, наративних світів і концептуальних конфігурацій [7]. Суміжні аспекти когнітивної поетики, дискурсивного смислотворення та перспективізації висвітлено в дослідженнях Пітера Стоквелла та Крістофера Гарта [8; 9]. Такі підходи суттєво розширюють методологічний потенціал когнітивно-лінгвістичного аналізу художнього тексту, зокрема модерністського роману.

В українській когнітивній традиції відповідна проблематика розробляється С. Жаботинською, І. Колегаєвою, А. Мартинюк, О. Морозовою, І. Шевченко та іншими дослідницями і дослідниками, які вивчають процеси концептуалізації, категоризації, конструювання ментальних моделей і дискурсивного смислотворення, що корелюють із положеннями теорії ментальних просторів та концептуальної інтеграції.

Попри значне поширення теорії ментальних просторів у когнітивній семантиці, когнітивній наратології та дискурсивних дослідженнях, її застосування до аналізу модерністського роману залишається продуктивним інструментом для вивчення процесів конструювання значення та когнітивної організації художнього світу. Особливий інтерес у цьому контексті становить роман Роберта Музіля «Людина без властивостей», який репрезентує своєрідну лабораторію конструювання можливого, множинних перспектив і альтернативних способів осмислення реальності.

Метою цієї розвідки є дослідження механізмів функціонування ментальних просторів у романі Роберта Музіля «Людина без властивостей» та з'ясування їхньої ролі у формуванні художнього значення.

Виклад основного матеріалу. За визначенням Фоконьє та Тернера, ментальні простори є «невеликими концептуальними структурами, що конструюються у процесі мислення та мовлення для локального розуміння й дії» [3, с. 40]. Вони не тотожні цілісній картині світу чи довготривалій енциклопедичній пам'яті; радше йдеться про тимчасові когнітивні конфігурації, які створюються ad hoc під час інтерпретації дискурсу. На відміну від традиційної семантики, де значення розуміється як стабільна властивість мовного знака, ТМП виходить із принципової динамічності концептуалізації. Як зазначає Марк Тернер, мовні вирази не містять значення самі по собі, а слугують своєрідними підказками для його конструювання у процесі когнітивної обробки [10, с. 206].

У процесі дискурсивної інтерпретації формується конфігурація взаємопов'язаних ментальних просторів, у межах якої Фоконьє виокремлює базовий простір, простір та фокусний простір. Базовий простір слугує вихідною точкою концептуального конструювання, простір перспективи визначає позицію доступу до інших просторів, а фокусний простір є локусом актуального породження значення [2, с. 49].

У художньому світі роману «Людина без властивостей» взаємодія ментальних просторів тісно пов'язана з концептом можливості, який стає одним із ключових принципів організації наративу. Саме через співіснування різних потенційних сценаріїв буття формується характерна для Музіля модель осмислення реальності. Однією з центральних категорій художнього мислення письменника є поняття Möglichkeitssinn «відчуття можливості». У романі «Людина без властивостей» ця категорія визначає не лише світоглядну позицію головного героя, й сам спосіб організації художньої реальності:

«Wenn es aber Wirklichkeitssinn gibt, und niemand wird bezweifeln, daß er seine Daseinsberechtigung hat, dann muß es auch etwas geben, das man Möglichkeitssinn nennen kann» [11, с. 16].

У цьому висловлюванні концентрується принципова опозиція між відчуттям реальності (Wirklichkeitssinn) та відчуттям можливості (Möglichkeitssinn). З погляду ТМП, Wirklichkeitssinn

орієнтований на актуальний простір фактичної реальності, тоді як Möglichkeitssinn активує конструювання можливих, гіпотетичних та контрфактичних ментальних просторів.

Для головного героя роману Ульріха світ не є завершеною онтологічною даністю. Будь-який стан речей постає лише однією з потенційних конфігурацій реальності. Відповідно, свідомість Ульріха функціонує як механізм безперервного розгалуження ментальних просторів. Саме тому персонаж Музіля не може бути описаний через набір стабільних психологічних ознак. «Людина без властивостей» означає не відсутність ідентичності як такої, а радше принципову відкритість до множинних концептуальних сценаріїв буття. Ульріх постійно перебуває між кількома моделями саморозуміння: математиком, інтелектуалом, скептиком, потенційним реформатором, іронічним спостерігачем, учасником «Паралельної акції». Жодна з цих ролей не набуває статусу остаточної. З когнітивної перспективи це означає, що роман конструює суб'єктність не як фіксовану структуру, а як мережу взаємодіючих ментальних просторів. У цьому полягає особлива продуктивність ТПМ для аналізу музілівського тексту: теорія Фоконьє дозволяє описати Möglichkeitssinn не лише як філософську метафору модернізму, а як конкретний механізм когнітивної організації художнього дискурсу.

Показовим у цьому контексті є програмний фрагмент роману:

«…ein Mann, der die Wahrheit will, wird Gelehrter; ein Mann der seine Subjektivität spielen lassen will, wird vielleicht Schriftsteller; was aber soll ein Mann tun, der etwas will, das dazwischen liegt?» [11, c. 254].

У наведеному уривку Музіль моделює не одну стабільну позицію суб'єкта, а систему альтернативних можливостей самореалізації. Висловлювання організоване через послідовне розгалуження концептуальних сценаріїв. «Учений», «письменник», «людина, котра прагне чогось між цими полюсами» − це не просто соціальні ролі, а різі форми суб'єктності, кожна з яких формує окремий ментальний простір із власною системою цінностей, способів пізнання та життєвих перспектив. З позицій Фоконьє тут можна говорити про одночасне функціонування базового простору наративної реальності та кількох ментальних просторів, у яких конструюються потенційні моделі суб'єктності. Ульріх не стільки постає носієм сталого характеру, скільки безперервно конструює нові версії власного «я».

Важливо, що ці простори не виконують декоративної чи суто фікційної функції. Вони становлять фундаментальний механізм концептуалізації дійсності. Кожна соціальна ситуація, політична подія або інтелектуальна проблема актуалізує кілька взаємопов'язаних інтерпретаційних моделей, між якими переміщується свідомість Ульріха:

«Es ist eine Welt von Eigenschaften ohne Mann entstanden, von Erlebnissen ohne den, der sie erlebt, und es sieht beinahe aus, als ob im Idealfall der Mensch überhaupt nichts mehr privat erleben werde und die freundliche Schwere der persönlichen Verantwortung sich in ein Formelsystem von möglichen Bedeutungen auflösen solle» [11, c. 150].

У такий спосіб один і той самий наративний об'єкт активує кілька паралельних просторів інтерпретації. Водночас музілівське «відчуття можливості» передбачає не лише множинність перспектив, а й постійне зіставлення актуальної реальності з її потенційними альтернативами. Саме тому ключову роль у поетиці роману відіграють контрфактичні структури, що моделюють варіанти розвитку подій, відмінні від фактичного перебігу реальності.

У когнітивній перспективі контрфактичність визначають як один із базових механізмів моделювання можливих сценаріїв, що відхиляються від фактичного стану речей, але зберігають із ним концептуальний зв'язок. Такий механізм значною мірою організовує художнє мислення Ульріха, для якого будь-яка ситуація постає не лише в її актуальному вимірі, а й у множині потенційних варіантів розвитку. Герой співвідносить реальний перебіг подій з альтернативними можливостями − іншим життєвим вибором, іншою професією, іншим історичним розвитком, іншими формами соціальної організації. У когнітивних термінах можна говорити про розгалужену систему контрфактичних просторів.

Постійне породження й співіснування контрфактичних просторів зумовлює принципову незавершеність смислової структури роману. Альтернативні сценарії не реалізуються остаточно й не отримують однозначного спростування, що формує характерну для поетики Музіля семантичну відкритість наративу. Подібна стратегія особливо помітна у внутрішніх монологах Ульріха, де процес мислення часто організований через модальні слова, умовні структури та гіпотетичні переходи. Наприклад:

«… denn Gott macht die Welt und denkt dabei, es könnte ebensogut anders sein» [11, с. 19].

Це висловлювання не просто вводить альтернативний сценарій, а формулює принцип існування можливих світів. У наступному уривку виявляємо схему побудови альтернативного ментального простору, адже реальний сценарій замінено мережею потенційних. До того ж схема описує когнітивне переключення між базовим і альтернативним просторами:

«Wer ihn besitzt, sagt beispielweise nicht: Hier ist dies oder das geschehen, wird geschehen, muß geschehen; sondern er erfindet: Hier könnte, sollte oder müßte geschehn; und wenn man ihm von irgend etwas erklärt, daß es so sei, dann denkt er: Nun, es könnte wahrscheinlich auch anders sein» [11, с. 16].

Наведена схема набуває подальшого розвитку в розмові Ульріха з господинею впливового віденського салону, дружиною державного чиновника Туцці Діотимою. На її запитання, що він робив би, якби хоча б на один день отримав владу над світом, Ульріх відповідає: *«Es würde mir wohl nichts übrigbleiben, als die Wirklichkeit abzuschaffen!»* [11, с. 289]. У термінах ТМП умовне запитання Діотими («*Und was würden denn Sie tun, wenn Sie einen Tag lang das Weltregiment hätten?»*) функціонує як конструктор простору. Відповідь головного героя не обмежується вибором дії в межах цього простору, а радикально трансформує його структуру: замість модифікації окремих подій він пропонує скасувати реальність як принцип організації світу. Унаслідок цього альтернативний ментальний простір перестає бути варіантом актуальної реальності й постає як автономна когнітивна модель, у якій фундаментальні властивості світу зазнають концептуальної перебудови.

Особливо виразною ця когнітивна перебудова є в діалогах Ульріха й Аґати. Ульріх описує стан, у якому звичні межі між мисленням, моральністю та емоційним переживанням перестають бути сталими:

«Er wies auf die merkwürdige Verwandtschaft hin, in dem gehobenen Zustand, von dem sie sprächen, zwischen Denken und Moral bestehe, so daß jeder Gedanke als Glück, Ereignis und Geschenk empfunden werde und weder in die Vorratskammern wandere, noch sich überhaupt mit den Gefühlen des Aneignens und Bewältigens, des Festhaltens und Beobachtens verbinde…» [11, с. 765].

З точки зору ТМП це означає формування окремого когнітивного простору, де звичайні категорії інтегруються в нову концептуальну конфігурацію, а значення вибудовуються вже не за законами повсякденної логіки, а за принципом можливості.

Кульмінацією музілівської концепції можливості стає твердження Ульріха:

«Ich glaube, daß alle Vorschriften unserer Moral Zugeständnisse an eine Gesellschaft von Wilden sind. Ich glaube, daß keine richtig sind. Ein anderer Sinn schimmert dahinter. Ein Feuer, das sie umschmelzen sollte. Ich glaube, daß nichts zu Ende ist. Ich glaube, daß nichts im Gleichgewicht steht, sondern daß alles sich aneinander erst heben möchte. Das glaube ich; das ist mit mir geboren oder ich mit ihm» [11, с. 769–770].

Ця теза відображає принципову незавершеність когнітивного моделювання світу. З позиції ТМП жоден ментальний простір не є завершеною когнітивною конструкцією; він залишається відкритим до подальших проекцій, інтеграцій та рекомбінацій концептуальних структур. Висловлена Ульріхом думка про те, що ніщо не є завершеним і жоден стан не перебуває в остаточній рівновазі, акцентує на одній з базових характеристик контрфактичного мислення. Вона передбачає наявність альтернативних сценаріїв розвитку подій і відмову від остаточного закриття можливостей. Така відкритість відповідає динамічній природі ментальних просторів

у концепції Ж. Фоконьє, де нові смисли виникають унаслідок міжпросторових проекцій та концептуальної інтеграції [2, с. 34–40].

Аналіз контрфактичних конструкцій і можливих світів у романі засвідчує, що теорія ментальних просторів Ж. Фоконьє дає змогу пояснити механізми побудови альтернативних когнітивних моделей. Однак когнітивна організація твору не обмежується конструюванням окремих ментальних просторів. У пізніх розділах роману вони взаємодіють, утворюючи нові емерджентні смислові структури, що не зводяться до жодної з вихідних моделей. Такі процеси пояснює теорія концептуальної інтеграції (Conceptual Blending Theory), розроблена Ж. Фоконьє та М. Тернером.

Відповідно до теорії концептуальної інтеграції (ТКІ) взаємодія щонайменше двох вхідних просторів, між якими встановлюються концептуальні відповідності, приводить до формування нової інтеграційної мережі, у якій виникають емерджентні смисли, відсутні у вихідних структурах [3, с. 40–49].

Одним із найвиразніших прикладів такого механізму в романі Р. Музіля є концепт der andere Zustand («інший стан»). Він може бути осмислений як результат інтеграції кількох концептуальних просторів, жоден із яких окремо не здатний пояснити специфіку цього феномена, адже репрезентує лише окремий аспект його смислової організації. У когнітивній перспективі можна реконструювати щонайменше три вхідні простори: перший репрезентує традиційну модель братерсько-сестринських взаємин; другий охоплює елементи еротичного, екзистенційного та духовного зближення; третій пов'язаний із релігійно-містичною традицією переживання трансцендентного досвіду. Унаслідок інтеграції цих просторів вибудовується концептуальна модель «іншого стану», який не є механічним поєднанням вихідних доменів, а породжує нову емерджентну структуру значення:

«… Es mochte aber auch davon herrühren, daß er den zögernd führenden Willen seiner Schwester spürte, der den seinen jugendlich ergriff; und da keine Absicht darin zu erkennen war, entstand in diesen Augenblicken einer mit nichts vermischten Berührung wieder ein beinahe ausdehnungsloses und darum ganz unbeschaffen starkes Gefühl von ihrer beider Dasein» [11, с. 706].

Смисловий акцент цього висловлювання зміщується від характеристики взаємин Ульріха й Аґати до переживання єдиного екзистенційного простору. З погляду ТКІ це можна інтерпретувати як формування інтегрованого простору, в якому традиційні категорії спорідненості вже не пояснюють природу цього досвіду.

Водночас «інший стан» не отримує в романі стабільного дефінітивного наповнення. Його семантика організована як динамічний простір потенційності, де раціональне й ірраціональне, етичне й еротичне, індивідуальне й метафізичне безперервно взаємодіють. Тому цей концепт не описує вже наявну реальність, а моделює потенційний спосіб буття, що виникає лише внаслідок концептуальної інтеграції різнорідних ментальних просторів. У цьому сенсі бленд набуває контрфактичного характеру: він не відображає дійсність, а відкриває можливість її альтернативної концептуалізації:

«… Gerade in diesem Augenblick also, wo er persönlich ganz blank war, fühlte er statt eines Ablassens von sich die neue Spannung, die seit seiner Abreise entstanden war. Sie hatte keinen Namen; man mochte einstweilen ebensogut sagen, ein junger, ihm verwandter Mensch suchte seinen Rat, wie man auch etwas anderes sagen konnte: Aber er sah erstaunlich scharf die strahlende Matte aus hellem Gold auf dem Schwarzgrün des Zimmers, mit den zarten Würfeln von Agathes Narrenanzug darauf, und sich selbst, und den überdeutlich umsäumten, aus dem Dunkel genommenen Zufall ihres Beisammenseins» [11, с. 722].

Відсутність усталеної номінації свідчить про те, що новий смисл не може бути описаний за допомогою наявних концептуальних категорій. У моделі Фоконьє й Тернера це відповідає емерджентній структурі, яка виникає в інтегрованому просторі й не зводиться до жодного з вихідних доменів. Невизначеність мовного означення відображає не брак смислу, а появу нового концептуального утворення, що лише поступово набуває семантичної оформленості.

Подальший розвиток цього переживання пов'язаний зі зміною самої структури людського досвіду. Описуючи свій стан, Ульріх говорить про особливе відчуття тілесності й світу, яке вже не підпорядковується звичній логіці повсякденного існування:

«…Aber wenn man dem dann noch weiter nachgibt, kann unversehens auch eine so törichte leibliche Annehmlichkeit und Verantwortungslosigkeit daraus entstehen, als gehöre der Körper nicht mehr einer Welt an, wo das sinnliche Ich in kleine Nervenstränge und -gefäße eingeschlossen ist, sondern einer von unwacher Süße durchfluteten. Mit diesen Worten beschrieb Ulrich seiner Schwester, was vielleicht die Folge eines Zustands ohne Ziel und Ehrgeiz war oder die Folge herabgeminderter Persönlichkeitseinbildung, vielleicht aber auch nichts anderes als der „Urmythos der Götter", jenes „Doppelgesicht der Natur", jenes „gebende und nehmende Sehen", wohinter er nachgerade drein war wie ein Jäger» [11, с. 723].

У цьому фрагменті інтегровано різні концептуальні домени – тілесний, екзистенційний і релігійно-містичний. Їхня взаємодія породжує нову когнітивну конфігурацію, у якій змінюються не лише характеристики суб'єкта, а й сам спосіб переживання реальності. Така емерджентність є характерною ознакою інтегрованого концептуального простору.

Кульмінацією цього процесу стає поступове формування спільного когнітивного простору Ульріха та Аґати. Р. Музіль підкреслює, що думки одного героя починають сприйматися іншим як власні:

«Wann, fragte sich Agathe, hatte er zum Beispiel gesagt, daß er unter Umständen einen Dieb lieben könnte, einen Menschen, der gewohnheitsmäßig ehrlich sei, aber niemals? Sie konnte sich im Augenblick nicht darauf besinnen, aber das Köstliche war, daß sie sehr bald inne wurde, gar nicht er, sondern sie selbst habe das behauptet. Überhaupt hatte sie sich schon vieles von dem, was er sagte, selbst gedacht; bloß ohne Worte, denn so bestimmte Behauptungen hätte sie, auf sich allein angewiesen, wie sie früher war, niemals aufgestellt!» [11, с. 730].

Межа між індивідуальними ментальними просторами втрачає чіткість, а новий смисл виникає вже не як результат окремого мислення кожного з персонажів, а як продукт їхнього спільного концептуального простору. У цьому випадку інтеграція охоплює не лише окремі концепти, а й процеси мислення, що дозволяє розглядати «інший стан» як емерджентну когнітивну модель нового способу людського буття.

З когнітивно-лінгвістичного погляду це означає, що когнітивне моделювання можливості в романі реалізоване як інтеграційна мережа, де нові смисли виникають не всередині окремих ментальних просторів, а в процесі їхньої взаємодії. Отже, «інший стан» функціонує в романі не як психологічний стан чи завершена філософська концепція, а як відкритий інтегрований концептуальний простір, у якому виникають нові моделі людського досвіду.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що теорія ментальних просторів Жиля Фоконьє є продуктивним інструментом когнітивно-лінгвістичного аналізу роману Роберта Музіля «Людина без властивостей». Її застосування дозволяє описати Möglichkeitssinn не лише як одну з ключових філософських категорій письменника, а й як когнітивний механізм моделювання можливих світів, альтернативних сценаріїв і контрфактичних конфігурацій.

Доведено, що художнє мислення Ульріха ґрунтується на безперервному конструюванні взаємопов'язаних ментальних просторів, у яких актуальна реальність співіснує з гіпотетичними, потенційними та контрфактичними моделями. Така організація художнього дискурсу забезпечує принципову відкритість смислової структури роману та зумовлює його поліфонічну когнітивну архітектоніку.

Отримані результати підтверджують евристичний потенціал когнітивної семантики для аналізу модерністського художнього дискурсу та демонструють можливість ефективного застосування теорії ментальних просторів і концептуальної інтеграції до дослідження складних процесів смислотворення у художньому тексті.

Перспективним є дослідження взаємодії ментальних просторів із наративною перспективою, когнітивними механізмами метафори, концептуальної метонімії та дейктичного зміщення у художньому дискурсі, а також подальше вивчення когнітивних механізмів конструювання суб'єктності у прозі Роберта Музіля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Fauconnier G. Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language. Cambridge : Cambridge University Press. 1985. 205 p.
2. Fauconnier G. Mappings in Thought and Language. Cambridge : Cambridge University Press. 1997. 220 p.
3. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Minds Hidden Complexities. New York : Basic Books. 2002. 464 p.
4. Langacker R. W. Cognitive Grammar: A Basic Introduction. Oxford : Oxford University Press. 2008. 562 p.
5. Zima E. Einführung in die gebrauchsbasierte Kognitive Linguistik. Berlin/Boston : Walter de Gruyter GmbH. 2021. 352 S.
6. Evans V. Cognitive Linguistics: A Complete Guide. Edinburgh. Edinburgh University Press. 2019. 896 p.
7. Dancygier B. The Language of Stories. A Cognitive Approach. Cambridge : Cambridge University Press. 2011. 228 p.
8. Stockwell P. Cognitive Poetics: An Introduction. London : Routledge. 2020. 246 p.
9. Hart C. Cognitive Linguistic Approaches to Text and Discourse: From Poetics to Politics. Edinburgh : Edinburgh University Press. 2021. 224 p.
10. Turner M. Reading Minds: The Study of English in the Age of Cognitive Science. Princeton : Princeton University Press. 2021. 314 p.
11. Musil R. Der Mann ohne Eigenschaften. Reinbek bei Hamburg : Rowohlt. 1978. 1044 S.

Дата першого надходження статті до видання: 30.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 821.161.2/82-32 С.Цетляк
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-26

АПОКРИФІЧНІСТЬ ЗБІРКИ СТАНІСЛАВА ЦЕТЛЯКА «ОДИНОКІСТЬ»

THE APOCRYPHICITY OF STANISLAV TSETLYAK'S COLLECTION “SOLITUDE”

Соловей О. Є.,
orcid.org/0000-0003-3254-3483
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови, теорії
та історії української і світової літератури
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Стаття присвячена постаті Станіслава Цетляка, письменника-шістдесятника з Донеччини. Цей письменник відсутній у історії української літератури, попри те, що дебютував тоненькою збірочкою новел іще 1965-го року. Наступного року він готував до друку наступну збірку малої прози, якій стати книжкою вже не судилося. У літературному процесі посилилася цензура Філолог за освітою, вчитель української мови та літератури за фахом, письменник і науковець за покликанням, С. Цетляк захистив кандидатську дисертацію й викладав у педагогічних закладах Кривого Рогу та Слов’янська, залишившись автором єдиної книжки. Але машинопису його другої збірки «Одинокість» таки пощастило зберегтися, й за шістдесят років опісля написання таки дійти до читача. Стаття містить першу рецептивну пропозицію щодо збірки С. Цетляка «Одинокість», яка лише цього літа потрапила у читацький обіг. Аспект, який розглядається у статті, пов’язаний із поняттями автобіографізму й апокрифічности. На жаль, цей письменник і педагог, до сьогодні залишається білою плямою в історії вітчизняної культури. Стаття у Вікіпедії не фіксує навіть точних дат народження й смерти цієї людини, яка померла відносно нещодавно, в 1993-му році. Мала проза Цетляка буквально виламується із контекстів радянської новелістики 1960-х років і цікава буквально будь-яким аспектом, – від насиченої та розмаїтої жанрової палітри до стильових домінант. Також неабияке зацікавлення викликає ряд поетикальних характеристик, як от наративний комплекс цієї прози, образ оповідача/розповідача, обсесивний хронотоп (у Цетляка це завжди Донеччина або Львівщина), сумарний образ нездоланної самотности (у «колючому» експресіоністичному вимірі: одинокости) тощо. З людини, яка народилася у селі на Донеччині й отримала вищу освіту у Львові, виріс не зовсім радянський письменник.

Ключові слова: мала проза, автобіографізм, апокрифічність, самотність, екзистенція, ґротеск, експресіонізм.

The article is dedicated to the figure of Stanislav Tsetlyak, a writer from the sixties from Donetsk region. This writer is absent from the history of Ukrainian literature, despite the fact that he debuted with a thin collection of short stories back in 1965. The following year, he was preparing for publication the next collection of short prose, which was no longer destined to become a book. Censorship intensified in the literary process A philologist by education, a teacher of Ukrainian language and literature by profession, a writer and scientist by vocation, S. Tsetlyak defended his PhD thesis and taught in pedagogical institutions in Kryvyi Rih and Sloviansk, remaining the author of a single book. But the typescript of his second collection «Loneliness» was still lucky enough to be preserved, and sixty years after it was written, it still reached the reader. The article contains the first receptive proposal for S. Tsetlyak's collection «Loneliness», which only this summer came into circulation. The aspect considered in the article is related to the concepts of autobiography and apocrypha. Unfortunately, this writer and teacher remains a blank spot in the history of Ukrainian culture to this day. The Wikipedia article does not even record the exact dates of birth and death of this person, who died relatively recently, in 1993. Tsetlyak's short fiction literally breaks out of the contexts of Soviet short stories of the 1960s and is interesting in literally every aspect, from a rich and diverse genre palette

© Соловей О. Є., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

to stylistic dominants. Also of great interest are a number of poetic characteristics, such as the narrative complex of this prose, the image of the narrator, the obsessive chronotope (it is always Donetsk or Lviv), the overall image of insurmountable loneliness (in the «prickly» expressionistic dimension: loneliness) etc. A man born in a village in the Donetsk region and educated in Lviv grew up to be a not-quite-Soviet writer.

Key words: short prose, autobiography, apocryphal, loneliness, existence, grotesque, expressionism.

Постановка проблеми. Середина 1960-х років – надзвичайно драматичний час для українських письменників післясталінської ґенерації. З одного боку, з кінця п'ятдесятих років встигли дебютувати й заявити про себе десятки талановитих і перспективних авторів, почався процес реабілітації письменників 1920-х – 1930-х років і навіть повернення у суспільний обіг творів деяких з них, а з іншого боку «відлига» виявилася занадто короткою, вже у серпні 1965-го року відновилися репресії (зокрема й арешти), скеровані на українську наукову й художню інтеліґенцію. Восени 1965-го року Станіслав Цетляк дебютував тоненькою збірочкою новель «А світ такий великий», яка складалася лише з восьми коротких творів (не всі з них можна вважати новелями, більшість виглядають етюдами, замальовками, симультанними реакціями-експресіями на ті чи інші факти суспільного життя). Найголовнішою характеристикою дебютної збірки можна вважати її нерадянські настрої, загальну приземлену атмосферу, відсутність звичного мажору й показної радости. Власне, мова про відсутність щасливих облич серед персонажів цієї короткої прози [3; 5]. Причини різні, – від наслідків великої війни, яка все ще відлунює у житті персонажів, – до суто побутових (алкоголізм), або й соціяльно-побутових причин (релігія, і навіть соціяльна нерівність) і обставин. Але найголовніше полягає в тому, що у Донецьку восени 1965-го року таки зміг дебютувати прозаїк із морально-етичними установками, в яких домінувало загальнолюдське та гуманістичне, що майже не мало кореляції зі звичною літературною продукцією комсомольців та іншої літературної молоді, яка шукала своє місце в житті. Як не дивно, в «Літературній Україні» досить швидко із рецензією на дебют Цетляка виступив доволі відомий і авторитетний критик Леонід Бойко [2]. У рецензії, яка мала дещо застережливу назву «Не треба красивостей», він злегка покритикував молодого автора, але ще більше видав йому авансів. Критикував передовсім за етюдність і відсутність чітких сюжетів (умовно кажучи, за відчутний формалізм укупі з естетизмом, чого в радянській новелістиці повоєнного часу майже не було), але привітав і навіть анонсував появу в наступному 1966-му році наступної книжки Цетляка у київському видавництві. Втім, чуда не сталося. Достеменно невідомо, чи подавав автор машинопис новелістичної збірки «Одинокість» до видавництва, чи, розуміючи всю безперспективність такої акції, відмовився від цієї ідеї, але зміст творів цієї збірки, ґрунтований здебільшого на ґротескові, який по-максимуму оскаржував радянський уклад життя та фальшиві соціялістичні цінності, свідчить про те, що така книжка дійти до читача не мала найменших шансів. Але, все-таки, завдяки тому, що машинопис у різні десятиріччя зберігали адекватні люди, які розуміли його історико-літературну цінність [5], це сталося, – влітку цього року збірка «Одинокість» С. Цетляка була оприлюднена [7]. Тож автор ставить собі завдання розглянути передовсім апокрифічність збірки «Одинокість», яка, своєю чергою, чітко вказує на автобіографічність цієї прози, що, знов-таки, свідчить про сміливий і безкомпромісний характер письменника-шістдесятника С. Цетляка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мала проза С. Цетляка по суті ще не була об'єктом серйозних досліджень українських науковців. Але одна рецензія та декілька статей, присвячених спеціяльно його прозі, або постаті письменника у ширшому контексті, все-таки, є [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Що стосується збірки Станіслава Цетляка «Одинокість» (1966), яка лише цього року була оприлюднена за авторизованим машинописом [7], то вона розглядається вперше та з чітко окресленим предметом дослідження.

Мета дослідження полягає в аналізі збірки малої прози С. Цетляка та виявленні обсесивних (нав'язливих, часто повторюваних) її рис, які складають своєрідний апокрифічний комплекс, у якому вільно розгледіти автобіографічність творів письменника.

Виклад основного матеріалу. Про перипетії життя С. Цетляка, на жаль, майже нічого не відомо. Опитані мною в першій половині 2000-х роках донецькі письменники, які особисто знали й ще пам'ятали С. Цетляка, – Петро Бондарчук та Іван Білий, – так і не змогли окреслити більш-менш виразний портрет цієї людини, окрім того, що обидва вказували на помітний *індивідуалізм і підкреслену незалежність* письменника у розмовах і стосунках із іншими людьми. Деякі скупі відомості можемо почерпнути лише з надмір лаконічної передмови Марії Лісовської до дебютної книги письменника [1]. Про подальше життя письменника з певністю нічого сказати не можна. Безпосередніх репресій він, нібито не зазнав, але від середини 1960-х років шлях в літературу для нього був закритий і, треба думати, назавжди. Станіслав Цетляк помер у 1993-му році у м. Слов'янську, що на Донеччини, в якому працював і мешкав кілька останніх років життя. Про труднощі щодо вивчення біографії письменника я писав у окремій статті [5].

Після першої книги наклад якої становив 9800 примірників, автор, очевидно, окрилений ще й доволі приязною рецензією в «Літературній Україні» з одного боку, а з іншого – бажанням республіканського видавництва «Молодь» невдовзі видати другу книжку письменника-початківця (про згадує Леонід Бойко [2]), продовжував напружено працювати в жанрі малої прози. Про це свідчить машинопис збірки його новель під назвою «Одинокість», що містить 27 творів, більшість із яких можна за багатьма ознаками вважати цілком викінченими, хоч деякі з них і мають авторські (або чиїсь інші, дослідити це сьогодні уже неможливо) правки (кольоровими олівцями і синім атраментом). Напевне, саме ця збірка і планувалася автором до друку у столичному видавництві, бо складно уявити, що двадцятивосьмирічний письменник мав у своєму доробку декілька готових до друку рукописів. Поготів, що всі твори у машинописі, під якими зазначені дати, свідчать, що написані вони були впродовж 1965–1966 років. Але побачити світ новій збірці новел С. Цетляка вже не судилося. З причин цілком зрозумілих, якщо, наприклад, знати хоча б мінімально тогочасний контекст української донецької літератури. Так, у 1965-му році в Донецьку була вилучена й заборонена поетична збірка Галини Гордасевич «Мажорна гама», про що на засіданні кафедри української літератури та фольклору ДонНУ повідомила аспірантка Юлія Москвич у 2005-му році. Чому? Абсурдність політики радянських керівників від літератури в наш час годі насправді збагнути. У Донецьку нищилось абсолютно все, що хоч трохи виламувалось за межі антимистецького канону соціялістичного реалізму та, – поготів, – якщо воно мало бодай мінімальну – навіть не опозиційність – лише національно-зорієнтовану художню своєрідність. На цю тему є цікаві та змістовні спогади самовидця й учасника донецького літературного процесу Петра Бондарчука [8].

Головною особливістю збірки «Одинокість» Станіслава Цетляка у сучасній рецептивній ситуації є той факт, що вона лише цього року увійшла до публічного обігу. І лише два твори з цієї збірки були оприлюднені майже десять років тому в антології «Порода» [9], викликавши, зокрема, жваву реакцію автора передмови Івана Дзюби: «Несподіванкою для мене було зустріти в Антології оповідання Станіслава Цетляка (1937–1993). Річ у тім, що це прізвище знайоме мені від кінця 50-х років, коли я працював у журналі "Вітчизна". Молодий учитель у своїх дописах з Донеччини нарікав на становище української мови, жалівся, що за неї його вважають націоналістом. Здається, мав якісь неприємності, ним нібито цікавилося КГБ. Я думав, що це хлопець із Галичини, який за направленням учителював на Донеччині в не зовсім комфортній для нього обстановці. Тепер читаю, що він якраз донеччанин, тільки навчався у Львівському університеті. І таке бувало! Виходила (1965) книжечка його оповідань. Добре, що його не забуто. Здається, в нього були якісь філологічні нотатки та переклади, але стверджувати не можу. Обидва його оповідання, подані в Антології, присвячені темі провінційної школи та її вчителя. У першому з них – "Евфемізми" – невеселі роздуми педагога про те, що, на його думку, реально школа, якою вона є, виховує тільки ненависть: насамперед – до вчителя, потім – до його предмета, а зрештою (і це головне) – до всього того доброго, задля плекання чого в душах дітей школа й має існувати. Друге оповідання – "Ордер" – написане в гротескному

ключі, хоч і на густому побутовому тлі; герой – учитель-невдаха, закомплексований самітник, аутсайдер. На відміну від попереднього оповідання, тут проблема школи відступає перед проблемою педагога. Річ не лише в його особистих клопотах, доволі хворобливих, а й у питанні: як пов'язані (чи взаємозумовлені) якість школи і якість учителя? У кожному разі оповідання Станіслава Цетляка розширюють мотивне поле Антології» [6, с. 15–16].

Ґеній американської малої прози Реймонд Карвер пояснював, чому віддавав перевагу малим жанрам, наступним чином: «Коли мене запитують, чому я не пишу романів, я завжди відповідаю: для цього потрібно відчувати в довколишньому надійність, розумність, логіку, треба вірити, що світ стабільний і не здійметься у повітря не сьогодні-завтра… А на моє відчуття світ дуже нестабільний, і в ньому весь час щось змінюється, й учорашні норми сьогодні виявляються неспроможними. Передати це найкраще оповіданнями» [10, с. 19]. Карвер – однолі-ток Цетляка і, попри те, що жив і працював у зовсім інших умовах і на іншому материку, є на диво суголосним провінційному українському новелістові з Донеччини. Передовсім їх єднає увага до марґінального хронотопу і до персонажа, якого прийнято кваліфікувати як маленьку людину, дивака і невдаху. Таким у Цетляка є обсесивний образ учителя, що фігурує у багатьох творах збірки «Одинокість». У загальному образі цього вчителя є щось навіть від Кафки: невпевненість у собі та довкіллі, нереалізованість, безпричинна тривожність; страх, який відчувається не лише у вчинках, але і в думках персонажів. Хронотоп Цетляка чітко локалізований сільською Львівщиною, до якої персонаж спорадично навідується, бо це мала батьківщина його дружини (швидше за все, це автобіографічний факт із життя самого письменника), а в більшості творів ідеться про сільську й промислову Донеччину. Домінуючий персонаж – учитель, що перебуває в герметичному замкненому просторі та чітко регламентованому часі. Його виходи в соціум (відвідини книгарні, приміром) нагадують необхідний для виживання ритуал, а стосунки з колегами, сусідами, знайомими й навіть дружиною є помітно механістичними, безрадісними, вимушеними. Персонажі Цетляка відверто скептично налаштовані до радянського трибу життя та його декларованих цінностей. Цей нюанс указує на деяку сміливість письменника, який не міг не розуміти, чим загрожує така творчість, хай навіть і не в публіцистичному, а в художньому жанрі. Проблематика творів зі збірки «Одинокість» позначена виразним екзистенційним присмаком і гуманізмом. Персонажі задихаються у радянському соціумі серед інших радянських людей. Вони тут не у своєму часі, як мінімум. А, можливо, і не в своєму просторі. Вони хочуть свободи і творчости, братерства й любови, але все це їм недоступне. Навіть назва збірки виражена максимально колючою та експресивною лексемою, яка в дусі формалістичного (експресіоністичного) учуднення розгортає усім відоме поняття самотности дещо несподіваним (нетрадиційним) боком, піддаючи самотність ступенюванню (демонструючи пекельний ланцюжок людських станів у дусі Езри Павнда), бо одинокість – це не просто самотність; це, коли персонаж почуває себе одинаком навіть за умови присутности поруч дружини й маленької доньки; він безкінечно самотній під вічними зорями, звідси й маркування його як людини-одинака. Одинокість – це неможливість комунікації. Навіть, якщо фах персонажа (вчитель) передбачає максимально насичене взаємнення упродовж робочого дня зі значною кількістю людських індивідів, ще й різного віку. Неможливість комунікації – це своєрідна людська катастрофа: «Переважну більшість свого часу я проводжу в кімнаті. В 30 років, коли тебе покинула дружина, а у тебе – куценьке тіло, довгий ніс, розцяцькований окулярами, м'ясисті стегна і незграбні руки та плюс ядучий характер тощо – тоді тобі нічого не лишається, як чекати на випадок: а раптом якійсь красуні збреде в голову завітати до тебе. І чим більше тобі років, і чим безперспективнішою видається тобі затія, тим цупкіше ти тримаєшся за цю соломинку. А у вільні хвилини бродиш цвинтарями фотоальбомів, читаєш зацвілі, зжовклі надписи на картках однокласниць, співкурсниць, далеких колежанок. Або пишеш їм листи – чужим, заміжнім, вже, певно, й застарілим для тебе жінкам. І варто застукати по тротуару каблучками, як я весь напружуюсь: чи не в напрямі нашого під'їзду?» [7, с. 134]. А якщо спіл-

кування трапляється, то може виглядати ось так: «І треба ж, щоб у цю хвилину десь з сонячного маєва вислизнув автомобіль, його сигнал якось враз виповнив увесь світ і тихо згас у моїй свідомості. Потім я ще отямився, побачив майже над собою хрест швидкої допомоги і почув, як лається водій:

– Гади, лазите тут, а я за вас відповідай! Це ж тюрма, чиста тюрма!

Змученим поглядом я дивився на водія, пробував посміхнутись і все шепотів:

– Пробачте, товаришу... Пробачте... Я ж не хотів...» [7, с. 137].

На думку авторитетної дослідниці Людмили Тарнашинської, новеля – «це наймобільніший і, сказати б, "зондажний" та "індикаторний" щодо психологічних змін *homo sapiens* жанр, який несе у собі сугестію людського почування й найперші (як правило, безпомильні) психічно-емоційні реакції – часто на підсвідомому рівні – на ті глибинні соціальні процеси, що супроводжують людину впродовж її життя. Саме цей жанр покликаний зафіксувати в слові миттєвості нашого повсякдення, що, як правило, "пролітають" повз нашу свідомість, тоді як факт, фабула, житейська колізія "затримуються" в ній на інформативному рівні навіть без романної інтерпретації. Тобто це та проза, яка належить теперішньому етапу самосвідомості в соціокультурних параметрах, однак не втрачає художньої та естетичної вартості у часовій перспективі, оскільки подає ті вглиблені рельєфні штрихи, рисочки, психологічні рисунки, без яких істинний портрет суспільства – у всьому його розмаїтті – був би неможливим» [10, с. 191]. Загалом, контексти творчости донецького письменника С. Цетляка варто шукати передовсім у малій художній прозі (новелістиці) його доби. Людмила Тарнашинська у статті, присвяченій змістовій та формальній специфіці новелістики шістдесятників, слушно стверджує: «Той факт, що українські шістдесятники входили в літературу, окрім потужного поетичного "десанту", ще й цілком модерною новелістикою, є не тільки закономірним, а й прикметним. І то не лише тому, що таким чином вони довірялися своєму слуху й зору, що таки ніколи не обманює й не зраджує справжнього митця, а й тому, що саме в такий спосіб засвідчували мінливість, порушення застиглості як зовнішнього, так і внутрішнього світу, психологічні зміни у сприйнятті довколишнього. Ті психологічні "блоки" світовідчуття, зацементовані ідеологічними догмами й закостенілістю схематичного мислення та сприйняття, мусили бути зруйнованими – й навдивовижу такою делікатною формою художнього впливу, як тонкий психологізм, м'який ліризм, увага до не фіксованих доти порухів людської душі, що насправді творять достовірний рисунок внутрішнього життя індивідуума. Цю, можна сказати, своєрідну "*поетику руйнації*" застарілого, що йде від супротивного – не засобами антиестетичного впливу, що руйнує миттєво й цинічно, а навпаки, ненав'язливим, делікатним культивуванням саме естетичного, готуючи психологічний ґрунт для сприйняття реципієнтом глибших соціокультурних змін, – і несе в собі новелістика 60-х із її засадами уважного "вдивляння" в сьогодення й прозірливого відчуття завтрашнього. Деперсоналізований масовий героїзм Другої світової війни <…> мусив поступитися місцем індивідуалізованому негучному, глибоко екзистенційному *героїзмові повсякдення* з його рутинністю, монотонністю, своєрідною повоєнною депресивністю, втомою, анемією й водночас відповідальністю за долю рідних і за хліб на столі. Героїзму, що виставляв духовне надзавдання: будувати себе, свій дім, своє довкілля на засадах гуманізму й моралі. Чому надзавдання? Адже, здається, логічніше було б говорити про надзавдання героїзму в часи війни, однак, виявляється, екстремальні ситуації "видобувають" із людини не знаний нею резерв внутрішніх сил, і на інерції тривання цих надлюдських сил вона здатна витримати неймовірні навантаження. Стан стабільності, повсякдення, "забарвлений" роздумами про власну долю, співмірність у ній щасливого й трагічного, відчуття проминальності життя, яке так і "зависає" сподіваннями й нереалізованими надіями, – це досить важке випробування сили духу на істинність людського Я, його вміння піднятися над дрібним і дріб'язковим, маргінальним та наповнити своє існування змістом. З того факту, що шістдесятники, усвідомивши свою "інакшість", вербалізували власний духовний досвід пережиття дійсності, і народилася

цілком інша проза. Покоління, травмоване війною, ціною важких прозрінь почало усвідомлювати самоцінність людської особистості. Пошуки внутрішньої гармонії у дисгармонійному світі фальшивих кумирів та хисткої монументальності творили напругу дисонансів художньої свідомості. Намагаючись вивільнитися з-під тотального суспільно-державного й духовного поневолення, це покоління спричинилося до появи в українській літературі опозиційної моделі *людина – суспільство*. Доля окремо взятої "*маленької людини*", яка усвідомила свою індивідуальну значущість, стала домінантною в сюжето- й характеротворенні прози 60-х років XX століття» [10, с. 191–193].

Висновки. Обсесивна концентрація письменника на маргінальному типі персонажа-одинака свідчить, швидше за все, про густу апокрифічну ауру збірки малої прози «Одинокість». Істинну біографію, точніше, її вагомі елементи, тобто, автобіографізм, письменники на кшталт Цетляка намагаються «занести» в художні твори з метою приховування від сучасників (передовсім, від цензорів), але водночас – для тривалого зберігання й остаточного збереження для нащадків. Звісно, за умови, якщо нащадки зможуть прочитати, відчути й збагнути, чим жив і чим карався письменник шістдесят років тому в далеку задушливу добу «зрілого соціалізму». Творчість Станіслава Цетляка, відома сьогодні лише двома новелістичними збірками, які об'єднують 35 творів, більшість із яких навіть складно вважати новелями, радше етюдами, образками, уривками із щоденника, інтродукціями (один із творів збірки «А світ такий великий» має симптоматичну назву – «Перша прелюдія»), відкриває присутність у провінційному донецькому літпроцесі альтернативного погляду на життя, поетику й естетику літератури, апелюючи, наприклад, і до популярного на Заході екзистенціялізму. А ще такий доробок у певному сенсі причетний до реабілітації літератури шістдесятих років. Письменник іще раз (незайве) доводить, що в літературі важливо не тільки «що», але передовсім – «як». І звісно, вся його творчість про людяність і людське, якому її бракує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лісовська М. [Передмова]. Цетляк С. А світ такий великий : Новели. Донецьк : Донбас, 1965. С. 3–4.

2. Бойко Л. Не треба красивостей [Рец. на: *Цетляк С. А світ такий великий: Новели. Донецьк : Донбас, 1965. 32 с*.]. *Літературна Україна*. 1965. 12 жовтня (№ 82). С. 3.

3. Ляхова І. Проблематика малої прози Станіслава Цетляка. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*: Наук. збірник : Вип. 11. Донецьк : ДонНУ, 2007. С. 160–166.

4. Соловей О. «Донецький текст» української літератури (До постановки проблеми). *Вісник Донецького національного університету*. *Серія Б. Філологічні науки*. 2010. № 1–2. С. 21–35.

5. Соловей О. Самотний зруб (Станіслав Цетляк – біла пляма на мапі української літератури). *ХОРС: Альманах літератури та мистецтв*. 2026. Число 1 [4]. Вороновиця : Простір Літератури. С. 117–129.

6. Дзюба І. Перевідкриття Донеччини. Порода: *Антологія українських письменників Донбасу* / Упоряд. В.Білявського і М.Григорова. Передм. Івана Дзюби. К. : Легенда, 2017. С. 6–19.

7. Цетляк С. Одинокість: Збірка новель. *ХОРС: Альманах літератури та мистецтв*. 2026. Число 1 [4]. Вороновиця : Простір Літератури. С. 130–199.

8. Бондарчук П. І я зійшов на грань... (Літературні спогади). *Лад: Альманах українських письменників Донбасу*. Донецьк : [Самвидав], 1997. Число 3. С. 28–48.

9. Цетляк С. Евфемізми. Ордер.: Новелі. *Порода: Антологія українських письменників Донбасу* / Упоряд. В.Білявського і М.Григорова. Передм. Івана Дзюби. К. : Легенда, 2017. С. 68–74.

10. Тарнашинська Л. Новелістичне входження в літературу шістдесятників: орієнтація на західне модерне письменство? Презумпція доцільності: Абрис сучасної літературознавчої концептології. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 190–200.

Дата першого надходження статті до видання: 03.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 811.161.2’373.7:81’22:81’27
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-27

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

AXIOLOGICAL POTENTIAL OF UKRAINIAN PHRASEOLOGY IN THE FORMATION OF NATIONAL IDENTITY

Тараненко К. В.,
orcid.org/0000-0001-6518-0426
Scopus ID: 57236756800
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філології та мовної комунікації
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

Стаття присвячена дослідженню аксіологічного потенціалу української фразеології як одного з ключових засобів репрезентації національної системи цінностей і формування національної ідентичності. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення ролі мовних одиниць у збереженні культурної пам’яті, зміцненні мовної стійкості та консолідації українського суспільства в умовах сучасних суспільно-політичних викликів. Теоретичною основою роботи стали положення лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, етнолінгвістики та лінгвоаксіології, розроблені у працях українських і зарубіжних дослідників.

Запропоновано авторську аксіологічну класифікацію українських фразеологізмів, у межах якої виокремлено тематичні групи, що репрезентують базові цінності української культури: працю, громаду, слово, морально-етичні якості, емоційну стійкість, господарську культуру, родинні взаємини, свободу та національну гідність. Доведено, що внутрішня форма українських фразеологізмів відображає специфіку традиційної господарської діяльності українців, систему моральних координат, культурні символи та колективний історичний досвід. Значна частина образів пов’язана із землеробством, тваринництвом, ремеслами, родинними стосунками та громадським способом організації життя, що свідчить про нерозривний зв’язок мовної картини світу з етнокультурною пам’яттю народу.

Результати дослідження засвідчують, що українська фразеологія виконує не лише номінативну й експресивну, а й нормативно-аксіологічну функцію, формуючи суспільно схвалювані моделі поведінки та закріплюючи базові національні цінності. Обґрунтовано, що фразеологічний фонд української мови є важливим чинником формування мовної стійкості, культурної пам’яті та національної ідентичності. Практична цінність роботи полягає у можливості використання її результатів у викладанні української мови, лінгвокультурології, етнолінгвістики, українознавства, а також у просвітницьких і культурно-освітніх проєктах.

Ключові слова: фразеологія, лінгвоаксіологія, національна ідентичність, мовна картина світу, культурна пам’ять, лінгвокультурологія.

The article investigates the axiological potential of Ukrainian phraseology as one of the principal means of representing the national system of values and shaping national identity. The relevance of the study is determined by the growing need to understand the role of language in preserving cultural memory, strengthening linguistic resilience, and consolidating Ukrainian society under contemporary socio-political challenges.

The paper proposes an original authorial classification of Ukrainian phraseological units according to their axiological content. The identified groups verbalize the fundamental values of Ukrainian culture, including labour, community, language, moral virtues, emotional resilience, traditional economic culture, family, freedom, and national dignity. The analysis demonstrates that the internal form of Ukrainian phraseological units preserves traditional models of agricultural and household life, ethical norms, cultural symbols, and collective historical experience. A considerable number of phraseological images originate from agriculture, cattle breeding, handicrafts,

© Тараненко К. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

family relations, and communal social organization, reflecting the deep interconnection between language and the ethnocultural memory of the Ukrainian people.

The findings confirm that Ukrainian phraseology performs not only nominative and expressive functions but also an important normative and axiological function by transmitting socially approved behavioural patterns and preserving the value system of the nation. Ukrainian phraseological units function as a mechanism for maintaining cultural continuity, reinforcing linguistic resilience, and shaping national identity. The practical significance of the study lies in the possibility of applying its findings in teaching Ukrainian language, linguoculturology, ethnolinguistics, Ukrainian studies, as well as in educational and cultural projects aimed at strengthening national identity.

Key words: phraseology, linguistic axiology, national identity, linguistic worldview, cultural memory, linguoculturology.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства, в умовах повномасштабної російсько-української війни та активних процесів національної самоідентифікації, особливої актуальності набувають дослідження мовних механізмів збереження культурної пам'яті й національної системи цінностей. Мова є важливим інструментом конструювання національної ідентичності, акумуляції історичного досвіду та передавання світоглядних орієнтирів від покоління до покоління. Саме тому дедалі більшої ваги набувають лінгвокультурологічні дослідження мовних одиниць, у яких найбільш повно репрезентовано національно-культурний досвід українського народу. Особливе місце серед таких мовних одиниць посідають фразеологізми, у їхній семантиці, образній основі та внутрішній формі закарбовано традиційні уявлення про працю, свободу, честь, людську гідність, родину, громаду, моральні норми та моделі поведінки. Дослідження аксіологічного потенціалу української фразеології є важливим для розвитку сучасної лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики та етнолінгвістики, для розв'язання практичних завдань мовної освіти, культурної політики та формування української національної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема взаємозв'язку мови, культури та національного світогляду належить до актуальних напрямів сучасної лінгвістики. Теоретичні засади вивчення мовної картини світу були закладені у працях В. Гумбольдта [1], Л. Вайсгербера [2], Е. Сепіра [3], Б. Ворфа [4], які обґрунтували роль мови як засобу концептуалізації навколишньої дійсності. Значний внесок у розвиток української традиції дослідження мовної картини світу зробив О. Потебня [5], який одним із перших наголосив на взаємозв'язку мови, мислення та національної своєрідності. У сучасному українському мовознавстві проблеми мовної та національно-мовної картини світу висвітлено у працях Ф. Бацевича [6], І. Голубовської [7], В. Жайворонка [8], І. Заремської [9], Л. Лисиченко [10], О. Селіванової [11], К. Тараненко [12] та інших дослідників. Учені розглядають мовну картину світу як систему мовних засобів, що відображає специфічний спосіб осмислення дійсності певною етнокультурною спільнотою, а також як важливий чинник формування національної свідомості.

Окремий напрям сучасних лінгвістичних студій становлять дослідження фразеології як репрезентанта національної культури. Фразеологічний фонд української мови активно вивчали В. Ужченко, Д. Ужченко [13], Л. Скрипник [14], В. Жайворонок [8], С. Єрмоленко [15] та інші мовознавці. У їхніх працях обґрунтовано культурну маркованість фразеологізмів, їхній зв'язок із традиційною народною культурою, звичаями, історичним досвідом та національною символікою. Попри значну кількість наукових праць, присвячених мовній картині світу, українській фразеології та лінгвокультурології, питання аксіологічного потенціалу українських фразеологізмів потребує подальшого комплексного осмислення. Потребує подальшого наукового обґрунтування й питання про роль української фразеології як засобу мовної стійкості та національної самоідентифікації в умовах сучасних суспільних трансформацій.

Метою статті є дослідження аксіологічного потенціалу української фразеології як одного з ключових засобів репрезентації національної системи цінностей та формування національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. У сучасному мовознавстві дедалі більшої актуальності набуває аксіологічний підхід, що дає змогу розглядати мову не лише як систему знаків, а й як спосіб репрезентації, збереження та трансляції цінностей певної лінгвокультурної спільноти. У центрі уваги лінгвоаксіології перебувають мовні засоби, за допомогою яких вербалізуються морально-етичні, культурні та світоглядні орієнтири народу, що формують його ціннісну картину світу [16, с. 229]. Українські дослідники розглядають мовну картину світу як вербалізовану систему знань, оцінок і культурних смислів, сформованих у процесі історичного розвитку етносу [17, с. 203]. Особливе місце в структурі мовної картини світу посідає фразеологічний фонд мови, який акумулює емоційно-оцінний досвід, культурні символи, традиційні моделі поведінки та національно зумовлені способи інтерпретації світу. Фразеологізми є одними з найвиразніших носіїв колективної пам'яті та етнокультурної інформації. Сучасні дослідники визначають фразеологічні одиниці як ключові репрезентанти мовної картини світу, у яких концентруються ментальні моделі, національні асоціації та культурна символіка [18, с. 73].

Лінгвокультурологічний підхід до вивчення фразеології дає змогу розглядати сталі словосполучення як мовні знаки культури. Їхня образна основа формується під впливом історичного досвіду народу, його господарської діяльності, традицій, релігійних уявлень, моральних норм і соціальних практик. Аналіз українських фразеологізмів доцільно здійснювати не лише з позицій семантики чи походження, а й крізь призму тих цінностей, які вони вербалізують. Такий підхід дає змогу простежити, яким чином у фразеологічному фонді української мови закріплено базові аксіологічні концепти національної культури та яку роль вони відіграють у формуванні й підтриманні національної ідентичності. Матеріалом дослідження стали фразеологічні одиниці української мови, репрезентовані у сучасному науково-популярному виданні, присвяченому українській фразеології, у якому систематизовано значний корпус сталих словосполучень різного походження та тематичної належності [19]. У роботі використано метод суцільної вибірки фразеологічних одиниць, семантико-аксіологічний аналіз, елементи лінгвокультурологічного та когнітивного аналізу, а також тематичну класифікацію фразеологізмів за домінантними ціннісними концептами. Усього методом суцільної вибірки було проаналізовано 196 фразеологічних одиниць, що становлять достатній матеріал для виявлення основних аксіологічних домінант української фразеології.

Аналіз матеріалу засвідчує, що переважна більшість українських фразеологізмів не лише характеризує певні життєві ситуації чи риси людини, а насамперед містить оцінку – схвалення або осуд. Саме оцінність виступає системотвірною ознакою української фразеології, що дає підстави групувати сталі вислови не лише за тематикою чи походженням, а передусім за цінностями, які вони вербалізують. Проведений аналіз дав змогу запропонувати авторську класифікацію українських фразеологізмів за аксіологічним принципом. На відміну від традиційних тематичних класифікацій, що ґрунтуються переважно на семантиці окремих компонентів, запропонований підхід базується на визначенні домінантних національних цінностей, репрезентованих у внутрішній формі фразеологічних одиниць. У результаті аналізу було виокремлено основні аксіологічні домінанти української мовної картини світу: праця та господарність; громада, взаємодопомога і солідарність; сила слова та мовленнєва відповідальність; моральні чесноти і моральні вади; родина та міжпоколінна спадкоємність; свобода і людська гідність; емоційна стійкість; ставлення до матеріальних благ; гумор як форма соціальної оцінки. Усталені вислови виконують нормативну функцію, моделюючи бажані та небажані зразки поведінки.

Основою запропонованої класифікації став не тематичний принцип, традиційний для більшості фразеологічних досліджень, а домінантний аксіологічний компонент, тобто цінність, що становить смисловий центр фразеологічної одиниці. Під час класифікації враховувалися такі критерії: наявність оцінної семантики; домінантний культурний концепт; нормативна спрямованість вислову (схвалення / осуд); культурно-історична мотивованість внутрішньої форми; функція у формуванні моделей соціально схвальної поведінки. На відміну від тематичної кла-

сифікації, за якої фразеологізми групуються відповідно до сфер життя (рослинний світ, тваринний світ, ремесла тощо), аксіологічний підхід дає змогу виявити ціннісні домінанти української мовної картини світу незалежно від джерела образності. Так, фразеологізми, пов'язані із землеробством, ремеслами чи господарством, можуть репрезентувати спільну цінність праці, тоді як вислови різного походження можуть бути об'єднані концептом моральної відповідальності або свободи.

Кількісний аналіз досліджуваного матеріалу підтвердив, що розподіл фразеологічних одиниць за аксіологічними групами не є випадковим, а відображає ієрархію цінностей, властиву українській мовній картині світу. Найвищу продуктивність демонструють фразеологізми, пов'язані з концептами праці, моральної оцінки особистості та мовленнєвої відповідальності, що свідчить про їхній статус базових аксіологічних домінант української культури. Натомість концепти свободи, матеріального достатку, емоційної стійкості та гумору представлені меншою кількістю одиниць, однак характеризуються високою культурною значущістю й виразною оцінною семантикою. Такий розподіл дає підстави стверджувати, що українська фразеологія не лише фіксує різні сфери людського досвіду, а й відображає сформовану в культурі систему пріоритетів, у якій морально-етичні та соціальні цінності переважають над утилітарними.

Проведений аналіз дає підстави розглядати сукупність виокремлених аксіологічних домінант як своєрідну модель української аксіосфери, репрезентованої у фразеологічному фонді мови. На відміну від лексичних одиниць, що переважно номінують явища дійсності, фразеологізми не лише називають, а й інтерпретують їх крізь призму колективного досвіду та суспільно значущих оцінок. Саме тому вони виступають ефективним засобом збереження культурної пам'яті, відображаючи ті моральні й світоглядні орієнтири, які впродовж століть визначали поведінкові норми українського суспільства. У цьому аспекті українська фразеологія функціонує не лише як мовний, а й як культурний код, у якому акумульовано уявлення про соціально схвальні моделі поведінки, суспільні ідеали та національні цінності. Запропонована аксіологічна класифікація дає змогу систематизувати ці смисли та простежити внутрішню організацію української мовної картини світу крізь призму домінантних культурних концептів.

Однією з базових аксіологічних домінант української мовної картини світу є праця. Внутрішня форма значної кількості сталих висловів відображає багатовіковий землеробський, скотарський та городницький досвід українців, що формувався впродовж століть і став складником національної мовної картини світу. Саме тому українські фразеологізми містять велику кількість образів, пов'язаних із плугом, волами, городиною, садівництвом, домашніми тваринами та сільською працею. Українська традиційна культура формувалася як хліборобська, тому саме праця стала основою добробуту, морального авторитету та суспільного визнання людини. Ця цінність широко репрезентована у фразеологічному фонді української мови. Землеробська праця відображена у фразеологізмах *прокласти першу борозну, ходити за плугом, перти плуга, де не посій, там і вродиться.* Їхня внутрішня форма демонструє нерозривний зв'язок українця із землею, що сприймається не лише як джерело матеріального достатку, а й як основа національного буття. Землеробська культура визначила й образну основу багатьох фразеологізмів, компонентами яких виступають назви городини та садовини. Так, вислів лізти в чужий горох означає втручатися в особисте життя іншої людини; *сидіти на бобах* – залишитися ні з чим; *як горох із капустою* – безлад або несумісність; *підносити тертого хрону* – завдавати прикрощів; *моркву терти* – дошкуляти або насміхатися; *наздогад буряків, щоб дали капусти* – говорити натяками; *як виросте гарбуз на вербі* – указує на неможливість здійснення певної події. Землеробська образність виконує не лише номінативну, а й аксіологічну функцію, оскільки через неї праця концептуалізується як моральна норма, необхідна умова особистої гідності та суспільного визнання.

Значна частина української фразеології походить із ремісничої культури. Ковальство представлене висловами *кувати залізо, поки гаряче, дати гарту, брати в лещата*, ткацтво – *білими*

нитками шитий, на живу нитку, нитка увірвалася, лежати в основі, будівництво – *закладати підвалини, будувати на піску, закладати перший камінь*. Внутрішня форма цих одиниць свідчить про високий соціальний статус ремісничої праці в українській традиції.

Через систему сталих висловів передається багатовіковий господарський досвід, що становить одну з важливих складових української національної ідентичності. Аналіз цієї тематичної групи свідчить, що праця в українській мовній картині світу виступає не лише економічною необхідністю, а й моральною категорією. Працьовитість оцінюється як одна з найвищих чеснот, тоді як лінощі послідовно отримують негативну аксіологічну оцінку. Показово, що переважна більшість фразеологізмів цієї групи сформована на основі конкретних образів традиційного господарського життя – плуга, волів, ниви, городини, ремесел, що засвідчує органічний зв'язок української системи цінностей із землеробською культурою.

Однією з провідних аксіологічних домінант української культури виступає спільність. Незважаючи на індивідуалізм, який традиційно відзначають дослідники українського національного характеру, народна фразеологія демонструє високий рівень оцінки колективної взаємодії. Це підтверджують прислів'я *один кіл плота не держить, одна ластівка – то ще не весна, за гуртом і стрижене біжить, у гурті й куліш з кашею їсться, де робить купа, не болить біля пупа, де немає спілки, там нема й силки.*

Особливу тематичну групу становлять фразеологізми, що регламентують мовленнєву поведінку людини. Окрему тематичну групу становлять фразеологізми, пов'язані зі словом та мовленням. В українській культурі слово сприймається як моральна категорія, що здатна творити, підтримувати або руйнувати людські взаємини. Фразеологізми цієї групи вказують на необхідність відповідального ставлення до сказаного, засуджують неправду, пустомовство й необережність мовлення. Такий підхід свідчить про особливий статус слова в українській аксіологічній системі, де воно набуває ознак духовної цінності та засобу збереження культурної пам'яті. Українська фразеологія не лише описує процес мовлення, а й містить чіткі моральні оцінки відповідального або безвідповідального користування словом. Показовими є вислови *слово не горобець – назад не вернеться, слово вилетить горобцем, а вернеться волом, що вимовиш язиком, того не витягнеш волом, дай язикові волю – заведе у неволю, млин меле – борошно буде, язик меле – біда буде, сказаного й сокирою не вирубаєш.* Усі вони формують спільний аксіологічний простір, у якому слово сприймається як моральна відповідальність. Не випадково значна кількість фразеологізмів засуджує брехню: *бреше, аж зубами креше, бреше, як собака на вітер, бреше, як дихає, під брехунами і міст тріщить, й брехуна колись обдурять.* Фразеологізми цієї тематичної групи демонструють, що слово в українській культурі набуває статусу морального вчинку. Воно не лише передає інформацію, а й визначає рівень особистої відповідальності людини перед громадою.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що українська фразеологія є одним із найрепрезентативніших рівнів мовної системи, у якому концентруються історичний досвід народу, його культурна пам'ять, моральні орієнтири та національна система цінностей. Завдяки високому рівню образності, культурної маркованості та оцінної семантики фразеологічні одиниці виконують не лише комунікативну, а й світоглядну функцію, забезпечуючи міжпоколіннєву трансляцію базових аксіологічних домінант української культури. Запропоновано авторську аксіологічну класифікацію українських фразеологізмів, сформовану на основі аналізу сучасного корпусу мовного матеріалу. Виділено основні тематичні групи, що репрезентують ключові цінності української мовної картини світу. Кількісний аналіз засвідчив переважання фразеологізмів, пов'язаних із працею, господарською діяльністю та моральною оцінкою людської поведінки, що відображає фундаментальні світоглядні орієнтири українського народу.

Встановлено, що внутрішня форма українських фразеологізмів зберігає значний пласт етнокультурної інформації. Найпродуктивнішими джерелами образності виступають землеробство, тваринництво, ремесла, родинний уклад, громада та традиційний спосіб господарю-

вання. Саме через ці образи вербалізуються базові концепти української культури, які формують своєрідність національної мовної картини світу та забезпечують її відмінність від інших лінгвокультурних традицій. Аналіз показав, що українська фразеологія виконує нормативно-аксіологічну функцію: вона не лише відображає суспільно значущі цінності, а й формує моделі соціально схвальної поведінки. Через систему сталих висловів утверджуються працелюбність, чесність, відповідальність за слово, взаємодопомога, повага до громади, засудження лінощів, брехні, пихи та безвідповідальності.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у створенні корпусу українських фразеологізмів, структурованого за аксіологічними параметрами, проведенні зіставних досліджень української та інших слов'янських лінгвокультур (без залучення російського матеріалу), а також у вивченні функціонування традиційної української фразеології в сучасному медіадискурсі, цифровій комунікації та мовній практиці молодого покоління. Це дасть змогу глибше простежити механізми актуалізації національних цінностей у сучасному мовному просторі та розширити теоретичні засади української лінгвоаксіології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Humboldt W. von. On Language: On the Diversity of Human Language Construction and Its Influence on the Mental Development of the Human Species. Cambridge : Cambridge University Press, 1999.
2. Weisgerber L. Die Stellung der Sprache im Aufbau der Gesamtkultur. Düsseldorf : Schwann, 1964.
3. Сепір Е. Мова. Вступ до вивчення мовлення / пер. з англ. Київ : Основи, 2000. 216 с.
4. Whorf B. L. Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf. Cambridge, MA : MIT Press, 1956.
5. Потебня О. О. Думка і мова / пер. з рос. Київ : СИНТО, 1993. 192 с.
6. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
7. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : монографія. 2-ге вид., допов. Київ : Логос, 2004. 284 с.
8. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
9. Заремська І. М. Українська мовна картина світу: теоретичні засади дослідження. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 320 с.
10. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови. Харків : Основа, 1997. 304 с.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
12. Тараненко К. В. Мовна картина світу як відображення національного характеру українців. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73). № 4 С. 40–44. DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.4/08
13. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : навчальний посібник. Київ : Знання, 2007. 494 с.
14. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ : Наукова думка, 1973. 280 с.
15. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. 431 с.
16. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Ціннісна картина світу: аналіз теоретико-прикладних засад у сучасному мовознавстві. *Записки з українського мовознавства.* 2022. Вип. 29. С. 227–238. DOI: 10.18524/2414-0627.2022.29.262409.
17. Осадча Н. Українська мовна картина світу: інтерпретаційні моделі інтегративного потенціалу. *Українознавство*. 2017. № 3 (64). С. 201–213. https://doi.org/10.30840/2413-7065.3(64).2017.120348
18. Шевченко Т. В. Фразеологізм як елемент емоційної пам'яті в мовній картині світу українців. *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Т. 2. Вип. 26. С. 71–75. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.12
19. Тараненко К. В. ProМовУ. Слова, що творять нас. Дніпро : Журфонд, 2026. 317 с.

Дата першого надходження статті до видання: 28.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 811.111’374
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-28

ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ МОВНИХ ЗАСОБІВ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

PRAGMATIC FUNCTIONS OF LANGUAGE MEANS IN MODERN ENGLISH LEGAL DISCOURSE

Томчаковська Ю. О.,
orcid.org/0000-0003-0117-2704
доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Національного університету «Одеська юридична академія»

Швелідзе Л. Д.,
orcid.org/0000-0003-2291-5255
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Одеська юридична академія»

Сташук Т. І.,
orcid.org/0000-0002-3475-6530
аспірант, асистент кафедри іноземних мов
Національного університету «Одеська юридична академія»

Лесневська К. В.,
orcid.org/0000-0003-0903-4170
старший викладач кафедри іноземних мов
Національного університету «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено комплексному дослідженню прагматичних функцій мовних засобів у сучасному англомовному юридичному дискурсі. Метою статті є виявлення прагматичних функцій лексичних, граматичних, синтаксичних і дискурсивних мовних засобів у сучасному англомовному юридичному дискурсі, визначення особливостей їх реалізації в законодавчих і судових текстах, а також встановлення їхньої ролі у формуванні нормативності, аргументативності та інтерпретаційного потенціалу юридичної комунікації. Матеріалом дослідження стали англомовні нормативно-правові та судові документи, відібрані з офіційних електронних правових ресурсів EUR-Lex, UK Legislation, United States Code та історичного корпусу The Old Bailey Proceedings Online загальним обсягом понад 1 млн слововживань. У дослідженні використано дискурс-аналіз, прагмалінгвістичний, функціонально-стилістичний, контекстуальний, описовий та елементи кількісного аналізу. Установлено, що прагматичний потенціал сучасного англомовного юридичного дискурсу реалізується через взаємодію юридичної термінології, деонтичної модальності, дефінітивних конструкцій, пасивних синтаксичних моделей, складнопідрядних речень, мовленнєвих актів, інтертекстуальних зв’язків і жанрово зумовлених дискурсивних стратегій. Визначено, що юридична термінологія забезпечує точність і професійну однозначність номінації, модальні конструкції виражають обов’язковість, дозволеність, заборону та юридичну відповідальність, синтаксичні структури формують логіку нормативного припису й умови його застосування, а дискурсивні засоби забезпечують аргументацію, інтерпретацію та легітимацію правових рішень. З’ясовано, що реалізація прагматичних функцій безпосередньо залежить

© Томчаковська Ю. О., Швелідзе Л. Д., Сташук Т. І., Лесневська К. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

від жанру юридичного тексту: у законодавчих актах домінують регулятивна, директивна, дефінітивна та прескриптивна функції, тоді як судовий дискурс характеризується переважанням аргументативної, оцінної, інтерпретаційної та декларативної функцій. Результати дослідження розширюють сучасні уявлення про мовну організацію англомовного юридичного дискурсу та можуть бути використані у подальших дослідженнях юридичної лінгвістики, прагмалінгвістики, дискурсології, функціональної стилістики, корпусної лінгвістики й перекладознавства.

Ключові слова: англомовний юридичний дискурс, прагматика, прагматична функція, юридична термінологія, модальність, мовленнєві акти, законодавчий дискурс, судовий дискурс, юридична лінгвістика.

The article presents a comprehensive study of the pragmatic functions of linguistic means in contemporary English legal discourse. The aim of the study is to identify the pragmatic functions of lexical, grammatical, syntactic, and discursive linguistic means in contemporary English legal discourse, to determine the specific features of their realization in legislative and judicial texts, and to establish their role in shaping normativity, argumentation, and the interpretative potential of legal communication. The research material consists of English legislative and judicial documents selected from the official legal resources EUR-Lex, UK Legislation, the United States Code, and the historical corpus The Old Bailey Proceedings Online, comprising more than one million word tokens. The study employs discourse analysis, pragmalinguistic analysis, functional stylistic analysis, contextual analysis, descriptive analysis, and elements of quantitative analysis. The findings demonstrate that the pragmatic potential of contemporary English legal discourse is realized through the interaction of legal terminology, deontic modality, definitional constructions, passive syntactic patterns, complex subordinate sentences, speech acts, intertextual relations, and genre-specific discursive strategies. It has been established that legal terminology ensures precision and professional unambiguity in legal nomination, modal constructions express obligation, permission, prohibition, and legal liability, syntactic structures organize the logic of legal prescriptions and the conditions governing their application, while discursive devices contribute to legal argumentation, interpretation, and the legitimization of judicial decisions. The study further reveals that the realization of pragmatic functions is directly determined by the genre of the legal text: legislative documents are characterized by the predominance of regulatory, directive, definitional, and prescriptive functions, whereas judicial discourse is dominated by argumentative, evaluative, interpretative, and declarative functions. The findings broaden current understanding of the linguistic organization of contemporary English legal discourse and may be applied in further research in legal linguistics, pragmalinguistics, discourse studies, functional stylistics, corpus linguistics, and translation studies.

Key words: English legal discourse, pragmatics, pragmatic function, legal terminology, modality, speech acts, legislative discourse, judicial discourse, legal linguistics.

Постановка проблеми. Сучасний англомовний юридичний дискурс є складною комунікативною системою, у межах якої мовні засоби виконують не лише номінативну чи інформативну, а й прагматичну функцію, забезпечуючи реалізацію нормативного впливу, регулювання правових відносин, аргументацію, інтерпретацію правових норм і досягнення визначеного комунікативного ефекту. У законодавчих, судових, договірних та інших юридичних текстах вибір лексичних, граматичних, синтаксичних і дискурсивних засобів зумовлюється не лише вимогами мовної системи, а й прагматичними намірами адресанта, характером правової ситуації, комунікативними ролями учасників і специфікою правового інституту. Саме тому аналіз юридичного дискурсу потребує комплексного підходу, який поєднує досягнення прагмалінгвістики, дискурсології, когнітивної лінгвістики та юридичної лінгвістики.

Актуальність дослідження посилюється активним розвитком міжнародної правової комунікації, гармонізацією законодавства, цифровізацією юридичної діяльності та розширенням доступу до електронних корпусів нормативно-правових документів Великої Британії, США та Європейського Союзу. Це відкриває нові можливості для комплексного аналізу функціонування прагматичних засобів у сучасному англомовному юридичному дискурсі та виявлення закономірностей їх використання залежно від жанру, комунікативної ситуації та прагматичної мети правового тексту. У зв'язку з цим виникає потреба у системному дослідженні прагматичних функцій мовних засобів у сучасному англомовному юридичному дискурсі, що дозволить поглибити теоретичні уявлення про мовну організацію професійної юридичної комунікації та сприятиме розвитку сучасної юридичної лінгвістики, дискурсології й перекладознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві юридичний дискурс розглядається як різновид професійної комунікації, що характеризується інституційністю, регламентованістю, термінологічною насиченістю та чіткою прагматичною спрямованістю. Значний масив досліджень присвячено англійській юридичній термінології, її походженню, структурній організації, словотвірним моделям і семантико-функціональним особливостям. Встановлено, що юридична терміносистема формувалася під впливом історичних, соціальних і правових чинників, що зумовило її неоднорідний склад, наявність запозичень, латинізмів, архаїчних одиниць і багатокомпонентних термінологічних сполук [1]. Особлива увага приділяється функціонуванню термінів у юридичних текстах, де вони забезпечують точність номінації, однозначність правових понять, системність викладу та професійну ідентифікацію дискурсу. Водночас юридичні терміни виконують не лише номінативну, а й прагматичну функцію, оскільки беруть участь у формуванні категоричності, нормативності та обов'язковості висловлювання.

У дослідженнях професійного дискурсу наголошується на необхідності його розмежування з іншими інституційними типами комунікації, зокрема політичним дискурсом. Професійний дискурс ґрунтується на спеціалізованих знаннях, чітко визначених соціальних ролях і комунікативних цілях, тоді як політична комунікація значною мірою орієнтована на переконання, формування громадської думки та боротьбу за владу [2]. Юридичний дискурс поєднує ознаки професійного й інституційного спілкування, оскільки реалізується в межах правових установ, регулюється спеціальними нормами та передбачає використання усталених жанрів, термінів і мовленнєвих стратегій.

Професійний дискурс також аналізується крізь призму семіотичного та когнітивного підходів. Семіотичний аспект передбачає розгляд професійної комунікації як системи знаків, у якій вербальні засоби взаємодіють із символами, документальними формами, графічним оформленням і жанровими конвенціями [3]. Когнітивний підхід акцентує увагу на способах концептуалізації професійного знання, моделях його категоризації та вербалізації. У юридичному дискурсі такі процеси виявляються у способах структурування правових понять, побудові дефініцій, установленні логічних зв'язків між нормами та формуванні інтерпретаційних моделей.

Важливим для дослідження юридичного дискурсу є міждисциплінарний підхід до професійної комунікації. У працях, присвячених академічному дискурсу різних галузей, доведено, що мовна організація тексту залежить від дисциплінарної культури, комунікативної мети, адресата та способів конструювання професійного знання [4]. У зарубіжній лінгвістиці професійний дискурс досліджується як соціально зумовлена комунікативна практика, що формується в межах певних професійних спільнот. Він охоплює не лише спеціалізовану лексику, а й жанрові моделі, комунікативні норми, способи взаємодії, професійні ролі та інституційні цінності [5]. Такий підхід дає змогу розглядати юридичний дискурс як динамічну систему, у межах якої мова не просто відображає правову діяльність, а безпосередньо бере участь у конструюванні правової реальності. Саме через мовні формули встановлюються права й обов'язки, надається юридична сила документам, інтерпретуються факти та обґрунтовуються рішення.

Особливе значення має положення про те, що професійний дискурс формується у процесі взаємодії між індивідуальними мовцями, професійними інституціями та соціальними нормами [6]. Юридична комунікація не існує поза конкретними практиками законодавства, судочинства, адвокатської діяльності чи договірних відносин. Вона конструюється через повторювані жанри, усталені мовленнєві акти, термінологічні моделі та прагматичні стратегії. Унаслідок цього аналіз мовних засобів має враховувати не лише їхнє формальне значення, а й функцію в конкретній комунікативній ситуації.

Мета дослідження полягає у виявленні прагматичних функцій мовних засобів у сучасному англомовному юридичному дискурсі, визначенні особливостей їх реалізації в законодавчих

і судових текстах та встановленні їхньої ролі у формуванні комунікативного впливу, нормативності, аргументації й інтерпретації правових норм. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: уточнити теоретичні засади дослідження прагматики юридичного дискурсу та визначити його місце в системі професійної комунікації; охарактеризувати основні мовні засоби, що реалізують прагматичний потенціал англомовного юридичного дискурсу; проаналізувати особливості функціонування лексичних, граматичних, синтаксичних і дискурсивних засобів у законодавчих і судових текстах; встановити прагматичні функції модальності, юридичної термінології, мовленнєвих актів і синтаксичних конструкцій у сучасному англомовному юридичному дискурсі; визначити специфіку реалізації прагматичного впливу залежно від жанру юридичного тексту.

Об'єктом дослідження є сучасний англомовний юридичний дискурс. *Предметом дослідження* є прагматичні функції лексичних, граматичних, синтаксичних і дискурсивних мовних засобів у сучасному англомовному юридичному дискурсі.

Матеріалом дослідження слугували англомовні законодавчі та судові тексти, відібрані з офіційних електронних правових ресурсів *EUR-Lex, UK Legislation, United States Code* та історичного корпусу *The Old Bailey Proceedings Online* [7–10]. Загальний обсяг досліджуваного матеріалу становить близько 600 нормативно-правових і судових документів, що забезпечує репрезентативність аналізу мовних засобів у різних жанрах сучасного англомовного юридичного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. У сучасному англомовному юридичному дискурсі прагматичний потенціал реалізується за допомогою взаємопов'язаної системи лексичних, граматичних, синтаксичних і дискурсивних засобів. Їх вибір визначається не лише необхідністю точно передати правовий зміст, а й прагненням установити нормативні приписи, визначити права та обов'язки учасників правовідносин, обґрунтувати юридичну позицію, переконати адресата або забезпечити однозначне тлумачення положень документа. Мовні одиниці в юридичному дискурсі набувають прагматичного значення завдяки функціонуванню в конкретному інституційному контексті, у якому висловлювання може безпосередньо створювати, змінювати або припиняти правові відносини.

До основних лексичних засобів реалізації прагматичного потенціалу належить юридична термінологія, яка забезпечує професійну точність, понятєву визначеність і системність правового тексту. Такі одиниці, як *liability, jurisdiction, claimant, defendant, obligation, provision, enforcement, damages, legal capacity*, номінують спеціальні поняття та водночас указують на правовий статус учасників, характер правовідносин і можливі юридичні наслідки. У законодавчих текстах термінологічні одиниці використовуються переважно у стабільному й уніфікованому значенні, оскільки варіативність їх тлумачення може призвести до правової невизначеності. У судовому дискурсі значення терміна нерідко конкретизується відповідно до обставин справи, попередньої судової практики та аргументації сторін.

Важливу прагматичну роль відіграють юридичні дефініції. Вони не лише пояснюють значення терміна, а й установлюють межі його застосування в межах конкретного нормативного акта. Конструкції на зразок *"X means…"*, *"X includes…"*, *"for the purposes of this Act…"* виконують функцію нормативного закріплення змісту поняття. Визначення, подане в законі, може відрізнятися від загальномовного значення відповідної одиниці, оскільки законодавець свідомо звужує або розширює її семантичний обсяг. Отже, дефінітивні конструкції є засобом контролю інтерпретації та мінімізації правової неоднозначності.

До лексичних маркерів юридичного дискурсу належать також усталені формули *pursuant to, subject to, notwithstanding, hereinafter referred to as, without prejudice to, in accordance with*. Їх прагматична функція полягає у встановленні логіко-правових зв'язків між положеннями документа, визначенні винятків, обмежень, умов і сфери дії правової норми. Зокрема, конструкція *subject to* сигналізує про залежність положення від іншої норми, тоді як *notwithstanding* уста-

новлює пріоритет конкретного припису над потенційно суперечливими положеннями. Такі одиниці забезпечують внутрішню узгодженість правового тексту та керують процесом його тлумачення.

На граматичному рівні центральним засобом прагматичної організації юридичного дискурсу є модальність. Модальні дієслова та еквівалентні конструкції визначають характер правового припису, ступінь його обов'язковості й межі дозволеної поведінки. Дієслово *shall* традиційно використовується для вираження юридичного обов'язку або імперативного припису, хоча в сучасній законодавчій практиці дедалі частіше замінюється на *must*, що вважається прозорішим і менш двозначним. Модальне дієслово *may* виражає дозвіл, право або дискреційне повноваження, тоді як *must not* і *shall not* реалізують функцію категоричної заборони.

Прагматичне значення модальної одиниці залежить від юридичного контексту. Наприклад, *may* може позначати не лише можливість, а й надання компетентному органові права ухвалювати рішення на власний розсуд. Конструкція *is entitled to* закріплює суб'єктивне право, *is required to* встановлює обов'язок, а *is liable to* вказує на передбачені правові наслідки або відповідальність. Таким чином, деонтична модальність структурує нормативний простір тексту, розмежовуючи обов'язкове, дозволене, заборонене та юридично можливе.

Характерною граматичною ознакою законодавчих і судових текстів є активне використання пасивних конструкцій. Форми *shall be determined, may be imposed, is deemed, was convicted, is required* дають змогу висунути на перший план юридично значущу дію або результат, залишаючи виконавця невказаним чи представляючи його як очевидного з контексту. У законодавчих текстах пасивні конструкції сприяють узагальненості та безособовості нормативного припису. У судових рішеннях вони використовуються для опису процесуальних дій, установлених фактів і правових наслідків. Водночас надмірна пасивізація може ускладнювати визначення суб'єкта відповідальності, тому сучасна тенденція до спрощення юридичної мови передбачає ширше використання активного стану.

Темпоральна організація юридичного дискурсу також має прагматичне значення. Теперішній час у законодавчих актах використовується для представлення норми як постійної та чинної: *"This section applies…"*, *"A person commits an offence if…"*. У судових текстах минулий час відтворює фактичні обставини справи, тоді як теперішній використовується для формулювання правових позицій, інтерпретації норм і висновків суду. Таке співвідношення часових форм розмежовує фактичний та нормативно-інтерпретаційний плани юридичного тексту.

На синтаксичному рівні англомовний юридичний дискурс характеризується розгорнутими реченнями з умовними, означальними та обставинними підрядними частинами. Їх використання зумовлене необхідністю одночасно встановити правило, визначити сферу його дії, перелічити умови застосування та передбачити можливі винятки. Конструкції з *if, unless, where, provided that, except where* забезпечують логічне структурування правової норми та реалізують функцію обмеження її застосування. Особливо поширеними є умовні моделі, за допомогою яких юридичний текст установлює зв'язок між певною обставиною та її правовим наслідком.

Синтаксичний паралелізм і переліки використовуються для послідовного подання прав, обов'язків, підстав, процедур або винятків. Однорідність синтаксичних структур полегшує зіставлення правових положень і підтримує формальну симетрію тексту. Проте складні багаторівневі переліки можуть ускладнювати сприйняття документа, особливо для непрофесійного адресата. Тому в сучасному законодавчому дискурсі спостерігається тенденція до графічного членування довгих речень на абзаци, пункти та підпункти, що підвищує їхню змістову прозорість.

Номіналізація є ще однією характерною рисою синтаксичної організації юридичних текстів. Іменникові конструкції на зразок *termination of the agreement, enforcement of the judgment, performance of the obligation, submission of evidence* сприяють ущільненню інформації, абстрагуванню від конкретного виконавця та представленню правової дії як стабільного поняття.

Прагматично номіналізації забезпечують офіційність і понятєву точність викладу, однак їх надмірне накопичення може знижувати динамічність і доступність тексту.

У судовому дискурсі важливого значення набувають синтаксичні конструкції аргументативного характеру. Причиново-наслідкові зв'язки експлікуються за допомогою одиниць *because, therefore, consequently, since, for these reasons*. Конструкції *the court finds that, the evidence demonstrates that, it follows that, we conclude that* відображають послідовність юридичного міркування та надають висновкам інституційної сили. Завдяки їм судова аргументація постає як логічно обґрунтований перехід від фактів і правових положень до остаточного рішення.

На дискурсивному рівні прагматичний потенціал юридичної комунікації реалізується через жанрову структуру, інтертекстуальність, аргументативні стратегії та систему референцій. Законодавчі тексти мають ієрархічну композицію, яка охоплює назви розділів, статті, параграфи, пункти та підпункти. Така організація не є лише графічною: вона визначає взаємозалежність правових норм і забезпечує можливість точного посилання на конкретний фрагмент документа. Внутрішньотекстові посилання на зразок *under subsection (2), subject to section 5, for the purposes of paragraph (a)* формують мережу нормативних зв'язків і спрямовують інтерпретаційну діяльність адресата.

Судові тексти характеризуються розвиненою інтертекстуальністю, що виявляється у цитуванні законодавчих актів, попередніх судових рішень, процесуальних документів і правових доктрин. Посилання на прецеденти виконують функцію легітимації висновку та демонструють його відповідність сформованій правовій практиці. Водночас суд може відмежувати поточну справу від попереднього рішення, указуючи на відмінність фактичних обставин. Отже, інтертекстуальність є не лише способом підтвердження позиції, а й інструментом побудови та коригування правової аргументації.

Прагматичні функції мовленнєвих актів у юридичному дискурсі визначаються їхньою інституційною природою. Директивні акти встановлюють обов'язки, накази та заборони; декларативні змінюють правовий статус особи або ситуації; асертивні фіксують факти, докази та правові висновки; комісивні відображають прийняття юридичних зобов'язань. У законодавчому акті висловлювання не просто повідомляє про правило, а вводить його в дію. У договорі фраза *"The parties agree…"* юридично закріплює взаємні зобов'язання, а у вироку конструкція *"The defendant is sentenced…"* реалізує декларативний мовленнєвий акт, який безпосередньо змінює правовий статус адресата.

Жанрова належність юридичного тексту визначає співвідношення прагматичних функцій мовних засобів. У законодавчому дискурсі домінують регулятивна, директивна, дозвільна, заборонна та дефінітивна функції. Його адресат має узгодити поведінку з установленою нормою, тому провідними засобами є деонтична модальність, умовні конструкції, юридичні дефініції та термінологічно точні номінації.

У судовому рішенні переважають аргументативна, оцінна, інтерпретаційна та декларативна функції. Суд не лише повідомляє про результат розгляду справи, а й пояснює, чому конкретні факти були визнані доведеними та яким чином правова норма застосовується до встановлених обставин. Через це судовий дискурс характеризується поєднанням опису фактів, оцінювання доказів, посилань на правові джерела та формулювання владного висновку.

У судовому засіданні прагматичний вплив має інтерактивний характер. Запитання, уточнення, заперечення, прохання, звинувачення та виправдання використовуються для отримання інформації, перевірки достовірності свідчень і впливу на інтерпретацію подій. Питальні конструкції можуть виконувати не лише інформаційно-пошукову, а й контрольну, спростувальну або маніпулятивну функцію. Повторення запитання, зміна його формулювання чи акцентування певної деталі спрямовують увагу адресата та формують необхідну версію подій.

Висновки. Отже, прагматичні особливості англомовного юридичного дискурсу не пов'язані з окремою мовною одиницею, а виникають внаслідок взаємодії термінології, модальності,

синтаксичних моделей, мовленнєвих актів, жанрових конвенцій та інституційного контексту. Лексичні засоби забезпечують понятєву точність і професійну визначеність; граматичні форми встановлюють ступінь обов'язковості, дозволеності чи забороненості дії; синтаксичні конструкції структурують умови та правові наслідки; дискурсивні механізми забезпечують зв'язність, аргументативність і легітимність юридичного тексту. Специфіка їх функціонування залежить від жанру: законодавчий текст передусім регулює поведінку, судове рішення інтерпретує право та обґрунтовує владний висновок, а судова комунікація організовує інтерактивне встановлення й оцінювання юридично значущих фактів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гумовська І. М. Англійська юридична термінологія в юридичних текстах: генезис, деривaційні та семантично-функціональні аспекти: автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.04 / Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2000. 19 с.

2. Кузнєцова Г.В. Політичний дискурс vs професійний дискурс. *Когнітивно прагматичні дослідження професійних дискурсів: матеріали VI наукової конференції з міжнародною участю*, 17 Березня 2018 р. Харків, 2018. С. 51–53.

3. Морозова М. Професійний дискурс: семіотичний та когнітивний підходи. *Актуальні питання іноземної філології*. 2024. № 21. С. 84–90. DOI: https://doi.org/10.32782/2410-0927-2024-21-13

4. Academic Discourse Across Disciplines / eds. K. Hyland, M. Bondi. Bern: Peter Lang, 2006. (Linguistic Insights). P. 68–70.

5. Gunnarsson B. L. Professional Discourse. London: Bloomsbury Publishing, 2009. 275 p.

6. Gunnarsson B.-L., Linell P., Nordberg B. (Eds.). The construction of professional discourse. London and New York: Longman, 1997. 328 p.

7. EUR-Lex – Access to European Union Law. URL: https://eur-lex.europa.eu (дата звернення: 15.07.2026 р.)

8. UK Legislation (Legislation.gov.uk). URL: https://www.legislation.gov.uk (дата звернення: 16.07.2026 р.)

9. United States Code (U.S. Code). URL: https://uscode.house.gov (дата звернення: 16.07.2026 р.)

10. The Old Bailey Proceedings Online (London's Central Criminal Court). URL: https://www.oldbaileyonline.org (дата звернення: 15.07.2026 р.)

Дата першого надходження статті до видання: 28.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 811.111’374
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-29

МУЛЬТИМОДАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ АНГЛОМОВНИХ НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТІВ

MULTIMODAL ORGANIZATION OF ENGLISH EDUCATIONAL TEXTS

Томчаковський О. Г.,
orcid.org/0000-0001-6586-8095
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики та літературознавства
Національного університету «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено комплексному дослідженню мультимодальної організації англомовних навчальних текстів у сучасному цифровому освітньому дискурсі. Метою статті є визначення структурних особливостей англомовних мультимодальних навчальних текстів, аналіз взаємодії їхніх вербальних і невербальних компонентів, класифікація основних типів невербальних засобів, встановлення їхніх функцій та з'ясування ролі мультимодальної організації у підвищенні інформативності, зрозумілості й комунікативної ефективності навчальних матеріалів. Матеріалом дослідження стали 150 англомовних мультимодальних навчальних текстів, відібраних з офіційної освітньої платформи British Council LearnEnglish, зокрема з розділів *Reading, Writing, Grammar, Vocabulary, Skills* та *Magazine*. У дослідженні використано описовий метод, мультимодальний дискурс-аналіз, лінгвосеміотичний, функціонально-прагматичний та кількісний методи аналізу. У результаті встановлено, що сучасні англомовні навчальні тексти характеризуються стійкою композиційною структурою, у межах якої вербальні та невербальні компоненти формують єдину комунікативну систему. Виявлено, що взаємодія різних семіотичних кодів реалізується через відношення доповнення, конкретизації, пояснення, акцентування та навігації. Основними типами невербальних засобів є фотографії, ілюстрації, піктограми, кольорове кодування, схеми, таблиці, інфографіка та інтерактивні елементи, які виконують інформаційну, пояснювальну, організаційну, мотиваційну й прагматичну функції. Доведено, що мультимодальна організація сприяє оптимізації сприйняття навчального матеріалу, зменшенню когнітивного навантаження, підвищенню рівня засвоєння мовної інформації та ефективності формування іншомовної комунікативної компетентності. Отримані результати поглиблюють сучасні уявлення про мультимодальний навчальний дискурс і можуть бути використані під час розроблення цифрових освітніх ресурсів, електронних підручників та інтерактивних навчальних курсів з англійської мови.

Ключові слова: мультимодальність, полікодовий текст, англомовний навчальний дискурс, цифровий освітній дискурс, вербальні та невербальні компоненти, лінгвосеміотика.

The article presents a comprehensive study of the multimodal organization of English-language educational texts in contemporary digital educational discourse. The aim of the study is to identify the structural features of English multimodal educational texts, analyze the interaction between their verbal and non-verbal components, classify the main types of non-verbal means, determine their functions, and establish the role of multimodal organization in enhancing the informativeness, comprehensibility, and communicative effectiveness of educational materials. The research corpus consists of 150 English multimodal educational texts selected from the official *British Council LearnEnglish platform*, including materials from the *Reading, Writing, Grammar, Vocabulary, Skills,* and *Magazine* sections. The study employs descriptive, multimodal discourse analysis, linguosemiotic, functional-pragmatic, and quantitative methods. The findings demonstrate that contemporary English educational texts are characterized by a stable compositional structure in which verbal and non-verbal components form an integrated communicative system. The interaction of different semiotic modes is realized through the relations of complementation, specification, explanation, emphasis, and navigation. The principal types of non-verbal means include photographs, illustrations,

© Томчаковський О. Г., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

pictograms, colour coding, diagrams, tables, infographics, and interactive elements, which perform informational, explanatory, organizational, motivational, and pragmatic functions. The study proves that multimodal organization facilitates the optimization of learning material perception, reduces cognitive load, improves the acquisition of linguistic information, and enhances the development of foreign language communicative competence. The findings contribute to a deeper understanding of multimodal educational discourse and may be applied to the development of digital educational resources, electronic textbooks, and interactive English language learning courses.

Key words: multimodality, polycode text, English educational discourse, digital educational discourse, verbal and non-verbal components, linguosemiotics.

Постановка проблеми. Сучасний англомовний навчальний дискурс дедалі активніше реалізується у цифровому середовищі, де інформація подається не лише за допомогою вербальних засобів, а й через зображення, інфографіку, піктограми, кольорове оформлення, відео, анімацію та інтерактивні елементи. Така мультимодальна організація навчальних текстів забезпечує комплексне сприйняття інформації, підвищує ефективність навчання, сприяє розвитку комунікативної компетентності та відповідає сучасним тенденціям цифрової освіти. У зв'язку з цим традиційний лінгвістичний аналіз, зосереджений виключно на вербальному компоненті, вже не дає змоги повною мірою пояснити механізми конструювання змісту та реалізації комунікативного наміру в навчальних матеріалах.

Попри значний інтерес дослідників до проблем полікодових і креолізованих текстів, взаємодії вербальних і невербальних компонентів комунікації та мультимодальності [1; 2; 3; 4], недостатньо вивченими залишаються особливості мультимодальної організації сучасних англомовних навчальних текстів цифрових освітніх платформ. Зокрема, потребують комплексного аналізу структурні моделі поєднання різних семіотичних кодів, їхні комунікативні функції, принципи взаємодії та роль у формуванні цілісного навчального повідомлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика полікодових і мультимодальних текстів посідає важливе місце у сучасних лінгвістичних дослідженнях у зв’язку з поширенням цифрової комунікації та активним використанням різнорідних семіотичних ресурсів у різних типах дискурсу. У науковій літературі сформовано теоретичні засади дослідження креолізованих текстів, визначено їхню природу, структурні характеристики та місце серед інших типів текстів, а також окреслено основні підходи до їх семіотичного, лінгвістичного й культурологічного аналізу [2]. Значну увагу приділено взаємодії вербальних і невербальних компонентів комунікації, особливостям їхнього функціонування в англомовному дискурсі, а також ролі візуальних елементів у формуванні цілісного повідомлення та реалізації комунікативного наміру [4].

Окремий напрям досліджень присвячений аналізу полікодових текстів у сучасному інформаційному просторі, зокрема в інтернет-комунікації, соціальних мережах, медіадискурсі, художніх текстах і відеоіграх, де поєднання різних знакових систем забезпечує підвищення інформативності, експресивності та прагматичного впливу повідомлення [1; 3; 5; 6]. Досить великий інтерес викликають також питання використання полікодових текстів в освітньому процесі, де їх розглядають як ефективний засіб реалізації текстоцентричного навчання, розвитку мовленнєвої компетентності та підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу [7].

Важливими для дослідження мультимодальної організації навчальних текстів є праці, присвячені функціям ілюстративного матеріалу у навчальній літературі та словниках, а також теоретичним засадам створення навчальних лексикографічних ресурсів, у яких візуальний компонент розглядається як невід'ємний елемент репрезентації та пояснення мовної інформації [8; 9]. Водночас, незважаючи на значну кількість праць, недостатньо дослідженими залишаються особливості мультимодальної організації сучасних англомовних навчальних текстів цифрових освітніх платформ, зокрема механізми взаємодії різних семіотичних кодів, їхня структурна організація, функціональне навантаження та роль у формуванні ефективної навчальної комунікації. Саме ця прогалина зумовлює необхідність комплексного лінгвосеміотичного аналізу мультимодальних навчальних текстів на матеріалі ресурсу *British Council LearnEnglish* [10].

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей мультимодальної організації англомовних навчальних текстів, аналізі взаємодії їхніх вербальних і невербальних компонентів та встановленні функцій різних семіотичних засобів у реалізації навчальної й комунікативної мети.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: з'ясувати теоретичні засади дослідження мультимодальних і полікодових текстів у сучасній лінгвістиці; визначити структурні особливості англомовних мультимодальних навчальних текстів; проаналізувати взаємодію вербальних і невербальних компонентів у навчальних матеріалах; класифікувати основні типи невербальних засобів та визначити їхні функції; встановити роль мультимодальної організації у підвищенні інформативності, зрозумілості та комунікативної ефективності англомовних навчальних текстів.

Матеріалом дослідження слугували 150 англомовних мультимодальних навчальних текстів, відібраних із офіційної освітньої платформи *British Council LearnEnglish*. До корпусу увійшли матеріали розділів Reading, Writing, Grammar, Vocabulary, Skills та Magazine, які поєднують вербальний компонент із фотографіями, ілюстраціями, піктограмами, інфографікою, схемами, кольоровими елементами, інтерактивними вправами та іншими візуальними засобами.

У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціальних лінгвістичних методів: описовий метод – для систематизації мовного матеріалу; метод лінгвосеміотичного аналізу – для дослідження взаємодії вербальних і невербальних компонентів; мультимодальний дискурс-аналіз – для встановлення принципів організації полікодових навчальних текстів; функціонально-прагматичний аналіз – для визначення комунікативних функцій мультимодальних засобів; метод суцільної вибірки – для формування корпусу дослідження; елементи кількісного аналізу – для визначення частотності використання окремих типів невербальних компонентів та особливостей їх поєднання з текстовою інформацією.

Виклад основного матеріалу. Аналіз корпусу показав, що мультимодальність є не додатковою характеристикою навчального матеріалу, а одним із головних принципів його організації, оскільки кожний семіотичний компонент виконує визначені комунікативні та дидактичні функції.

Дослідження структурної організації англомовних мультимодальних навчальних текстів засвідчило наявність стійких композиційних моделей, характерних для цифрового освітнього дискурсу. Найпоширенішою є структура, що складається із заголовка, короткого вступного блоку, основного навчального тексту, комплексу візуальних засобів, інтерактивних завдань та підсумкової частини. Подібна організація простежується незалежно від тематичного спрямування матеріалу та забезпечує поступове розгортання інформації від її первинного сприйняття до практичного застосування.

Встановлено, що заголовки виконують не лише номінативну функцію, а й слугують важливим засобом прогнозування змісту. У більшості випадків вони супроводжуються тематичним зображенням або фотографією, що активізує фонові знання користувача ще до початку читання. Наприклад, матеріали, присвячені подорожам, професіям або міжкультурній комунікації, містять фотографії реальних комунікативних ситуацій, які створюють необхідний соціокультурний контекст і полегшують інтерпретацію лексичних одиниць.

Основний текст зазвичай поділяється на невеликі смислові блоки, між якими розміщуються візуальні елементи. Така фрагментація інформації істотно знижує когнітивне навантаження під час читання та сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Особливо характерною вона є для навчальних матеріалів рівнів A1–B1, де текстові фрагменти поєднуються з ілюстраціями, що безпосередньо репрезентують значення нової лексики або описуваних ситуацій.

Проведений аналіз показав, що взаємодія вербальних і невербальних компонентів реалізується за кількома основними моделями.

Першою є модель доповнення, коли візуальний компонент розширює зміст текстового повідомлення, надаючи додаткову інформацію, яка відсутня у вербальному тексті. Наприклад,

фотографії визначних пам'яток, предметів побуту або учасників комунікації створюють культурний контекст, необхідний для повноцінного розуміння навчального матеріалу.

Другою моделлю є конкретизація. У цьому випадку ілюстрації безпосередньо демонструють предмет або дію, описану у тексті, що особливо характерно для розділів *Vocabulary*. Нові лексичні одиниці супроводжуються зображеннями, які мінімізують необхідність використання перекладу та сприяють формуванню прямих асоціативних зв'язків між словом і його значенням.

Третя модель представлена пояснювальною взаємодією, коли схеми, таблиці або інфографіка пояснюють граматичні правила, структуру речень чи алгоритми виконання завдань. У розділі *Grammar* широко використовуються кольорові таблиці, стрілки, рамки та схеми, які демонструють порядок слів, часові форми дієслів або моделі побудови речень. Завдяки цьому абстрактні мовні закономірності набувають наочного характеру.

Четвертою моделлю є акцентувальна взаємодія. У ній ключову роль відіграють кольорові виділення, шрифтові модифікації, рамки та графічні маркери. Їх використання концентрує увагу користувача на найбільш важливих мовних одиницях, граматичних конструкціях або комунікативних формулах. Найчастіше кольором виділяються нові слова, мовленнєві кліше, неправильні форми дієслів або структурні елементи діалогів.

Окрему групу становлять навігаційні невербальні компоненти. До них належать піктограми, кнопки, стрілки, умовні позначення та інші графічні елементи інтерфейсу, що забезпечують логічне переміщення між окремими блоками матеріалу та організовують послідовність навчальної діяльності. На відміну від друкованих навчальних посібників, цифровий формат дозволяє інтегрувати такі елементи безпосередньо у структуру тексту, перетворюючи його на інтерактивний навчальний простір.

Кількісний аналіз корпусу дозволив класифікувати основні типи невербальних засобів та визначити частоту їх використання. Найбільш поширеними виявилися фотографії, які становлять близько 28% усіх невербальних компонентів. Вони використовуються насамперед для створення автентичного соціокультурного контексту та формування мотивації до читання. Другу позицію займають ілюстрації та малюнки (22%), які переважно виконують семантизувальну функцію, забезпечуючи візуальне пояснення лексичних одиниць.

Піктограми та іконки інтерфейсу становлять приблизно 18% від загальної кількості невербальних елементів. Вони використовуються для структурування матеріалу, позначення типів діяльності, навігації між вправами та інформування користувача про порядок виконання завдань.

Кольорове оформлення тексту охоплює близько 15% усіх випадків використання невербальних засобів. Його основними функціями є акцентування уваги, групування інформації, візуальне розмежування окремих структурних компонентів і полегшення пошуку необхідної інформації. Наприклад, різні кольори використовуються для позначення граматичних категорій, типів вправ або мовленнєвих функцій.

Схеми й таблиці становлять близько 9% матеріалу. Вони використовуються насамперед у граматичних і лексичних поясненнях, забезпечуючи компактне представлення складної інформації. Інфографіка (5%) переважно зустрічається в інформаційних статтях розділу *Magazine*, де дозволяє візуалізувати статистичні дані, часові послідовності або причинно-наслідкові зв'язки. Найменш представленими є анімаційні та інтерактивні компоненти (3%), однак саме вони забезпечують найвищий рівень взаємодії користувача з навчальним матеріалом.

Функціональний аналіз дозволив виділити кілька основних функцій невербальних компонентів. Передусім це інформаційна функція, яка полягає у передачі додаткових відомостей, що доповнюють текстове повідомлення. Наступною є пояснювальна функція, спрямована на візуалізацію складних мовних явищ. Важливе місце посідає організаційна функція, яка забезпечує структуризацію матеріалу та керує послідовністю навчальної діяльності. Не менш значущими є мотиваційна функція, що підтримує інтерес користувача до навчання, та прагматична функція, спрямована на підвищення ефективності комунікації між освітньою платформою і користувачем.

Проведене дослідження засвідчило, що мультимодальна організація істотно впливає на інформативність і зрозумілість англомовних навчальних текстів. Завдяки одночасному використанню кількох семіотичних кодів користувач отримує можливість опрацьовувати інформацію через різні канали сприйняття, що сприяє швидшому розумінню змісту та кращому запам'ятовуванню навчального матеріалу. Особливо помітним цей ефект є під час вивчення нової лексики та граматичних конструкцій, коли візуальний компонент безпосередньо пов'язаний із мовною інформацією.

Таким чином, аналіз матеріалів British Council LearnEnglish підтверджує, що мультимодальність виступає системоутворювальним принципом сучасного англомовного навчального дискурсу. Вербальні та невербальні компоненти не функціонують ізольовано, а утворюють єдину комунікативну систему, у якій кожний елемент виконує специфічну когнітивну, інформаційну, прагматичну та дидактичну функцію. Саме така інтеграція різних семіотичних ресурсів забезпечує високий рівень комунікативної ефективності сучасних цифрових навчальних текстів і сприяє оптимізації процесу засвоєння англійської мови.

Висновки. Проведене дослідження дозволило встановити, що мультимодальна організація є однією з визначальних характеристик сучасних англомовних навчальних текстів, оскільки забезпечує інтеграцію вербальних і невербальних засобів у єдину комунікативну систему. Аналіз матеріалів платформи British Council LearnEnglish засвідчив, що мультимодальні тексти мають чітку структурну організацію, яка передбачає логічне поєднання текстових, графічних та інтерактивних компонентів відповідно до навчальної мети й особливостей цифрового освітнього середовища.

Встановлено, що взаємодія вербальних і невербальних компонентів реалізується через відношення доповнення, конкретизації, пояснення, акцентування та навігації. Невербальні засоби не дублюють текстову інформацію, а виконують самостійні комунікативні функції, забезпечуючи контекстуалізацію навчального матеріалу, його структуризацію, візуалізацію мовних явищ і підвищення ефективності сприйняття інформації.

Класифікація невербальних компонентів дала змогу визначити, що найчастіше в англомовних навчальних текстах використовуються фотографії, ілюстрації, піктограми, кольорове оформлення, схеми, таблиці, інфографіка та інтерактивні елементи. Кожний із цих типів виконує специфічний комплекс інформаційних, пояснювальних, організаційних, мотиваційних і прагматичних функцій, спрямованих на оптимізацію процесу навчання.

Результати дослідження підтверджують, що мультимодальна організація істотно підвищує інформативність, зрозумілість і комунікативну ефективність англомовних навчальних текстів. Поєднання різних семіотичних кодів сприяє зменшенню когнітивного навантаження, активізує процеси сприйняття та запам'ятовування інформації, забезпечує ефективніше формування мовних, мовленнєвих і соціокультурних компетентностей користувачів цифрових освітніх ресурсів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у порівняльному аналізі мультимодальної організації англомовних навчальних текстів різних міжнародних освітніх платформ, дослідженні особливостей використання мультимодальних засобів у матеріалах для різних рівнів володіння англійською мовою, а також у вивченні впливу мультимодальних компонентів на ефективність формування окремих видів мовленнєвої діяльності в умовах цифрового навчального середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білоконенко Л. А. Полікодові тексти з концептом «коронавірус». Проблеми гуманітарних наук. Серія: Філологія. 2021. Вип. 46. С. 9–16. https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.46.1

2. Волковічер Т. М. Креолізовані тексти у семіотичних, лінгвістичних та фольклористичних дослідженнях. Слов'янський світ. 2017. Вип. 16. С. 257–272.

3. Гуменюк І. Полікодовий текст як засіб реалізації текстоцентричної технології навчання. *Наука і освіта*. 2020. № 3. С. 97–103.

4. Солощук Л.В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англомовному дискурсі: дис. … доктора філол. наук: 10.02.04. Київ, 2009. 469 с.

5. Лисоколенко Т. В. Відеоігри як креолізовані тексти: особливості інтерпретації. Spiritual-Intellectual Upbringing and Teaching of Youth in the 21st Century. 2022. Вип. 4. С. 397–399. https://doi.org/10.34142/2708-4809.siuty.2022.98

6. Сподарик О.В. Постмодерна характеристика полікодового художнього тексту. *Наукові записки. Серія "Філологічна*". 2012. Вип. 27. С. 274–276.

7. Денисюк Ж. З. Постфольклорні креолізовані твори у вимірі візуальної інтернет-комунікації. Мистецтвознавчі записки. 2017. Вип. 31. С. 134–143. https://doi.org/10.32461/150138

8. Nesi H. How Many Words is a Picture Worth? A Review of Illustrations in Dictionaries. *Learners' dictionary: state of the art* / Ed. by M.L.Tickoo. Singapore: Seameo regional language center, 1989. Anthology Series 23. P. 124–134.

9. Tarp S. The foundations of the theory of learners' dictionaries. *Lexicoraphica* / Edited by F.F.M. Dolezan and others. Berlin/NY: Niemeyer, 2009. № 25. P. 155–168.

10. British Council. URL: https://learnenglish.britishcouncil.org/ (дата звернення: 15.07.2026)

Дата першого надходження статті до видання: 27.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 811.161.2'373.2:821.161.2-1.09
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-30

ОНОМАСТИКОН ПОЕТИЧНОЇ ЗБІРКИ ІРИНИ ШУВАЛОВОЇ «АЗ»

THE ONOMASTICON OF IRYNA SHUVALOVA'S POETRY COLLECTION "AZ"

Трифонов Р. А.,
orcid.org/0009-0005-3288-9363
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Статтю присвячено комплексному опису онімного простору поетичної збірки Ірини Шувалової «Аз» (2014). Матеріалом дослідження послугували 72 віршові тексти книги, з яких методом суцільної вибірки вилучено онімні одиниці. Застосовано описовий метод, методи контекстологічного, компонентного та кількісного аналізу, а також прийом зіставлення онімних і апелятивних номінацій у межах спільного контексту. Встановлено, що ономастикон збірки має виразно асиметричну будову: топопоетоніми домінують і кількісно, і функційно, тоді як антропопоетоніми рідші й репрезентовані здебільшого агіонімами, міфонімами та паратекстовими присвятами. Прикметно, що у віршових текстах книги немає жодного українського топоніма: онімний простір розгортається між Егейським і Балтійським морями, а «своє» представлено не географічною назвою, а заголовним літеронімом «Аз». Ключовим формальним чинником визначено послідовне мінускульне письмо: відсутність великої літери позбавляє власну назву її основного графічного маркера, внаслідок чого пропріальна лема (за В. Ван Ланґендонком) реалізується в тексті як потенційно двозначна одиниця. Це створює регулярні зони онімно-апелятивної нерозрізненості, які принципово не піддаються однозначному розв'язанню. У статті також описано апелятивацію онімів, її граматичні засоби (множина, перелічувальний ряд), показано, що існує проміжне явище – систематичне послаблення меж онімної категорії. Простежено «одіссеївський» онімний сюжет, що розгортається від автономінації *ніхто* до топоніма *ітака*. Виявлено квазіетимологічні онімні ланцюги, вибудувані на паронімічній атракції, а також метаонімний шар збірки, побудований довкола лексеми *ім'я*. Окремо описано розподіл графічних регістрів: маюскул зберігається лише в службових зонах видання, тобто там, де мова є інституційною, а не поетичною. Зроблено висновок, що деонімізація в «Аз» є не лише графічним прийомом, а й системним поетикальним принципом, ізоморфним центральній темі всієї книги.

Ключові слова: власна назва, поетонім, конотонім, апелятивація, мінускульне письмо, літеронім, сучасна українська поезія.

The article provides a comprehensive description of the onymic space of Iryna Shuvalova's poetry collection *Az* (2014). The material comprises the 72 poetic texts of the book, from which onymic units were extracted by continuous sampling. The descriptive method was applied, together with contextual, componential and quantitative analysis and with the comparison of onymic and appellative nominations within a shared context. The onomasticon of the collection proves to be markedly asymmetrical: toponymic poetonyms dominate both numerically and functionally, whereas anthroponymic poetonyms are represented mainly by hagionyms, mythonyms and paratextual dedications. Notably, the poems do not contain any Ukrainian toponyms: the onymic space unfolds between the Aegean and the Baltic Seas, and the concept of one's own is represented not by a place name but by a grapheme – the title letteronym *Az*. The decisive formal factor is the consistent lower-case writing of the book. The absence of the capital letter deprives the proper name of its principal graphic marker, so that the proprial lemma (in W. Van Langendonck's terms) is realised as a potentially ambiguous unit. This generates regular zones of onymic-appellative indeterminacy that cannot in principle be resolved. The article also describes the appellativization of onyms and its grammatical means (the plural form, enumerative series), and demonstrates the existence of an intermediate phenomenon: a systematic

© Трифонов Р. А., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

weakening of the boundaries of the onymic category. The Odyssean onymic plot is traced, unfolding from the self-nomination *nobody* to the toponym *ithaca*. The study identifies quasi-etymological onymic chains built on paronymic attraction and a metaonymic layer organised around the lexeme *name*. The distribution of graphic registers is described separately: the majuscule exists only in the paratextual sections of the edition, that is, precisely where language is institutional rather than poetic. It is concluded that deonymisation in *Az* is not just a graphic device but also a systemic principle of poetics, isomorphic with the central theme of the whole book.

Key words: proper name, poetonym, connotonym, appellativisation, lower-case writing, letteronym, contemporary Ukrainian poetry.

Постановка проблеми. Сучасна літературно-художня ономастика описує онім як конденсатор культурної пам'яті, згорнутий сюжет і дієвий засіб структурування художньо-концептуального простору. Ю. Карпенко наголошував, що в літературі власні назви «працюють» принципово інакше, ніж у реальній комунікації [1]. Значна частина українських ономастичних студій зосереджена на прозі – на антропонімії романів, повістей, оповідань, де онім виконує передусім характеротвірну функцію щодо персонажа. Ліричні тексти менш описані, хоча онім у ліриці працює інакше і тому становить для ономастики особливо показовий випадок.

Додаткову складність створює новітня українська поезія 2000–2020-х років, яка масово послуговується мінускульним письмом – суцільним написанням тексту з малої літери, здебільшого без розділових знаків. Для ономастики це не деталь, а виклик методологічного порядку. Велика літера в українській орфографії (як і в більшості європейських) є основним і, по суті, єдиним послідовним графічним маркером пропріальності. Скасування цього маркера ставить дослідника перед питаннями, які в орфографічно внормованому тексті просто не виникають: чи є ця одиниця власною назвою і чи взагалі можливо це встановити засобами самого тексту?

Поетична книга Ірини Шувалової «Аз» (2014) [2] – матеріал, на якому це питання постає в максимально чистому вигляді. Вся збірка, за винятком службових зон видання, надрукована мінускулом; водночас вона насичена онімами різних розрядів – від топонімів середземноморського й балтійського ареалів до агіонімів, міфонімів та іншомовних вкраплень. Понад те, книга тематизує саме іменування: лексема *ім'я / імена* вжита в ній понад десять разів, один з віршів має заголовок *«імена»*, а першому розділові дано назву *«Імена»* (написання тут з великої і малої літер теж варто зауважити). Отже, перед нами текст, який одночасно позбавляє власну назву графічних привілеїв і робить проблему іменування предметом рефлексії. Описати цей парадокс лінгвістичними засобами – актуальне завдання, що виходить за межі дослідження однієї книжки: йдеться про те, як поводиться онім, коли з нього знято орфографічне маркування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади української літературно-художньої ономастики закладено працями Ю. Карпенка, який послідовно обстоював тезу про естетичну самоцінність оніма в художньому тексті та розробив уявлення про літературний онім як знак, що поєднує номінативну й характеристичну функції [1]. Разом з М. Мельник дослідник запропонував модель цілісного опису ономастикону поетичного доробку – на матеріалі творчості Ліни Костенко; принциповим для нашої розвідки є запропонований там підхід, за яким ономастикон окремої книги слід розглядати не як реєстр, а як систему з внутрішньою ієрархією [3]. Проблеми теорії та історії української літературно-художньої антропонімії ґрунтовно опрацював Л. Белей, показавши, зокрема, залежність онімного вибору від жанрово-стильових настанов тексту [4]; методику навчального опису онімного матеріалу узагальнено в посібнику А. Вегеш [5]. Категорійний і класифікаційний апарат сучасної української ономастики найповніше представлено в двочастинній монографії М. Торчинського, де розроблено типологію онімного простору й описано функціонування власних назв у різностильових текстах [6; 7]. Термінологічну базу внормовано в «Словнику української ономастичної термінології» Д. Бучка й Н. Ткачової [8]. Когнітивний вимір онімії – буття власної назви в ментальному лексиконі – розробила О. Карпенко, довівши, що онім зберігається у свідомості мовця у вигляді концепту,

а не словникової одиниці [9]. Напрям конотонімії, тобто вивчення власних назв із розвиненим конотативним нашаруванням, репрезентовано монографією Г. Лукаш, де описано механізми набуття онімом здатності позначати клас об'єктів [10]. Перспективні напрями галузі, зокрема потребу в описі онімії новітніх художніх текстів, окреслив В. Лучик [11].

У західній традиції теоретичний фундамент, релевантний для нашого матеріалу, дає В. Ван Ланґендонк, який увів поняття пропріальної леми (proprial lemma) – одиниці, що лежить в основі як пропріального, так і апелятивного вживання назви, – і показав, що власноназивна функція є лише однією (хай і прототипною) з можливих реалізацій такої леми [12]. Теоретичні засади літературної ономастики з позицій семіотики узагальнив Ґ. Сміт, наголосивши, зокрема, на більшій свободі та символічній навантаженості імені в художньому тексті порівняно зі звичайним ужитком [13].

Отже, українська ономастика має розвинений апарат опису онімного простору, проте розроблявся він переважно на матеріалі орфографічно внормованих текстів, де пропріальність підкріплена графікою. Поетична збірка Ірини Шувалової «Аз» лінгвістичного, а тим паче ономастичного опису дотепер не отримала.

Мета дослідження – системний опис онімного простору мінускульного ліричного тексту з окремим наголосом на тому, що відбувається з категорією пропріальності, коли її позбавлено графічної опори. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) інвентаризувати онімний склад збірки й здійснити його денотатно-номінативну класифікацію; 2) описати мінускульне письмо як чинник часткової деонімізації та окреслити типи виникнення онімно-апелятивної нерозрізненості; 3) схарактеризувати топопоетонімію та антропопоетонімію збірки як дві опорні підсистеми; 4) виявити паронімічні та квазіетимологічні онімні ланцюги; 5) визначити функції, що їх виконують оніми в збірці.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом дослідження є онімний простір поетичної збірки Ірини Шувалової «Аз» (2014) – сукупність власних назв та одиниць із невизначеним онімним статусом, вилучених методом суцільної вибірки з 72 віршових текстів книги, а також її паратекстових зон (присвят, заголовків циклів, епіграфів). Предмет дослідження – структурні, семантичні та функційні особливості цих одиниць. Основним є описовий метод; застосовано також методи контекстологічного аналізу (визначення онімного статусу одиниці за найближчим і широким контекстом), елементи компонентного аналізу (для опису конотативних нашарувань), прийоми кількісного підрахунку та зіставлення онімних і апелятивних номінацій у межах спільного контексту.

1. Загальна характеристика онімного простору збірки. Кількісні співвідношення в ономастиконі «Аз» промовисті вже самі собою. Найчисленнішу групу становлять топопоетоніми – назви географічних об'єктів у художньому вжитку: *венеція, каналє гранде, madinat al-zahra, ітака, еллада, парфенон, рим, афіни, копенгаген, вільнюс, таллінн, рига, балтика, егейське (море), балтійське (море), абендлянди*. Другу за обсягом групу утворюють агіоніми: *себастьян, франциск, катерина, агата*, а також узагальнене *мадонни.* Третю – міфопоетоніми й пов'язані з ними культуроніми: *одіссей, аріадна, тодо*. Периферію становлять графонім-заголовок *Аз* та паратекстові антропоніми присвят.

Показово, що антропопоетоніми як імена осіб, до яких можна було б прикріпити ліричний сюжет, у збірці майже відсутні. Єдині «живі» антропоніми винесено в паратекст: це присвята всієї книги, подана грецькою графікою *«για τον Δημήτρη»*, та присвята четвертої частини циклу «Кр» *«Юлі П.»*. Обидві реалізують стратегію часткового приховування: одну назву захищає чужий алфавіт, другу – усічення прізвища до ініціала.

Ще один виразний симптом: у віршових текстах збірки немає жодного українського топоніма – при тому, що книжка написана українською мовою й насичена образами географічних просторів. Топонімія «Аз» цілком екзофорна. «Своє» в цій книзі репрезентоване не топонімом, а назвою графеми – старослов'янської / староукраїнської літери, винесеною в заголовок (літеронімом).

2. Мінускульне письмо як чинник деонімізації. Вся збірка, крім титульних і вихідних сторінок, надрукована з малої літери. Наслідок для онімії тут не стилістичний, а категорійний. В українській орфографії велика літера – граматикалізований показник пропріальності. Коли цей показник знято, текст переводить власну назву в стан, який зручно описувати через поняття пропріальної леми [12, с. 170]: у тексті присутня лема, здатна реалізуватись і як онім, і як апелятив, але контекст не завжди дає підстави обрати одну з реалізацій.

У збірці фіксуємо принаймні чотири промовисті приклади таких зон невизначеності. Перший і особливо яскравий – слововжиток *venom*, одне з ключових слів мовного портрета Венеції. У контексті це може бути метафора з біологічної донорської сфери (‘отрута тваринного походження (зоотоксин), яку тварини (змії, павуки, скорпіони, бджоли) свідомо вводять у тіло жертви або ворога через укус чи жало’), що концептуалізує образ отруйності міста. Але контекст вірша дає підстави й для іншої інтерпретації – відсилки до персонажа всесвіту *Marvel* і супергеройського фільму «Людина-Павук 3», інопланетної істоти, так званого симбіота, що має вигляд розумного чорного слизу, який для виживання в нашому світі потребує фізичного тіла господаря. Зливаючись із людиною, симбіот наділяє її надлюдською силою, спритністю, здатністю змінювати форму та зцілюватися, але водночас може впливати на розум господаря (пор. у вірші *«слина солона зелень і молоко / і половина лику часом від’їджена»*, *«ніц не тримається купи не має місць / не набуває форми не чинить опору»* [2, с. 73]). Написання слова кирилицею зняло б питання на користь другої версії, вживання великої літери в будь-якій графічній системі – також, а от мінускульна латинкова форма лишає ймовірними як англізм-апелятив, так і прецедентне ім’я, тобто формує зону невизначеності, що, між іншим, не суперечить образу Венеції та стану ліричної героїні.

Другий приклад невизначеності – рядок *«від егейського – до балтійського – до світанку»* [2, с. 80], де топоніми зредуковано до прикметників (які в лексичній системі можуть бути відонімними утвореннями з написанням з малої літери, пор. *балтійські країни, егейська культура*), а іменник **море* еліптовано, що допускає підставлення іншого іменника-означуваного (наприклад, **краєвид*). Це ще один спосіб послабити онімний статус: назва зберігається лише як ад’єктив, позбавлений опорного номенклатурного терміна.

Третій приклад того самого явища – *еллада*: *«ось твоя земля твоя еллада / стриманість без права на розраду»* [2, с. 43]. Очевидним є метафоричне вживання оніма і набуття в ширшому контексті додаткових семантичних компонентів (‘рай’, ‘древність’, ‘тривкість’, ‘повільність’ та ін.), але чи виходить він при цьому за межі власних назв (пор. конотонім *степова Еллада* в Євгена Маланюка) – питання відкрите через графічну специфіку.

Аналогічно лексема *мадонни* в циклі *«venom»* коливається між агіонімом і назвою типу зображення. Слово вжито двічі, обидва рази – у множині: *«вілли й мадонни й непевна суша»* [2, с. 72] та *«не вічні ці мадонни леви човни і патина»* [2, с. 73]. В обох випадках агіонім поставлено в перелічувальні ряди з апелятивами, тож гіпотетично це апелятивізована одиниця, проте невизначеність зберігається.

Отже, мінускул в «Аз» виконує функцію, яку можна назвати деонімізаційною, але проявленою лише частково: він не скасовує онім, а переводить його з розряду категорійно маркованих одиниць у розряд контекстно залежних. Власна назва в цій книзі втрачає щонайменше стилістичну визначеність, а в окремих випадках – і однозначність референції (*venom*).

3. Топопоетонімія: середземноморсько-балтійська вісь. Топонімний склад збірки організовано за принципом двох полюсів. Південний полюс – це Середземномор’я: *еллада, ітака, парфенон, афіни, рим*, а також іспано-арабська *madinat al-zahra* та італійська *венеція* з *каналє гранде*. Північний – Балтія: *балтика, вільнюс, таллінн, рига, копенгаген*. Найпоказовіше цю вісь окреслює вже цитований вище рядок *«від егейського – до балтійського – до світанку»*. Розгляньмо особливості деяких географічних назв у поетичному контексті.

На особливу увагу заслуговує назва циклу *«madinat al-zahra»* – арабський ойконім (палацове місто поблизу Кордови), поданий латинською графікою й мінускулом, тобто тричі від-

чужений від української норми: чужа мова, чужий алфавіт, відсутність великої літери. Цикл побудовано як розмову з тими, *«що жили тут до нас»* [2, с. 36]; місто названо в заголовку і жодного разу не названо в тексті, де воно фігурує лише як *«місто якого немає»* [2, с. 38]. Онім винесено за межі вірша, у позицію заголовка, і всередині тексту він працює як відсутність. Це рідкісний і виразний випадок того, що можна кваліфікувати як екстратекстову локалізацію топопоетоніма.

Оніми *копенгаген* і *афіни* більш асимільовані: *«тебе чекає літак твій на копенгаген»* [2, с. 94], *«чуєш в афінах уже третій день дощить»* [2, с. 93]. Це узгоджується з контекстами: топоніми тут не пам'ятки й не екзотизми, а робочі елементи побутових маршрутів; цитовані рядки позбавлені будь-яких поетичних засобів і мають ознаки розмовного, а не художнього стилю, тож і назви міст до поетонімів дотягують лише частково. Одначе цей випадок для збірки не типовий: більш показовими є топоніми з поетичними конотаціями, як ті, що були проілюстровані вище і будуть розглянуті далі.

4. Міфопоетонімія та «одіссеївський» онімний сюжет. Міфопоетоніми утворюють у збірці не перелік, а зв'язну лінію. Її вихідна точка – рядок із циклу «Кр»: *«тільки нікому говоритиму я ніхто»* [2, с. 25]. Формально тут немає власної назви: *ніхто* – заперечний займенник. Проте це саме та точка, в якій займенник функційно перетворюється на ім'я: конструкція *«говоритиму я ніхто»* відтворює автономінацію, а не заперечення. Відомий грецький прецедент такого самоназивання – *Οὖτις*, ім'я, яким Одіссей називає себе перед Поліфемом. Гіпотезу про алюзивність цього рядка підтверджує дальший розвиток книги: у вірші *«міст через гавань»* з'являється *дім одіссея*, поряд з ним – *п'яних сирен прокурені голоси* [2, с. 87]; у циклі *«равлики радості» – острови, на яких співали божественні діви* [2, с. 101]; у вірші *«як не плакати» – чорна пляма твоя ітака* [2, с. 98]. Отже, одіссеївський код прошиває збірку від анонімності (*«я ніхто»*) через мандрівку до неможливості повернення, і всі його вузлові точки марковано онімами або їхніми навмисними замінниками.

На окрему згадку заслуговує рядок *«повертатися значить уже не чекати годо / чи вітрила чи голуба»* [2, с. 105]. Тут в одному синтаксичному ряді поєднано літературний онім XX ст. *годо*, античний сюжетний атрибут (*вітрило Тесея*) та біблійний (*голуб Ноя*). Три різнорідні знаки очікування зведено до спільного знаменника, причому лише перший з них має форму власної назви, тоді як два інші подано через предмети-атрибути.

5. Агіоніми: ім'я як згорнута іконографія. Найщільніше скупчення власних назв у збірці – третя частина венеційського циклу *«venom»*, де в межах тринадцяти рядків ужито чотири агіоніми: *себастьян, франциск, катерина, агата* [2, с. 74]. Кожен із них супроводжується канонічним іконографічним атрибутом: стріла в литці, стигмати, колесо, груди на золотій тарелі. Агіонім тут є максимально стисненим текстом, а поетичне розгортання полягає в тому, щоб «розпакувати» його одним предметом. Ім'я подає денотат, атрибут – семантичне ядро концепту. Прикметно, що ці агіоніми піддано трансонімізації. По-перше, з імен святих вони стають назвами скульптурних зображень: предикатами речень із підметами-агіонімами є дієслова *стоїть, демонструє, тримає*, тобто йдеться про статуї. По-друге, у четвертій частині циклу *франциск* переходить у розряд назв архітектурних об'єктів: *«під дашком у франциска зимує голуб»* [2, с. 75]. Ім'я послідовно зміщується: святий → статуя → храм (або фрагмент храму) → прихисток для птаха. Це типовий для ономастики метонімічний шлях, але тут особливо повний і поетизований.

6. Паронімічна атракція та квазіетимологія. Венеційський цикл дає найцікавіший у збірці випадок роботи з внутрішньою формою оніма. Другу частину циклу побудовано на послідовності співзвуч: *welcome венеція тепла венозна кров – вулички переплетені наче вени – veni в венецію vidi* – і нарешті підсумкова формула *welcome and rest – венеція значить venom* [2, с. 73]. Ланцюг *венеція → венозна → вени → veni → venom* об'єднує український прикметник, український іменник, латинське дієслово й англійський іменник, тобто перетинає межі

мов, спираючись виключно на фонетичну подібність. З погляду ономастики принципово важлива остання ланка. Конструкція *«X значить Y»* – це метамовна формула тлумачення імені, яку поетеса відтворює з повною серйозністю тону й етимологічною безпідставністю змісту: *венеція* і *venom* етимологічно не пов'язані. Перед нами, отже, квазіетимологія, але не народна, а поетична, піднесена до рангу прийому: ім'я належить речі за природою, а не конвенційно, і співзвуччя є доказом спорідненості.

7. Апелятивація онімів: множина як інструмент. Перехід власних назв у розряд загальних реалізовано в збірці передусім морфологічно, через форму множини. Класичний випадок: *«забагато замало цих вільнюсів талліннів риг»* [2, с. 80]. Три ойконіми поставлено в родовий відмінок множини, об'єднано вказівним займенником *цих* і безсполучниковим рядом, а кількісні прислівники *забагато / замало* трактують їх як однорідну масу. Унікальність референта – визначальна ознака оніма – тут анульована: міста перетворено на злічуваний матеріал маршруту.

Другий випадок ще експресивніший: *«так і пливуть абендлянди керовані мармуром»* [2, с. 55]. Німецький культурно-географічний термін *Abendland* ('Захід', 'західний світ'), який в оригіналі має ознаки власної назви, тут транслітеровано, записано мінускулом і вжито в множині з дієсловом руху (ширший контекст, до речі, створює ще одну метафоричну невизначеність: чи йдеться про уявний рух, наприклад, подібний до корабля, чи рух у часі, тобто історичний процес).

Отже, у збірці оніми втрачають пропріальні ознаки: графічні – через мінускул, семантичні – через множину, перелічувальні ряди, поетичну невизначеність контексту. Це деонімізація як поетикальний принцип – не перехід онімів в апелятиви, а систематичне послаблення меж їхньої категорії.

8. Метаонімний шар: вірш «імена». Вірш «імена», що завершує перший розділ [2, с. 39], описує світ до йменування: *«ще речі не мають імен»*, береги, *«які ще ніколи й ніхто не назвав берегами»*, *«вуздою мовчання загнуздано ще язики»*. Фінальні рядки формулюють концепцію, що керує всією книгою: *«і речі не знають про власні свої імена / що зблискують в темних глибинах як срібні рибини»*. Цей вислів вартий уваги, бо він є експліцитною відповіддю на класичне питання про природу імені. Імена тут не присвоюють – їх виявляють: вони існують до речей, самостійно, в глибині.

Метаонімний шар збірки не обмежений одним віршем. Лексему *ім'я* вжито в книжці одинадцять разів, причому в контекстах, що вибудовують чіткий сюжет: від імені як тягаря (*«і якщо хтось запитає у тебе ім'я твоє / ти не знатимеш що сказати / крім того що воно в тебе є»* [2, с. 46]) через імена як тимчасові знаки (*«хтось на піску імена наші написав»* [2, с. 62]) і забування (*«дівчинка майже забула своє ім'я»* [2, с. 95]) до пошуку та заміни імені: *«отже без ліку мусить знайти імен / для мандрівних сердець»* [2, с. 95]. Сюди ж належать рядок *«зрештою ми з тобою справжніші від наших імен»* [2, с. 104] та сказане про любов: *«поки не має імені ані вислову»* [2, с. 83]. Ім'я в «Аз» послідовно оцінюване як недостатнє: воно або ще не знайдене, або вже стерте, або менш істинне за носія. Це узгоджує ономастичний рівень тексту з тематичним.

9. «Аз» як літеронім і паратекст. Назва книги – одиниця зі своєрідним лексичним статусом: це найменування першої літери старослов'янської абетки, тобто літеронім, і водночас старослов'янський займенник першої особи однини. Видавнича анотація фіксує обидва значення прямо, зазначаючи, що *аз* означає 'я' і що перша літера абетки в такий спосіб замикається сама на собі [2, с. 6]. Отже, заголовок збірки – це власна назва, лексичним значенням якої є займенник: онімність і дейктичність зведені в одній двобуквеній одиниці. Такий заголовок програмує ономастикон книги. Якщо межа власної назви і займенника вже стерта в назві, то дальше стирання меж усередині тексту є послідовним розгортанням цього.

Онімний паратекст збірки заслуговує на окреме зауваження. Велика літера в книзі не зникла цілком: вона збереглася в назвах розділів (*«Імена», «Твоя земля», «Неможливі речі»*), у прізви-

щах авторів в епіграфах (*T. S. Eliot, Virginia Woolf*). Тобто маюскул існує там, де мова є інституційною, а не поетичною. Розподіл графічних регістрів в «Аз» збігається з розподілом мовних режимів: у службовій зоні власна назва зберігає свій вигляд, у поетичній – ні.

Нарешті, окремої згадки потребує заголовок циклу *«Кр»* – двобуквений консонантний комплекс, який не читається однозначно. Він допускає щонайменше кілька декодувань (топонімічне – *Крит*, з огляду на грецький антураж циклу; апелятивні – *кров, крик*), і жодного з них текст не підтверджує. Ми кваліфікуємо цю одиницю як криптонім: заголовок, що виконує номінативну функцію, не надаючи змісту. У книзі, побудованій на ідеї прихованих імен, така одиниця виглядає цілком системно.

10. Функції онімів у збірці. Проведений аналіз дозволяє окреслити такий склад функцій онімів в «Аз». Номінативно-ідентифікаційна функція, яку зазвичай вважають базовою, тут ослаблена. Лише географічні назви наділені нею повною мірою, та й то разом з іншими функціями, образно-текстотвірними (*венеція, madinat al-zahra*); те саме стосується агіонімів. Натомість чітко виявлені: локативно-хронотопна функція (топопоетоніми будують середземноморсько-балтійську вісь і задають координати подорожі); інтертекстуальна, або алюзивна (*одіссей, аріадна, ґодо, ітака* вводять сюжетні матриці, які збірка не переказує, а лише позначає); фоносемантична (паронімічні ланцюги венеційського циклу); і, нарешті, концептуально-символічна. Онім в «Аз» працює переважно не як вказівник на об'єкт, а як точка стикання тексту з тим, що поза ним.

Висновки. Ономастикон збірки Ірини Шувалової «Аз» становить цілісну систему, організовану навколо послідовного послаблення категорії пропріальності і наділену високим ступенем поетичності й символічності. Одержані результати можна звести до таких положень.

1. Онімний склад збірки асиметричний: домінують топопоетоніми й міфопоетоніми; у віршових текстах немає жодного українського топоніма – «своє» репрезентовано не географічною назвою, а графемою в заголовку.

2. Заголовок «Аз» – літеронім, лексичним значенням якого є займенник *я*, – програмує весь ономастикон книги, оскільки вже в назві стирає межу між власною назвою і дейктичною одиницею.

3. Деонімізація в збірці «Аз» не є декоративним графічним прийомом – вона становить поетикальний принцип, ізоморфний магістральній темі книги – розчиненню «я» в довколишньому світі, у землі, у циклі проростання й повернення.

4. Мінускульне письмо в збірці позбавляє власну назву єдиного послідовного орфографічного маркера і переводить у зону невизначеності між онімом і апелятивом, де частина слововживань принципово не піддається однозначному розв'язанню.

Перспективи подальших розробок вбачаємо, по-перше, у зіставному описі ономастиконів поетичних книг І. Шувалової, що дозволило б простежити динаміку онімного мислення авторки. По-друге, продуктивним видається дослідження мінускульного письма в українській поезії 2000–2020-х років з метою з'ясувати, наскільки описані тут механізми є індивідуально-авторськими, а наскільки – виявом загальнішої тенденції. По-третє, окремої уваги потребує перекладознавчий аспект – реалізація онімних одиниць у перекладах іншими мовами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика : зб. ст. Одеса : Астропринт, 2008. 328 с.

2. Шувалова І. Аз : поезії. Київ : Електрокнига, 2014. 114 с.

3. Карпенко Ю. О., Мельник М. Р. Літературна ономастика Ліни Костенко : монографія. Одеса : Астропринт, 2004. 216 с.

4. Белей Л. О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.

5. Вегеш А. І. Проблеми української літературно-художньої антропоніміки : метод. посіб. Ужгород, 2021. 67 с.

6. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький, 2008. 550 с.

7. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Ч. ІІ. Функціонування власних назв : монографія. Хмельницький, 2009. 374 с.

8. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Словник української ономастичної термінології. Харків : Ранок-НТ, 2012. 256 с.

9. Карпенко О. Ю. Проблематика когнітивної ономастики : монографія. Одеса : Астропринт, 2006. 325 с.

10. Лукаш Г. П. Актуальні питання української конотоніміки : монографія. Донецьк : Промінь, 2011. 438 с.

11. Лучик В. В. Актуальні напрями української ономастики. *Записки з ономастики = Opera in onomastica* : зб. наук. пр. Одеса : Астропринт, 2011. Вип. 14. С. 126–130.

12. Van Langendonck W. A Pragmatic-Semantic-Syntactic Analysis of Names. *Acta onomastica*. 2007. R. 48, č. 1. P. 165–175.

13. Smith G. W. Theoretical Foundations of Literary Onomastics. The Oxford Handbook of Names and Naming / ed. by C. Hough. Oxford : Oxford Univ. Press, 2016. P. 295–309. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199656431.001.0001

Дата першого надходження статті до видання: 30.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

УДК 81’25:811.111=161.2:614
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-31

АНГЛОМОВНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕКСТИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ’Я ЯК ОБ’ЄКТ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ПЕРЕКЛАДУ

ENGLISH-LANGUAGE HEALTH INFORMATION TEXTS AS AN OBJECT OF SPECIALISED TRANSLATION

Ясинецька О. А.,
orcid.org/0000-0003-2593-2480
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

У статті розглянуто англомовні інформаційні тексти у сфері охорони здоров’я як об’єкт спеціалізованого перекладу. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі міжнародної комунікації щодо громадського здоров’я, необхідністю оперативного поширення достовірної медичної інформації та розширенням сфер професійної діяльності перекладача. Інформаційні тексти органів охорони здоров’я поєднують спеціалізовану медичну термінологію з орієнтацією на широке коло реципієнтів, що зумовлює потребу в забезпеченні термінологічної точності, комунікативної доступності та прагматичної адекватності перекладу. Метою дослідження є виявлення особливостей перекладу англомовних інформаційних текстів органів охорони здоров’я українською мовою та систематизація рішень, застосованих під час їх перекладу. Матеріалом дослідження стали автентичні англомовні інформаційні тексти офіційних установ охорони здоров’я. У роботі використано описовий, порівняльний, контекстуальний і перекладознавчий методи дослідження. Установлено, що переклад інформаційних текстів цього типу ґрунтується на комплексному застосуванні термінологічної еквівалентності, конкретизації, прагматичної адаптації, експлікації, синтаксичної перебудови, компресії та лексико-граматичних замін. Наукова новизна полягає в комплексному аналізі англомовних інформаційних текстів медичного змісту як окремого об’єкта спеціалізованого перекладу та систематизації перекладацьких рішень за їхніми функціями в процесі перекладу. Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання під час викладання дисциплін зі спеціалізованого перекладу та в професійній перекладацькій діяльності.

Ключові слова: спеціалізований переклад, медичний переклад, інформаційні тексти, сфера охорони здоров’я, перекладацькі трансформації, прагматична адаптація, англо-український переклад.

The article examines English health information texts as an object of specialised translation. The relevance of the study is determined by the growing importance of international communication in public health, the need for the prompt dissemination of reliable health information, and the expanding professional role of translators. Health information texts produced by public health authorities combine specialised medical terminology with a clear orientation towards the general public, thus requiring terminological accuracy, communicative accessibility, and pragmatic adequacy in translation. The study aims to identify the translation-specific features of English health information texts and to systematise the translation solutions employed in their rendering into Ukrainian. The research is based on authentic English-language health information texts published by official public health institutions. The study applies descriptive, comparative, contextual, and translation analysis methods. The findings indicate that the translation of health information texts relies on the integrated application of established terminological equivalents, specification, pragmatic adaptation, explicitation, syntactic restructuring, compression, and lexical and grammatical substitutions. The scientific novelty of the research lies in the comprehensive analysis of this category of specialised texts and the systematisation of translation solutions according to their communicative functions. The findings may be applied in specialised translation courses and professional translation practice.

Key words: specialised translation, medical translation, health information texts, healthcare, translation solutions, pragmatic adaptation, English–Ukrainian translation.

© Ясинецька О. А., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Постановка проблеми. Медичний переклад належить до найскладніших різновидів спеціалізованого перекладу, оскільки передбачає відтворення інформації, точність якої безпосередньо впливає на правильність її сприйняття та практичного застосування. Особливого значення набуває переклад інформаційних текстів, підготовлених органами громадського здоров'я, які поєднують спеціалізовану медичну інформацію з орієнтацією на широке коло реципієнтів. Такі тексти виконують не лише інформативну, а й рекомендаційну та профілактичну функції, тому переклад має забезпечувати одночасно термінологічну точність, зрозумілість викладу й комунікативну ефективність.

В умовах активізації міжнародної співпраці у сфері громадського здоров'я, поширення цифрових інформаційних ресурсів та необхідності оперативного інформування населення про інфекційні захворювання, вакцинацію, харчову безпеку, якість питної води й інші питання охорони здоров'я зростає потреба у високоякісному англо-українському перекладі інформаційних матеріалів. Попри значну кількість досліджень медичного перекладу, особливості відтворення англомовних інформаційних текстів, адресованих неспеціалістам, залишаються недостатньо висвітленими, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика перекладу медичних текстів останніми роками привертає дедалі більшу увагу дослідників у зв'язку з розвитком міжнародної комунікації у галузі охорони здоров'я, активним поширенням спеціалізованих інформаційних ресурсів і зростанням потреби в доступній та достовірній інформації для пацієнтів і фахівців. Сучасні праці охоплюють широке коло питань – від функціонування медичної термінології й перекладацьких трансформацій до професійної відповідальності перекладача та особливостей спеціалізованого дискурсу. Проте аналіз наукових джерел свідчить, що англомовні інформаційні тексти органів громадського здоров'я як самостійний об'єкт перекладознавчого дослідження поки що не отримали належного висвітлення.

Професійну відповідальність перекладача та суспільне значення медичного перекладу крізь призму сучасних викликів О. Арламов і Є. Черненко розглядають як один із визначальних чинників якості спеціалізованої комунікації [1]. Особливості функціонування медичного перекладу в умовах воєнного часу К. Байша та О. Байша аналізують у ширшому соціальному контексті, пов'язуючи його із підтриманням міжнародної взаємодії, доступності медичної інформації та підтримкою системи охорони здоров'я [2]. Попри відмінності в предметі дослідження, обидві праці переконливо демонструють, що медичний переклад виконує не лише мовну, а й важливу суспільну функцію. Разом із тим увагу авторів зосереджено переважно на загальних принципах професійної діяльності перекладача, тоді як мовні особливості інформаційних текстів для широкого кола реципієнтів залишаються поза межами їхнього аналізу.

Комплекс перекладацьких труднощів, що виникають під час відтворення медичних текстів з англійської та німецької мов українською, М. Верезубенко та Б. Стасюк досліджують із позицій поєднання термінологічної точності, контекстуальної зумовленості та прагматичної адекватності перекладу [3]. Теоретичні засади спеціалізованого перекладу Дж. Бірн розглядає значно ширше, характеризуючи його як процес досягнення функціональної еквівалентності, у якому термінологічна точність поєднується з ефективністю спеціалізованого спілкування [4]. Попри різний обсяг досліджуваного матеріалу, обидва підходи збігаються в розумінні того, що успішний спеціалізований переклад визначається здатністю забезпечити повноцінне функціонування тексту в новому комунікативному середовищі. Тож перекладацькі рішення доцільно розглядати як взаємопов'язану систему, а не як сукупність окремих трансформацій.

Проблеми функціонування медичної термінології висвітлено в сучасних дослідженнях у кількох взаємодоповнювальних напрямах. Специфіку перекладу німецькомовних медичних текстів О. Зубач і А. Дігель аналізують крізь призму точності відтворення спеціалізованої термінології, стандартизованих мовних конструкцій і професійної номенклатури [5]. Необхідність нормативного впорядкування української медичної термінології Н. Малець, В. Калій та О. Бойчук обґрунтовують як одну з передумов ефективного спеціалізованого спілкування та

безпеки пацієнтів [6]. При цьому міждисциплінарний характер медичного перекладу В. Монтальт і М. Гонсалес-Девіс характеризують як поєднання мовних, когнітивних, культурних і професійних чинників, що визначають вибір перекладацьких стратегій [7]. Сукупність цих досліджень засвідчує, що термінологічна точність є необхідною, проте недостатньою умовою адекватного перекладу, оскільки вона має поєднуватися з урахуванням адресата, комунікативної мети та функціональних особливостей тексту.

Сучасні тенденції розвитку медичного перекладу дедалі тісніше пов'язуються з цифровими технологіями та автоматизацією міжмовної комунікації. Можливості використання машинного перекладу для поширення інформації у сфері громадського здоров'я П. С. Еррера-Еспехель і С. Рах аналізують з огляду на необхідність точності, зрозумілості й культурної прийнятності перекладених повідомлень [8]. Запропоновані авторами висновки свідчать про посилення уваги до інформаційних текстів, орієнтованих на широке коло користувачів, однак основний акцент зроблено на технологічних аспектах перекладу, тоді як лінгвістичні особливості англо-українського відтворення таких текстів потребують подальшого вивчення.

Узагальнення результатів проаналізованих досліджень дає підстави стверджувати, що сучасне перекладознавство сформувало ґрунтовне теоретичне підґрунтя для вивчення медичного перекладу, окресливши основні напрями досліджень, пов'язані з професійною відповідальністю перекладача, функціонуванням спеціалізованої термінології, перекладацькими труднощами, комунікативною ефективністю та впливом цифрових технологій на перекладацьку діяльність. Разом із тим інформаційні матеріали Всесвітньої організації охорони здоров'я та Центрів з контролю та профілактики захворювань США, які сьогодні визначають міжнародні стандарти інформування населення й становлять значну частину англомовного інформаційного простору у сфері громадського здоров'я [9; 10], залишаються недостатньо дослідженими саме як об'єкт англо-українського спеціалізованого перекладу.

Отже, попри істотний розвиток сучасних досліджень медичного перекладу, англомовні інформаційні тексти у сфері охорони здоров'я як самостійний об'єкт англо-українського спеціалізованого перекладу залишаються недостатньо дослідженими. Окреслена наукова прогалина визначає актуальність дослідження та зумовлює необхідність комплексного аналізу англомовних інформаційних текстів у сфері охорони здоров'я як об'єкта спеціалізованого перекладу.

Мета дослідження. Дослідження спрямоване на виявлення особливостей англо-українського перекладу інформаційних текстів у сфері охорони здоров'я та систематизацію перекладацьких рішень, що уможливлюють адекватне відтворення їхнього змісту, термінологічної точності, прагматичного потенціалу й комунікативної спрямованості. Для реалізації поставлених завдань охарактеризовано англомовні інформаційні тексти органів охорони здоров'я як об'єкт спеціалізованого перекладу, визначено основні перекладацькі труднощі, проаналізовано способи передачі медичної термінології, інструктивних конструкцій, культурно-специфічних реалій і назв установ, систематизовано перекладацькі рішення відповідно до їхніх функцій та з'ясовано їхню роль у забезпеченні комунікативної ефективності перекладу.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження стали англомовні інформаційні тексти Всесвітньої організації охорони здоров'я, Центрів з контролю та профілактики захворювань США й інших офіційних установ у сфері громадського здоров'я, присвячені профілактиці інфекційних захворювань, безпечній поведінці населення, харчовій безпеці та збереженню здоров'я. Переклад корпусу текстів здійснювався у середовищі memoQ із застосуванням технології перекладацької пам'яті (translation memory) та термінологічної бази (term base). Це забезпечувало послідовне використання нормативних термінологічних відповідників, уніфіковану передачу повторюваних мовних одиниць і дотримання принципу термінологічної узгодженості. Додатково переклад виконувався відповідно до вимог Translation Style Guide [11], що регламентує правила відтворення власних назв, офіційних документів, державних установ, програм, абревіатур, одиниць виміру, форматування та інших елементів спеціалізованих текстів.

Опрацьований корпус текстів дає змогу простежити характерні закономірності англо-українського перекладу інформаційних матеріалів, адресованих широкому колу реципієнтів. Високий ступінь стандартизації медичної термінології зумовлює використання українських термінологічних відповідників, що забезпечують однозначне розуміння спеціальної інформації. У досліджуваному матеріалі така стратегія застосовується насамперед під час перекладу назв інфекційних захворювань, патологічних станів, симптомів і медичних понять.

Найпослідовніше термінологічна еквівалентність простежується під час перекладу назв інфекційних захворювань. Так, *bird flu – пташиний грип*, *listeriosis – лістеріоз*, *cryptosporidiosis – криптоспоридіоз* демонструють використання усталених відповідників, закріплених у сучасній українській медичній практиці. Перекладач не вдається до описових конструкцій чи пояснень, оскільки зазначені терміни вже функціонують у професійному й суспільному дискурсі та не потребують додаткової адаптації. Наведені приклади засвідчують, що під час перекладу назв інфекційних захворювань перевага послідовно надається нормативним відповідникам, усталеним у сучасній українській медичній практиці. Використання саме таких найменувань забезпечує не лише термінологічну точність, а й узгодженість перекладу з чинною медичною номенклатурою та офіційною професійною комунікацією.

Аналогічний підхід спостерігається під час перекладу назв патологічних станів і клінічних проявів захворювань. Зокрема, словосполучення *bloodstream infection – інфекція кровотоку*, *sepsis – сепсис*, *meningitis – менінгіт* передано за допомогою нормативних медичних термінів, які повністю відтворюють поняттєвий зміст оригіналу. У цьому разі перекладацьке рішення ґрунтується на використанні термінів, усталених у фаховій літературі й нормативних документах, що є необхідною умовою точності спеціалізованого перекладу.

Окрему групу становлять назви симптомів захворювань, для перекладу яких також переважають усталені українські відповідники: *muscle aches – біль у м'язах*, *diarrhea – діарея*, *nausea – нудота*, *vomiting – блювання*, *abdominal cramps – спазми в животі*, *severe headache – сильний головний біль*, *seizures – судоми*. Характерною особливістю є прагнення перекладача використовувати медичні найменування, зберігаючи зрозумілість тексту для широкого кола читачів. Приклади підтверджують, що перекладач прагне підтримати баланс між фаховою точністю та доступністю викладу. Використання нормативної медичної термінології поєднується із загальновживаною лексикою, зрозумілою нефаховому адресатові, що повністю відповідає комунікативному призначенню інформаційних текстів у сфері громадського здоров'я.

Навіть за використання усталених термінологічних відповідників перекладацькі рішення визначаються не формальною відповідністю мовних одиниць, а необхідністю забезпечити нормативність і комунікативну адекватність українського тексту. Наприклад, англійське словосполучення fever відтворюється як висока температура, а low-grade fever – як незначне підвищення температури. Такі відповідники точніше відображають мовну норму українських інформаційних текстів медичного спрямування, у яких клінічні терміни нерідко замінюються звичнішими для адресата найменуваннями без втрати змісту. Подібні перекладацькі рішення свідчать про поєднання термінологічної точності з орієнтацією на комунікативну доступність перекладу.

Наведені приклади свідчать, що використання нормативних термінологічних відповідників є базовим принципом англо-українського перекладу інформаційних текстів медичного спрямування. Водночас добір українських відповідників визначається не лише вимогами термінологічної точності, а й необхідністю забезпечити зрозумілість інформації для широкого кола реципієнтів, що становить одну з визначальних ознак цього різновиду спеціалізованого перекладу.

Поряд із використанням усталених термінологічних відповідників у досліджуваному матеріалі активно функціонують лексико-семантичні трансформації, спрямовані на підвищення зрозумілості інформації для українського адресата. Найчастотнішими серед них є конкретизація, лексико-граматичні заміни та компресія. Їх застосування зумовлене не відмінностями між медичними поняттями, а особливостями їх мовної репрезентації в англійській та українській мовах.

Найпродуктивнішою трансформацією є конкретизація, за допомогою якої узагальнені або багатозначні англійські одиниці передаються точнішими українськими відповідниками. Зокрема, словосполучення body fluids перекладено як біологічні рідини, feces – як послід, a their environments – як середовище їх утримання. У випадку з лексемою feces конкретизація зумовлена контекстом, оскільки йдеться про виділення інфікованої птиці. Такі відповідники конкретизують зміст оригіналу й усувають можливість неоднозначного тлумачення, що має особливе значення для інформаційних текстів профілактичного характеру. Аналогічний підхід простежується у перекладі *water exposures* як *шляхи зараження через воду*, де відтворюється не буквальне значення слова *exposure*, а його функціональне навантаження в конкретному контексті.

Конкретизація використовується також, коли буквальний переклад не надає достатньої зрозумілості для українського читача. Наприклад, заголовок *What to do if you are exposed or feel sick* передано як *Що робити в разі контакту з вірусом або появи симптомів нездужання*, а вислів *monitor yourself for symptoms* – як *спостерігати за симптомами*. Подібні рішення демонструють прагнення перекладача зробити інформацію максимально однозначною, уникаючи формулювань, які можуть бути незрозумілими поза англомовним культурним контекстом.

Не менш важливу роль відіграють лексико-граматичні заміни, які дають змогу відтворити зміст повідомлення відповідно до норм української мови. Так, конструкцію *can get listeriosis* передано як *може розвинутися лістеріоз*, *can include* – як *можуть належати*, а *are at higher risk* – як *мають підвищений ризик*. У кожному випадку переклад не копіює граматичну модель англійського речення, а використовує природні для української мови синтаксичні й лексичні засоби. Завдяки цьому текст зберігає нормативність і разом із тим не втрачає змістової точності.

Компресія використовується в досліджуваному матеріалі порівняно рідше, проте в окремих випадках сприяє усуненню лексичної надлишковості без втрати інформаційного змісту. Так, конструкцію during contact and for 10 days after you stopped contact передано як під час контакту та протягом 10 днів після його припинення, а речення During boil water notices, always boil, filter, or use bottled water – як Коли діють такі рекомендації, завжди кип'ятіть воду, фільтруйте її чи використовуйте бутильовану, де повторно слово вода не вживається, оскільки його значення є контекстуально очевидним. Подібні перекладацькі рішення усувають надлишковість мовного оформлення, забезпечують природність українського викладу та полегшують сприйняття інформації без втрати її змісту.

Проаналізовані приклади свідчать, що лексико-семантичні трансформації виконують не допоміжну, а системоутворювальну функцію в англо-українському перекладі інформаційних матеріалів медичного спрямування. Їх застосування забезпечує поєднання термінологічної точності з природністю українського викладу, усуває можливі неоднозначності та сприяє ефективному сприйняттю інформації широким колом адресатів.

Водночас аналіз досліджуваного матеріалу засвідчує, що адекватність перекладу визначається не лише точністю відтворення лексичного значення окремих мовних одиниць. Не менш важливим є збереження прагматичної адекватності, яка передбачає врахування мовних, культурних і комунікативних особливостей цільової аудиторії. Саме тому перекладач обирає такі перекладацькі рішення, які забезпечують однаковий комунікативний ефект у цільовій мові.

Характерним проявом прагматичної адаптації є переклад назв установ і організацій. Зокрема, *Food and Drug Administration (FDA)* відтворено як *Управління з контролю за продуктами й лікарськими засобами США*, *Centers for Disease Control and Prevention (CDC)* – як *Центри з контролю та профілактики захворювань США*, а *United States Department of Agriculture (USDA)* – як *Міністерство сільського господарства США*. У наведених прикладах використано не транслітерацію офіційних назв, а їх функціональні українські відповідники, що уможливлюють правильне розуміння статусу установ і сфери їхньої діяльності українським читачем.

Прагматична адаптація простежується під час перекладу назв нормативних документів, державних програм і спеціалізованих інформаційних ресурсів. Замість буквального відтворення

англомовних найменувань перекладач використовує функціональні відповідники або пояснювальні конструкції, які розкривають призначення відповідних документів чи ресурсів. Такий підхід мінімізує ризик непорозуміння та робить інформацію доступною для реципієнтів, які не знайомі з особливостями системи охорони здоров'я США чи інших англомовних країн. Так, *Food Safety Alert* передано як *попередження щодо безпечності харчових продуктів*, а *Health Advisory* – як *офіційні рекомендації органів охорони здоров'я*. У наведених прикладах прагматична адаптація забезпечує зрозумілість назв без втрати їхнього функціонального змісту.

Окрему групу становлять випадки адаптації культурно-специфічних реалій. Приклади підтверджують, що під час перекладу назв продуктів харчування, побутових предметів або явищ, характерних для англомовної культури, переважає функціональний підхід: *deli meats* передано як *готові м'ясні вироби*, *soft cheeses* – як *м'які сири*, а *hot dogs* – як *сосиски*. У кожному випадку переклад орієнтований на передачу змісту, зрозумілого українському адресатові.

Одним із різновидів прагматичної адаптації є експлікація, яка передбачає доповнення власної назви коротким поясненням, необхідним для її правильного розуміння українським реципієнтом. Так, назву *988 Suicide & Crisis Lifeline* передано як *гаряча лінія 988 для підтримки в разі суїцидальних думок та інших кризових ситуацій*, *Farm Aid* – як *Farm Aid (Допомога фермерським господарствам)*, а *Western Regional Agricultural Stress Assistance Program (WRASAP)* – як *Western Regional Agricultural Stress Assistance Program (WRASAP, Регіональна програма підтримки в подоланні стресу працівників сільського господарства західних штатів США)*. Такі перекладацькі рішення забезпечують одночасне збереження офіційної назви та її зрозумілість для українського реципієнта.

Отже, прагматична адаптація є одним із визначальних чинників англо-українського перекладу інформаційних текстів у сфері охорони здоров'я. Проведений аналіз свідчить, що її застосування дає змогу врахувати культурні, мовні та комунікативні особливості цільової аудиторії, уможливлюючи не лише точність відтворення змісту, а й ефективність інформаційного впливу. Саме ця особливість значною мірою відрізняє переклад інформаційних текстів від перекладу вузькоспеціалізованої медичної документації.

Важливим складником англо-українського перекладу інформаційних текстів є синтаксичні трансформації, застосування яких зумовлене структурними відмінностями між англійською та українською мовами, а також необхідністю гарантувати логічність, природність і доступність викладу. На відміну від художнього перекладу, у текстах інформаційного характеру такі трансформації спрямовані насамперед на однозначне сприйняття рекомендацій і приписів адресатом.

Однією з найхарактерніших особливостей досліджуваних текстів є адаптація інструктивних конструкцій до синтаксичних норм української мови. Англомовні рекомендації переважно реалізуються за допомогою наказового способу або модальних дієслів, тоді як в українському перекладі вони часто набувають нормативної інструктивної форми. Зокрема, *Wash your hands thoroughly* перекладено як *Ретельно мийте руки*, *Cook poultry to a safe internal temperature* – як *Готуйте м'ясо птиці до безпечної внутрішньої температури*, *Do not drink untreated water* – як *Не вживайте неочищену воду*. У всіх випадках імперативні конструкції збережено, однак синтаксична організація речень адаптована до норм українських інформаційних повідомлень.

Помітною є також перебудова речень, пов'язана зі зміною порядку слів і синтаксичних зв'язків. Наприклад, складні англійські конструкції нерідко членуються на простіші речення або перебудовуються відповідно до синтаксичних норм української мови. Такий підхід полегшує сприйняття тексту, особливо коли йдеться про рекомендації щодо профілактики захворювань або послідовності виконання певних дій. Наприклад, речення If you develop symptoms after contact with infected animals, seek medical care immediately перекладено як У разі появи симптомів після контакту з інфікованими тваринами негайно зверніться по медичну допомогу. У перекладі змінено порядок компонентів висловлення, а умовну конструкцію адаптовано до звичних для українських інструктивних текстів синтаксичних моде-

лей, що полегшує сприйняття рекомендації та відповідає синтаксичним нормам українських інструктивних текстів.

Проаналізований матеріал свідчить, що значну роль відіграє і передача модальності. Англійські конструкції з дієсловами *should*, *can*, *may*, *must* не завжди мають прямі граматичні відповідники в українській мові. Вибір конкретного перекладацького рішення залежить від комунікативної мети повідомлення та ступеня обов'язковості рекомендації. Наприклад, *should* у більшості випадків передається рекомендаційними конструкціями, тоді як *must* зберігає значення категоричної вимоги. Такий підхід уможливлює адекватне відтворення ступеня обов'язковості повідомлення без порушення норм українського мовлення.

Ще однією характерною рисою є прагнення до синтаксичної компактності. Англомовні тексти часто містять розгорнуті означальні конструкції та дієприкметникові звороти, які в українському перекладі замінюються підрядними реченнями або простішими синтаксичними моделями. Унаслідок цього переклад стає природнішим для українського читача, не втрачаючи змістової повноти. Одночасно усувається надлишковість, властива англійському офіційно-інформаційному стилю.

Синтаксичні трансформації виконують не лише структурну, а й комунікативну функцію. Вони забезпечують логічність викладу, чіткість інструкцій і легкість сприйняття інформації, що є визначальними вимогами до перекладу англомовних інформаційних матеріалів органів охорони здоров'я.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що в англо-українському перекладі інформаційних текстів у сфері охорони здоров'я перекладацькі рішення майже ніколи не застосовуються ізольовано. У межах одного речення або навіть окремого словосполучення часто поєднуються кілька прийомів, кожен із яких виконує власну функцію. Так, використання усталеного термінологічного відповідника нерідко супроводжується конкретизацією, синтаксичною перебудовою або прагматичною адаптацією, що уможливлює одночасне досягнення термінологічної точності, мовної нормативності та комунікативної доступності перекладу.

Вибір перекладацького рішення визначається не лише мовними особливостями окремих одиниць, а й функціональним призначенням усього тексту. Оскільки інформаційні матеріали органів охорони здоров'я орієнтовані насамперед на широке коло реципієнтів, перекладач прагне мінімізувати потенційні труднощі сприйняття, не порушуючи змістової точності повідомлення. Цим пояснюється широке використання конкретизації, експлікації, лексико-граматичних замін і синтаксичних трансформацій, які забезпечують природність українського тексту без втрати його інформаційної цінності.

Отже, домінантною рисою англо-українського перекладу інформаційних матеріалів медичного спрямування є прагнення до функціональної еквівалентності. Перекладач відтворює не лише зміст окремих мовних одиниць, а й комунікативний намір автора, адаптуючи інформацію до мовних, культурних і прагматичних особливостей української аудиторії. Ефективність такого перекладу забезпечується не окремими перекладацькими прийомами, а їх комплексним і функціонально вмотивованим поєднанням, що уможливлює досягнення термінологічної точності, комунікативної доступності та прагматичної адекватності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арламов О. Ю., Черненко Є. В. Переклад медичних текстів: помилка, яка може вартувати життю людини. *Проблеми цивільної безпеки: управління, запобігання, аварійно-рятувальні та спеціальні роботи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. С. 32–35.

2. Байша К. М., Байша О. М. Місце медичного перекладу у військовий час. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 57. Т. 1. С. 46–51. DOI: 10.32782/2663-6085/2023/57.1.8.

3. Верезубенко М. М., Стасюк Б. В. Усунення складнощів при перекладі медичних текстів з англійської та німецької мов українською. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 215. С. 78–85. DOI: 10.32782/2522-4077-2025-215-10.

4. Byrne J. *Scientific and Technical Translation Explained: A Nuts and Bolts Guide for Beginners*. Manchester, UK ; Kinderhook, NY : St. Jerome Publishing, 2012. 246 p.

5. Зубач О. А., Дігель А. М. Специфіка перекладу німецькомовних медичних текстів. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Вип. 41. Т. 1. С. 112–117. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2025.41.1.18.

6. Малець Н., Калій В., Бойчук О. Українська мова медичного перекладу як чинник безпеки пацієнтів та розвитку наукової термінології. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 90. Т. 2. С. 188–194. DOI: 10.24919/2308-4863/90-2-27.

7. Montalt V., González Davies M. *Medical Translation Step by Step: Learning by Drafting*. Manchester, UK ; Kinderhook, NY : St. Jerome Publishing, 2007. 297 p.

8. Herrera-Espejel P. S., Rach S. *The Use of Machine Translation for Outreach and Health Communication in Epidemiology and Public Health: Scoping Review*. *JMIR Public Health and Surveillance*. 2023. Vol. 9. e50814. DOI: 10.2196/50814.

9. World Health Organization. *Communicating Risk in Public Health Emergencies: A WHO Guideline for Emergency Risk Communication (ERC) Policy and Practice*. Geneva : World Health Organization, 2018. 78 p. ISBN 978-92-4-155020-8.

10. Centers for Disease Control and Prevention. *Everyday Words for Public Health Communication*. Atlanta, GA : U.S. Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and Prevention, 2015. 44 p.

11. NWI Global. Translation Style Guide. Rev. 06/2022. Internal translation style guide. 2022.

Дата першого надходження статті до видання: 03.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:
Філологічні науки

Випуск 3 (218)

Коректор *І. М. Чудеснова*
Комп’ютерне верстання *М. С. Михальченко*

Дата розміщення онлайн: 06.11.2026. Дата друку: 13.11.2026.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 28,59. Зам. № 1026/815
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.